י. מ. ווייסענבערג.

יודישע זאמעלביכער

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

יודישע זאמעלביכער

רעדאגירט דורך

י. מ. ווייסענבערג

ווייסענבערג-פערלאג

1920 ווארשא

ערציילונגען.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/jewishcollection0000jmwe

י. מ. ווייסענבערג

אַ הייסער שבת־טאָג

עס איז געווען שבת אין דער פריה, איך בין נאָך געלעגען אין בעט, די מאַמע האָט זיך אַרומגעדרעהט איבער דער שטוב אין אַ ווייס קלאָר קאָפּקעלע אויפ'ן קאָפּ — דאָס צווייטע בעט ענטקעגען איבער מיר, וואו די מאַמע פּלעגט שלאָפען, איז שוין געשטאַנען הויך און ווייס צוגעבעט מיט אַ קלאָר ליילעך. אויפ'ן טישעל זענען געשטאַנען די מעשענע לייכטער און שטיל איז געווען אין שטוב, דער טאַטע איז שוין געהאַט אַוועקגעגאַנגען צום דאַווענען. עס האָט שוין געמוזט זיין גענוג שפּעט, די זון איז שוין געשטאַנען מיט איהר גאָלדען געשטאַלט אַרויסגערוקט אַ שטיק אויפ'ן הימעל איבער'ן ענטקעגענאיבערדיגען שכן'ס דאַך און אַריינגעקוקט צו אונז אין פענסטער פערשיינענדיג די גאַנצע שטוב, און אַנ'אויפגערוימטע שטילע ליכטיגקייט האָט זיך אין די ווינקעלעך געפיהלט. איך בין אַראָבגעשפּרונגען פון בעט גלייך אין די מייטקעס אַריין און פון דאָרט בין איך צו צום פענסטער, ניט דאָס ערשטע וואו די זון האָט אַריינגעשיינט און דאָס טישעל מיט די לייכטער זענען געשטאַנען דערגעבען צוגעשטעלט, נאָר צום צווייטען, וואו דער גרינליכער שאָטען פון די ווייטע און ברייטע פעלדער האָט אַריינגעקוקט און דער שטוב צוגעגעבען אַ שבועות'דיגע גרינליכע טונקעלהייט. דאָרט האָב איך מיך אַנידערגעשטעלט און אַרויסגעקוקט דורך דעם פענסטער. איך האָב געזעהן, ווי דער גוי אונזער „בעל גוף" שטעהט שוין אונטער דער וואַנד פון דעם שייער מיט'ן שטרויענעם דאַך און שפּאַנט שוין איין דאָס פערד אין וואָגען מיט די שטעקען־לייטערס צו פאָהרען אין פעלד אַריין, און נאָך איידער ער נעמט די לייטשעס אין דער האַנד אַריין שטעהט שוין דאָס שוואַרצע פלינקע הינדטעל מיט דער גלאַנציגער פעל ענטקעגען דעם פערד און וואַרט שוין מיט דער גרעסטער אונגעדולד, בלישטשענדיג מיט די אויגען און צודרעהענדיג מיט'ן עק'ל, אַז דאָס פערד זאָל שוין אָנהויבען צו געהן. דאָס האָט ער געשיינט „פיניק" פאַר גרויס פרייד, וואָס באַלד וועט ער שוין לויפען אין פעלד אַריין, דאָרט ווייט אונטער די ווייטע האָריזאָנטען, וואו די הימלען לאָזען זיך אַראָב צו די פעלדער און אַלץ ווערט מיט אַזאַ שטילער שטילקייט און אייביגער סודות'דיגקייט פערדעקט. און מיך האָט אויך אָנגענומען עפּיס אַזאַ מין שטילע שטילקייט און איך האָב אָנגעהויבען אַרויסצוגעהן צום הונד. איך גיב איהם אַלע אין דער פריה אַ שטיק אַ העלפט פון מיין אָנבײ־

סען און איך האָב שוין וועגען איהם נישט איינמאָל געטראַכט צו חבר'ן זיך מיט איהם אַלע מאָל און אייביג... נאָר אַרויסקומענדיג אין דרויסען האָב איך מיט גרויס שטערץ דערזעהן ווי דאָס פערד מיט'ן וואָגען מיט דעם בעל הבית, שטעהענדיג אויף דעם וואָגען מיט די לייטשעס אין די הענד, ענטלויפט שוין אין פעלד אַרײַן און דער הונד פאָראויס, שפּרינגט און טאַנצט ענטקעגען. וועלענדיג זיך אָנחאַפּען אָן פערד'ס מויל און אַ־לע מאָל צוריק אַוועק פאַלענדיג מיט אַ שפּרונג אין דער לופטען און ווייטער דאָס אייגענע, ביז זיי פערשווינדען איבער'ן וועג, און איך בין געבליבען אַליין.

מיך האָט אַזש אָנגענומען אַ שטילער אומעט און איך בין צוגעגאַנגען אונטער דער וואַנד פון דעם שײַער און אָנגעהויבען צו קלויבען „משוגענע קריגעלעך", וואָס זענען דאָרט געוואַקסען.

עס איז דעמאָלט געוועזען אין דער צײַט, ווען די מאַמע פלעגט מיך פיהרען מיט אַ צוויי חדשים צוריק אַלע בעגינען צום סטעקיל, וואָס האָט דאָרט געריזעלט אויפ'ן פעלד און וואַשען מיר דאָס מויל מיט דעם לויפענדיגען וואַסער. איידער די זון געהט אויף. מען האָט דעמאָלט גע־זאָגט אויף מיר, אַז איך האָב די „זשענגע", אַז די צייהן מיט די זשאָנסלעס וועלען מיר אין גיכען קאַליע ווערען. און נאָך דעם אַלעם, דאָס פיה־רען מיך אַלע בעגינען אויף די ווײַסע פערטהויטע פעלדער, — וויאו נאָר איך אַליין און די מאַמע האָבען שטיל איבער די גראָזען געשלײַכט, ווײַטער איז אַלץ געוועזען שטיל און געשלאָפען נאָך אַיינגעהילט אין דער טונקעל־הײַט פון דער נאַכט — האָט מיך געבערענגט צו זעהר שלעכטע געדאַנקען. איך האָב געטראַכט, אַז מען זוכט פאַר מײַנעטוועגען אויס כּשוף־זאַכען, אַז מען מאַכט מיט מיר אַליין כּשוף — אַפילו די הימלען, האָט זיך מיר גע־דוכטען, שווײַגען, פערשטומט קוקענדיג אַראָב אויף אונז בײדע, ווי מיר געהען אַלע בעגינען אַליין אין פעלד אַרײַן. און דאָס האָט אויף מיר איבערגעלאָזט אַ טרויעריגען אַיינדרוק, פון וועלכען איך בין נאָך נישט פרײַ געוועזען אַפילו אַצונד, שטעהענדיג אונטער דער וואַנד, וואו איך האָב גע־קוקט אויף די „משוגענע קריגעלעך".

אויך איז מיר, מיט אַ צײַט, נישט לאַנג צוריק, געשטאָרבען אַ יונג שוועסטער'ל, וועלכערס געשטאַלט איז מיר שטענדיג געשטאַנען פאַר די אויגען, אַזוי שטיל און אַזוי טיף פערזאומגליקליכט, וועגען דעם וואָס מען האָט זי אַזוי פריה אַראָבגעריסען פון דער וועלט, פון טאַטע מאַמע און פון שוועסטער און ברידער, וואו זי איז געוועזען צווישען אַלע אַזוי

הײמיש און אַנ'אײנגענע אין הײַנט קעהר זי זיך מיט אונז אַלע גאָר נישט אָן — גאָט האָט זי געהײסען געהן אויף אַ פרעמדער הויכער װעלט, אין הימעל אַרײַן, און איהר פּנים װאָס ליעגט אין קבר האַלט נאָר אין אײן שטיל טראַכטען און בענגען צוריק צו אונז לעבעדיגע.

אויך דאָס האָט מיך געמאַכט שטאַרק פערראומגליקליכט, און עס פלעגט מיך אָפּט ציהען אונטער דער װאַנד פון דעם שײַער אין דער שטילער אײנזאַמקײַט, װאו איך האָב מיך טיעפער געקעגט אָנזאַפּען מיט דעם גאַנצען שװעסטער'לס טרויער, װאָס איז איהר געלעגען אויסגעגאָסען אויפ'ן פּנים בשעת איהר געשטאַלט פלעגט פאַר מיר ערשײַנען.

מײַן שװעסטער'ל פלעגט מיר שטענדיג זינגען אַזױנע שעהנע ליעדע־לעך — פון: „שטײַנדעלעך צו קלויבען, אַ שוהל'כעל צו בויען". און איך האָב געטראַכט פאַר איהר גוט און שטיל נשמה'לע װעגען „שטײַנדעלעך אָנצוקלויבען און אַ שוהלכעל צו בויען"... און שטעהענדיג דאָ אונטער דער װאַנד פלעג איך מיך פערגעסען אויף גאַנצע שעה'ן לאַנג; גלאַט אַזױ אָבשטעהן און קוקען אין דער װעלט אַרײַן.

אויך דאָס מאָל בין איך אָבגעשטאַנען דאָרט אַ לאַנגע צײַט. איך האָב מיך שוין געהאַט אָנגעזאַפּט מיט דער גאַנצער בלישטשענדיגער ליכטיג־קײַט פון טאָג און מיט דעם רוישען און אַרומזשומען פון פליגעלעך אין דער שטילער לופט — און װען איך בין צוריק אַרויס פון דעם פעלד פאַר אונזער שטוב איז שוין די זון געשטאַנען הויך איבער'ן גאָנעק... איך האָב פערשטאַנען אויף װי לאַנג איך האָב מיך פערגעסען. דער גאַנצער פלאַץ פאַר אונזער שטוב איז שוין געװען אָבגעגאָלדעט מיט ליכטיגקײַט. עס האָבען געפינקעלט און געבליצט טויזענדער שטראַהלענדיגע שפּיזלעך פון די שטיקלעך גלאָז און די קלײנע שטײַנדעלעך אין דעם העלען גליהענדיגען זאַמד. אין עק גאַס, װאו דאָס קלײנע בלענדאָװער שטיבעל איז געװען, האָבען זיך שוין יודען אין די שבת'דיגע אַטלאַסענע קאַפּאָטעס מיט טליתים אין בוזעם צוריק אַרויסגעשיט פון שטיבעל — דורך דעם אָפענעם פענסטער פון דערװײַטענס האָב איך געזעהן, אַז עס איז שוין דאָרט לעער, אויסער װאָס אײן יוד האָט זיך דאָרט אַרומגעדרעהט מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ, און איך האָב געטראַכט אַז עס איז שוין גוט שפּעט.

רעכטס איז געװעזען אַ גויעשע גאַס מיט בלומען־טעפּ אין די פענסטער. און עס איז געלעגען אויסגעצויגען, כמעט פאַר יעדער טהיר — אַ װײַסער, אָדער אַ שװאַרצער קודלאַטער הונד מיט די פאָדערשטע פיסלעך אונטער דער נאָמבע און מיט פערמאַכטע אויגען קעגען דער זון — און געדרעמעלט

האָבען זיי. עס איז שוין נאָך אָנבייסען. דער „בעדנאַר“ מיט די הויכע שטיבעלעך קלעפּקעס ביז איבערן דאַך, האָט שוין אַ פּלאַכטע מיט שפּענער אַרויסגעטראָגען פאַר. דער טהיר צום טריקענען — און דאָס אַלץ האָט מיר געוויזען, אַז איך האָב מיך שוין אויף צו לאַנג פערגעסען, און איך וועל שוין דאַרפען אָבגעבען אַ דין וחשבון אין שטוב וועגען דעם, וואו איך בין געווען... דער טאַטע, האָב איך געטראַכט מוז שוין פון לאַנג זיין!...

און ער איז טאַקי שוין געווען. נאָר אַ גליק, זעליג, דעם טאַטענס אַ גוטער פריינד, איז אויך דאָ. און דער טאַטע איז איצטער גוט. די מאַמע איז אויך געווען פערטהון; גאַנץ גלייך — האָב איך מיך געפיהלט אַ ביסעל גליקליך.

און מען האָט מיך מעהר נישט ווי געפרעגט, וואו איך בין ערגיץ אַרומגעלאָפען... איך געדענק נישט צי האָב איך זיי געקענט ענטפערן, צי האָב איך אינגאַנצען פערשוויגען, נאָר אויף זעליגען האָב איך מיך, געדענק איך, שטאַרק פערטראַכט. איך האָב איהם זעהר שטיל און בעהאַלטען ליעב געהאַט. ער איז געוועזען אַ שעהנער און אַ בלאַסליכער מיט זעהר שטאַרקע און ברייטע פּלייצעס, מיט אַ קליין שוואַרץ בערד'ל און קלוגען שטילען קוק... דערצו טראָגט ער נאָך אַ שעהנעם קורצליכען פּאַלטאָ און אויסגעגלאַנצטע שטיוועל אין וועלכע איך האָב מיך ליעב געהאַט צו שפּיגלען און אָנצוטאַפּען ביי אַנ'אויער.

איך האָב פערשטאַנען אַז היינט געהען מיר שפּאַצירען נאָך דעם עסען און אַזוי איז טאַקי געוועזען. —

באַלד נאָכ'ן עסען — זעליג האָט געגעסען מיט אונז צוזאַמען — בין איך שוין געשטאַנען גרייט מיט אַ צאַפּעלדיג הערצעל פאַר פרייד, אָנגעטהון אין די נייע צייגענע הויזלעך, אין מיין גרינעם קאָרטענעם פּאַלטאָנד'ל און קאָרטענעם היטעלע מיט אַ גאָלדען שטערענדיל פון פאָרענט... איך האָב מיך אָנגענומען אָן ביידענס הענט, ציווישען טאַטען און זעליגען, און מען איז געגאַנגען אויף דעם וועג אַרוים.

דאָס העלע זאַמד האָט געשאָסען מיט טויזענדער שטראַהלענדיגע פאַלען, די זומער-פויגעלעך האָבען אַרום געציטערט צווישען די צווייגלעך פון די בוימער, געזעצט זיך און געדרעהט זיך צווישען די גרינע בלישטשענדיגע בלעטלעך. פוך פון די בלעזלעך-געוויקסען, וואָס וואַקסען אויף דער לאָנקע, האָט זיך אַרומגעטראָגען אין דער לופט. און אַרום איז געווען אַזוי ליכטיג, אַזוי גרוים, און געבלישטשעט פון אַלע זייטען וואו

נאָר אַ גרעזעלע, וואו נאָר אַ בוימעלע, אַז עס האָט די אויגען פערבלישטשעט, און איך האָב ביי מיר אויסגעזעהן; ווי גאָר אַ קליין יונגעל, וואָס איז שיוער פערגאָסען געוואָרען מיט דער אַרומיגער בלישטשענדיגקייט און איך קען קיין אויג נישט אויפמאַכען איבער די פייערדיגע שפּיזלען, וואָס זענען איבער מיין קאָפּ געשטאַנען.

נאָר באַלד האָבען מיר זיך אַרונטערגעדרעהט אין אַ שמאָל ווינקעלע געסעלע הינטער׳ן בערנאַרס הויז. —

און גליקליך בין איך געווען ווען מיר האָבען אָנגעהויבען אַרויפצוקומען אויף דעם הויכען באַרג: ווייסע און גלאַטיגע שטיינדעלעך האָבען זיך אונטער מיינע פיסלעך געדרעהט און געקייקעלט און אונטער׳ן טאַטענס און זעליגס פיס האָבען זיי געסקריפּעט... און דער שפּיץ באַרג האָט געבלישטשעט מיט אַ העלקייט, וואָס איז געווען אויסגעגאָסען איבער׳ן גאַנצען רוקען זיינעם. פון די גרוביגע ערטער האָט עס מיט געל זאַמד אַרויסגעלויכטען. עס קנאַקט אונטער די טריט, און מיר געהען אַלץ העכער און העכער, ביז גאָר אין דער הויך, וואו איך האָב דערזעהן פאַר מיר די גרינע פעלדער, וואָס זענען געלעגען אויסגעבעט אונטערן באַרג. —

אין דאָ איז אַזוי שטיל, אַזוי גערוים געווען...

די ווייטע פעלדער און וועלדער האָט דער בלויער הימעל אַרומגערינגעלט — שטיל... שאַ... אַ שטילקייט האָט זיך איבער יעדען אבר צוגאָסען.

שטיל איז געווען, נאָר ווייט, גאַנץ ווייט האָט זיך געגאָסען געפּישטשערייען פון טויזענדער פערבאָרגענע פויגעלעך. וואָס האָט זיך דאָ גאָר אַנדעריש צוגאָסען אונטערן הימעל. די זון איז געווען גרויס און פייערדיג און האָט געשטאָכען מיט דינע בליצענדיגע שפּיזען, זעליג ווישט זיך שוין דעם שווייס פון שטערן מיט זיין ווייס טיכעל. און דער שפּיץ פון באַרג איז שטיל און פערזונקען אין ליכטיגקייט, וואָס גליהט און ברענט אויס די אויגען.

און ווייט האָט זיך געצויגען אַ ליכטיג שמאָל וועגעל, וואָס ליעגט פערגעסענערהייט, ווי פערבלאָנדזשעט אין גרינעם פעלד איבער טהאָלען און בערגלעך... אַ קופּקעלע הייזלעך קוקט דאָרט ערגיץ אַרויס פון אַ טהאָל, ווי עס וואָלט זיך געוואָלט בעהאַלטען פאַר גרויס היץ, און די ווינדמיהל, וואָס שטעהט דאָרט, שטעהט זי מיט איין פליגעל גלייך אויסגעשטרעקט איבערן שפּיץ דעכעל און צוויי פליגעל האַלט זי אויסגעשפּרייט אין דער ברייט, ווי צוויי אויסגעשפּרייטע הענד, אין דער ווייטער

זועלט אַריין און אַזוי שטיל, אַזוי פערזונקען ווי די וועלט וואָלט אויך
מיט אַ שטילען סוד פערכישופט, זי זאָל שטעהן און שווייגען... און אַרום
און אַרום וויעגען זיך די ליכטיגע פעלדער־זאַנגען, גיבען זיך אַלע ווײַלע
אַ שאָקעל און ווי אַ ליכטיגער שטראָם גיט זיך אַ וויעג איבער זיי, און
אַלע קעפּלעך ענטלויפען בויגענדיג זיך אונטער איהם, ווי אַ פאַליע וואָלט
איבער זיי דורך געלאָפען. ערטער־ווייז זענען די פעלדער אויסגעשפּרייט
ווי גריןנע קאָלדרעס, און פאַסען־ווייז אײַנגעטהײַלט, העלערע פאַסען,
גרינערע, און נאָך גרינערע... און גאַנץ בעזונדער, אין דער לינקער
זייט באַרג, שטעהט דער „אַלטער שלאָס" וויים און פערוואָרפען צווישען
אַ קופּע בוימער, וואָס שטייגען זיך אַריבער איינס דאָס צווייטע מיט
זייערע הויכע און גלייכע שפּיצען, דער ווייסער בלעכענער דאַך בלאַנקט
און אַ פענסטער מיט אַ שטיקעל העלע וואַנד גנבה'נען זיך אַריבער מיט
אַ פערגאַפטען בליק. און גאָט ווייס וואָס אין דעם „אַלטען שלאָס" טהוט
זיך... אַ פער'כשופ'טער פון ששת ימי בראשית אָן, און אפשר זיצט נאָך
אַמאָל אַ געפאַנגענע בת מלכה אויך?... אַ בת מלכה מיט אַ בלאַס
מלובה'ריג פנים—האָט זיך מיר געדאַכט — מיט איהרע גאָלדענע לאָקען
צוגעשלאָסען צו אַ וואַנד... און אַ גרויס רחמנות נעמט מיך אָן אויף
איהר, וואָס זי איז געפאַנגען געוואָרען אין דעם גאָרטען און האָט זיך
אײַנגעשפּיגעלט אין דעם פערכישופטען זילבערנעם טייכעל, וואו דער
גרייז־גרויער מאַן מיט דעם צויבער־שטעק אין דער האַנד געהט שפּאַצירען
אַלע פריה־מאָרגען... און מי יודע וויפיעל גרויסע שררות און גענערעלער
און קרוינפּרינצען האָבען שוין די קעפּ פערלאָרען... און איהר פאָטער
דער אַלטער מלך, נעבעך, מיט דער מלכה טרויערן נאָך איהר ביז אין
זייער טויט אַריין... און וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען מיט דער בת
מלכה מיט די גאָלדענע לאָקען זי פון דער געפאַנגענשאַפט אַרויסצו-
ציהען און צו ענטלויפען מיט איהר איבער אַ וואַלד, וואָס וואָלט זיך
געצויגען אויף דריי טעג און דריי נעכט גאַנג. און האָלט זי געשלאָפען
וואָלט איך געוואַכט און וואָלט איך געשלאָפען וואָלט זי געוואַכט...
און וואָס טהוט מען אַצונד... וואָס הויבט מען אָן צו טהון?... און
וואָלט איך האָטש געהאַט אַזאַ לאַנגע שווערד אויף דער זייט, ווי יענער
בן מלך און אַ פערד מיט אַ גאָלדען צוימעל אָנצובינדען הינטערן שלאָס...
האָב איך עס אָבער נישט... און דערצו בין איך נאָך פערוואָרפען
אויף אַזאַ ווייט און וויסט אינזעל... און די זון פלאַמט איבער'ן קאָפּ
מיט אַ העלישׁ פייער און פערברענט מיר שיער די אויגען אוים... און

זעליג מיט זײַן װײַס טיכעל פּאָכעט זיך שוין פּאַר גרױס היץ איבער׳ן דערהיצטען פּנים, און דער טאַטע געהט צולאָזט די קאַפּאָטע און געהט אויך שיער אויס פון היץ. און ער בויגט זיך צו מיר איין און פרעגט מיך, צי מיר איז אויך אַזוי הײס... דערצעהל איך איהם אַז מיך דורשט בעסער און מיר קומען צו צו אַזאַ אָרט וואו דער באַרג האָט זיך אַראָב־געלאָזט גלײַך ווי אַ וואַנד איבער אַ ברײטען זאַמדיגען וועג, וואָס האָט זיך אין דער מיט באַרג דורך־געשניטען. מיר לאָזען זיך אַראָב הינטען דורך אַ זײַטיג וועגעל, לינקס. און דאָ זענען מיר שוין צווישען צוויי בערג, ווי צוויי גלײַכע ווענד... און זיי האָבען פערשטעלט די זון און אַ שאָטען געוואָרפען איבערן זאַמדיגען וועג וואו מיר זענען געגאַנגען, און דאָ איז שוין קיהל געוועזן... עס הט שוין נישט געברענט אַזוי שטאַרק איבערן קאָפּ, און מען האָט מעהר נישט געזעהן ווי אַ פּאַס בלויען הימעל אין דער הויך. זענען מיר געגאַנגען און געגאַנגען אַזוי לאַנג, ביז מען האָט דערהערט אַ וואַסערל־געראויש...

האָט עס זיך געצויגען דאָס וואַסערל און געגאָסען מיט מיליאָנען בלישטשענדיגע אויגעלעך אין דעם גרינעם טהאָל און עס איז אַרונטער געפאַלען אונטער אַ פלויטעל און אַרײַנגעגאָסען זיך מיט אַ זילבער־קלינגענדיג מורמלען אין אַ הילצערנער קאָרעטע וואָס איז געוועזן בעוואַקסען מיט מאָך און אײַנגעגראָבען אונטערן פלויטעל.

איך און דער טאַטע און זעליג זענען שוין זעהר פערשמאַכט געוואָרען פון דער היץ. מיר האָבען זיך אַנידערגעשטעלט אויף די קניע מיט אויסגעצויגענע מײַלער איבערן קיהלען וואַסערל זיך אָנצוטרינקען.

איז אָבער זעהר שווער געוועזן אַזוי צו טרינקען, די הענד האָבען אײַנגעזונקען אין פײַכטען גראָז, איז דער טאַטע געפאַלען אויף אַן עצה, האָט אַראָפּגענומען דאָס היטעל פון קאָפּ, אָנגעשעפּט דערמיט וואַסער און האָט געטרונקען... איז זעליג אויך געפאַלען אויף דער אייגענער עצה און איך אויך — האָב איך אויך אַראָבגענומען דאָס היטעלע פון קאָפּ, אײַנגעטונקט עס אין וואַסער ביז אין שטערנדעל און האָב אויך געטרונקען. אַזוי ווי מען טרינקט אונטערוועגנס אין אַ וויסט פערוואָרפען אָרט, וואו קײַן מענשען געהען נישט...

... אַזוי, האָט דער טאַטע מײַנער דערצעהלט האָט ער איינמאָל געהאַט געטרונקען, ווען מען איז געגאַנגען אויף מאַנעווערס איבער די קאַווקאַזער בערג... און אַ היץ איז דעמאָלט געוועזן אויף פּופּציג גראַד, די זון האָט די אויגען אויסגעברענט און געשטאָכען אין קאַרק אַרײַן,

אַז די הויט איז אָבגעקראָכּען . . . און זעלנער זענען געפאַלען ווי די
פליגען פאַר היץ און פאַר דורשט. איז מען צוגעקומען צו אַ גרינ-
שטעהענדיג וואַסער, וואָס ווייסע ווערם זענען אַרום געשוואומען פון
אויבען, איז געגאַנגען דער „ראָטנער קאָמאַנדיר“ אַ הויכער, אַ רויטער,
און מיט אַ פּאָר וואָנסען ווי אַ ריצאַר . . . האָט ער דער ערשטער אַראָב-
גענומען דאָס היטעל, אָנגעשעפּט און געטרונקען . . .
און אָט אַזוי טאַקי, אַזוי ווי מען טהוט אויף די קאַווקאַזער-
בערג, האָב איך דאָך מיט דעם טאַטען און זעליגען אויך געטהון . . . און
דערנאָך האָבען מיר געזוכט אַ קיהלען שאָטען, וואו זיך אָב צו קיהלען,
ערגיץ . . . און די זון האָט געברענט און געברענט. און מען האָט זיך
נישט געקענט קיין אָרט געפינען . . . דאָס גראָז אין פעלד און די בוימער
חלש'ן נאָך אַ קיהל ווינדטעל, עס זאָל חאָטש אַ בלאָז טהון. פערחליש'ט
איז יעדעס גרעזעלע און בלעטעלע, עס פאַלט איבער די הענד פאַר מאַטקייט
און דאָרשט. אפילו די בלעטלעך וואָס האָבען מיט זייערע דינע שטענגלעך
אויף די „מיטשקעס“ זיך אַרום געוויקעלט, הענגען אויך נאָך מאַט און
אָבגעלאָזט . . . און אַ גויה אין אַ רויט קאַפּטענדעל און מיט אַ ווייס טיכעל
אויפ'ן קאָפּ, זיצט צווישען די בייטען איינגעטיעפט; דאַכט זיך, אַז זי
וועט שוין דאָ בלייבען זיצען אויף אייביג . . . זי גריבעלט זיך עפּיס
אונטער די בלעטלעך, ציהט אויס אַ הויפעלע גרינס און וואַרפט עס
איבערן בייט אין אַ פלאַכטע אַריין, און זיצט ווייטער און גריבעלט ווייטער,
שטיל, בסוד, ווי זי וואָלט אַליין אַ סוד געווען, אָדער פערסוד'ט געוואָרען
אין דער דאָזיגער שטילקייט . . . און די זון קוקט שטיל אַראָפּ און הערט
זיך איין מיט אַ פערטראַכטקייט איבער דעם שטילען פערזונקענעם
קעפּעל, וואָס איז איינגעטיעפט אין בייט צווישען גרינע בלעטער . . .
אפילו די בהמות, וואָס ליעגען אויף דער לאָנקע ריהרען זיך אויך
נישט פון אָרט . . . עטליכע שטיק ליעגען זיי מיט די פיס אונטער זיך.
אַלץ אַרום איז ווי פערשטאַרט און דורכגעברענט פון היץ. די בייכער
הויבען זיך אַרויף און אַראָפּ און די קעפּ זענען אַראָפּגעלאָזט, מיט
אַרויסגעלאָזטע צינגען איבער די פערשמאַכטע ליפּען, און די ברעמען
האַלטען זיי פערמאַכט . . און שטיל איז אַרום, עס הערט זיך נאָר דאָס
ציִשען פון אַ הייִשעריק אינ'ם גראָז.
זעליג האָט זיך צוקנעפּעלט ביזן העמד און עס העלפט נישט. דער
טאַטע האָט שוין אויסגעטהון די קאַפּאָטע און אויפגעהאָנגען זי אויף
די אַקסלען איבער'ן העמד. און וואו געהט מען, וואו שטעהט מען? . . .

מען קען זיך קיין אָרט נישט געפינען וואו צו בעהאַלטען זיך... און מען מוז זיך שוין ווייטער לאָזען געהן נאָך דעם וואַסערל נאָך. וואָס רוישט אַזוי קיהל, אַזוי מחיה'דיג ביז אונטער אַ בריקעל וואו עס פאַלט ווייטער אַרונטער אונטער אַ פלויטעל און ווערט פערפאַלען אין אַ סאָר אַריין צווישען די בוימער, וואו עס איז אַזוי טונקעל און אַזוי קיהל אונטערן געדיכטען שאָטען... און מיר געהען ווייטער און ווייטער ביז איבערן בריקעל, און מען דרעהט זיך אַריין מיט אַ שמאָל וועגעל צווישען שייער'ס. דאָ ברענט נאָך מעהר, און די שטרויענע דעכער גלאַנצען ווי מיט גלאַנצענדיגע אָנגעגליהטע נאָדלען. און די ווענד פרעגלען זיך און פרעגלען און בעגיסען זיך מיט טראָפען „זשיוויצע". און באַלד נאָך די שייערס שטעהען צוויי הייזער אַזוינע לאַנגע, און מיט אַזוינע ברייטע דעכער, אַז גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ הייזער דאָס זענען... די ברייטע פענסטער מיט אַ סך קליינע שויבלעך, וואָס זענען אַזוי פערגרינט, בלינצלען זיך קעגען דער זון עפּיס מיט זעהר שטילע בלישטשלעך... און שטיל איז אין די הייזער, מען הערט קיין שאָרך נישט... אויף אַ פלויטעל הענגט אַ רויט קלייד און אַן'איבערגעקעהרטע דייזשקע. און פאַר די טהירען פון ביידע הייזער ליגען קופּעס שטעכענדיגס און אונטערן שאָטען ליעגט אַ שוואַרצער הונד מיט פערמאַכטע ברעמען און די צונג אַרויסגעהאָנגען, ווי געפּגר'ט... און גאָר ביי דעם סאַמע וועג זענען געזעסען אַ פּאָר שקצים'לעך און שיקסעלעך אין בלויזע העמדלעך. און אַזוי שטיל זענען זיי געזעסען, ווי שטיל עס איז געווען אין די הייזער... עס האָט זיך געדאַכט, אַז די הייזער האָבען זיי דאָ אַהער אַרויסגעזעצט פאַר שטילקייט וועגען, כדי זיי זאָלען דעם גאַנצען דרויסען מאַכען שטיל. מיט זייערע שטילע פּנים'לעך האָבען זיי מיך אַזוי שטיל אָנגעקוקט און איך זיי אויך... ביז מיר זענען אַריבער געגאַנגען ווייטער און אַרויסגעקומען ערשט אויף אַ ליכטיגערן גרויסען פּלאַץ, וואו מען האָט אַרויסגעזעהן די הייזלעך פון עק שטאָדט. איז דער פּלאַץ אַזוי ליכטיג געווען און דאָס זאַמד האָט אַזוי געגליהט, אַז מען האָט נישט געקענט קיין אויג אָפּען האַלטען. און דאָ האָט מען אַ הויז געמויערט, און אַזוי שטיל, אַזוי שטיל איז עס צוגעגאַנגען פונקט ווי מען וואָלט דאָ עפּיס אַ סוד אָפּגעטהון איבער דער צייט, וואָס דאָס שטעדטעל שלאָפט... די ברייטע גאַס אין מיט'ן שטאָדט ליעגט פערזונקען אין אַ שטילקייט. די גאַס שלאָפט מיט צוגעמאַכטע לאָדענס, און בלישטשעט זי פון די אָנגעהיצטע שטיינער. און דאָ אויף דעם פּלאַץ איז שוין אויסגעמויערט

האַלבע ווענד. אַ „גאָזשעלנע", האָט דער טאַטע געזאָגט, מויערט מען... שטעהען עטליכע גוים אין דער הויך אין פאָטשטאָיען ציגעל און עטליכע שטעהען איבערגעבויגען איבער דער וואַנד און מויערן, און אַזוי שטיל געהט עס צו, אַזוי שטיל... די היץ ברענט איבער די קעפּ, און זיי מיט שטילע פּנים'ער און פערטיפּט טהוען זיך זייערס. נאָר אַזוי מיעד, אַזוי שלעפעריג שטיל, אַז באַלד דאַכט זיך וועלען זיי אויך אַיינדרעמלען אַזוי ווי דאָס שטעדטעל, און דרעמלענדיג וועלען זיי זיך ווייטער טהון זייערס.. עס דערהויבט זיך אַ האַנד מיט אַ ציגעל, אַ קעלנע טהוט זיך אַ וואָרף אין אַ האַנד — און ווידער שטיל, אַשטילע פערזונקענהייט... די גוים שטעהען אין דער הויך אויסגעשטעלט מיט די קעפּ פאַר'ן הימעל, און גיבען זיך איבער די ציגעל פון האַנד צו האַנד און די פּנים'ער זענען אַזוי שטיל און מיט כּוונה, ווי זיי וואָלטען דאָ די וועלט'ס סודות געפיהרט אָדער ווי די וועלט וואָלט זיי זעלבסט פאַר אַ סוד געמאַכט און אַרויסגעשטעלט זיי דאָ אַהער, כּדי דערמיט דעם גאַנצען פּלאַץ צו פער'כשופ'ען אין אַ פערזונקענער שטיל־קייט, ווי פערזונקען. עס ליעגט אויסגעשפּרייט דער בלויער הימעל אַרום דעם גאַנצען פּלאַץ.

דאָס שטעדטעל שלאָפט, דער הימעל שווייגט, די זון שווייגט און קוקט זיך איין, און די גוים שווייגען נאָך טיעפער, נאָך שטילער...

און שווייגענדיג געהען מיר פערביי דעם פּלאַץ און מען שניידט זיך אַריין ווידער אין אַ שמאָל וועגעל צווישען צוויי פּלויטען פון סעדער.

דאָ איז שטיל, דאָ איז קיהל, אַ מחיה. די בוימער שטאַרען אַרויס מיט די צווייגען איבער ביידע זייטען פּלויטען, און אַלץ ליעגט אין טיעפען שאָטען איינגעהילט, נאָר וואָס אויף טהייל ערטער פאַלט אַ ליכטיגער פלעק אויף דעם פּלויט, פון דעם שיין, וואו די זון פערגנבה'ט זיך מיט אַ בליק צווישען די צווייגלעך. — און זיי, די צווייגלעך ליעגען אַזוי נידעריג אַריבערגעבויגען איבערן פּלויט, אַז דער טאַטע מיט זעליגען ריהרען זיך אַזש אָן מיט די קעפּ אין די גרינע בלעטלעך, וואָס הענגען אַזוי אַראָב. איך האָב אויסגעשטרעקט די הענדטלעך צום טאַטען ער זאָל מיך נעהמען אויף דער האַנד, און איך האָב זיי אויך אָנגעריהרט...

און אין ווינקעל פון עק פּלויט וואו דאָס וועגעל לאָזט זיך אויס, שטעהט אַ שעהן הויז מיט אַ שעהנעם גאָניק און מיט בלויע געפאַרבטע לאָדענס ביי די פענסטער. און אויף דעם גאָנעק איז געזעסען אַ שגץ מיט אַ שיקסעל, ביידע מיט די שטילע בלאַסליכע פּנים'ער פערזונקען אין

שאָטען. ער האָט געהאַלטען אַ האַרמאָניקע אויפ'ן שויס, און זי — אַ בליהמעל... און אַזוי שטיל, אַזוי קיהל זענען זיי זיך געזעסען... זי האָט געהאַלטען דאָס פּנים אַראָבגעהאָנגען אויף דער ברוסט, און ער האָט געקוקט מיט שטילע אויגען אויף איהר קעפּעל, און ביידע האָבען זיך קיין ריהר נישט געגעבען... און די „האַרמאָניק" אויף זיין שויס איז נעבּיך געלעגען אַזוי אָבגעלאָזט, אַזוי אויסגעצויגען ווי אָפּגעשטאַנען פון גרויס היץ און זיין האַנד איבער דער האַרמאָניק ליעגט אויך אַזוי אָבגעלאָזט און מיעד. און דאָס בליהמעל ווייטער אויף איהר שויס ליעגט אויך אַזוי, די האַנד ריהרט זיך קוים מיט דעם בליהמעל אָן. און אַזוי שטיל איז... אַזוי שטיל... און די פּנים'ער אַזוי בלאַסלעך, אַז מיך נעמט אָן אַ גרויס רחמנות אַ טאָמער, חלילה, ווערען זיי אַזוי ענטשלאָפען, און די קעפּלעך וועלען זיך אָנלעהנען איינער אויפ'ן אַנדערנס אַקסעל, וועלען זיך דאָך די האַרמאָניקע מיט דעם בליהמעל אַרויסלאָזען פון זייערע הענד און וועלען זיך צו די פיס אַראָבקוילערן, און זיי וועלען אַזוי ענטשלאָפען ווערען ביז אייביג... אַ רחמנות, אַ גרויס רחמנות, — האָב איך געטראַכט — און דאָ די היץ איז ווייטער אַזוי גרויס, און דער וועג איז אַזוי אַ זאַמדיגער מיט הייס אָנגעגליהט זאַמד, וואָס גלאַנצט ווידער, און גליהט ווידער קעגען דער פייערדיגער זון... און אַ שטיינענער פּלאַנקען איז דאָ מיט אַ טויער פון שטאַבעטלעך, איז דער פּלאַנקען נאָך מעהר אָנגעגליהט און ער בליצט מיט פייערדיגע שפּיזלעך.

איניועניג שטעהען בוימער מיט ווייסע קאָרע און אַראָבגעלאָזטע דינע, דינע צווייגלעך, וואָס הענגען נאָך ווי די לאַנגע בייטשען מיט מאַטע אַראָבגעלאָזטע בלעטלעך, און צווישען די בוימער שטעהען צלם'ען און צלם'לעך אין קיהלען שאָטען... און אַ גרויסער טייך איז דאָ, וואָס איז אַזוי גלאַטיג און ווייס ווי אַ שפּיגעל און אויף דעם ברעג ליעגט עמיצער... צוויי מענשען איז עס, צוויי משוגענע, זאָגט דער טאַטע... ליעגען זיי איינער קעגען איבער דעם אַנדערן, ווי צוויי איינגעטוליעטע קיפּקעלעך מיט שטילע פּנים'ער און פערמאַכטע אויגען. די זון קוקט אַראָפּ, און זיי ליעגען און ליעגען... שטיל איז אַרום, שטיל איז איבערן טייך, שטיל איז דאָס וועלדעל אויף יענער זייט טייך, און שטיל פערזונקען שטעהט עס אין דער האַלב־טאָגעדיגער היץ. שטיל איז פאַר דער מיהל, שטיל ווי אין אַן אויער, און אַ באָנק רופט זיך אַלע מאָל אָן מיט אַ פערדומפּען קול פון וואַסער אַרויס, וואָס מאַכט די שטילקייט נאָך שטילער, נאָך טיעפער... און זיי ליעגען אַזוי און אייביג אייביג וועלען זיי דאָ אַזוי ליעגען... זיי

דאַרפֿען דאָ אַזוי ליעגען כּדי אַלין זאָל שווייגען... זיי זענען דעם טײַכ׳ס שטילקייט, און די שטילקייט פון אַרום און אַרום, אַפילו די זון קוקט אויך און שווייגט... נאָר איינער פון זיי האָט זיך אַ רודער געטהון, און לאַנגזאַם זיך אויפגעשטעלט, און אָנגעהויבען זיך צו קריםען מיט דעם גאַלען פּנים אין אויסצוציהען, זיך און צו קראַטשען זיך מיט איין האַנד אונטער׳ן קאָפּ און מיט דער אַנדערער הינטערן רוקען... דערנאָך האָט ער אונז אָבגעגלאָצט מיט אַ שטילקייט אין די אויגען, און האָט זיך לאַנגזאַם צוריק אַראָפּגעלאָזט קענגע־איבער דעם צווייטען און ווידער זיך איינגע־שלעפט אין אַ קופּקעלע אַזוי שטיל ווי פריהער.

און שטיל איז געוואָרען, די צלמים און צלם׳לעך אויף דער זייט טײַך איבער׳ן וועג אַריבער, דרעמלען אין שאָטען אונטער די בוימער, און מיר געהען שווייגענדיג פערביי אויף דער צווייטער זייט פון שטיינער־נעם פּלאַנקען, און מען זעצט זיך אַנידער אונטער אַ בוים, וואו קעגען־איבער איז אַ גערטעל אָפּגעצוימט בעזונדער און צוגעצויגען מיט הילצערנע נידעריגע שטאַחעטלעך צום שטיינערנעם פּלאַנקען. דאָ ליעגען רוסישע, האָט דער טאַטע אָנגעוויזען מיט דער האַנד, — גע׳הרג׳טע זעלנער נאָך דער ערשטער פּאָויסטאַניע... און דאָ זענען אויך געשטאַנען צלם׳לעך, קליינע איינגעזונקענע און מיט טאָפּעלע הענדטלעך, גאַנץ אַלט, בעוואַק־סען מיט מאָך. און אַ קיהלקייט איז דאָ געווען אונטער דעם גרינעם בוים מיט די נאָדלען, וואו מיר האָבען זיך געזעצט. קיהל און שלעפּעריג... דער טאַטע מיט זעליגען האָבען שוין די קאַפּאָטעס און היטלען פון זיך אַראָבגעוואָרפען און אויסגעצויגען זיך אויף דעם גראָז אין שאָטען און זענען איינגעשלאָפען.

אַצונד בין איך אַליין געבליבען זיצען.

אין טהאָל איז געשטאַנען אַ הײַזעל, איינס אַליין. און אַזוי מיעד, אַזוי שלעפעריג זענען די בוימער געשטאַנען אַרום דעם הײַזעל, און דאָס הײַזעל אונטער זיי, ווי עס וואָלט אויך שלאָפען געוואָלט, און מען זאָל עס גאָר אין גאַנצען פאַרגעסען, אַז עס איז דאָ אַ הײַזעל אויף דער וועלט, וואָס שלאָפט דאָ ערגיץ אין אַ טהאָל צווישען בוימער.

און ביסלעכווײַז, ביסלעכווײַז בין איך אויך ענטשלאָפען געוואָרען. און אַז איך האָב מיך אויפגעחאַפּט איז שוין די זון געשטאַנען אויף יענער זײַט פעלד, וואָס איז אונטער אונזערע פלייצעס געווען, און אָפּער גע־קוקט האָט זי שוין מיט איהר ליכטיג רויט געשטאַלט און גרויס ווי אַ פײַערדיג ראָד, פון אונטער אַ שוואַרצער לאַנגער שורה בוימער, ווי אַ

שוואַרצער בלוילִיכער וואָלקען־פּאַס. און עס האָבען זיך שוין געראָטעלט די שטראַהלען פון איהר, געקיהלט און אויסגעלאָשען, ציהענדיג זיך ווי דינע לאַנגע שפּיזלעך איבער דעם גערויטעלטען פעלד, וואָס האָט זיך שוין ערטערוויַיז געהילט אין שטילע פאַר־נאַכטיגע שאָטען. אויסגע־זעהן האָט דער הימעל ווי אָבגעמאַטערט פון אַ גאַנצען טאָג שווערער אַרבייט. דאָס הייזעל איז זיך ווייטער געשטאַנען פערזונקען אין טהאָל, און מיט אַ פלאַמענדיג אויגעל האָט עס געקוקט פון צווישען די בוימער צו דער זוהן, וואָס האָט שוין געהאַלטען ביי'ן אונטערגעהן... אַ שטילע בענג־שאַפט האָט זיך איבער דעם גערט'ל צוגאָסען, די שטאַכעטלעך רויטלען זיך און רויטלען אַזוי שטיל, אַזוי פערטראַכט. און דער הימעל קוקט אַראָב אויף זיי, ווי ער וואָלט זייערע שטילע סודות אין זיך אַריינגעזאַפּט — און איך בין צוגעגאַנגען אָנגעשפּאַרען זיך מיט דער גאָמבע איבער'ן פּלויטעל אַ קוק אַריין צו טהון... שטילע בערגלעך, רויטע בעלויכטענע, און שטילע פערזונקענע צלם'לעך.

אַ שטילע פורכט האָט מיך אַרומגענומען און איך בין צוריק אַוועק־געגאַנגען צום טאַטען און אַראָפּגעלאָזט זיך נעבען איהם.

דער טייך פון וויַיטען איז געלעגען ווי אַ גלאַטער שפּיגעל, נאָר וואָס דינע רעדלעך האָבען זיך צוצויגען איבער איהם, און דאָס וואָס עס האָט זיך גערויטעלט האָט אָבגעבלישטשעט. רויטע הימעל־פלאַמען האָבען זיך אין איהם אָפּגעשפּיגעלט, און ער איז געלעגען שטיל און פערטראַכט, שטיל און פערטראַכט איז אויך דאָס וועלדעל געשטאַנען, און די שפּיצען בוימער האָבען זיך אָנגעצונדען מיט אַ פורפורנע רויטקייט. שטעהענדיג פערגאַפּט קעגען דער אַראָבגעזונקענער זון אויף יענער זייט וואַלד איבערן וויַיטען פעלד, פון וואַנען זי האָט נאָך שטיל און אומעדיג אָפּער געבליקט... און דאָרט איז שוין אויך געווען פאַר נאַכט...

אין דער לופטען הויבען נאָך געהאָנגען די אויסגעקיהלטע שטראַהלען, דער הימעל און די שפּיצען בוימער און די קליינע צלם'לעך האָבען זיך נאָך גערויטעלט, נאָר אַ מאַטע אויסגעלאָשענקייט איז שוין אויף אַלעם געלעגען, און אונטער די בערגלעך אויפ'ן פעלד האָט זיך שוין דער שאָטען געטולי'עט און עס האָט געבלאָזען איבער דער וועלט אַ פאַר־נאַכטיג שטיל ווינטעל, וואָס האָט די גראָזענס קעפּלעך צום שלאָפען געניויגט.

און איך האָב מיך ווייטער אומגעקוקט צו די שטומע בערגלעך, טראַכטענדיג ביי זיך וועגען דעם, וואָס קענען אַצונד טראַכטען יענע גע־הרג'טע זעלנער וואָס דער טאַטע האָט געזאָגט, אַז זיי ליגען דאָ בעגראָבען...

און מיר האָט זיך נעֶדראַכט אַז אונטעֶר די בעֶרגלעֶך ליגעֶן זיי מיט שטילעֶ פעֶר'סוד'טעֶ פנים'עֶר, און קוקעֶן שטאַר אין הימעֶל אַריין מיט אַזאַ אָנגעֶוועֶהטיגטקייט, וועֶגעֶן דעֶם, וואָס מען האָט זיי דאָ געֶלאָזט ליגעֶן און זיי ליגעֶן אַזוי אייביג, אייביג...

און אַ שטומעֶ בעֶנגשאַפט האָט מיך אָנגעֶנומעֶן גלייך מיט די לעֶצטעֶ רויטעֶ שטראַהלעֶן וואָס האָבעֶן זיך שוין געֶהאַט אויסגעֶלאָשעֶן איבעֶר זיי. און עס איז מיר פינסטעֶר געֶוואָרעֶן פאַר מיינעֶ אויגעֶן וועֶנדעֶנדיג זיך מיט די בליקעֶן צו דעֶם אָרט וואו די זון איז שוין געֶהאַט אונטעֶרגעֶגאַנגעֶן — און איך האָב געֶטראַכט, אַז אַצונד געֶהט אויף די געֶ'הרג'טעֶ אַ לאַנגעֶ און אַ שווערעֶ פיינינעֶנדיגעֶ נאַכט, נאָך וועֶלכעֶר זיי וועֶלעֶן שוין גאָר קיינמאָל ניט אויפשטעֶהן... און אומזיסט איז זייעֶר בעֶנגשאַפט, וואָס צוגיסט זיך, צווישעֶן דעֶם שאָרכעֶן פון די בלעֶטלעֶך, וואָס חאַפּעֶן זיך אַלעֶ ווײַלעֶ אויף ווי מיט אַ געֶוויין פון די טויטעֶ און ווערעֶן צוריק איינגעֶזונקעֶן, צוריק איינגעֶשוויגעֶן אויף אייביג.

איך בין צוגעֶגאַנגעֶן צום טאַטעֶן און האָב איהם אָנגעֶריהרט ביי דעֶר האַנד, אַז עֶר זאָל זיך אויפחאַפּעֶן און געֶהן מיט מיר אַהיים. און דעֶמאָלט האָט דעֶר טאַטעֶ אויך פון מיר געֶהעֶרט אַ זעֶלטעֶן וואָרט: „טאַטעֶ, מיר איז אומעֶטיג"... און עֶר האָט מיך געֶנומעֶן צו זיך אויף דעֶר האַנד.

יהודה הן.

די איבערקערונג.

(ערצעהלונג).

אונטערזינגענדיג עפּעס אַ לידעל, איז שפרה שנעל אַרויפגעלאָפען אויף די טרעפּ פון אַרבייט־צימער, וואו ראָזענבלאַט האָט געמאָלט. געעפענט די טיהר, און שטעלענדיג אַ פוס אויף דער שוועל, שטיל געבליבען שטעהן, קוקענדיג איבער דעם מאָלברעט, וואו דער יונגער מאָלער איז געשטאַנען אַריינגעטהון. איהר קערפּער האָט זיך גראַציעז אויסגעגלייכט, איהרע געדיכטע שוואַרצע האָר זענען געווען רונד און רונד אַרום קאָפּ און האָבען, ווי אַ שוואַרצער מראַמאָר אַרומגענומען איהר עטוואָס בלאַסליכעס געזיכט און שטערען, פון אונטער וועלכען עס האָבען אַרויסגעקוקט צוויי פעך־שוואַרצע, ברענענדע אויגען. אויף איהרע קליינע קערשען־ליפּלעך האָט געשפּילט אַ שמייכעל, וועלכער האָט געדופטעט מיט ליבע און ראָזען־פרישקייט.

אַ ווײַלע האָט זי זיך געוואַקעלט צווישען יאָ—ניין, נאָר באַלד האָט זיך אַ שעלמישער בליטץ אויפגעכאַפּט אין איהרע אויגען און, ווי אין דער לופט שוועבענדיג, איז זי מיט לייכטע טריט צו, הינטער זיינע פּלייצען און, איינהאַלטענדיג דעם אָטעם, שטיל געקוקט איבער זיין אַקסעל צום מאָלברעט, וואו ער פיהרט לאַנגזאַם דעם פּענזעל.

ראָזענבלאַט האָט דערפיהלט איהר אָטעם און, אַרויסשעפּטשענדיג: „שפרה׳לע!" האָט ער זיך צו איהר אומגעקוקט.

דאָס איז שוין געווען גענוג, אַז זי זאָל מיט איין האַנד אַרומוויקלען זיין האַלז און מיט דער צווייטער האַנד, פון וועלכער עס איז אַראָבגעפאַלען דער קורצער, ברייטער אַרבעל פון דער ווייסער באַטיסטינער בלוזע, איהם אָנצעווייזען מיט אַ שטיפעריש פינגעריל אויף איהרע ליפּלעך: „אַ קוש"...

— מיין ליבער — האָט זי געזאָגט, גלעטענדיג מילד זיינע האָר, וועלכע זענען געווען צעוואָרפען איבער׳ן שטערען — גענוג אויף היינט. דו האָסט שוין היינט אַ סך געאַרבייט. זעה, ווי שען עס איז אין דרויסען, וועלמיר אַביסעל קלעטערן אין די בערג, און נאָכדעם וועלען מיר געהן אויף דעם אָווענד. און נישטוואַרטענדיג אויף זיין צושטימונג, האָט זי איהם אָנגעכאַפּט ביי דער האַנד און כמעט אַרויסגעשלעפּט איהם פון צימער.

אין אָווענד פון זעלבען טאָג, ווען דער גרויסער זאַל פון דער ביבּליאָטעק, די איינציגע אַנשטאַלט פון דעם קליינעם שטעדטעל, איז געווען

בעלויכטען, האָט זיך שפרה מיט ראָזענבלאַט׳ן געקליבען אַהינצוגעהן. דאָרט זענען די שטולען שוין געווען אויסגעשטעלט אין רייהען, און די בּיהנע ענטקעגענאיבער — אין אָרדנונג געבּרענגט. דער פאָרזיצענדער איז אַרומגעלאָפען פון איין שטוב אין דער צווייטער און האָט די לעצטע פעראָרדנונגען געמאַכט. זיינע אויגען האָבען געפינקעלט פון אונטער׳ן שטערען, פון וועלכען עס האָבען זיך, ווי אַרבעס, גרויסע טראָפּענס שווייס נעגאָסען.

דאָ—דאָרט איז געזעסען אַ קופּקעלע מענשען צוזאַמען און האָבען צווישען זיך עפּעס גערעדט. אויף זייערע פּנים׳ער האָט געבלאָנדזעט אַ שמייכעל פון צופרידענהייט און רוהיגקייט. פון דער צווייטער שטוב האָט זיך געהערט אַ דיסקוסירען פון עטליכע מענשען. אַרויך פון פּאַפּיראָסען האָט דאָרט זיך אויסגעלייגט אין דער לופט, געהויבען זיך און אַרומגעשפּאַצירט, צוגעבענדיג דער שטוב מיט איהר העלער ליכטיגקייט אַ בּעזונדערע יום־טוב׳דיגע שטימונג.

בּיסלעכווייז איז דער זאַל פול געוואָרען. אַ שטילע ערוואַרטונג האָט אָנגעפּילט דעם חלל. דאָ—דאָרט האָט מען זיך שוין געסוד׳עט, ווי לאַנג עס וועט נאָך דויערען...

איינע מעהר־נענטערע געהן־צו צום פאָרזיצענדען, פרעגען איהם שוין איבער, נאָר דער פאָרזיצענדער האַלט זיך איצט שוין רוהיג און הייסט זיי געהן צוריק אויף זייערע ערטער.

און אָט הערט זיך פון הינטער די קוליסען אַ גלעקעל־געקלאַנג, אַ צווייטעס און אַ דריטעס, עס לעשען זיך די לאָמפּען אין זאַל, דאָס פּובליקום ווערט שטיל און שטרענגט אָן זיין בּליק צו דער בּיהנע, אויף וועלכער עס בּעוויזט זיך באַלד דער רעפערענט. זיין הויכער קערפּער איז אויסגעגלייכט, זיינע לאַנגע, שוואַרצע האָר—אין קרויזען אויף די פּלייצעס צעוואָרפען, אויף די דינע ליפּען—אַ ווייכער, גוטמוטיגער שמייכעל.

ער הייבּט נאָכאַמאָל שאַרפער אויף זיין בּליק איבער׳ן זאַל און שטיל רייסט זיך אָב זיין ערשט וואָרט און צוגעהט זיך אין חלל פון זאַל. זיין שטימע ווערט וואָס אַמאָל קלערער און העכער. אָט רופט זי, דאַכט זיך, עפּעס צו מענשען, בּיי וועלכע זי פאָדערט, אַז זיי זאָלען די אויערען און די הערצער אויפמאַכען און פערנעמען איהרע רייד, אָט דראָהט זי, דאַכט זיך, און אָט לאָזט זי זיך באַלד נידעריגער אַראָב, מיט אַ שטילער איינגעבּויגענהייט, דאַכט זיך, שטיל, הכנעה׳דיג לאָזט זיך דער רעפערענט אַליין אויך אַראָב און זיין קול צעגיסט זיך דעמאָלט אַזוי ווייך, צאַרט און האַרציג זיס, פּונקט ווי עס וואָלט אַלע מענשען געבּעטען צו זיך און זיי געוואָלט מיט זיין צערטליכקייט אַרומנעמען. עס צעגליהט זיך אין זיינע אויגען אַ שטיל, בּענקשאַפטליך פייערעל. זיי בּלאָנדזען דעמאָלט אַרום אין זאַל און נעמען אַרום די גאַנצע בּרייט. עס דאַכט זיך, אַז ער האָט עפּעס אַלע ווי פערכּישופט, און פּלוצלונג איז אַ שטיל געוואָרען בּיים זאַל־אַרײַנ־

גאַנג, ראָזענבלאַט מיט זײַן פרוי זענען געקומען, דער פּראָצעס איז צו זײַ צוגעלאָפען און, דערקלערענדיג זײַ עפּעס, ווײַזענדיג מיט די הענד, האָט ער, פיהרענדיג זײַ, קוים זיך דורכגעשפּאָלטען מיט זײַ צווישען די רײַהען פון פובליקום צו דעם אויבענאָן, אָבגעבענדיג זײַ זײַערע ערטער.

שפרה אַוועקזעצענדיג זיך אויף דער שטול, האָט עטוואָס אויסגעדרעהט דעם קאָפּ און נײַגעריג בעטראַכט דאָס פובליקום נעבען איהר, איבערהויפּט די פרויען, דאָ אין קלײנעם שטעדטעל, ווי זײַ געהען אָנגעטהון.

עס האָט אַ ציטער געגעבען די שטימע פון רעפערענט אין איהרע אויערן און זי איז איהר געווען אַזוי בעקאַנט און הײמיש! זי האָט זיך אַ קעהר־געגעבען צו דער ביהנע, וואו־הין איהרע אויגען האָבען זיך באַלד שאַרף אויפגעריסען, דערזעהענדיג פאַר זיך מישאַ'ן. איהר געזיכט איז בלאַס געוואָרען. אַ שטילער ציטער איז איהר דורכגעגאַנגען דורך'ן גאַנצען קערפּער. זי האָט זיך נאָכאַמאָל שטאַרק אײַנגעגעסען מיט איהרע בליקען, ווי זיך איבערצוצײַגען, צו זי האָט קײן טעות ניט, און אָבוואַרפענדיג דעם קערפּער אויף דעם אָנלעהן פון דער שטול, געבליבען אונבעוועגליך. דאָס האַרץ האָט אָנגעהויבען קלאַפּען מיט אַ אונגעוועהנליכער קראַפט, און אַזוי ווי עמיץ וואָלט דאָרטען אַ שפּרונג געגעבען, אַזוי איז דאָרט אַלץ צערודערט געוואָרען. אין קאָפּ האָבען זיך, ווי הײסע לאַווע פון אַ וואולקאַן, אַ ריסגעגעבען די געדאַנקען און אין אַמיש־מאַש זיך צעגאָסען. אַ אַלטע שוין פאַרגעסענע וואונד האָט זיך אויפגעעפענט צוזאַמען מיט אַן אָבגרונד פון געפילען. ליבע און האַס האָבען בײַ איהר אין האַרץ, ווי אין אַ ווילדען טאַנץ, אָנגעהויבען צו טאַנצען. אין אײן מאָמענט האָט זי אַלץ פון איהר פערגאַנגענהײט איבערגעלעבט. און אַ קאַלטער שווײס האָט בעדעקט איהר פּנים, וועלכעס האָט איהר פּלוצלונג אָנגעהויבען שרעקליך צו פײַערען. אַ ווילדער בעגער פאַלט אויף איהר אָן צו שרײַען... זי פערבײַסט די אונטערשטע ליפּ און לאָזט עקשנות'דיג אַראָב דעם קאָפּ צו דער ערד. נאָר זײַן שטימע, וועלכע שוועבט אין זאַל, לײגט זיך, ווי אַ שווערער שטײן, אויף איהר. עס הויבט איהר אָן צו שטיקען אין האַלז און עס פערפעלט איהר אָטעם. איהר קערפּער הויבט אָן צו ציטערן, און איהר האַרץ אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער צו שפּרינגען.

ראָזענבלאַט בעמערקט איהר אויפרעגונג, נעמט ער איהר שטיל בײַ דער האַנד, וועלכע איז אונמעגליך אַראָבגעהאָנגען, און פרעגט ווײך, צערטליך: מײַן ליעבע, וואָס איז דיר?

זי גיט האַסטיג אַ דרעה־אום דעם קאָפּ און קוקט איהם אַ ווײַלע אָן מיט צעמישטע אויגען, נאָר באַלד מאַכט זי אַ געוואַלדיגע אָנשטרענגונג, בעהערשט זיך און, איבערפרעגענדיג איהם זײַן פראַגע, ענטפערט זי איהם, אַז גאָרנישט גאָרנישט... און נישט ווילענדיג שטרענגט זי ווידער אָן איהר בליק צו דער ביהנע. זי וואָלט געוואָלט נישט קוקען אויף איהם, נאָר עפּיס

אַ געהיימע קראַפֿט ציהט איהר בליק אַהין צו איהם. און וואָס אַמאָל אַליין מעהר און דרייסטער ווערט איהר בליק, וועלכער האָט זיינעם געזוכט. און אָט גיט אַ צאַנק און אַ ציטער זיין, איבער'ן ציטער שוועבענדער, בליק און טרעפֿט זיך מיט איהרע אויגען, וועלכע האָבען זיך מינוטענווייז אָנגעצונדען און פֿערלאָשען, אָנגעצונדען און פֿערלאָשען פֿון צערודערונג.

זיין האַנד־בעוועגונג איז ווי אין דער לופֿט פֿערגליווערט געוואָרען. זיינע אויגען האָבען זיך ברייט פֿונאַנדערגעעפֿענט. ער האָט פֿאַרגעסען אָן אַלעם און אָן אַלץ. זיינע הענד האָבען זיך אויטאָמאַטיש אַ ציה־געגעבען צו איהר און נאָך זיי דער גאַנצער קערפּער.

אַ ווײַלע האָט געהערשט אַ טויט־שטילקייט אין זאַל. עמיצער האָט זיך בעסער געזעצט אויף זיין שטול און די שטול גיט שאַרף אַ סקריפּע. פֿון ערגעץ אַ ווינקעל האָט זיך אַ פֿוילער דערשטיקטער הוסט איבער'ן זאַל צו־טראָגען און איז אין ווינקלען פֿערשוואונדען. די נאָהענט־זיצענדיגע ביי דער בימה האָבען געזעהען, ווי ער איז בלייך געוואָרען און האָבען מיט שרעק געהיט יעדע בעוועגונג.

נאָר באַלד האַפּט ער ווידער דעם פֿאָדעם פֿון זיין רעדע און, נישט אָבווענדענדיג זיינע אויגען פֿון איהר, פֿליסט ווידער זיין שטימע גלאַט און ווייך.

שפרה האָט אַראָבגעלאָזט איהרע אויגען, האָט עטוואָס אָבגעקערט איהר קאָפּ אָן אַ זייט און אָנגעהויבען נויטען זיך נישט טראַכטען. נאָר וואָס מעהר זי האָט זיך געוואָלט בעהערשען אַלץ מעהר און מעהר האָט זי גע־טראַכט פֿון איהם. איהר האַרץ גיט ווידער אַ שפּרונג, אַ שרעקליכע וועהטאָג און אַ טיפֿע בעליידיגונג דערפֿיהלט זי און אַ שטילער קרעכץ רייסט זיך פֿון איהר האַלז אַרויס:

וואָס ווערט איין? נאָכ'ן רעפֿעראַט ווערט זי מוזען צו געהן צו איהם. און געבען איהם די האַנד. איהם, מיט וועלכען זי וואָלט קיינמאָל אין איהר לעבען שוין נישט געוואָלט בעגעגנען זיך. איהם געבען די האַנד!...

זי האָט נעהאַט אַ געפֿיהל, ווי זי וואָלט אין עפּיס אַ פֿערפֿלאָנטערטע נעץ אַריינגעפֿאַלען, און וואָס מעהר זי האָט זיך געוואָלט פֿונאַנדערפּלאָנ־טערן אַלץ מעהר און מעהר איז די נעץ אַרום איהר געדיכטער און שטאַר־קער געוואָרען. איהר קאָפּ האָט געברענט, און אין גאַנצען קערפּער האָט איהר געשטאָכען, ווי מיט שפּילקעס. זי האָט געפֿילט אַ שרעקליכע איבעל־קייט און האָט געוואַרט מיט אונגעדולד די ענדע פֿון רעפֿעראַט, ווען זי וועט קאָנען אַרויס אויף דער גאַס און דאָרט, נישט זייענדיג אונטער'ן דרוק פֿון זיין שטימע, אויף דער פֿרייער לופֿט, וועט זי אַלץ קאָנען בעטראַכטען.

קיינמאָל, ווייזט אויס, וועט זיך זיין רעפֿעראַט נישט ענדיגען. גאָט מיינער? ווען וועט שוין נעמען אַ סוף, אין אַזעלכע געדאַנקען איז זי געווען פֿערזונקען און האָט נישט בעמערקט, ווי די פֿאָרהאַנג האָט זיך לאַנגזאַם אָנגעהויבען אַראָבלאָזען. זי האָט נאָר געהערט ראָס פּאַטשערייַ מיט די

הענד און די געשריען: „בראוואָ!‟. זי איז שנעל אויפגעשפרונגען פון אָרט און איז אַרויסגעלאָפען אויפ'ן באַלקאָן, און דאָרטען האָט זי טיף אָבגע־צויגען דעם אָטעם. אַ פריש, לייכט ווינדטעל האָט אָנגעהויבען גלעטען איהר ברענענדען שטערן און היסעם געזיכט.

פלוצלונג, נישט טראַכטענדיג, איז איהר איינגעפאַלען אַ טאַקטיק, ווי צו פערהאַלטען זיך געגען מישא'ן, און מיט פעסטע טריט איז זי אַריין צוריק אין זאַל און איז צוגעגאַנגען צו ראָזענבלאַט'ן, וועלכער האָט איהר געזוכט.

— וואו ביזטו געוועזן, מיין ליעבע — האָט ראָזענבלאַט געפרעגט שפרה'ן, אָננעמענדיג איהר אונטערן אָרעם.

— איך בין אַרויס אויפ'ן באַלקאָן אַ ביסעל אָב קיהלען זיך. דו ווייסט דאָך, אַז איך קאָן נישט לאַנג זיצען אין אַ גרויסער .געזעלשאַפט.

„צום צווייטען מאָל היינטיגען אָווענד אַז איך נאַר איהם‟ – האָט זיך שנעל דורך איהרע געדאַנקען דורכגעטראָגען ווי אַ בליץ, און זי האָט עטוואָס אָב געקערט דאָס געזיכט, וועלכעס האָט זיך מיט פורפור־פאַרב בעדעקט. זי איז מיט לייכטע טריט אַוועק אין צווייטען צימער. זי איז פריי צוגעגאַנגען צו מישא'ן און האָט איהם דערלאַנגט די האַנד, וועלכע האָט עטוואָס אַ ציי־טער נעגעבען, און געפרעגט מיט אַ עטוואָס־ציטערדיג קול, נאָר מיט אַ לייכט שמייכלען:

— פון וואָס פאַר אַ וועלטען, פון וואָס פאַר אַ רוים האָט איהר אַ הער פערבלאָנדזשעט?..

נאָכדעם האָט זיך אַ שטילשווייגען צווישען ביידע אָנגעהויבען.

— פון אַ סך נעהנטער, ווי אַ שטערן...—האָט ער נאָך אַ ווייַלע שווייגען נעענטפערט, און דערביי האָט זיך איהם צעלייגט אַ טיפער קנייטש אויפ'ן שטערן.

ראָזענבלאַט איז אַריינגעקומען. זי האָט זיי פאָרגעשטעלט און געפונען פאַר נויטיג זיך פעסט אָנצושפאַרען אָן ראָזענבלאַט'ס אָרעם.

נאָך אַ ווייַלע זיצען אין ביבליאָטעק, האָט ראָזענבלאַט זיך אויפגעהויבען און פערבעטען דעם פאָרזיצענדען און מישא'ן, וועלכער איז געזעסען בלייך און אָנגעמאַטערט, צו זיך אַ היים.

שפרה'ס קערפער האָט זיך אַ טרייסעל געגעבען, און אין געראַנק איז איהר דורכגעלאָפען: וועל איך לאַנג קאָנען שפילען די ראָליע? ווער ווייסט?!

אין שטוב האָט זי געלאַכט, גערעדט שען און שאַרפזיניג, אָפט גע־שטעלט זיך הינטער ראָזענבלאַט'ס פלייצעס און געגלעט זיינע האָר, אָדער אַרויפגעלעגט איהר האַנד אויף זיין אַקסעל און, איבערבויגענדיג זיך איבער זיין קאָפּ, ליבליך עפּעס געפרעגט. און ביסלעכווייז האָט זי זיך אַזוי איינגע־לעבט אין איהר ראָליע, אַז זי האָט אין דער ווירקליכקייט זיך געפיהלט גרינג און גוט. יעדע זאָרג, דער קלענסטער שאָטען פון אומעט איז פון איהר פערשוואונדען. ביים טיש האָט מען לאַנג און אַ סך גערעדט. ראָזענ־בלאַט האָט דיסקוסירט און זיך עפּעס געהיצט, נאָר שפרה'ן האָט דאָס נישט

אינטערעסירט, און כדי נישט צו זיצען ליידיג, האט זי פערבונדען א שמועס מיט'ן פארזיצענדען.

שפעט ביינאכט זענען זיי זיך צעגאנגען.

נאר נישט אויף לאנג איז איהר פרעהליכקייט געזיען. קוים איז זי אריין מיט ראזענבלאט'ן געבליבען, איז אויף איהר אנגעפאלען א שרעקליכער אומעט, א אונגעוויינליכע מידקייט האט איהרע גלידער געשמידט, אין קאפ א שרעקליכער כאאס. זי איז שנעל אריין אין שלאפצימער און האט זיך געווארפען אין בעט. א אונגעהויערע איינזאמקייט האט איהר ארורכגענומען, גלייך ווי שטראמען וואסער, וואס פערגיסען מיט א מאל א טיפע שיכטע. דאס געפיהל איז איהר נישט פרעמד געווען, און זי האט זיך דערפאר געשראקען. נאר אט ווערען ביי איהר קלאר די געדאנקען און א בילד נאך א בילד פון איהר פערגאנגענעם לעבען הויבט אן שוועבען פאר איהרע אויגען:

זי איז דאן אין 6-טען קלאס גימנאזיע געוועזען, קוים 16 יאהר אלט. אין הארצען האבען אנגעהויבען קלאפען אונבעשטימטע פערלאנגען און פאדערונגען. דער מח האט אנגעהויבען וועבען פאנטאזיעס פון ליעבע. און דער קערפער האט זיך געצויגען, געצייגען... יעדער בעריהר פון א יונגען מענשען האט איהר אין היץ געווארפען. און אט בעגעגענט זי איהם. זי ווייס נישט ווען ס'איז געוועזען דער אנהויב, וואו איז דער טערמין, וואס זי קאן זאגען, אז פון דעם טאג האט זי איהם אנגעהויבען ליעבען... עס האט זיך איהר געדאכט, אז נאך אין איהר וויגעל האט זי צו איהם געשמייכעלט. נאר דאס גליק איז אזוי קורץ, און באלד קומט איהר אויס פיל איבערצולעבען. ער איז מיט איהר געוועזען א קליינע צייט צוזאמען און דאן האט ער אנגעהויבען פערפאלען ווערען אויף גאנצע טעג. אין די טעג איז זי געלעגען אויף דער סאפקע, א צובראכענע, א מידע, אהן ווילען, אהן פערלאנג.— זי האט קיין זאך דאן נישט געקאנט טהון און וועגען קיין זאך דענקען. און איינמאל,—זי געדענקט, ס'איז דאן געוועזען א טאג פון גרויסע וועלט-געשעהעניששען,—איז ער געקומען, און ערקלערענדיג, אז ער מוז אוועקפאהרען, האט ער איהר מיטגערופען. זי האט זיך אבגעזאגט פון דעם און נאך א ווייליגע טראכטען, האט ער איהר געגעבען די האנד און האט געזאגט: מארגען פאהר איך אוועק און קיין קייטען וויל איך אויף זיך און אויף קיינעם נישט ארויפלעגען. ער האט איהר פלוצלינג צוגעצויגען צו זיך, א קוש געגעבען איהר אין די ליפען און איז אוועק.

דא רייסט זיך איבער איהר ערינערונג, דאס הארץ הויבט אן נאגען און אין קאפ צו רוישען:

„קיין קייטען וויל ער אויף קיינעם נישט ארויפלייגען... האט ער דען פון מיר די קייטען אראבגענומען? האט ער מיך דען נישט געשמידט אויף אייביג?"—דאס הארץ הייבט זיך אן צו ווארפען און ווילדער צארן נעמט

אִיהר אַרוּם. — „נעֶשפִּילט האָט עֶר זִיךְ מִיט מײַן האַרץ, און ווען זײַן קרבן אִיז שׁוין געֶווען פֿאַרטִיג, האָט עֶר מִיךְ געֶלאָזט. אָהּ!“ גִיט זִי אַ קרעֶכץ אַרוּים און בלײַבּט לִיגען מִיט ווִילד־פֿעֶראִירטעֶ בּלִיקעֶן צוּם סוּפִיט.

זִי געֶדעֶנקט, ווִי אוּיף צוּמאָרגעֶנס נאָךְ אַ שרעֶקלִיכעֶר שלאָפֿלאָזעֶר נאַכט, נאָךְ זײַן שײדעֶן זִיךְ, האָט זִי זִיךְ אײַנגעֶהִילט אִין אַ געֶדִיכטעֶ שוואַרצעֶ וואוּאַל און אִיז אַוועֶק צוּם בּרעֶג, האָט אוּיפֿגעֶזוּכט מִישאַ׳ן מִיט דִי אוּיגעֶן און האָט זִיךְ געֶשטעֶלט פֿוּן ווײַטעֶן בּעֶהאַלטעֶנדִיג זִיךְ צווִישעֶן דעֶם המוֹן.

זִי האָט געֶזעֶהן, ווִי אַ סך פֿוּן זײַנעֶ בּעֶקאַנטעֶ האָבּעֶן אִיהם בּעֶגלײט, געֶזעֶגעֶנט זִיךְ און געֶקוּשט זִיךְ. מעֶהר האָט זִי פֿאַר זִיךְ גאָר נִישט געֶזעֶהן און מעֶהר געֶדעֶנקט זִי גאָרנִישט. עֶרוואַכט האָט זִי נאָכדעֶם אִין אַ שפִּיטאָל, וואוּ זִי אִיז דרײַ וואָכעֶן געֶלעֶגעֶן אָהן בּעֶוואוּסטזײַן. אַרוּיס אִיז זִי פֿוּן דאָרט מִיט אַן׳אוּנטעֶרגעֶבּראָכעֶנעֶר פֿאַנטאַזִיעֶ און מִיט אַ שרעֶקלִיכעֶר גלײַכגִילטִיגקײט צוּ אַלעֶם אִין דעֶר וועֶלט, אַ חוּץ צוּ אִיהם אײנעֶם. אִיהרעֶ נעֶרווען זעֶנעֶן געֶוועֶן אָנגעֶשטרײנגט בִּיז דעֶר העֶכסטעֶר שטוּפּעֶ. אַ לאַנגעֶ צײַט האָט זִי געֶלעֶבּט אִין עֶרוואַרטוּנג. און יעֶדעֶר רִיר מִיט דִי טִיהר האָט געֶמאַכט צִיטעֶרן אִיהר לײַבּ. זִי האָט געֶלעֶבּט, ווִי אַ דעֶרבּרעֶנעֶנדעֶ לאָמפּ. און ווער ווײס, וואָס פֿוּן אִיהר וואָלט געֶוואָרעֶן — טראַכט זִי — ווען זִי וואָלט נִישט געֶוועֶן דעֶמאָלט נאָךְ אַזוֹי יוּנג?

זִי געֶדעֶנקט, ווִי אִין אִיהר האָט זִיךְ עֶרוועֶקט אַ אוּנגעֶווײנלִיכעֶר ווִילעֶן צוּם לעֶבּעֶן, זִי האָט זִיךְ אָנגעֶהוֹיבּעֶן אָנטהוּן לוֹיט דעֶר לעֶצטעֶר מאָדעֶ, און אָנגעֶהוֹיבּעֶן געֶהן אוּיף בּעֶלעֶר און אָוועֶנדעֶן. אִיהר קעֶרפּעֶר האָט ווִידעֶר אָנגעֶהוֹיבּעֶן בּרעֶנעֶן און דוּרשטעֶן נאָךְ הײסעֶ מעֶנעֶרלִיכעֶ אוּמאַרמוּנגעֶן און דאָךְ האָט אִיהר אָבּגעֶשטוֹיסעֶן יעֶדעֶר בּעֶרִיר פֿוּן אַ פֿרעֶמדעֶן מעֶנשעֶן. עֶס האָט אִין אִיהר אַ ווִילדעֶן כּעס אַרוֹיסגעֶרוּפֿעֶן יעֶדעֶר געֶדאַנק ווענעֶן אִיהם און דאָךְ... דאָךְ האָט זִי אִיהם פֿעֶרלאַנגט, דאָךְ האָט זִי ווענעֶן אִיהם געֶטראַכט. יעֶדעֶר געֶדאַנק ווענעֶן אִיהם האָט אִיהר שרעֶקלִיךְ געֶווײטִיגט און דאָךְ, געֶדעֶנקט זִי, האָט זִי געֶהאַט אַ מאָדנעֶ פֿעֶרגעֶנִיגעֶן צוּ טראַכטעֶן ווענעֶן אִיהם. אִין אַזאַ צוּשטאַנד אִיז זִי געֶוועֶן חדשים.

און אײנמאָל, אוּיף אַ בּאַל, האָט זִי זִיךְ בּעֶקאָנט מִיט אִיהם, מִיט ראָזעֶנבּלאַט׳ן. נאָךְ אַ קוּרצעֶר צײַט פֿוּן קעֶנעֶן זִיךְ האָט עֶר אִיהר האַנד געֶבּעֶטעֶן און זִי האָט אײַנגעֶשטִימט.

„נאָר ווִי אַזוֹי האָבּ אִיךְ אײַנגעֶשטִימט? — גִיט זִי פּלוּצלוּנג אַ טראַכט, און נאָךְ אַ ווײַלעֶ שעֶפּשעֶט זִי שטִיל אַרוּיס: — „נוּ יאָ, אוּיבּ נִישט „עֶר“ טאָ וואָס פֿאַר אַ נפקא־מינה ווער?“

„עֶס הײסט, אַז אִיךְ האָבּ מִיךְ אִיהם אָבּגעֶגעֶבּעֶן, אוּיס נײַגעֶרִיגקײט צוּ זעֶהן, צִי ווִעט עֶר נִישט קעֶנעֶן יעֶנעֶם פֿעֶרטרײַבּעֶן פֿוּן מײַן האַרץ אַרוּיס. און עֶר? צוּ דעֶן אִיז עֶר פֿאַר מִיר נִישט געֶוועֶן מעֶהר ווִי אַ זעֶלכעֶר?“

עס גיט איהר ווידער אַ שטאַרקער שטויס אין האַרץ. זי דערפֿיהלט אַ שרעקליכען ווייטאָג אין קאָפּ. אין די אויערען רוישט איהר, פֿאַר די אויגען דרעהען זיך פֿערשידענפֿאַרביגע רעדלעך אין אַ שרעקליכען מיש־מאַש, ווען עס דאַכט זיך איהר, אַז אַלץ דרעהט זיך און טאַנצט אַ ווילדען קאַראַחאָד.

„ניין, ניין, — שעפּשעט זי מיט איבערגעטריקענטע ליפּען, — איך האָב איהם ליעב, ליעב“.

איינגעשלאָפֿען איז זי, ווען די זון האָט די ערשטע שטראַלען געשיקט און האָט פֿערטריבען די איבערגעבליבענע נאַכט־שאָטענס פֿון דער ערד.

II

אויף מאָרגען איז שׂפרה שפּעט אויפֿגעשטאַנען. איהר קאָפּ, אין וועלכען עס האָט געהערשט אַ שרעקליכער מיש־מאַש, איז איהר שווער געווען. אין די שלייפֿען האָט איהר וועה געטהון און געשטאָכען. דאָס האַרץ — אַזוי ווי עמיצער וואָלט אַריינגעשטעקט די האַנד אַהין און פֿון דאָרטען אַלץ אַרויסגענומען. אַ געפֿיהל האָט זי געהאַט, ווי זי וואָלט אַצינד נאָך אַ שווערער קרענק ערוואַכט.

דער ערשטער קלאָרער געדאַנק איהרער איז געווען מישאַ. און גרינג לייכט איז איהר אויפֿ'ן האַרץ געוואָרען. אין דעם מאָמענט האָט זי אַלעס פֿערגעסען, איהרע ליידען זענען פֿערשוואונדען ערגעץ ווייט, ווייט פֿון איהר. און איהר גאַנצער וועזען איז געווען אָנגעפֿילט מיט איין ווילען: זעהן איהם. נאָר דאָס מאָל און מעהר נישט, האָט זי געוואָלט איינשטעלען איהר געוויסען, וועלכעס האָט אָנגעהויבען איהר פֿערפֿאָלגען.

זי האָט זיך אַראָבגעחאַפּט פֿון בעט און זיך אָנגעהויבען אָנטהון. אויף די פֿראַגען פֿון דער דינסט וועגען מיטאָג האָט זי נישט דייטליך געענטפֿערט. עס האָט איהר געוואונדערט און גערייצט: מ'פֿרעגט איהר וועגען אַזעלכע זאַכען...

זיצענדיג ביים שפּיגעל און פֿלעכטענדיג איהרע לאַנגע האָר, האָט זי, אַליין נישט פֿיהלענדיג, אָנגעהויבען זינגען דאָס רוסיש ליעדעל: „Наш уголок“ און אימה'דיג האָט זיך געריסען דאָס ליעדעל פֿון איהר האַלז און מיט אַ מרה־שחורה האָט עס אָבגעקלונגען אין צימער. פֿון איהרע אויגען האָבען זיך אַראָבגעקייקעלט צוויי גרויסע, שווערע טרעהרען אויף איהר אויסגעבלייכט געזיכט און אַ ווייַלע הענגען געבליבען, ווי פֿערגליווערט. איהרע הענד האָבען לאַנגזאַם און לאַנגזאַמער אָנגעהויבען צו פֿלעכטען, און איהר קאָפּ, אַזוי ווי ער וואָלט געווען אָנגעפֿולט מיט שווערען בלייַ, איז אַלץ נידעריגער אַראָבגעזונקען. זי הייבט זיך אויף, און געהט צו מיט לאַנגזאַמע טריט צום פֿענסטער, פֿערבערגט די הענד איבער'ן קאָפּ, וועלכען זי האָט אָנגעשפּאַרט אין דער ראַם, און בלייבט שטעהן אַנ'אונבעוועגליכע.

— שפּרה! — האָט זי פּלוצלונג אַ שטיל פּליסטערן הינטער איהרע פּלײ-צעס דערהערט.

זי גיט זיך שנעל אַ דרעה־אוים און דערזעהט מישאַ'ן.

אַ ווײלע זענען זײ בײדע געשטאַנען ווי פערגליווערטע און אײנער דעם אַנדער'ן אָנגעקוקט, אַזוי ווי יעדער אײנער פון זײ וואָלט געוואָלט פערשטעהן און וויסען די בעהעלטענישען פון צווײטענס געדאַנקען.

אין אַ ווײלע אַרום האָט זי איהם אויסגעשטרעקט איהר האַנד, וועלכע מישאַ האָט אָנגענומען און זיך אײנגעזויגען אין איהר. זי איז געבליבען שטעהן, ווי אַ סטאַטוע, און האָט געקוקט איבער זײנע פּלײצעס ווײט, ווײט... און טרערען האָבען זיך איהר געשטעלט אין די אויגען פאַר רחמנות צו זיך אַליין, צו איהרע אַמאָליגע לײדען, וועלכע דאָבען מישאַ'ס האַרץ נישט גע-לאָזט רוהען און איהם צריקגעפיהרט אויף דעם ערשטען וועג אויף וועלכען זי שוועבט איצט אין איהר פאַנטאַזיע געלײטערט דורך יאָהרען־לאַנגע טרערען...

אָך! רײסט זיך בײ איהר אַרויס אַנ'אָטעם טיעף און שטאַרק און אַנ'-אונגעהוירע שטילקײט האָט אײנגעטרעטען.

— מישאַ. — האָט זי בלישצענדיג מיט טרערען שטיל אַרויסגעשעפּשעט און האָט אויפגעהויבען איהר צווײטע האַנד אַרויפצולײגען זי אויף זײן אַקסעל. נאָר די האַנד האָט זיך שווער צוריק אַראָבגעלאָזט, און מיט אַ שטילען, נאָר טיפען וועהטאָג האָט זי לאַנגזאַם בעפרײט זיך פון איהם, און, נישט קוקענ-דיג אויף איהם, האָט זי שטיל אַרויסגערעדט:

— זעצט זיך.

זי איז געגאַנגען אַרום דעם טיש און האָט זיך געזעצט ענטקעגען.

עפּעס שמערצליכעס און וועהעס האָט זיך געדרעהט אין איהר האַרץ. און אין קאָפּ האָט זיך ווי אַ מין פּלאָנטער־קנויל אַלץ פערוויקעלט און האָט קײן קלאָרעס נישט צוגעלאָזט אַהין. ווינונגס־לאָז האָט זיך איהר האַנד אויפ'ן טישטוך אַרויפגעלײגט און געגלעט עס און געגלעט...

מישא איז געזעסען און האָט געזוכט ווערטער, וועלכע זאָלען אויס-דרוקען דאָס, וואָס ער האָט געפיהלט. ער איז געווען אַזוי נעדאַנקען־און געפיהל־פול, נאָר יעדעס וואָרט האָט זיך איהם געדאַכט פאַר שווער, אומ-געהויער שווער.

און די שטילקײט האָט אַזוי שמערצליך געדריקט אויפ'ן האַרץ, האָט אַזוי געווײטאָגט און געגנבעט זײן קאָפּ און האַרץ, אַז ער האָט געשפּירט, ער ווערט צעדריקט, פאַלענדיג אונטער איהר לאַסט.

און פּלוצלונג, נישט ערוואַרט, איז געקומען זײן הילף. ער האָט דער-הערט זײן נאָמען רופען. אַ שטראַהל פון פרײד האָט בעגאָסען זײן געזיכט און ער האָט זיך בעסער געזעצט אויף זײן שטוהל.

— ווען פאהרט איהר אוועק?

איהם האט זיך געדאכט צום ערשטען, ווי דאס קול וואלט צו איהם געקומען פון איבער'ן קאפ, דערנאך, אז איהר שטימע האט א ציטער געטהון און ער האט זיך אויפגעחאפט ווי פון א פיבער:

— איך האב דא געדונגען א זומער-וואהנונג. — האט ער שטיל און אבגעהאקט געענטפערט.

זי האט האלב פערוואונדערט און האלב פרייענד ארויסגעמורמעלט עפעס און נאך א ווייליגע טראכטען האט זי, אראבלאזענדיג איהר קאפ צום טישטוך, אזוי ווי זי וואלט עס בעטראכט, אומגעריכט פאר זיך און ווי געררייצט זיך מיט זיך אליין, ארויסגעחאפט זיך:

— איך וואלט אייך נישט געראטען...

א טיפער, שווארצער שאטען האט זיך באלד פערשפרייט איבער איהר געזיכט נאך די דאזיגע רייד, און אויך ער איז געזעסען מיט פערטריקענטע ליפען און שווערער זארג אויף דעם עטוואס געגרינצעלטען שטערן, נישט געפינענדיג איהר קיין ווארט צום רעדען.

א שווערע און געדריקטע שטילקייט האט געהערשט, בשעת ראזענבלאט האט די טיהר געעפענט און איז אין זאל אריינגעקומען. ווי א טיפע בעליידיגונג פאר דער דאזיגער הייליגער שטילקייט האט זיך אין זאל געפיהלט זיין אנוועזענהייט און דורך דער צייט פון זיין בעגריסען זיך מיט מישא'ן האט ביי איהר אין קאפ געשוועבט איין פראגע:

— האט ער געהערט הינטער דער טיהר וואס זיי האבען גערעדט, אדער נישט? — פלוצלונג איז איהר דורכגעלאפען א געדאנק: וועט ער זיך זעצען אויף דער ערשטער שטול נעבען מיר, האט ער נישט געהערט. — און אין דעם מאמענט האט ער אברוקענדיג די זעלבע שטול זיך אוועקגעזעצט און, ווענדענדיג זיך צו איהר מיט א טאן פון א קינד, געזאגט:

שפרה'לע, מיך הונגערט.

דאס האט זי עפעס ווי אויפגעהייטערט און זי איז אוועק אין קיך פעראָרדנען וועגען עסען.

צום מיטאג איז מישא אויך געבליבען. ראזענבלאט האט איהם נישט געלאזט אוועקגעהן. דאך, ביים טיש זיצענדיג, ביי'ם עסען, האט ער, ראזענבלאט, פון צייט צו צייט געווארפען א דורכדרינגענדען בליק אויף שפרה'ן און האט געטראכט:

— וואס איז מיט זיין שפרה'ן געווארען? זעקס יאהר האבען זיי געלעבט און ער האט איהר געקענט מעהר ווי זיך, און יעצט איז זי עפעס שטיל, צו שטיל... צוליעב וואס האט זיך איהר געלוינט היינט אנצוטהון אין צופיל פאראד?.. ער האט א ווייליגע בעטראכט איהר געזיכט און פון זיינע קינסטלער-אויגען איז נישט פערשוואונדען א נייער שטריך, א נייער קנייטש, וועלכער איז איהר צוגעקומען אויף איהר שטערן, א קוים-קוים בעמערקבא-

רער. שטענדיג איז זי געווען אזוי פרעהליך ביי'ם טיש און היינט? איך עסט שלעכט.

ער האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האט איהר צערטליך געפרעגט:

— וואס עסטו היינט אזוי ווייניג, שפרה'לה?

— „איך ווייס נישט וואס מיר איז, דער קאפ טהוט מיר וועה און איך פיהל מיך שלעכט". האט זי זיך געקלאגט און, ענטשווינגען ווערענדיג, האט זי עמיצער ביי איהר אין געוויסען געשריגען: „איך נאר איהם ווידער. פאר וואס קאן איך איהם נישט זאגען דעם אמת?.."

איהר געזיכט און דאס רעכטע אויער איז געווארען בעגאסען מיט צונטער-פארב, און אום צו בעהאלטען פון זיינע אויגען איהר צעשטרייאונג האט זי זיך שנעל אויפגעהויבען און איז ארויס אין קיך.

ביים געזעגענען זיך, האט מישא געבעטען אנ'ערלויבעניש ארייצוקומען צו זיי אמאל, און ראזענבלאט, ענטפערענדיג, אז זיין טיהר איז אפען פאר איהם, האט דערפיהלט עפעס א מין צער. ער האט געהאט א געפיהל, ווי א פרעמדער וויל זיך אריינרייסען אין זיין אינטימים לעבען, וועלכעס ער האט אזוי געליבט.

— וואס איז מיט דיר היינט?—האט ראזענבלאט געפרעגט שפרה'ן, נאכדעם ווי מישא איז אוועק. און אנגעמענדיג איהר האנד האט ער איהר צוגעצויגען צו זיך, אוועקגעזעצט זי אויף זיין שויס און גענומען זי גלעטען.

— דו ווייסט דאך, מיין ליעבער אז איך האב נישט ליעב קיין געסט. און דערצו נאך ביי מיטאג ביי אונזער טיש.—האט זי געענטפערט און דערביי האט זי געטראכט און זיך געוואונדערט פארוואס זי פיהלט היינט נישט די צארטקייט, וואס זי האט אלע מאל געפיהלט, ווען זי איז אויף זיין קניה געזעסען און איהר קערפער איז פון איהם גענלעט געווארען. „פאר-וואס זאג איך איהם נישט דעם אמת? פארוואס דערצעהל איך איהם נישט אלץ?" איהר געזיכט האט זיך ווידער אנגעצונדען, און זי האט עס בעהאל-טען ביי זיך אויפ'ן הארץ.

„זעקס יאהר האב איך געלעבט אזוי ריין, אהן שום פאלשקייט, אזוי רוהיג, און יעצט הויב איך איהם אן נארען, ווער פאלש און הויב אן לע-בען א שמוציג לעבען". עס האט איהר א מאדנע רחמנות ארומגעחאפט אויף זיך אליין. עס האט איהר אנגעהויבען שטיקען אין האלז און ברענען די שלייפען.

זי האט האסטיג אויפגעהויבען דעם קאפ, האט א פאר מאל קאנוואול-סיוו געפרובט אטעמען מיט א פערשלאסענעם האלז און האט זיך היסטעריש צעוויינט.

ער האט זיך דערשראקען און איהר אנגעהויבען בערוהיגען. נאר ביי-

איהר האָט זיך וואָס אַמאָל אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער גערייסען דאָס ווילדע געוויין.

זיין שרעק איז אין אַ ווילדקייט אַריבער. ער האָט זיך צעשריגען אויף דער דינסט, אַז זי זאָל שנעל לויפען נאָכ׳ן דאָקטאָר. און ווען די דינסט האָט זיך גענומען אָנטהון האָט ער איהר אָנגעהאַפּט ביים קאַרק און אַרויס־געשטויסען פון שטוב.

דער דאָקטאָר, נאָך אַ קורצען בעטראַכטען זי, האָט ערקלערט, אַז זי ווערט מוטער. זי איז נאָר אַביסעל אויפגערעגט. האָט פערשריבען בראָם און איז אַוועק.

III

נאָכ׳ן דאָקטאָרס אַוועקגעהן, האָט זי לאַנגזאַם צוגעמאַכט די אויגען און האָט זיך געמאַכט שלאָפענדיג. צוליב וואָס זי האָט דאָס געטהון האָט זי זיך אַליין קיין רעכנונג נישט געקאָנט אָבגעבען. איהר האָט זיך אַזוי געוואָלט. זי האָט געפיהלט, אַז ער זיצט און בעטראַכט יעדען שטריך פון איהר געזיכט. און איהר האָט זיך געוואָלט וויסען, ווי אַזוי קוקט ער אויף איהר: מיט נייגעריגקייט, אָדער מיט ליעבע? און דאָך האָט זי איהרע אויגען נישט געעפענט.

אַ טיעפער, נאָר איינגעהאַלטענער, דערשטיקטער און לאַנגער זיפץ רייסט זיך פון זיין האַרץ אַרויס.

„אַ פּנים פון איינגעהאַלטענעם אָטעם״, — גיט זי אַ טראַכט און ווערט פּלוצלונג בייז אויף איהם, וואָס ער זיצט אויף איהר בעט און שטערט איהר צו שלאָפען. זי גיט זיך האַסטיג אַ דרעה־איבער אַזוי, אַז דער מאַטראַץ גיט אַ סקריפּע, און אַרויסלאָזענדיג אַ לאַנגען אָטהעם, ענהליך צו אַ מורמעל, הויבט זי אָן רעגולייער צו אָטעמען.

ראָזענבלאַט הויבט זיך שטיל אויף פון בעט, טהוט אויס די שיך און שטעקט אָן ווייכע וואוילינקענע שטעק־שיך און געהט אַרויס אין עס־צימער.

ער נעמט אַ בוך און הייבט אָן לעזען. נאָר אין אַ ווײַלע אַרום לייגט ער עס אַוועק און, אָנשפּאַרענדיג דעם קאָפּ אויף ביידע הענד, פערטראַכט ער זיך:

„פאַרוואָס קאָן איך געגען מיין ווילען נישט בעפרייען זיך פון דעם געפיהל פון צער, וואָס איך האָב געהאַט, ערלויבענדיג מישא׳ן אונז אָפּט צו בעזוכען? פאַרוואָס פיהל איך צו איהם אַ אונסימפּאַטיע? איך קאָן דעם מענש אינגאַנצען צוויי טעג און דאָך וואָלט איך איהם נישט געוואָלט זעהען מעהר ביי מיר אין הויז, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ער איז אַזוי סימפּאַטיש, רעדט אַזוי לאָגיש און טיף און מאַכט אַ הערליכען איינדרוק?״

און אָט דערמאָנט ער זיך דעם בליץ־שנעלען געדאַנק, וועלכער איז איהם דורכגעלאָפען מיט אַ פראַגע ביי׳ם מיטאָג: „פאַרוואָס האָט זיך שפּרה

אָנגעטהון אַזוי אין פּאַראַד, אין זײַד, און איז עפּיס אַזוי צעשטראַמט, צעזאַהם געוועזען און איז נאָך איצט פֿערנומען מיט אַזעלכע געדאַנקען, וועלכע זענען פֿאַר איהם אַ געהײַמניס?

און, עפּיס אַלײַן נישט פֿיהלענדיג, האָט זיך איהם געוואָלט מאַכען אַ צוזאַמענהאַנג פֿון די בײדע געפֿיהלען, נאָר ער האָט זיך פֿערשעמט פֿאַר זיך אַלײַן און אַ צאָרן האָט איהם אַרומגעכאַפּט:

„פֿון וואָס פֿאַר אַ נאַרישקײַטען טראַכט איך? מיט וואָס פֿאַר אַ רעכט וויל איך צוזאַמענבינדען איהר אונשולד מיט איהם! וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט זי צו איהם?“

ער הויבט זיך אויף און געהט זיך דורך אַפּאָר מאָל די שטוב, בלײַבט שטעהן בײַם פֿענסטער און קוקט זיך אײַן אין דער נאַכט.

און שטיל איז געוועזען די נאַכט. אַ לײַכט, לײַכט ווינדטעלע האָט בעוועגט דעם אַלטען ווײַדען־וואַלד, וועלכער איז געוועזען אין טהאָל און איז עטוואָס אַרויפגעקראָכען אויף דעם באַרג, בײַ וועלכען ס'איז געשטאַנען ראָזענבלאַט'ס ווילּיע בײַם צופֿוסענס. אַ לײַכטער אָבקלאַנג פֿון אַ שטיל בלעטערגערויש האָט זיך דערטראָגען צו זײַנע אויערען. דער הימעל איז געוועזען טיף בלוי און אויסגעזעצט מיט שטערען אַזוי ווי מיט העל פֿינקלענדע בריליאַנטען. צווישען זײַ האָט געשוועבט אַ פֿערחלומטע, ווי אַ בת־מלכה, די לבנה און האָט גאַנצע בונדען זילבער־ליכט געוואָרפֿען אויף דער ערד און אויף דעם וואַלד.

פֿון ערגעץ־וואו האָט זיך דערהערט אַ ווײַטער ווײַטער „אַאו!“ וועלכער האָט זיך ווײַט, ווײַט צעטראָגען און איז פֿערשוואונדען אין ווײַטען ברײַטען רוים...

„קאָן עס זײַן, אַז זי פֿיהלט אַ לײַכטע ליבע צו איהם?“ האָט אַ געדאַנק, ווי מיט אַ שאַרפֿער שווערד, זײַן מח דורכגעשניטען, דורכלויפֿענדיג. ער האָט פֿערביסען די ליפּען און איז אויפגערײַצט אָבגעגאַנגען פֿון פֿענסטער.

„פֿאַרוואָס טראַכט איך אַזוי? וואָס האָב איך אַזעלכעס געזעהן פֿון איהר, אַז איך זאָל קאָנען אַזוי טראַכטען? און ווען? ווען אין נאָך זיבען חדשים ווערט זי מוטער? אָבער וואָס איז געוועזען דאָס ווײַנען, פֿאַר וואָס, פֿון וואָס האָט זי געוויינט היסטעריש? זעקס יאָהר לעבען מיר צוזאַמען און איך האָב נאָך אַזעלכעס נישט געהערט פֿון איהר“.

נאָר באַלד איז ער ווידער אויפגערײַצט געוואָרען אויף זיך: „וואָס איז מיט מיר? פֿאַר וואָס בעשולדיג איך זי אין אונטרײַהײַט, נישט האָבענדיג קײן פֿעסטעס, קײן אורזאַכע? זי האָט געווײַנט, ווײַל בײַ אַ פֿרוי אין אַזאַ לאַגע זענען די נערווען אויפגערעגט, פֿוי!“ — האָט ער אַ שפּײַ געטהון — „ווי אַ אײַפֿערזיכטיג אינגעל בין איך שוין באַלד“.

ער איז ווידער צוגעגאַנגען צום פֿענסטער און האָט אָנגעהויבען טראַכטען אַ אידיליע, וועלכע ס'איז איהם אײַנגעפֿאַלען. נאָר עפּיס בלײַך.

זוי פון אונטער אַ נעבעל, איז זי ביי איהם אַרויסגעקומען. ער האָט געפּרובט אָנשטרענגען זיין קינסטלער-פאַנטאַזיע און דאָך האָט ער נישט געקאָנט זעהן דאָס בילד קלאָר און דייטליך.

„אַ גאַנצען טאָג ביז מיטאָג האָב איך זי היינט נישט געזעהען. אין אַלע מאָל לויפט זי אַרויף אויבען פרעהליך ווי אַ קינד צעהן מאָל אין טאָג“. — האָט ער, נישטווילענדיג, אַ טראַכט געטהון.

„גאָט מיינער, וואָס איז דאָס?“ האָט ער אַזש קריצענדיג מיט די ציין געמורמעלט צו זיך, — „וואָס ווילען פון מיר די געדאַנקען האָבען?“

און וואָס מעהר ער האָט געטריבען פון זיך זיינע געדאַנקען, אַלץ מעהר זענען זיי צו איהם געקראָכען, אַלץ קלאָרער און שטאַרקער האָבען די געפיהלען געבונדען אַ צוזאַמענהאַנג צווישען מישא'ן מיט שפרה'ן.

און פּלוצלונג האָט איהם אַ שוידער געגעבען. איהם האָט זיך געדאַכט אַז עפּיס האָט זיך איבערגעריסען אין זיין לעבען, און דאָס לעבען זיינס וועט שוין נישט פליסען אַזוי רוהיג און שטיל. עס וועט שוין נישט זיין דאָס וואָס איז געוועזען. פאַר וואָס וועט נישט זיין? און ווי וועט עס זיין? — דאָס האָט ער אַליין נישט געוואוסט. און אַ ביטערקייט האָט זיך אַריינגעגאָסען אין אַלע זיינע ביינער.

אַ פוילע מידקייט נעמט איהם אַרום, און ער לאָזט זיך אַראָב אויף אַ שטול, פערוואַרפט דעם קאָפּ אויף הינטען, פערברעכט איבער איהם די הענד און בלייבט אַ ווײַלע ווי פערגליווערט. נאָכדעם הויבט ער זיך אויף, ניט פערצווייפעלט אַ מאַך מיט דער האַנד פון אויבען אַראָב און געהט אַריין אין שלאָפציממער. אַריינגעהענדיג, האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ביי'ם שיין פון דער לבנה האָט ער געזעהן, ווי שפרה איז געלעגען מיט אָפענע אויגען. דערזעהענדיג איהם, האָט זי זיי שנעל צוגעמאַכט. ער איז גיך צוגעגאַנגען צום בעט און האָט זיך אַ ווײַלע שאַרף איינגעקוקט און איהר.

„נאַרישקייטען, זי שלאָפט אַזוי רוהיג“.

אין דער זעלבער צייט איז שפרה געלעגען אין אונטער אַ לייכט דרעמעל-הייטעל האָט זי זיך איינגעהערט צו איהרע געדאַנקען, וועלכע זענען לאַנגזאַם, שלעפערינ-פויל אַרומגעקראָכען צווישען די מח-פעדים. און ביס-לעכווייז, אַזוי ווי רייצענדיג זיך מיט איהר, זענען דורכגעשוואומען פאַר איהר אַלע איהרע איינדריקען פון פערגאַנגענעם טאָג. זי דערמאַנט זיך איהרע געפיהלען, ווען מישא'ס הייסע ליפּען האָבען זיך צוגעקלעפּט צו איהר האַנד. זי פערשיט זיך מיט פראַגען:

„פאַר וואָס איז אַנ'אָנגענעהמע וואַרימקייט דורכגעגאַנגען דורך מיין קערפּער, ווען ער האָט מיין האַנד געקושט? פאַר וואָס האָב איך מיך ווי געטראָגען אין ווייטען רוים? פאַר וואָס איז מיין ווילען אונטעלטיג געגען איהם?“

אַ פינסטערע שרעק חאַפּט איהר אַרום: „היינט האָט ער מיין האַנד

בעֶקוּשט. מאָרגעֶן וועֶט עֶר מײַנע ליפּעֶן קוּשעֶן, און נאָך דעֶם וועֶט עֶר מײַן קעֶרפּעֶר וועֶלעֶן. און איך וועֶל אַזוֹי געֶהן און פאַלעֶן, וואָס אַמאָל נידעֶריגעֶר און נידעֶריגער און אַ לעֶבּעֶן פיל מיט פאַלשקײַט און שמוץ וועֶט זיך פאַר מיר אָנהויבּעֶן. איך וועֶל לעֶבּעֶן מיט מישאַ'ן, און גלעֶטעֶן, און בּלוּמעֶרשט הײַם צוּדרוּקעֶן זיך צוּם מאַן, אוּם עֶר זאָל נישט פיהלעֶן די פאַלשקײַט. קינדעֶר וועֶל איך האָבּעֶן און איך וועֶל נישט קאָנעֶן וויסעֶן ווער זײַעֶר פאָטעֶר איז?!"

עֶס האָט איהר אָנגעֶהויבּעֶן קלאַפּעֶן און ווײַהטאָגעֶן דאָס האַרץ, און ווערגעֶן, ווערגעֶן אין האַלז. זי האָט געֶפיהלט אַז נאָך אַ ווײַלעֶ און זי וועֶט זיך ווידעֶר צעשרײַעֶן היסטעֶריש, און האָט אַ טרײַסעֶל געֶבּעֶנוּיג איהר גאַנצעֶן קעֶרפּעֶר, געֶמאַכט אַ געֶוואַלדיגעֶ אָנשטרעֶנגוּנג און האָט פעֶרשטיקט דאָס געֶשרײַ, וועֶלכעֶס האָט זיך פוּן איהר האַלז געֶוואָלט אַרוֹיס רײַסעֶן, אין זיך.

זי האָט געֶוואָלט בּעֶפרײַעֶן זיך פוּן איהרעֶ געֶדאַנקעֶן, פוּן וועֶלכעֶ זי האָט געֶליטעֶן און עֶפּיס, ווי מיט אַ שלאַנגעֶן-פעֶרבּיטעֶרוּנג האָט זי וואָס-אַמאָל אַלץ מעֶהר צוּבּלאָזעֶן דאָס פײַעֶר פוּן איהרעֶ לײַדעֶן.

זי האָט געֶעֶפעֶנט איהרעֶ אויגעֶן און האָט זיך אַרוּמגעֶקוּקט. זי האָט געֶזעֶהן, אַז איהר מאַנ'ס בּעֶט איז לײַדיג און האָט זיך פעֶרוואוּנדעֶרט: „פאַר-וואָס שלאָפט עֶר נאָך נישט, וואוּ איז עֶר? וועֶגעֶן וואָס טראַכט עֶר? צי דעֶן האָט עֶר געֶהעֶרט, וואָס זי האָט געֶרעֶדט מיט מישאַ'ן?"

זי האָט געֶוואָלט אַראָבּשפּרינגעֶן איהם אויפזוּכעֶן און איהם אַלץ דעֶרצעֶהלעֶן, און דאָך האָט זי זיך נישט געֶריהרט פוּן אָרט, אַזוֹי ווי איהר חילעֶן וואָלט פאַראַליזירט געֶוועֶן. נאָר אָט האָט זי דעֶרזעֶהן, ווי ראָזעֶנבּלאַט געֶהט אַרײַן. זי האָט שנעֶל איהרעֶ אויגעֶן צוּגעֶמאַכט און האָט זיך אַלײַן געֶוואוּנדעֶרט:

„צוּליבּ וואָס טהוּ איך עֶס, פאַרוואָס מאַך איך מיך שלאָפעֶן? עֶר לײַדט דאָך אַזוֹי שטאַרק... עֶר איז דאָך אַזוֹי נשמה-בּרײַט אין זײַנעֶ צעֶרט-ליכקײַטעֶן. איך וואָלט פילײַכט אַלעֶ מײַנעֶ לײַדעֶן פעֶרגעֶסעֶן. פאַרוואָס שטוּם איך דאָס אָבּ?"

און נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל האָט זי זיך איבּעֶרגעֶטראַכט איהר לאַנגעֶ „זעֶקס יאָהר האָבּ איך געֶלעֶבּט אַזוֹי רוּהיג אין אוּא ליבּ און שטיל פאַ-מיליעֶן לעֶבּעֶן, און איצט וויל איך מיט מײַנעֶ אײַגעֶנעֶ העֶנד עֶס צוּ-שטעֶרעֶן! פאַרוואָס?" זי האָט געֶזוּכט אַנ'אָנשפּאַר, אַנ'אויסוועֶג פוּן איהרעֶ לײַדעֶן און האָט נישט געֶפוּנעֶן. צוּ איהרעֶ אויעֶרעֶן האָט זיך דעֶרטראָגעֶן איהר מאַנ'ס אָטעֶם און זי האָט געֶטראַכט: „עֶר איז דאָך אַזוֹי מילד און גוּט, אין אַ ים פוּן ליבּעֶ האָט עֶר דאָך מיך געֶבּאָדעֶן, פאַרוואָס זאָל איך זײַן לעֶבּעֶן צוּשטעֶרעֶן?"

אין אַזעֶלכעֶ זינ-זאַנ-געֶדאַנקעֶן, וועֶלכעֶ האָבּעֶן זי מיט אַנגסטעֶן בּעֶגאָ-בּעֶן איז זי אַ גאַנצעֶ נאַכט געֶלעֶגעֶן. פאַרטאָג שוֹין, ווען דעֶר יוּאַלד האָט

ערוואַכט און האָט אָנגעהויבען פון זיך די נאַכט אויסצוטהון. איז איהר דורכגעלאָפען א געדאַנק מעהר נישט צו זעהן מישאַ'ן, און וואָס אמאָל איז איהר דער געדאַנק פעסטער געוואָרען און איז איבערגעגאַנגען אין א בעשלוס.

אויפ'ן הארץ איז איהר אזוי גרינג געוואָרען און דער שלאָף האָט אויף איהר אָנגעהויבען אַרויפצופאַלען. נאָר א דערשטיקט, ווילד קול פון ראָזענבלאַט'ן האָט פון איהר דעם שלאָף פערטריבען. זי איז שנעל אַראָבגעשפרונגען פון בעט, האָט איהם אויפגעוועקט און, לייַכט א קוש געבענדיג איהם אין די ליפּען האָט זי איהם געפרעגט:

— מיין ליבער, וואָס האָט דיך געחלום'ט?

— אך! — האָט ער שווער אָבגעטעטעמט — אזוי נאַרישע, נאָר שרעקליך-שווערער חלום: עפּיס א פערוועהעניש, איך ווייס אליין נישט וואָס דאָס איז געוועזען, האָט פון מיר געריסען נישט דאָס לייב, נאָר דאָס לעבען די יאָהרען, און אין איין מינוט בין איך גראָה און אַלט געוואָרען. ס'איז מיר אזוי שווער געוועזען. טויטע אַנגסטען האָבען מיך בעגאָסען.

זי פיהרט דורך איהר האַנד אויף זיין שטערן, וועלכער איז מיט שווייס בעדעקט. בערוהיגט איהם אַז ער האָט אודאי געהאַלטען זיין האַנד אויפ'ן הארץ, און איינבויגענדיג זיך צו זיינע ליפּען, גיט זי איהם ווידער לייַכט א קוש און וויל פון איהם אָבגעהן, נאָר ער חאַפּט איהר אָרום און מיט זיין גאַנצע קראַפט דריקט ער זי צו זיך.

זי דערפיהלט אָבער עפּעס ווי א ווידערווילען, קוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין, און ווייך ווייך, גיט זי איהם א שעפּטשע:

— מיין טייערע, איך בין שטאַרק נישט געזונד און דאַרף האָבען רוהע.

ער לאָזט איהר אָב און אין א ווייַלע אַרום שלאָפען שוין ביידע רוהיג, שטיל.

IV

אויף מאָרגען האָט שפרה, נאָך ליגענדיג אין בעט אָנגעזאָגט דער קעכין, אַז אויב עס וועט קומען דער יונגערמאַן, וואָס איז געווען ביי זיי נעכטען צו מיטאָג, זאָל זי איהם זאָגען, אַז קיינער איז נישטאָ.

די דינסט האָט שמייכלענדיג אָנגענומען פאַר גוט דעם אָנזאָג און צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ איז זי מיט שווערע טריט אַרויס פון שלאָפצימער.

און שפרה איז שנעל אַראָבגעשפרונגען פון בעט, האָט זיך אַרומגעוואַשען מיט קאַלט וואַסער, און אַרויפוואַרפענדיג אויף זיך א שלאָפראָק איז אוועק צום אַרבייט-צימער, און האָט געטראַכט:

„ווי גרינג מיר איז אויפ'ן האַרצען, ווי גוט", אויף איהרע ליפּען האָט זיך צושפּילט א שמייכעלע, א פרישס, א פריהמאָרגענדיגס און די אויגען, פון וועלכע עס האָבען אַרויסגעבליקט נשמה-רוהיגקייט, האָבען געקוקט אויף אלץ פריי און מיט ליבע.

איהר האט זיך געדאכט, אז זי איז אויף ס'ניי געבוירען געווארען, און עס האט זיך איהר געוואלט טאנצען, שפרינגען, דרעהען זיך ביז קאפ־שווינדעל.

זי איז צו געלאפען צו זיאמען (אזוי פלעגט זי איהם רופען אין מאמענטען) ראזענבלאט'ן, וועלכער איז געלעגען אויף דער סאפקע, איבערטראכטענדיג זיינע געכטיגע, אונרוהיגע געדאנקען. זי האט איהם מיט די פינגער ארומגעכאפט ביים האלז און אנשפארענדיג זיך מיט איין קניה אן געזעס, האט זי איהם אנגעהויבען ווערגען.

נאר נישט ערווארט פאר זיך אליין, האט איהר עפעס געגעבען א קלאפ אין הארץ און, ווי א געהיימע האנד האט איהרע פינגער אויף זיין האלז שוואך געמאכט. זי איז אויף א ווייל בלייך געווארען, נאר באלד האט זי זיך געשטארקט, האט ווי שולדיג א שמייכעל געגעבען און האט זיך אראב־געלאזט אויף דער סאפקע נעבען איהם, האט איינגעפלאכטען איהרע פינגער אין א גרויסען בונד פון זיינע האר און עטוואס איינבויגענדיג זיך צו איהם, האט זי געפרעגט:

— זיאמע, ליבער, טייערער, וואס וועט דאס זיין, א יונגעל, צי א מיידעלע?

— עס וועט זיין דאס וואס די ווילסט?.. האט ער געענטפערט און געטראכט:

„וואס איז מיט מיר? פריהר בין איך געלעגען און געטראכט: זי וועט היינט ארויפגעהן צי נישט? וועט זי ארויף איז דאס נאר געווען א נארישע איינפערזיכט און עס בלייבט מיר נאר צו ענטשולדיגען זיך פאר איהר. און איצט טראכט איך, אז זי איז ארויפגעקומען, אום צו פערבלענדען די אויגען מיינע. צו פערגלעטען איהרע זינד”...

שפרה האט נישט בעמערקט זיין טראכטען און מיט א טאן פון א קינד האט זי איבערגעחזרט איהר פראגע.

— ניין, זאג טאקי, וואס וועט זיין, א יונגעלע צי א מיידעלע?

— נו, וואס ווילסטו זאל זיין? — האט ער געפרעגט.

— איך, האט זי געזאגט נאכ־טראכטענדיג — איך וויל א יונגעלע, און ער זאל זיין ערהנליך צו דיר.

עפיס האט איהם ווארים אנגעהויבען קלאפען דאס הארץ. א לייכטער שאטען פון געוויסענביסע האט זיך פערשפרייט אויף זיין געזיכט, און אויף זיין שטערין האבען זיך טיפע קנייטשען איינגעשניטען. אין דעם מאמענט האט זיך איהם געוואלט דערצעהלען איהר אלץ, וואס ער האט איבערגעלעבט.

שפרה האט בעמערקט זיין פערטראכטונג און האט געפרעגט:

— מיין ליעבער, פון וואס טראכסטו?

— א אידיליע איז מיר איינגעפאלען. און אט זעה איך איהר קלאר און אט פערשווינדט זי פון מיר. — האט ער געענטפערט און איז ביז געווארען נאך מעהר פאר איהר ארויפקומען דא אהער מיט א פאלשע אביזיכט.

כּדי איהם די אויגען צו פֿערשטעלען... צו מיינט זי מאַקי און קען זי נאָר מיינען, אַז ער פֿיהלט נישט, ווי די נעדראַנקען זענען איהר אַוועקגעריסען?...

„איבּיג אידיליעס", האָט זי ווי בּעליידיגט אַרויסגעמורמעלט און האָט זיך אויפגעהויבען, איז אַראָב הונטען, גענומען אַ בּוך און איז אַרוים אויף דער וועראַנדע, וועלכע איז געווען אין גאָרטען. אַריין דאָרט האָט זי זיך געלייגט האַלב זיצענדיג אין דער וויג-שטוהל און גענומען לעזען. נאָר עס האָט זיך איהר שלעכט געלעזען. דאָס בּוך האָט איהר נישט אינטערעסירט, און אַוועקלייגענדיג עס אויף איהרע קניען האָט זי אָנגעהויבען קוקען אין גאָרטען. זי האָט געזעהען ווי די פֿייגעלעך, פֿרייע, גליקליכע לויפען אַרום, שפּרינגען אַרום און זינגען און צוויטשערן און האָט געטראַכט: פֿאַר וואָס קאָן דאָס דער מענש נישט זיין פֿריי? פֿאַר וואָס קאָן דער מענש נישט נעמען פֿון לעבען דאָס וואָס ער פֿערלאַנגט? פֿאַר דאָס קלענסטע מוז ער קעמפֿען מיט אַלע זיינע קרעפֿטען?

די פֿילאָזאָפֿיע-געדאַנקען האָבען איהר פֿעראינטערעסירט און זי איז ווי פֿערשטאַרבען אין זיך.

פּלוצלינג האָט זי דערהערט קלינגען בּיי זיך אין הויז. איהר געזיכט איז בּלייך געוואָרען. און דאָס האַרץ, אַמאָל איז עס ווי אָבּגעשטאָרבּען, און אַמאָל צוגאַלאָפּירט זיך שטאַרק, שטאַרק, ווי אַנ'אָבּגעלאָזטע פּשענזשינע. ווייטער — האָט זי אַ טראַכט געגעבען „צו ליעב וואָס טהו איך דאָס?" נאָר באַלד האָט זי זיך געענטפֿערט: „אַזוי מוז עס זיין".

צוויי טאָג איז דורכגעגאַנגען רוהיגע און שטילע. זי האָט געמיינט, אַז איהר לעבען וועט שוין ווידער פֿליסען גלאַט און גליקליך. זי האָט זיך ווידער געגומען צו דער קליינער ווירטשאַפֿט. אָט שיעבּט זי אַרום, אַ ליכ-טיגע, אַ שיינענדע איבּער די צימערן און שאַרט אַראָב דעם שטויב און אָט שוועבּט זי אַרום אין אַרבּייטס-צימער און מאַכט דאָרט אַנ'אָרדנונג. נאָר נישט לאַנג האָט געדויערט איהר רוהיגקייט.

אויפֿן דריטען טאָג איז אויף איהר אָנגעפֿאַלען אַ שרעקליכע נערוועזישקייט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז קיין זאַך שטעהט נישט אויפ'ן אָרט. און אַלץ איז איהר מיאוס געוואָרען. עס האָט זיך איהר געוואָלט רייסען, בּרעכען און צו שמעטער'ן אַלץ. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אַלץ איז געגען איהר. אַ שרעקליכער צאָרען האָט איהר אַרומגענומען און האָט איהר געשטיקט: פֿאַר וואָס, פֿאַר וואָס זענען דאָס אַלע אַזוי שלעכט געוואָרען צו איהר, פֿאַר וואָס האָבּען זיך דאָס אַלע געטוישט? אפילו די ווענד זע-נען אַנדערע עפּעס, שאַרע, דונקעל-פֿינסטערע זענען זיי ווי אין אַ טורמע. פֿאַר וואָס?

זי האָט נישט געוואוסט אַז אַלץ איז ווי געווען. נאָר זי איז אַנדערש געוואָרען.

איהר הארץ האט איהר אנגעהויבען נאגען אין בענקען: מישא!

אין מיט פערטריקענטע ליפען פון ליידען האט זי זיך געפרעגט: „וואס אזעלכעס האט געטראפען, וואס פאר אנ'אונגעווינליכער שטראם האט זיך אריינגעריסען אין מיין לעבען? און מאכט מיך אונרוהיג און ווילד? איך האב ביי זיאמען גאר נישט צו געגומען, מישא'ן האב איך גאר נישט געגעבען און דאך ציטערט מיין הארץ. מישא איז פריהער אויך געוועזען אויף דער וועלט, ער האט דאך געלעבט, און דאך האט ער מיך נישט אינטע־רעסירט. און יעצט פיל איך א נויטיגקייט, ווי לופט צו אטעמען, נאהנט צו זיין פון איהם. מיר איז אזוי שווער, און דאך אזוי גרינג. מיר איז אזוי שלעכט און דאך זענען מיר ליעב די ליידען.

א ריזיגער ווילען איז אין איהר אויסגעוואקסען צו ענטלויפען פון דעם דאזיגען הויז, צו איהם, צו מישא'ן. נאר זי האט זיך נישט געקאנט פאר־שטעלען איהר לעבען אהן איהם, אהן דעם שטילען, הארציגען זיאמען. איך האב דאך איהם נישט אויפגעהערט צו ליבען. איך ווייס, אז ער איז דאס ווערט. איך ווייס ווי גוט, מילד און ליב ער איז. איך קניה פאר איהם. און דאך דאס גרויסע, שטארקע, ווי א ווילדע סטיכיע, וועלכע צע־וואקסט זיך אין מיר, ציהט מיך אלץ מעהר און מעהר צו מישא'ן.

ראזענבלאט האט געזעהען איהר אויפרעגונג, האט איהר נישט גע־פרעגט, וואס ס'איז מיט איהר. און האט זי אויך נישט געפרואווט בערוהיגען. ביי איהם איז געוועזען קלאר, אזוי ווי עמיצער וואלט אויף זיכער איהם גע־זאגט, אז איהר אויפרעגונג איז מישא.

א ווײַלע האט ער א טראכט געגעבען צו רעדען מיט איהר אפען. שטעלען א ווידערשטאנד, נאר ער האט באלד חרטה געקראגען: „צוליעב וואס צובלאזען דאס פייער? ווער ווייסט — האט זיך אין איהם אריינגעגנב'עט א האפנונג — אפשר וועט זי איבערליידען איהר מאמענטאלע ליבע? אמת, — האט ער געטראכט — אונזער לעבען וועט שוין נישט זיין אזוי ווי געוועזען. ס'וועט שוין נישט זיין אנגעפילט מיט אזא טיעפע רוהיגקייט צוטרוי און שטילע ליידענשאפט. אבער דאך?”... וואס דאך אויף קלאר האט ער זיך אליין נישט געקאנט ערקלערען.

ביי מיטאג זענען זיי געזעסען איינער נעגען אנדערען שטיל־שטומע און האבען אויסגעמידען צו קוקען איינער אויפ'ן אנדער'ן. פון פלייש האט ער זיך ענטזאגט און איז ארויף צו זיך אין ארבייטס־צימער.

ער האט געהאט א געפיהל, ווי א בר־מינן וואלט ביי איהם אין שטוב געוועזען. איהם האט זיך געדאכט, אז ער שפירט דעם גערוך פון טויטען קערפער, און זיינע אויערען הערען דעם בלעכענעם קלאנג און די גראשענס אין פושקע: „צדקה תציל ממות”. א שוידער איז אריבער איבער זיין קער־פער און א מידער, א צובראכענער האט ער זיך ארויפגעווארפען אויף דער סאפקע.

אין דער צײַט איז נעקומען מישא. די דינסט האָט איהם אַרויסגעפֿיהרט צו דער „בעסיעדקא“ וועלכע איז געווען אין גאָרטען, און וועלכע ס'איז געווען ווי מיט אַ געדיכטע נעץ אַרומגעפֿלאָכטען פֿון ווילדען וויין.

שפֿרה איז געזעסען אויף דער באַנק. די הענד איבער'ן קאָפּ פֿער־בראָכען און אויפֿ'ן געזיכט אַ שרעקליכע פֿערצווייפֿלונג. געגען איהר אויפֿ'ן טיש איז געלעגען אַנ'אָפֿען בוך. און דאָס ליכטיגע ווינדטעל, וועלכעס האָט זיך אַהין אַרײַנגענגב'ט דורך די אָפֿענער טהיר האָט זיך שטיל, שטיל גע־שפּילט און געשושקעט מיט די בלעטלעך פֿון בוך.

מישא איז שטיל אַרײַן. און זעצענדיג זיך נעבען איהר האָט ער איהר אָנגענומען בײַ דער האַנד און שווער אַ פּאָר מאָל אָבגעקושט. זײַן קניה האָט איהרע אָנגעריהרט און אַ וואַרימער שטראָם איז דורך איהר קערפּער. איהר פּוס האָט אָנגעהויבען עטוואָס ציטער'ן. דער צווייפֿעל איז פֿערשוואונ־דען. אַ ליײַכטקײַט און אַ שטילע פֿרייד האָט איהר האַרץ בעוואויינגען זי האָט זיך געוואָלט נאָך און נאָך, צוריקען צו איהם.

— שפֿרה, פֿאַר וואָס אַנטלויפֿסטו פֿון מיר? איך ווייס, אַז מאַנמאַג, ווען די קעכען האָט מיר געזאָגט, אַז עס איז קײנער נישטאָ, ביזטו אין דער הײם געווען. פֿאַר וואָס שטויסטו מיך אָב פֿון דיר? האָט מישא איבער־געפֿרעגט.

איהר פֿרעהליך און גרינג געפֿיהל, וואָס האָט נאָר וואָס אָנגעהויבען צו וואַכען אין איהר איז פֿון איהר פֿערשווינדען. אין ליײַכט אַרויסנעמענדיג איהר האַנד פֿון זיינע, רוקט זי זיך עטוואָס אָב פֿון איהם. און נאָך אַ ווײלע קלערען ענטפֿערט זי שטיל:

— אַזוי מוז עס זײַן!..

— פֿאַר וואָס שפֿרה, פֿאַר וואָס מוז אַזוי זיין?

— פֿאַר וואָס פֿרעגסטו? וואו ביזטו געווען דאַן, ווען איך האָב פֿון צער און ווייטוג די קישענס געביסען? וואו ביזטו געווען, ווען איך האָב גאַנצע חדשים געלעבט אין ערוואַרטונג. ווען מײַנע געדאַנקען, געפֿיהלען און מײַן גאַנצער וועזען איז געווען, ווי געשמידט, און איך האָב דיך גע־רופֿען, נאָר דו האָסט נישט געהערט?..

איהר שטימע הייבט אָן ציטערען און זי שרייט־אויס היסטעריש:

— פֿאַר וואָס, פֿאַר וואָס ביזטו אַוועק פֿון מיר, האָסטו דען געפֿונען אַ בעסערע אַ שענערע פֿון מיר? פֿאַר וואָס? זאָג!

איהם האָט זיך געדאַכט, ווי טויזענדער אינטערערדישע שטימען, וואָס ברעכען אויס מיט אַ פּלוצלינגקײַט, פּונקט ווי פֿון אַ וואולקאַן, האָבען איהם אַרומגעכאַפּט און ער האָט אָנגעהויבען צו שווינדלען.

דערנאָך, ווען ער האָט זיך בערוהיגט, האָט ער זי געוואָלט טרײס־טען און אָנגעמען זי בײַ דער האַנד, נאָר זי האָט זיין האַנד צוריקגעשליידערט מיט צאָרען.

— מיין ליעבע — האָט ער אָבעטעמענדיג געזאָגט — פאַר וואָס רעדסטו אַזוי? דו ווייסט דאָך אַליין, אַז עס איז נישט אַזוי.

— טאָ פאַר וואָס ביסטו אַוועק פון מיר, פאַר וואָס האָסטו מיך געלאָזט עלענד, זאָג, פאַר וואָס?

— איך האָב דאַן נישט געקאָנט מיך איינשליסען אין די ראַמען פון בלויז אייגען גליק. איך האָב נישט געקאָנט שאַפען זיך אַ פּאַלאַץ, אַפּערבשופ׳טען פּאַלאַץ פון פרויען־ליעבע, קרעלצען פון טויזענדער אונגליקליכע האָבען מיר און די אויערין געקלונגען טאָג ווי נאַכט, נאַכט ווי טאָג, און די קרעכצען האָבען געריסען די קייטען, וועלכע איך האָב געוואָלט אויף מיר ארויפלייגען. געדענקסט, פאַר דיר אויף די קניען בין איך געשטאַנען, געבעטען ביי דיר: קום לאָמיר געהן ביידע צו יענע עלענדע איינזאַמע אונגליקליכע; ביידע וועלען מיר העלפען די פערלאָזטע און אַריינגיסען מוט אין די אָבגעשטאַנענע. נאָר די האָסט נישט געוואָלט געהן, די האָסט געזאָגט: אַז דו קאָנסט דיין לעבען מיט דער וועלט נישט טהיילען. די ווילסט דאָס קורצע לעבען פאַר זיך אַליין האָבען.

אַ שאָטען פון טיעפען אומעט לופט דורך זיין געזיכט. דער קאָפּ זינקט נידעריג, נידעריג. ער פערטראַכט זיך אַ ווייַלע, און ווערט, ווי פערזונקען, און זיינע געדאַנקען.

— נו, יאָ. די האָסט געהאַט אידעאַלען—האָט זי געזאָגט — מיט וועלכע די האָסט געלעבט און האָסט זיך בעניגענד. אָבער איך, איך האָב געוואָלט ליבען און זיין געליבט. איך האָב געוואָלט ליבע און דו האָסט מיר אידעאַלען געגעבען.

ער האָט נישט געהערט, וואָס שפרה האָט גערעדט. דאָס האַרץ האָט איהם געווייטוגט, און אַ געלקייט האָט בעגאָסען זיין געזיכט. ער אָטעמט־אָב ווישט אָב דעם שווייס, וועלכער איז אין גרויסע טראָפּען אויף זיין שטערן ארויסגעטרעטען און רעדט ווייטער:

— די ליעבע, וואָס גאָט אליין האָט אין אונזער האַרץ אָנגעצונדען האָט מיר אַלס אַ פּאַקעל אין מיין לאַנגען וועג געדינט, האָט ערנערט מיין מוט. לענגער פאַר אַלע האָב איך אַלדעס שלעכטס אויסגעהאַלטען. אומעטום. און שטענדיג האָב איך דיינע גוטע אויגען געזעהן און דיין שטימע געהערט. פון טורמע צו פעסטונג בין איך געשלײַדערט געוואָרען פון פעסטונג צום ווייַטען צפון נאָר קיין זאַך האָט מיך נישט אָבגעשראָקען. אומעטום ביזטו געוועזען מיין מלאך, צו דיר האָב איך גערופען. שפּעטער ווען דער קאַמף האָט אויפגעהערט צובּרעכען און מיינע ביינער, האָב איך געוואָלט אומקעהרין צו אונזער פערכשפ׳טען פּאַלאַץ. ווייַל נישט דיך, מיין ליעבע, האָב איך פערלאָזט, נאָר אונזער פּאַלאַץ דעם פערכשפ׳טען. אָבער געזעהן האָב איך, אַז איך בין אָרעם. מיין האַרץ האָט דער צווייפעל אויפגעפרעסען, און דעם קערפּער האָבען די ליידען צובראָכען, האָב איך מיר געזאָגט

איך װעל אומקערען צו מיין ליבער אין געצעלט דאַן, װען איך װעל רײַך און בערוהמט װערען אום איהם, דעם רוהם צו איהרע פיס לײַגען אַלס מתנה.

— אַך — רײַסט זיך אַרױס פון זײַן האַרץ אַקרעכץ עהנליך צו אַ װײַה־געשרײַ — שפרה, שפרה!

און שפרה איז געזעסען און האָט גאָרניכט געהערט, אױסער אַקלאַנג אין די אױערין װעלכער האָט געקלונגען אַמאָל װי אַ פערצװײַפעלטער לעבענס־געשרײַ און אַמאָל, װי אַ װײטע מוזיק.

ער ריקט זיך צו נעהענטער צו איהר, נעמט איהר ארום אַזױ, אַז זײן האַנד־פלעכע דערגרײכט איהר ברוסט, און זױגט זיך איין אין איהרע ליפען.

זי װיל אָבשטױסען איהם, אױפהױבען זיך און ניט זאָגען איהם קײן װאָרט, אַװעק גערן. זי מאַכט אַבעװעגונג מיט איהרע פיס, נאָר זײ זענען, װי געשמידט און פאָלגען ניט. אַ ליבע װאַרימקײט בעגיסט איהר קערפער און אַלײדענשאַפטליכער שטראָם בעהערשט איהרע גלידער: מאַכטלאָז בלײבט זי ליגען אין זײנע אָרעמס, און אַלײן ניט פיהלענדיג, װאָס זי טהוט, ענטפערט זי אױף זײן קוש.

אַ לײכטער שאָרך הינטער דער אַלטעטאַנקע װעקט זײ אױף פון זײער לײדענשאַפט און זײ רײסען זיך אָב. אײנער פון דעם צװײטען. שפרה אױם צו בעהאַלטען איהר געזיכט, װעלכעס איז באַגאָסען געװאָרען מיט פורפור־פאַרב, בײגט זיך איין צו פעריכטען איהר קלײד, װעלכעס האָט זיך עטװאָס אױפגעהױבען העכער פון די קאַמאַשען, און עס האָבען זיך אַרױס־געזעהען די דורכזיכטיגע, קאָלירטע זאָקען.

בײ איהר אין האַרצען האָט אָנגעהױבען רעדען דאָס געװיסענביסע. נאָר עפיס אַנדערש, ריזיגעס ניט עהנליך אױף געװיסענביסע, פרײליכ׳ס און ליעבעס, װי אין אַשעהנעם מאַי־פריה־מאָרגען, האָט זיך אױפגעחאַפט באַלד און זיך בעװעגט אין איהר האַלז, האַרץ און אין גאַנצען קערפער.

אין איהרע אױגען האָט זיך אָנגעצינדען אַפײַער׳ל פון אַש־קאָליר. צום האַלז האָט איהר עפיס אָנגעהױבען צוציִשלאָגען פון האַרץ און עס האָט איהר אָנגעהױבען שטיקען.

זי האָט פלוצלונג אָנגעהױבען זעגענען זיך מיט מישאַ׳ן, ניט קוקענדיג אױף דעם, װאָס ער האָט זיך בײ איהר געבעטען נאָך אַװײלע זײַן מיט איהם. „מאָרגען מאָרגען אין װאַלד. װעלען מיר זיך װידער זעהען״—האָט זי איהם בערוהיגט. און װען ער האָט איהר אַרומגענומען און צו זיך צוגעדרוקט, האָט זי, אָבשאַרענדיג דעם בונד האָהר פון זײַן שטערין, לײכט אַ קוש געגעבען איהם.

ער האָט דערפיהלט איהר אונרוהיגען אָטעם און האָט איהר געװאָלט צוהאַלטען נעבען זיך, נאָר זי האָט זיך אַרױסגעריסען פון איהם, און

שאָרלעַנדיג מיט איהרע קליידער. איז זי מיט שמאָלע טריט אַוועק צו דער וואָראַנדע פון שטוב.

ביי נאַכט איז זי רוהיג געשלאָפען און אַנגענעמע חלומות האָבען איהר, ווי אין אַגעריכטער נעץ אַרומגעוועבט.

אויף מאָרגען פריה, איז זי אַפּערחלום׳טע מיט אַרייצענד שמייכעלע, אַרויפגעקומען אויף די טרעפּ, געעפענט די טיהר, צוגעגאַנגען צו זיאַמען, וועלכער איז געשטאַנען און געאַרבייט אַפּייזאַש, און אַרויפלייגענדיג איהר האַנד אויף זיין פּלייצע געפרעגט: — קום געהסט אין וואַלד?״ אָבער נישט וואַרטענדיג אויף זיין ענטפער, האָט זי שנעל אַרוים גערעדט: „די אַרבייטסט, גו אַרבייט, אַרבייט, איך וועל אַליין געהן״. זי האָט שנעל זיך אָבגעקעהרט און מיט שנעלע טריט פערלאָזט זיין אַרבייטס־צימער.

ער האָט געוואָרפען דעם פּענזעל און איז מיט לאַנגזאַמע טריט צו־געגאַנגען צו דער טיהר, גיעפענט און איז אַוועק נאָך איהרע טריט, האַל־טענדיג זיך פון איהר פון דער ווייטענס.

— זי געהט זעהען זיך מיט מישען — האָט ווי עמיצער געשריגען אין זיינע אויערין און האָט איהם ווילד געמאַכט.

אַ ווײַלע האָט אין איהם אָנגעהויבען רעדען דאָס געוויסען. ער האָט זיך דערשפירט עפּעס זעהר נישט אָרענטליך, די פיס האָבען איהם אָנגע־הויבען ווי אין דער העלפט ביי די קניען צו ברעכען און שלעכט צו פאָלגען. „שפּיאָן, שפּיאָן!״ האָט איהם געקלינגען אין די אויערין — „ווי ערלויבסטו זיך דאָס?״

„מען דאַרף זיך אומקערין״ — האָט ער געטראַכט, און דאָך איז ער איהר נאָכגעגאַנגען.

און שפרה איז, ווי אַ פערחלומטע נעגאַנגען איבער׳ן וועג, וועלכער האָט זיך נעשלענגעלט האַרט ביים וואַלד. נאָכדעם האָט זי אָבגעקעהרט אויף אַ שמאָל שטעגעל, וועלכעס האָט זיך אין וואַלד־אַריין געצויגען.

— זי געהט צו איהר באַנק — האָט ער שטיל אַ זאָג געטהון — און געטראַכט זיך ווייטער — דאָס אָרט איז ווי פון דער נאַטור אַליין בעשאַפען געוואָרען, פאַר ליבע־פּאָרלעך...

— „חאַ, חאַ, חאַ״... האָט ער שטיל אין זיך אַ לאַך געטהון.

און די באַנק, דאָס איז געווען צוויי נידעריגע שטאַמען פון אונטער־געהאַקטע ביימער, וואָס זענען געווען צוזאַמענגעוואַקסען אין אַ סגל מיט נאָך איינעם אַ דריטען, וועלכער האָט אַרויפגעשטאַרט מיט זיינע צווייגען הויך אין הימעל, און אויף איינעם פון די צוויי שטאַמען האָט זיך שפרה אַראָב־געלאָזט. זי האָט אָנגעשפּאַרט די פּלייצעס אָן בוים און, בלאָנדזענדיג מיט די אויגען געקוקט אין דער וואַלד־טונקעלהייט אַרום זיך.

זיאַמע האָט זיך בעהאַלטען פון וויטען הינטער אַבוים, און האָט מיט

ווילדע אויגען געקוקט אויף זיין קרבן, געקוקט צו איהר. און אַ ווײלע אַרום איז געקומען מישא.

זיאַמען, האָט דאָס בלוט אָנגעהויבען אַריינשלאָגען אין קאָפּ, און ווי אַ ווילדער טיגער האָט ער זיך געוואָלט וואַרפען אויף בײדע, ער האָט אַרום געהאַפּט דעם בוים און זיך צוגעדרוקט מיט דער ברוסט צו איהם, שטאַרק פערקריצענדיג מיט די צייהן.

מישאַ איז געזעסען נעבען איהר און, שפּילענדיג זיך מיט איהרע פינגער האָט ער איהר שטיל דערצײלט אַלץ, וואָס מיט איהם האָט פּאַסירט פון טאָג, וואָס ער איז פון איהר אַוועקגעגאַנגען. אויפ'ן האַרץ איז איהם געווען שווער, און אַן'אײנגעהאַלטענע ווײטוג האָט זיך דאָרטען געצאַפּעלט.

— געמײנט האָב איך — האָט ער אַ געפּײניגטער נאָכדענקענד אַ ווײלע אַרויסגערעדט נאָכדעם, ווי ער האָט זײַן ערצײלונג געענדיגט — אַז דיין האַרץ און הײסע נשמה קלאַפּט פאַר מיר. איך האָב געמײנט אַז מיין פערצווײפלונג וועט געפונען אַ וואַרעמע נעסט אין דיין האַרץ, וואָס וועט מיך מיט ליבע פערהילען. אָבער... — האָט ער שווער אָבגעזיפצט און האָט אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ אויף דער ברוסט.

זי האָט אַ ווײלע גאָר נישט געענטפערט. אַ שווערער, האַרץ־רײסענדער זיפץ האָט נאָך זײנעם נאָכגעפאָלגט פון איהר טיפער ברוסט אַרויס און שטיל האָט זי געזאָגט, כמעט מיט פערצווײפלונג, ווען טרערען האָבען זיך געשטעלט אין איהרע אויגען:

— צו שפּעט, מײן ליעבער...

— שפרה'לע... — האָט ער זיינע אויגען אויפגעהויבען, בליקענדיג פאָרשענד אויף איהר.

— איך שוואַנגער... — האָט זי שנעל אַרויסגערעדט, אַלײן נישט מערקענדיג, ווי פון אַ שרעק אַרומגענומען — און איך וויל מיין קינד אַפּאָטער געבען... -- דאָ האָט איהר שטימע געציטערט און ווי אימגעריכט זיך צובראָכען, און אָבגעהאַקט געוואָרען, אַלײן בעגיסענדיג זיך מיט טרערען.

ער האָט זיך אַראָבגעלאָזט אויף די קניה, אַרום געהאַפּט איהרע פיס. זײ אָנגעהויבען קושען. און בעהאַלטענדיג זיין געזיכט באַלד אין די הענד געבליבען זיצען אַ פערשטײנערטער.

שפרה האָט אויטאָמאַטיש אַרויפגעלײגט איהרע הענד אויף זיין קאָפּ, האָט איהם געגלעט און צוגעצויגען צו זיך. אין איהרע שטאַרע אויגען האָט זיך אַ גרויסע פינסטערניש, ווי די פינסטערקײט פון אַ תהום, דעמאָלט אָבגעשפּיגעלט.

זיאַמע האָט געוואָלט חאַפּען אַשטײן און וואַרפען אין זײ בײדען. איהם האָט אָנגעהויבען שווינדלען אין קאָפּ און אַשרעקליכען איבעל האָט ער באַלד צו זיך אַלײן דערפיהלט.

— חאַ, חאַ, חאַ! — האָט ער זיך ווילד צולאַכט, און איז ווי אַ שכּור׳ער, וואַקלענדיג זיך, אַוועק טיעפער אין וואַלד.

חאָ, חאָ, חא! האָט זיך דאָס געלעכטער ווילד פון זיין האַרץ געריסען, און געקייקעלט זיך ערגעץ אין דער ווייטקייט פאָרוים... וואו עס איז פערשווינדען געוואָרען...

V

און שטיל איז געוואָרען ביי זיי אין שטוב, ווי אַ בר־מינן וואָלט דאָרטען געלעגען. אין איהרע שוואַרצע האָהר האָבען זיך אָנגעהויבען דורכוואַרפען זילבער־גראָהע פעדים, אויף איהר שטערין און ביי די אויגען האָט וואָס, ווי אַ קרענקליכע ווייטוג זיך אָנגעהויבען צו קנייטשען און צו מאַרשצען.

ביז מישאַ איז אוועקגעפאָהרען און איז ערגיץ פערלוירען געוואָרען. זיאַמע האָט אין דער שטיל גענומען דעם פענזעל אין דער האַנד און געפּריוט נאָכאַמאָל פאַרב אַרויפצעוואַרפען אויף דעם מאָהל־ברעט, אָבער גאַנץ אָפּט פלעגט ער אויף דער סאָפקע זיך לייגען, און נישט קלערען מעהר וועגען קיין זאַך אין דער וועלט, נאָר צו בלייבען אַזוי ליגען. אויף אייביג, אויף אייביג...

ב. ל. ושיטניצקי.

ה. ל. זשיטניצקי.

דער נִצָחוֹן.

(פון קריעג)

ראָמאַן.

דער נצחון איז געווען אַ דורך-און-דורך אַ פולער. די רוסען, נישט קוקענדיג אויף די גרעסטע מיה און מסירות נפש, זענען צום סוף געווען געצוואונגען אָבצולאָזען מיט די שטאַרקסטע היזקות זייערע פּאָזיציעס. זיי האָבען זיך געשלאָגען העלדיש, איינגעשפּאַרט פערטיידיגט זייערע ערטער — נאָר אומזיסט. דאָס פייער פון די דייטשע האַרמאַטען האָט אַלע זייערע בעמיהונגען צונישט געמאַכט און דאָרטען, וואו עס איז געקומען צו געשלעג האַנד אויף האַנד, האָבען די דייטשען אויך אַרויסגעוויזען בריה'שקייט, גבורה און פּאַטריאָטיזם, וואָס מאַכט פון יעדען איינפאַכען סאָלדאַט אַ העלד. די דייטשע שווערד האָט געהאַט אַ גרויסען איבערוואָג.

גאָר בעזונדערס האָבען זיך אויסגעצייכענט די רייטער. זיי האָבען אונאויפהערליך פערפאָלגט די רוסישע אָבטיילונגען, וועלכע זיי האָבען דאָ-דאָרט צעיאָגט אין אונאָרדנונג און אָנגעמאַכט גרויסע פערוויסטונגען אין זייערע רייהען. פער'שיכור'ט פון נצחון, האָבען די רייטערס בעוויזען העלדישקייטען. עס האָט פּאַסירט, אַז אַ קליינע צאָהל פון זיי האָבען אַרומגערינגעלט אַ גרויסע מענגע רוכען און זיי געצוואונגען צו לעגען דאָס געוועהר. זיי האָבען זיך געטראָגען איבער'ן שלאַכטפעלד ווי די אָדלערס אויף זייערע מיט שוים בעדעקטע, צעבושעוועטע פערד, מיט די צעשויבערטע גזשיווּעס. זיי האָבען אָנגעוואָרפען אויפ'ן פיינד אַ שרעק מיט זייער פלאַמענדיגען האַסט און אימפּעטדיגען ברען.

וואַלדעמאַר האַרוויג האָט געגעבען דעם פערד די שפּאָרען און זיך אַ לאָזנעטהון אַ גאַלאָפּ. צוזאַמען מיט איהם האָט זיך אַוועקגעלאָזט אַ גאַנצע אָבטיילונג רייטערס. פון דערווייטענס האָט מען געזעהן אַ מחנה אַנטלויפענדע רוסען. מען דאַרף זיי פאַנגען, אויב ס'וועט זיך לאָזען אויב נישט — אַוועקלעגען אַלע אויפ'ן פעלד. ס'איז פאָרגעקומען אַ שיסעריי. די רוסען האָבען זיך אין אָנהויב נישט געלאָזט, זיי האָבען געגעבען אַ זאַלפּ. די דייטשען האָבען געענטפערט מיט פייער. ענדליך האָט זיך די פיינדליכע מחנה אונטערגעגעבען. פון די דייטשען איז סך-

הכל נעפאלען איין קרבן, זאָן דאָס איז געווען וואלדעמאר הארוויג׳ס א יונגערער ברודער, ערמונד.

מען האָט אָבגעפיהרט די געפאנגענע אין זאמעלפונקט, נאָר וואלדעמאר איז געבליבען ביי׳ם געפאלענעם. ער איז צוגעפאלען צו איהם, אונטערגעהויבען האסטיג זיין קאָפּ און איהם שארף בעטראכט. טאקי ערמונד, זיין ברודער. ער האָט איהם פעסט א טרייסעל געטהון, א רייב-געטהון די שלעפען, געפרובט איהם אויפצורייסען די פערקלאפּטע ציינער. ערמונד איז געווען טויט, ווי אלע טויטע. וואלדעמאר איז מיט א שטומען צער צוגעפאלען צו דער ברוסט פון געפאלענעם.

—ערמונד!—האָט ער שטיל גערופען.—ערמונד!... ברודער!...

ער האָט נאָך פריהער געוואוסט, אז איינער א רייטער איז געפאלען, און ער האָט מאקי געאהנט, אז דאָס איז זיין ברודער. ער האָט געזעהן, ווי ער איז אראָב-געפאלען פון פערד מיט׳ן קאָפּ אראָב, ווי אנ׳אונטערגעשאָסענער פויגעל. נאָר אין דער בעגייסטערונג פון געשלעג האָט ער וועגען דעם עפּעס אינגאנצען פערגעסען. איבער זיין קאָפּ זענען אויך געפלויגען קוילען! איין קויל האָט איהם א הושע-געטהון פאר׳ן סאמע אויער, ווי זי וואָלט איהם וועלען זאָגען א בשורה וועגען טויט. יעצט איז פאר וואלדעמאר׳ן אלעס קלאָר געוואָרען. די בעגייסטערונג איז פארביי, און אָט ליגט פאר איהם אויף דער שווארצער ערד, וואָס איז בלאָטיג געוואָרען פון דעם פייכטען, ווארעמען אפּריל-וועטער, זיין טויטער ברודער. נישט ווייט פון איהם שטעהט זיין פערד, ווי א יתום. עס לאָזט אראָב דעם קאָפּ ביז צו דער ערד און שטעהט אונבעוועגליך. עס ריהרט נישט מיט קיין אויער; דורך זיין גרויסען, פעכטען, ברוינעם קערפּער לויפט נישט אדורך קיין איינציגער צוק.

—ערמונד!—האָט וואלדעמאר שטיל גערופען.—ערמונד!... ברודער...

דערנאָך האָט ער זיך גענומען זוכען די וואונד. אויף דער רעכטער פּאָה האָט ער ענטדעקט א טראָפּען פערשטארט בלוט, און אז ער האָט אוועקגעמאכט די האָר, האָט ער דערזעהן א קליין, רונדיג לעכעל. דאָ-ארום איז אריין די קויל און שטעקען געבליבען אין מח. דער טויט, מוז זיין, איז געקומען מאָמענטאל, נאָך איידער דער געפאלענער האָט צייט געהאט צו דערפיהלען די געפאר. ערמונד האָט ווארשיינליך נישט קיין ציטער געטהון, ער האָט, מוז זיין, נישט געפיהלט קיין שמערץ, די ליפּען האָבען זיך איהם נישט פערקרימט. דער טויט איז געקומען אָהן בלוט-פערגיסונג, מיט א גלעט, ווי ער וואָלט געשוינט ערמונד׳ס שענעם, יונגען קערפּער.

וואלדעמאר איז געשטאנען אויף די קניען און האָט שטום בעטראכט זיין געפאלענעם ברודער. ערמונד איז געווען א הויכער יונג, מיט א שטארקער ברוסט, מיט ברייטע פלייצעס, א שלאנקער און א געשיקטער. ער איז געווען א שענער קאוואַלעריסט; אָן פּאסעק האָט געהאָנגען ביי איהם א קליין שווערדעל מיט א גרינער פראנז. ער איז נאָך געווען גאנץ יונג, קוים אכצעהן יאָהר אלט, מיט גאנצע

פֿינף יאָהר יונגער פֿון וואַלדעמאַר׳ן. אויף דער אויבערשטער ליפּ האָבען זיך קוים וואָס אָנגעצייכענט טונקעלע וואָנסעלעך, און אַרום די באַקען און דער גאָמבע האָט געשפּראָצט דער ערשטער איידעלער, דינינקער מענער-פּוך. ער איז געווען אַ בלאָנדער, אַ שענער; ער האָט געהאט אַ קלוגען שטערן, אַ גלייכע נאָז, בלאַס-ראָזע באַקען און פיינע, עטוואָס פֿערשפּיצטע געזיכטס-צוגען. ליגענדיג אויסגעצויגען אויף דער ערד אין זיין גאַנצער גרויס, אַ פֿערגאָסענער מיט זונען-שיין, האָט ער אויסגעזעהן, ווי אַ לעבעדיגער. וואַלדעמאַר׳ן האָט זיך געדאַכט, אַז די דאָזיגע האַלב-פֿערמאַכטע אויגען וועלען זיך באַלד עפֿענען, אָבשטעלען זיך אויף איהם און ענדליך דערקענען. אַך, דאָס איז דאָך וואַלדעמאַר, וועלכער שטעהט נעבען קערפּער פֿון זיין געפֿאַלענעם ברודער. אויף עדמונד׳ס באַקען איז נאָך געלעגען אַ רויטעל. ניין, ער איז נישט געשטאָרבען, נישט געשטאָרבען.

וואַלדעמאַר איז ווידער צוגעפֿאַלען צו זיין ברודער, אַרומגעכאַפּט זיין קאָפּ, צוגעטוליעט זיך צו זיין פּנים, איינגעגראָבען דעם קאָפּ אויף זיין ברוסט. ער האָט זיך אַזוי פֿעסט צוגעפּרעסט צו איהם, ווי ער וואָלט וועלען איבערגיסען כאָטש אַ טייל פֿון זיין לעבען אין דעם ברודער׳ס טויטען קערפּער אַריין.

— עדמונד! — האָט ער שטיל גערופֿען. — עדמונד

אַן אָבטיילונג אונבעוואָפֿענטע סאָלדאַטען איז פּאַרבייגעגאַנגען אין דער נאָהענט. זיי האָבען אַרומגעוואַנדערט אויפ׳ן שלאַכטפֿעלד און בעגראָבען די טויטע. דאַן האָט זיך וואַלדעמאַר האַסטיג אויפגעכאַפּט. ער האָט לאַנגזאַם צוגעבונדען זיין פֿערד צום פֿערד פֿון זיין ברודער, דערנאָך האָט ער זיך אויסגעווישט מיט׳ן אַרבעל פֿון זיין גרויען שינעל די טרער, די איינציגע טרער, וואָס איז געשטאַנען ביי איהם אין אויג. זיין ברודער איז דאָך געווען אַ סאָלדאַט און איז געשטאָרבען אַ העלדען-טויט אויפ׳ן פֿעלד פֿון עהרע. עס איז נישט קיין צייט אויף צו טרויערן, עס רופֿט איהם אַ גרויסע, ערהויבענע, הייליגע פֿליכט. דריי מאָל האָט זיך וואַלדעמאַר אַרויפֿגעכאַפּט אויף זיין פֿערד, ביז עס איז איהם קוים געלונגען צו בעזעצען זיך אין זאָטעל. ער איז לאַנגזאַם אַוועקגעריטען, אַ פֿערטראַכטער.

צומאָרגענס אין דער פֿריה האָט שוין די זיגרייכע אַרמעע אַריינמאַרשירט מיט נצחון אין די איינגענומענע שטאָט.

עס איז געווען אַ שענער, אַ ליכטיגער אַפּריל-מאָרגען. דער הימעל איז געווען בלאָה, די לופֿט פֿריש און קלאָר, די זון האָט געשיינט מיט אַ ווייכער, מילדער וואַרימקייט און זיך אָבגעשלאָגען ווי זילבער אין די אויבערשטע פֿענסטער פֿון די הויכע הייזער אין דער הויפּט-גאַס. די שטאָט איז געווען בעלעבט. די בעפֿעלקערונג האָט זיך אַרויסגעשיט אין דרויסען, אָנגעפֿולט די טראָטואַרען, פֿערנומען אַלע דורכגענג און זיך אַוועקגעשטעלט, ווי צוויי ווענד, פֿון ביידע זייטען גאַס, וואו דאָס מיליטער האָט פֿאַרביימאַרשירט. אַלע באַלקאָנען זענען גע-

חען פול, פֿון אַלע פענסטער האָבען ־רויסגעקוקט קעפּ פֿון נייגיריגע. וואָרען עס איז געווען וואָס צו זעהן; דאָס ערשטע מאָל האָט זיך בעוויזען אין שטאָט דייטשיש מיליטער.

די אינפֿאַנטעריע און אַרטילעריע איז אַדורך שוין פֿאַרטאָגס, אין דער טונקעלהייט, נאָך איידער די זון איז אויפֿגעגאַנגען. אַלע הייזער זענען נאָך דאַן געווען פֿערמאַכט, נאָר די בעפֿעלקערונג איז שוין נישט געשלאָפֿען. די נייגיריגקייט איהרע איז געוואַקסען פֿון מינוט צו מינוט, אַזוי ווי די נייגיריגקייט פֿון פּובליקום אין אַ טעאַטער, אויב דער פֿאָרהאַנג הייבט זיך נישט אויף צו דער רעכטער צייט. דרויסען, אין גאַס, אויף יענער זייט פֿון די פֿערמאַכטע לעדען, איז פֿאָרגעקומען עטוואָס ווילדטיגעס... ס'האָט זיך געהערט אַ רייטען, אַ פֿאָהרען, אַ לעבעדיגע בעוועגונג. שווערע וואָגענס האָבען מיט אַ קלאַפּעריי געוועלגערט איבער די שטיינער פֿון גאַס; האַרמאַטען האָבען זיך געשלעפּט לאַנגזאַם, קלימפּערנדיג מיט קייטען, קרעכצענדיג און טראַסקענדיג. עס איז געווען אַנ׳אינטערעסאַנטע נאַכט.

דערפֿאַר, ביי די ערשטע שטראַהלען פֿון דער זון, האָט זיך די בעפֿעלקערונג, ווי אַ וואַסערפֿאַל, אַ לאָז־געטהון אין גאַס אַריין. יעצט האָבען אַדורכמאַרשירט דורך די הויפּט־גאַס די רייטער, אין זייער גאַנצען גלאַנץ און פּראַכט. עס זענען געווען די פֿערשידענאַרטיגסטע פּאָלקען: פּרייסישע, באַיערישע, זאַקסישע, און זייערע פֿערשידענאַרטיגע אוניפֿאָרמען. נאָר אַלע האָבען גלייך געגלאַנצט. פּעהנער האָבען געוועהט אין דער לופֿט, די לאַנגע פּיקעס פֿון די דראַגונען האָבען געפֿינקעלט קעגען דער זון. דער צוג האָט זיך געצויגען אָהן ענדע, פֿון איין עק שטאָט ביז צום אַנדערן, לאַנגזאַם, לאַנגזאַם, ווי צום טאַקט פֿון עפּעס אַ מוזיק, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט הערען. עס האָט אויסגעזעהן, ווי אַ לאַנגער טייך פֿון רייטערס, וואָס כוואַליעט זיך און שלענגעלט זיך פֿון עק וועלט ביז עק וועלט, אָהן סוף און אָהן גרענעץ. און אין דעם אַלעם האָט זיך געפֿיהלט אַ הויכער, מעכטיגער שטאָלץ, אַ זיגערישער שטאָלץ. אין דעם טאַקטמעסיגען טופּען פֿון די פּאָדקאָוועס, אין דער רוהיגער, שטייפֿער האַלטונג פֿון די רייטער, אין די צעקעמטע און געפּוצטע גושיוועס פֿון די פֿערד האָט זיך געפֿיהלט יום׳טוב׳דיגקייט.

ווייט, אין עק שטאָט, האָט אויפֿגעשאַלט אַ טראָמפּייט:

—טראַ־טאַאַאַ! טראַ־טאַ־טאַ־אַ־אַ!

דער שאַל האָט זיך פֿייערליך אַדורכגעטראָגען איבער דער שטאָט, איבער דעם לאַנגען מיליטער־צוג, איבער די קעפּ פֿון דער בעפֿעלקערונג, און האָט לאַנגזאַם איינגעשטילט אין דער וואַרעמער לופֿט. דאַן האָט זיך אָבגערופֿען די טראָמפּייט פֿון אַ צווייטען פּאָלק; טראַ־טאַ! טראַ־טאַ־טאַ! און איידער דער דאָזיגער שאַל איז פֿערשוואונדען, האָט שוין אַ דריטע טראָמפּייט שטאָלץ און טעכטיג אָבגעענטפֿערט:

—טראַ-טאַ-אַ-אַ! טראַ-טאַ-טאַ!
יאָס האָבען די מאַרשירענדע פֿאָלקען דורכגעשמועסט צווישען זיך פֿון ווי-
פענס איינער מימ'ן אַנדערן מיט אַ שטאָלצען זיגערישען טראָמפּייטען-שאַל.
וואַלדעמאַר האַרוויג האָט זיך אויך געפֿונען צווישען דער דורכמאַרשירענ-
דער קאַוואַלעריע. ער איז געזעסען אויף זיין פֿערד מיט אַן'אַראָבגעלאָזטען קאָפּ.
פֿון נעכטען אָן, אַ גאַנצע נאַכט און אַ גאַנצען פֿריהמאָרגען, האָט איהם נישט אָב-
געלאָזט דער איינציגער טריבער געדאַנק. דאָרטען, אויפ'ן בלאָטיגען, חרוב'ען
פעלד, געפֿינט זיך אַן'איינזאַמער קבר, און אין איהם איז בעגראָבען זיין איינצי-
גער, יונגערער ברודער, עדמונד. ציו איז כאָטש דאָרטען פֿאַרהאַן עפּעס אַ סימן
עפּעס אַ צייכען, אַז דאָרט איז בעגראָבען עדמונד? די זון אין הימעל שיינט גאַנץ
גלייכגילטיג און בעשטראַלט אַ ליידיג, טונקעל בערגעל ערד. צי ווייסט זי, די
זון אין הימעל, אַז דאָרט איז בעגראָבען עדמונד, טאַקי עדמונד, און אַז ער איז
אַלט געוועזען אַכצעהן יאָהר, און אַז ער איז געוועזען אַ שענער, געשיקטער קאַוואַ-
לעריסט? אַך, קיין שום צייכען, קיין שום זכר, בלויז אַ ברייט, לעער פֿעלד, וואָס
ציהט זיך ווייט אַוועק ביז צום בלאָהען האָריזאָנט, און אין מיטען דער דאָזיגער
וויסטע—אַ קליין בערגעל ערד. אַ באָציאַן שניידט אַדורך די קלאָרע לופֿט און
בליהט דאָרטען אַריבער איבער דעם איינזאַמען קבר. דערנאָך איז ווידער לעער,
אַלץ אַרום און אַרום, שטיל און שווייגענדיג. גאָרנישט, גאָרנישט דערצעהלט וועגען
עדמונד'ן, וועגען זיין ברודער. ער איז געוועזען אַ הויכער יונג, אַ שלאַנקער, מיט אַ
שווערדעל אָן דער זייט, מיט ברייטע פּלייצעס, מיט אַ שטאַרקער ברוסט, מיט
אַ פֿריש, דעליקאַט פּנים, אַ פּנים פֿון אַ יונגעל...
און וואַלדעמאַר האָט געזעהן פֿאַר זיך זיין ברודער, ווי אַ לעבעדיגען, און
האָט זיך דערמאָהנט אַלץ, אַלץ. ווי עדמונד איז אַריינגעטרעטען אין די אַרמעע,
ווי ער איז אַוועק פֿון דערהיים, ווי זיי האָבען זיך דערנאָך צוזאַמענגעטראָפֿען
אויפ'ן שלאַכט-פֿעלד, און ענדליך, ווי עדמונד איז אַראָבגעפֿאַלען פֿון זיין פֿערד,
געטראָפֿען פֿון דער פֿיינדליכער קויל, אין מיטען דער היציגער בעגייסטערונג פֿונ'ם
קאַמף. אַלץ אַרום און אַרום איז פֿערשוואונדען פֿאַר וואַלדעמאַר'ן. ער האָט נישט
געזעהן די גאַס, דורך וועלכע ער איז פאַרביגעריטען, די הויכע הייזער מיט די פֿיג-
קעלדיגע פֿענסטער, די גרויסע מענשען-מאַסען, וואָס האָבען זיך אַוועקגעשטעלט פֿון
ביידע זייטען גאַס; ער האָט נישט געהערט דאָס טופּען פֿון די טויזענדער פֿאָר-
קאָהעס, וואָס האָט געקלונגען, ווי דאָס ריזלען פֿון אַ באַרג-טייך, וואָס פֿליסט
איבער אַ נישט-גלייך שטיינערדיג געלעגער. דער גאַנצער צוג, דער דאָזיגער גרויס-
אַרטיגער נצחון-מאַרש, וואָס האָט געאָטעמט מיט שטאָלץ און דערצעהלט וועגען
דעם גרויסען נצחון, איז פערשוואונדען פֿאַר וואַלדעמאַר'ן. ער האָט נישט געפֿיהלט,
אַז ער איז אויך דאָ, אַז ער פֿייערט-מיט דעם נצחון, אַז ער ווערט אויך מיטגע-
שלעפּט דורך דעם ריזיגען שטראָם רייטערס. אַנדערשוואו, אַנדערשוואו זענען גע-
וועזען אַלע זיינע געדאַנקען און אַלע זיינע געפֿיהלען. צי ווייסט מען שוין אין דער

היים, צו וויסען שוין די עלטערן און די שוועסטער העדוויג, אַז עדמונד איז גע־שטאָרבען אַ העלדען־טויט אויפ׳ן פֿעלד פֿון עהרע! זיי וועלען זיך אפֿשר פֿרע־הען... עדמונד, זייער ליבער יונגער עדמונד, איז געפֿאַלען אַ קרבן אויף דעם גרויסען מזבח, אויף וועלכען דאָס פֿאָלק איז מקריב זיינע בעסטע קינ־דער, כּדי צו ראַטעווען דאָס גליק און דעם כּבוד פֿון פֿאָטערלאַנד. עדמונד איז ערשט אַלט געווען אַכטצעהן יאָהר... דערמאָנען זומער, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען די מלחמה, האָט ער געענדיגט דאָס גימנאַזיום. דאַן זענען אויפֿ־געשטעלט געוואָרען פֿערשידענע פּלענער. דער פֿאָטער האָט זיך געוואונשען, אַז זיין יונגערער זוהן, עדמונד האַרוויג, זאָל ווערען אַמאָל אַ ריכטער, פֿון אַלעמען געשעצט און געאַכט. די צוקונפֿט איז געלעגען אין דערווייטענס, ווי אַ זילבער־נעפּעל, דורך וועלכען עס האָבען אַדורכגעשימערט שענע, גליקליכע אויסזיכטען. עדמונד איז געווען אַ פֿרעהליכער, אַ ליבער, אַ פֿרישער און אַ זאַפֿ־טיגער. ער איז געווען דער ליבלינג פֿון דער מוטער און פֿון דער שוועסטער העדוויג; ער, עדמונד,—און ניט וואַלדעמאַר, וועלכער האָט שוין וועניגער גע־גלויבט, מעהר געטראַכט און האָט געהאַט אַ שטילען, אומעטיגען כאַראַקטער פֿון אַ גריבלער.

דאַן איז אויסגעבראָכען דער קריג. אַ בערוישונג האָט אַרומגעכאַפּט דאָס גאַנצע לאַנד. עס האָט אויסגעשלאָגען די גרויסע, פֿייערליכע שעה! דאָס פֿאָלק האָט פֿערגעסען אויף אַ ווייל אָן זיין אַלטעגליך לעבען, זיינע הייזער, זיינע הייבער און טעכטער, און האָט נאָר געדענקט וועגען דעם פֿאָטערלאַנד! די פּלאַקאַטען אין אַלע גאַסען־עקען, די צייטונגען, די פּאַסטאָרען אין די קירכען, די לעהרער אין די שולען, די פֿאָלקס־רעדנער,—אַלץ האָט גערופֿען צום גרויסען קאַמף פֿאַר׳ן פֿאָ־טערלאַנד. אַ פֿלאַם האָט אַרומגעכאַפּט די הערצער פֿון פֿאָלק. עס זענען בע־דראָהט דייטשלאַנד׳ס שטאָלצע שטעט, דייטשלאַנד׳ס פֿעסטונגען, דייטשלאַנד׳ס רוהם און עהרע, די פֿעלדער און לאָנקעס, די גערטנער, די שענע טיכען, די בערג און טאָלען פֿונ׳ם הייליגען געבורטס־לאַנד. פֿון מזרח רוקט זיך אָן דער קאַלטער רוס און הייבט־אויף זיין שווערע, פּראָסטיגע לאַפּע איבער׳ן פֿאָטערלאַנד; פֿון מערב פֿינקעלט בלאַנק די שווערד פֿונ׳ם פֿראַנצויז; און פֿון יענער זייט ים פֿון דער אינזעל־מדינה, בעדראָהט דער לומרנער ענגלענדער דייטשלאַנד׳ס פֿאָר־טען, דייטשלאַנד׳ס האַנדעל, דייטשלאַנד׳ס גרויסע שיפֿען, און די ווייטע נחלאות אין אַזיע און אַפֿריקאַ.

אין יענער צייט, אין איינער פֿון יענע נעכט, איז עדמונד אַהיימגעקומען פֿון נאַס און האָט מיט אַ פֿייערליכען טאָן ערקלערט די עלטערן און דער שוועסטער העדוויג, אַז ער האָט בעשלאָסען מיטצוגעהן אין קריג און אַז ער האָט זיך שוין פֿערשריבען אַלס פֿרייוויליגער. דאָס האָט אַרויסגערופֿען אינדערהיים אַ גאַנצע מהומה. ווי, וואַלדעמאַר אין קריג, און ער, עדמונד, אויך? ביידע זיהן מיט אַמאָל אין פֿייער אַריין? דער פֿאָטער האָט פֿערקנייטשט דעם שטערן און

אויף אַ שען פֿערד, אין'ם גלאַנץ פֿון נייעם געווער, פֿון וועלכען ס'האָט אַראָבגעשטראַלט קאַמפּס-לוסט און דורשט צו זיג. דאָרטען, פֿאַר'ן הויז, זענען דריי מענשען געשטאַנען און מיט פֿערוויינטע אויגען נאָכגעקוקט, ווי עדמונד איז געשווינד אַוועקגעריטען פֿון זיי. ער איז שוין פֿערשוואונדען אין דער ווייטקייט און דריי מענשען שטעהען נאָך דאָרטען, פֿאַר'ן הויז, און קוקען, קוקען מיט אַ שטומען ווייטאָג. זיי זעהען נאָך, דאַכט זיך, עפּעס אַ טונקעלען פֿלעק, גאַנץ ווייט. דערנאָך פֿערשווינדט אַלץ. נאָר זיי שטעהען נאָך דאָרטען, דער פֿאָטער, די מוטער און די שוועסטער העדוויג, ווי צוגענאָגעלט צום אָרט, ווי אַרומגענומען פֿון עפּעס אַ פֿינליכען חלום. די ווייטקייט, די פֿרעמדע, אונבעקאַנטע, פֿיינדליכע ווייטקייט, האָט איינגעשלונגען זייער עדמונד'ן, צי וועט זי איהם נאָך אמאָל צוריקגעבען? דאָ האָט זיך וואַלדעמאַר צווישען די רייטערס ווי אַ שאָקעל געגעבען אויף דעם פֿערד: ניין, ניין, קיינמאָל נישט! ער ווייסט שוין דאָס אויף געוויס... דאָרטען, אויף דעם ווייסטען פֿעלד, ליגט ער אונטער אַ בערגעל ערד. די זון שיינט אַראָב גאַנץ גלייכגילטיג פֿון דעם העלען, בלאָהען פֿריהלינגס-הימעל; אַ באָציאַן פֿליהט דאָרטען אַריבער איבער דעם איינזאַמען קבר...

און אַזאַ טיפֿער, טעמפּער שמערץ דאָט אַרומגעכאַפּט וואַלדעמאַר'ן און איהם פֿערקלעמט ביים האַרץ, אַז ער האָט קראַמפֿהאַפט און מיט זיין גאַנצער קראַפט אַ רייב געטהון דאָס פערד מיט די שפּאָרען. דאָס פערד האָט אַ ציטער געטהון, העכטיג אַ וואָרף געטהון מיט'ן קאָפּ, זיך ווילד אַ שטעל געטהון אויף די הינטערשטע פֿיס און שיער נישט אַראָבגעוואָרפען וואַלדעמאַר'ן אויף דער ערד אַראָב. דאַן איז וואַלדעמאַר אויפֿגעקומען פֿון זיינע טראַכטונגען. רעכטס פֿון איהם איז געגאַנגען דאָס פֿערד פֿון זיין געפֿאַלענעם ברודער, מיט אַ לעדיג זאָטעל. לינקס, אין דערזעלבער רייהע, זענען געריטען נאָך פֿיער רייטערס. און פֿון פֿאָרענט און פֿון הינטען—אַן'אונענדליכער שטראָם רייטערס, צו זעקס אין אַ רייהע. די געשפּאַנען פֿון די פֿערד, די שפּיצען פֿון די ביקסען, די לאַנגע פּיקעס, די היטלען פֿון די סאָלדאַטען—אַלץ האָט געפֿינקעלט אין דער זון, אַלץ האָט זיך געבאָדען אין אַ ים פֿון שטראַלען. די לופֿט איז געווען אַדורכגעזאַפּט מיט אַ וואונדערבאַרער מאָרגען-פֿרישקייט, דער הימעל איז געווען וואונדערליך ריין און קלאָר. וואַלדעמאַר האָט זיך גלייכגעזעצט אין זאָטעל און זיך פֿעסטער אָנגעהאַלטען אָן דער צוים פֿון זיין פֿערד. דער בייזער קאָשמאַר, אין וועלכען ער האָט זיך פֿערפֿלאָנטערט פֿון נעכטען אָן, האָט איהם אָבגעלאָזט אויף אַ ווייל. ער האָט טיף געאָטעמט. ער האָט זיך איינגעהאָרכט מיט פֿערגניגען אין דעם איינטעניגען קלאַפּען פֿון די טויזענדער טויזענדער פֿאָדקאָוועס אין די צריקגעהאַלטענע שושקעריי פֿון די גרויסע מענשענמאַסען אויף די טראָטואַרען. ער האָט געפֿיהלט אויף זיין פּנים דעם ווייכען, וואַרעמען שטראַל פֿון דער פֿריהלינגס-זון, און דאָס האָט איהם געפֿרייט, געמאַכט איהם פֿערגעסען אַלע ווייטאָגען, איהם ווי פֿער'שכור'ט.

דער סאָלדאַט, וואָס איז געריטען לינקס נעבען וואַלדעמאַר'ן, האָט זין

זינען, צוצודריקען צום האַרצען איהר זוהן, מיטגעבען איהם די וואַרעמע מוטערליבע ברכה אויף זיין געפערליכען וועג, — האָט זיך שוין עדמונד צריק אַרויסגעריסען פון איהרע אָרעמס און איז צוגעפאַלען צום פאָטער. דער אַלטער האָט זיך שוין געהאַט צוגעוואוינט אַביסעל צום געדאַנק, אַז ביידע זיינע זיהן געהען אין קריג. טיף אין האַרצען האָט איהם נאָך גענאָגט עפּעס אַ ביטערער, טעמפּער שמערץ, און אַרום די ליפּען און די גראָהע וואָנסעס איז נאָך געלעגען אַ פערדרוס; — נאָר דער וואָלקען איז איהם אַראָב פונ׳ם שטערן, און פון די עטוואָס פערכמורעטע אויגען האָט אַרויסגעקוקט אַ שטאָלץ. וואָס פאַר אַ שענער יונג איז עדמונד, וואָס פאַר אַ גוטער סאָלדאַט וועט ער זיין! דאָס פאָטערלאַנד איז דאָך אייגענטליך דאָס ערשטע, דאָס העכסטע, אין דער ליבע צום פאָטערלאַנד דאַרפען שמעלצען אַלע אַנדערע געפיהלען. און דער אַלטער האָט פעסט צוגעדריקט דעם זוהן צו זיין ברוסט, צוגעפּרעסט אַ פאָטערליכען קוש אויף זיין שטערן און איהם באַלד צריק אַרויסגעלאָזט פון די אָרעמס. דאָס געזעגנען זיך מיט דער שוועסטער איז געווען אַביסעל שווערער. העדוויג איז געווען, ווי משוגע פאַר איבעראַשונג און פאַר ענטציקונג. זי איז צוגעשפּרונגען פון עדמונד׳ן צום פערד און פון פערד צריק צו עדמונד׳ן, בעוואונדערט דאָס זאָטעל, די צוים, די געלע רינגען, דאָס גאַנצע געשפּאַן און דאָס גאַנצע פערד מיט זיין שטאָלצען קאָפּ, קלוגע אויגען, שענער גזשיזשע און דעם טונקעל־ברוינעם, גלאַנציגען קערפּער. אַך, אויף דעם פערד וועט עדמונד רייטען, ווען ער וועט זיך שלאָגען מיט די רוסען! דאָס וועט זיין שען! און ווי שען עס איז, צו טראָגען אָן דער זייט אַזאַ קליין שווערדעל מיט אַ גרינגער פראַנז! ווער האָט איהם אָנגעמאַכט די פראַנז? און צי וועט זיך עדמונד שלאָגען אויך מיט די פראַנצויזען? אַך, די פראַנצויזען, די שלעכטע! יאָ, זי ווייסט, דער לעהרער האָט דערצעהלט, די פראַנצויזען ווילען צונעמען דעם שענעם, ליבען רהיין מיט זיינע וויינגערטנער און מיט דעם באַרג, אויף וועלכען עס וואוינט די וואונדערבאַרע לאָרעליי! און מיט די סערבען וועט זיך עדמונד אויך שלאָגען? אַך, דאָס איז אַזוי ווייט! די סערבען וואוינען אויף יענער זייט דונאַי, זיי האָבען קליינע שטעטלעך און אַסך סטאַדעס אויף די לאָנקעס. יאָ, זי ווייסט אַלץ, זי האָט שוין געלערנט געאָגראַפיע! און אַז עדמונד האָט זי שוין צום סוף געהאַלטען אין זיינע אָרעמס, געקושט איהר די אויגען, געגלעט די לאַנגע, בלאָנדע לאָקען, האָט נאָך אַלץ די קליינע נישט אויפגעהערט צו פּלוידערן, צי איז דער קריג ווייט, און ווי לאַנג וועט זיך עדמונד זוימען? און צי וועט ער געהן צוזאַמען מיט וואַלדעמאַר׳ן? און צי וועט ער דאָרטען אויך האָבען אַלע טאָג קאַווע מיט שמאַנט? אַך, זאָל ער זי חאָטש מיטנעהמען אַביסעל אויף זיין פערד, זי וועט נישט קיין מורא האָבען, זי וועט זיך אָנהאַלטען אָן זאָטעל! און די קליינע האָט זיך ענדליך האַרציג צעשלוכצט און איז מיט אַ כיפּען טרויער צוגעפאַלען צו דער מוטער.

גלייך דעם איז שוין עדמונד געזעסען אין זאָטעל, אַ שענער קאַוואַלעריסט

איז געבליבען זיצען, אַ שווייגענדיגער, אין זיין פאָטעל. אַ וואָלקען האָט זיך איהם געלעגט אויפ'ן פּנים און דער בליק זיינער האָט זיך פערפינסטערט. די מוטער האָט זיך צעוויינט, פערבראָכען די הענד; זי וויל נישט, זי וויל נישט, גענוג איז וואַלדעמאַר, ער איז דאָך אַ סאָלדאַט, ער וועט קעמפען פאַר ביידען, פאַר צעהן, פאַר הונדערט, ער איז אַ טאַפּפערער, ער וועט זיין אין קריג, און עדמונד מוז בלייבען ביי איהר! נאָר עדמונד איז געבליבען פעסט ביי זיין בעשלוס. וואָס? ער וועט בלייבען דאָ אינדערהיים מיט די ווייבער און די זויג-קינדער? דאָס וועט זיין שען, זעהר שען, פאַר אַזאַ יונגען, שטאַרקען מאַן, ווי ער איז! ער וועט זיך דאָ וואַרעמען מיט די אַלטע און פלוידערן מיט די מוהמעס, אין דער צייט וואָס דאָרטען, אויף די ווייטע פעלדער, וועט זיך אָבשפּילען דער גורל פון'ם פאָטערלאַנד? חאַ-חאַ-חאַ! עדמונד האָט זיך אויסגעלאַכט פון דעם שטומען פראָטעסט פון זיין פאָטער און פון'ם שלוכצען פון דער מוטער. ער איז נישט ערגער פון וואַלדעמאַר'ן; די פאָר יאָהר, מיט וועלכע ער איז יונגער פון איהם, דאָס איז אַ קלייניגקייט, אַ נאַרישקייט, ער שפּייט דערויף! און די שוועסטער העדוויג, אַ צוועלפיעהריג מיידעל, וועלכע האָט דאָס אַלץ נישט גענוי פערשטאַנען, האָט געפּאַטשט אין די הענד אַריין און גערופען מיט פרייד:

— אַך, עדמונד אַ סאָלדאַט! אַ סאָלדאַט!

דערנאָך, אַז עדמונד האָט דערצעהלט, אַז מען האָט איהם פערעכענט צווישען די קאַוואַלעריסטען און אַז ער וועט בעקומען אַ פערד, אויף וועלכען ער וועט פליהען, ווי אַ פייל פון אַ בויגען, איז העדוויג'ס ענטציקונג נאָך גרעסער געוואָרען. זי האָט געלאַכט, געוואָרפען זיך איהם אויפ'ן האַלז און גערופען:

— הערר גאָט! עדמונד אַ קאַוואַלעריסט, אַ קאַוואַלעריסט!

און ווענדענדיג זיך צו דער מוטער, האָט זי צוגעגעבען:

— וואָס וויינסטו דען, מוטער? וועסט זעהן, וואָס פאַר אַ שענער קאַוואַלעריסט עדמונד וועט זיין, ווען ער וועט אַוועקרייטען אין קריג! ס'איז וואָהר, עדמונד, דו וועסט געהן אין קריג?

די מוטער האָט זיך נאָך שטאַרקער צעשלוכצט און דעם פאָטער האָבען זיך די ברעמען נאָך פינסטערער און שווערער אַראָבגעלאָזט איבער די אויגען. וואַלדעמאַר, וועלכער איז יענץ מאָל אַהיימגעקומען, כדי זיך צו געזעגענען פאַר'ן אַוועקגעהן אין קריג, האָט בייגעוואוינט די גאַנצע סצענע און זיך נישט אָנגערופען קיין וואָרט.

אין צוויי טעג אַרום איז שוין עדמונד אויך אין דער פולער אוניפאָרם צוגעריטען צום הויז פון זיינע עלטערן. ער איז געשיקט אַראָבגעשפּרונגען פון פערד און אָנגעקלאַפּט אין פענסטער. אַריינגעהן אין שטוב האָט ער שוין נישט געוואָלט. און דאָס געזעגנען איז פאָרגעקומען אין גאַס, פאַר'ן טויער פון הויז, אונטער'ן פרייען הימעל, אָהן איבעריגע צערעמאָניעס. צוערשט איז עדמונד צוגעפאַלען צו דער מוטער. און איידער נאָך די אָרעמע פרוי האָט צייט געהאַט זיך צו בע-

פלוצלונג אָנגערופֿען:

— אַ שענע שטאָט, שיינע הייזער... איך האָלט דאָס קיינמאָל נישט געגלויבט.

און אַז וואַלדעמאַר האָט איהם גאָרנישט געענטפֿערט, האָט ער זיך געווענדעט צו זיין שכן פֿון יענער זייט:

— מיר וועלען דאָך דאָ ערגעץ קריגען פּאַפּיראָסען אין אַ געוועלב, וואָס?

— אָבער נישט אין מיטען מאַרש! — האָט יענער קורץ געענטפֿערט.

פלוצלונג האָט אויפגעשאַלט די טראָמפּייט: טראַ־טאַ! טראַ־טאַ־טאַ־אַ־אַ!

אַך, דאָס איז געווען דער נצחון־קלאַנג! די דאָזיגע קלאַנגען, אַדורכגעבלאָזען דורך די גרויסע געלבע רעהר, אויס אַ שטאַרקער ברוסט פֿון אַ מוטיגען גבור, האָבען אַזוי הויך און אַזוי שטאָלץ דערצעהלט וועגען דעם גרויסען נצחון! וואַלדעמאַר האָט ווידער אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ און די צוים אין זיינע הענד אַביסעל שלאַפער געהאַלטען. אַך, דער גרויסער נצחון, וועלכען עס האָבען פערשאַפט דעם פֿאָטערלאַנד זיינע העלדישע קינדער, מיט'ן פּרייז פֿון זייער בלוט, מיט'ן פּרייז פֿון זייער לעבען! קיינמאָל, קיינמאָל וועט זיי דאָס פֿאָטערלאַנד נישט פֿערגעסען. דאָס פֿאָלק וועט אויסוועבען אַן־אונענדליך גרויסע נעץ פֿון ליבע, פֿירכט פֿון עהרע, פֿון בעוואונדערונג אַרום יענע איינזאַמע קברים, דאָרטען אויף די וויסטע, לערע פֿעלדער. אין די וויטע ווייטע דורות, וועלכע פֿערלירען זיך אין'ם נעבעל פֿון דער צוקונפֿט, וועלען נאָך לייכטען ווי שטערען די נעמען פֿון די העלדען. דאָס רוהיגע, בליהענדע, גליקליכע פֿאָטערלאַנד וועט זיין פֿאַר זיי אַן־אייביגע מצבה. וואָרן אויף זייערע קברים האָט אויפגעבליהט דאָס גליק פֿונ'ם פֿאָטערלאַנד, און זייער בלוט איז געווען דער באַלזאַם, וועלכער האָט געזאַלבט דאָס פֿאָטערלאַנד צו כבוד און צו רוהם! די געשיכטע וועט דערצעהלען די גרויסע וואונדער פֿון די געפֿאַלענע העלדען. דער שונא האָט געפֿאָכט זיין שווערד קעגען דעם פֿאָטערלאַנד, נאָר די שווערד איז צעבראָכען געוואָרען אַז דער ברוסט פֿון די יונגע גבורים. דאָס פֿאָלק וועט זיי איינפֿאַסען אין זיינע לעגענדען, ווי מען פֿאַסט־איין פּערלען און בריליאַנטען אין אַ קרוין. די מאַמעס וועלען איינשלעפֿען זייערע קינדער, אַראָבבויגען זיך איבער די וויגען און זינגען זיי אַ ליד פֿון יענע יונגע, שלאַנקע, שענע, שטאָלצע און מוטיגע, געוועזען אַמאָל, מיט יאָרען, יאָרען צוריק, איינער אַ סאָלדאַט, מיט'ן נאָמען עדמונד... ער איז געווען אַ יונגער, אַ גאַנץ יונגער. דאָס פּנים איז געווען פֿיין און פֿריש, ווי אַ מאָרגען־בלום. נאָר אין זיינע רוהיגע אויגען האָט געברענט דאָס הייליגע פֿייער פֿון פֿאָטערלאַנדס־ליבע, און אין זיינע אָדערן האָט געפֿלאָסען דאָס העלדען־בלוט פֿון די אַמאָליגע ריטער. ער איז געווען אַ פּרעכטיגער קאַוואַלעריסט; ער האָט זיך געטראָגען, ווי בעפֿליגעלט, איבער די שלאַכט פֿעלדער. דאַן איז ער געפֿאַלען. אַ קליינע קויל האָט איהם אַדורכגעלעכערט דעם מוח. זיין קבר געפֿינט זיך אין'ם פֿיינדליכען לאַנד, אויף אַ גרויס, לערער פֿעלד. אַן־אייביגע, פֿייערליכע

שטילקייט הערשט דאָרטען, אַרום און אַרום. די הימעל קוקט אַראָב, שטילשווייגענדיג, מיט זיין טיפער, אונענדליכער בלויהקייט. אַ באָציאַן פליהט דאָרטען פאַרביי, ווי אַ שוואַרצע פייל...

וואַלדעמאַר האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ. און די זון אין הימעל, וועלכע האָט זיך געשפּיגעלט אין די פענסטער פון די הויכע הייזער און זיך אָבגעשלאָגען מיט טויזענדער שטראַלען אַרום און אַרום, אין די שפּיצען פון די ביקסען, אין די פּיקעס, אין די געשפּאַנען פון די פערד, האָט איהם מיט אַמאָל אויפגעוועקט פון זיין פערטראַכטקייט און געמאַכט צו-נישט אַלע זיינע פריערדיגע פאַנטאַזיעס. וואַלדעמאַר האָט פּלוצלונג דערפיהלט, אַז דאָס אַלץ, פון וואָס ער האָט יעצט געטראַכט, איז נאָר שטויב און גאָרנישט. די געשיכטע, די צוקונפט, דער רוהם — ווי בלאָס איז דאָס אַלץ אַקעגען אָט דער גרויסער זון, וואָס לייכט אַזוי הערליך, וואָס גלעט אַזוי ליבליך און שיקט אַזוינע ליבע פריהלינגס-גרוסען. זי קוקט אַראָב פון'ם אונענדליכען הימעל און לאַכט פון דעם קליינעם מענשען, וואָס וויל גענאַרען זיך אַליין מיט ווערטער, מיט שאָטענס, מיט שטויב-בילדער. אָט איז די קלאָרע לופט, וואָס דו אָטעמסט איין, דאָס געפיהל, וואָס רעגט זיך ביי דיר אין האַרצען, און דאָס בלוט, וואָס לויפט אין דיינע אָדערן, צעשפּילענדיג זיך וועגען דער אַרומיגער שענקייט. נאַרישער מענש! וואָס רעדסטו דיר איין אַ לופט-שלאָס, אין וועלכען דו בעהאַלטס דיך אַליין... אין דער אייביגקייט... אין דער אונפערגעסענהייט... אין אַ גרויסער, טיפבענגליכער ווייטאָג האָט גענומען זייגען זיין האַרץ.

און וואַלדעמאַר איז אַריינגעפאַלען אין אַ טיפען טרויער. ער האָט פּלוצלונג דערפיהלט, אַז זיין גאַנצע פריהערדיגע בעגייסטערונג, זיין גאַנץ פייער פון אַמאָל ווערט אויסגעלאָשען ביז צום לעצטען פונק. עס בלייבט גאָרנישט — אַחוץ אַש און שטויב. עס בלייבט נאָר אַן'איינזאַמער קבר, אָט דער איינציג-ווירקליכער פאַקט מיט זיין אונענדליכען טרויער. אַלדאָס איבריגע האָט קיין ווערטה נישט: אַ מיאוס'ער קינדישער טעות. און וואַלדעמאַר האָט געפיהלט אַ פערדרוס טיף, טיף אין דער נשמה. ער האָט שוין נישט געפונען קיין טרייסט, ער איז געווען אין פערצווייפלונג. אָט דער גאַנצער טריאומף-מאַרש, דער גרויסער נצחון, דער דאָזיגער גאַנצער גלאַנץ, די טראָמפּייט מיט איהר פייערליכען זיג-שאַל איז דאָך נאָר אייגענטליך גאָרנישט. אַך, ניין, ניין! נישטאָ די טראָמפּייט, וואָס זאָל איבערשרייען יענץ שטילע קבר. און קיין שום גלאַנץ קען נישט אַזוי דערפרעהען, קען נישט אַזוי רעדען צום האַרץ, ווי די זון דאָרטען אויבען רעדט אַראָב מיט אַזאַ הייטערע, מילדע שפּראַך. און וואַלדעמאַר פיהלט עס, ווי זי רעדט אַזוי איינפאַך און אַזוי קלאָר צו דעם מענשענ'ס אָרעמען פערשטאַנד.

ער האָט זיך פרייגעגעבען זיינע טריבע געדאַנקען, ווי אַ טרענקענדער, וואָס ראַנגעלט זיך שוין אַ צייט לאַנג מיט די כוואַליעס, גיט זיך אָהן כח איבער, אַ מידער און אַ פערצווייפעלטער, דעם פרייען לויף פון שטראָם. ער האָט וואָס ווייטער אַלץ פעסימיסטישער געטראַכט; נאָך וואָס טויג אָט דער גאַנצער נצחון?

הערשאַפֿט איבער לענדער, איבער פֿעלקער? צי וואָלט עס אַלץ חאָטש געקענט מאַכען דערפֿרעהען אויף איין מינוט די קליינע, אָרעמע הערזוויג. אַך, הערדוויג, הערדוויג!..

דער פֿאָטער דאָרטען, אינדערהיים, וועט אָנטהון די בריל, אַוועקזעצען זיך אין זיין פֿאָטעל און נעמען לייענען די צייטונג. ווידער אַ נצחון פֿון דער דייטשער שווערד: די רוסען צעשלאָגען! דאָס איז פּראַכטפֿול! נאָר צופֿעליג וועט זיין בליק פֿאַלען אויף דעם לאַנגען צעטעל פֿון די געפֿאַלענע, דאַן וועט אַזאַ שרעקליכער שמערץ איהם אַ שטאָך־טהון ביים האַרצען, און די צייטונג וועט איהם אַרויספֿאַלען פֿון האַנד. ער וועט אַרומלויפֿען איבער דער שטוב, ווי אַ פֿערטויבטער, ער וועט זיך ווידער האַפֿען פֿאַר דער צייטונג. איז עס וואָהר, טאַקי עדמונד הערוויג? און ווי געשווינד וועט ער דאַן פֿערגעסען אָן דעם גרויסען נצחון! דאָס איינציג־ווירקליכע איז דאָך נאָר איינענטליך אָט דער קליינער פֿאַקט: עדמונד הערוויג איז געפֿאַלען, געטראָפֿען פֿון אַ קויל אין קאָפּ; אַלדאָס איבריגע איז נישט מעהר, ווי זייטיגס, וואָס נעהט אָן דער גרויסער טריאומף־מאַרש דעם אונגליקליכען פֿאָטער? וואָס געהט איהם אָן די דאָזיגע איינגענומענע שטאָט, די פֿערמדע מיט איהר פֿרעמדער בעפֿעלקערונג, מיט איהרע הויכע, פֿרעמדע מויערן? און די מוטער... אַך, ערגעץ הייט פֿון איהר, אויף אַ פּוסטען פֿעלד, האָט זיך אויסגעשטרעקט אַ האַנד אומצוברענגען איהר זוהן, און זי האָט נישט געקענט אָבשטעלען די דאָזיגע בלוטיגע האַנד, און זי האָט נישט געקענט פֿערשטעלען איהר זוהן מיט איהר מוטערליכער ברוסט. און די שוועסטער הערדוויג, די קליינע, די אָרימע, ווי זי האָט זיך געפֿרעהט, אַז עדמונד וועט זיין אַ שענער קאַוואַלעריסט! זי האָט געמיינט, אַז דאָס איז עפּעס אַ שפּילעכעל, שלאָגען זיך מיט די רוסען און מיט די שלעכטע פֿראַנצויזען. עדמונד וועט אַרומרייטען אויף זיין שטאָלצען פֿערד און וועט פֿאָכען מיט'ן שווערדעל מיט דער גרינער פֿראַנז... אַך זי וועט הערען... און וועט זיך רייסען די האָר, זי וועט לויפֿען, ווי אַ משוגע'נע, זי וועט לאַכען און וויינען. זי וועט דאָס נישט בעגרייפֿען... זי וועט זיך וואַרפֿען אויפ'ן פֿאָטער און בעטען ביי איהם אַן ערקלערונג. צי איז שוין עדמונד דאָרטען געבליבען אויף שטענדיג? און קיינמאָל, קיינמאָל וועט ער שון נישט קומען אַהיים? און נאָך דעם קריג וועט ער אויך שוין נישט קומען אַהיים? און אַז ער וועט זיך שוין האָבען געשלאָגען מיט די רוסען און מיט די סערבען, וועט ער אויך שוין נישט קומען אַהיים? ווי אַזוי דען? ניין, דאָס איז נישט מעגליך! זי האָט אַליין געלעזען, און דער לעהרער האָט דערצעהלט אין דער שולע, אַז די דייטשען זיגען, אַז די דייטשע סאָלדאַטען זענען העלדען! וואָס וועט די דאָזיגע קליינע פֿערשטעהן פֿון דעם גרויסען נצחון! וואָס איז אָט דער גאַנצער טריאומף־מאַרש, און דער זיגערישער טראָמפּייטען־שאַל?

דאַן האָט וואַלדעמאַר שוין אָנגעהויבען אינגאַנצען צו צווייפֿלען. צום ערשטען האָט ער געקלערט וועגען דעם זיג און וועגען דעם ברודערס פֿאַלען, ווע־

גען דעם ווערטה פֿון זײ בײדע, און דעזגען — וואָס וועט זיין, אַז דער זיג וועט
נאָך נישט קענען זיין אײנגעהאַלטען אויך? ווער ווייס, צי אין יעצטיגען מאָמענט,
ווען דאָ ווערט געפֿייערט דער נצחון, צי ווערען נישט אָנגעזאַמעלט ערגעץ אין
שונא'ס לאַגער גרויסע קופּעס אייזען און פּולווער? אייזען און פּולווער טהוען זיך
זייערס. זײ ווייסען נישט פֿון שונאים און ווייסען נישט פֿון פֿריינד, נאָר ווער עס
גרייט זײ אָן — דעם געהאָרכען זײ. דאָס אומזיסט פֿערגאָסענע בלוט וועט אַפֿילו
נישט דעם ציל דערגרייכען, און ווער ווייסט צי קענען זײ נישט נאָך איננאַנצען
צעשלאָגען ווערען. בײ דעם דאָזיגען געדאַנק איז אַ קעלט אַדורכגעלאָפֿען איבער
וואַלדעמאַר'ס רוקען, און די האָר זענען איהם האַרט געוואָרען אויפֿ'ן קאָפּ. דער
אייגענער האַרמאַט, וואָס האָט צעשלאָגען דעם שונא, וואָלט אויך געקאָנט צע-
שלאָגען זײ אַליין, זייענדיג אין דער האַנד פֿונ'ם שונא. אַך, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ
כישוף-ראָד, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שדים-טאַנץ, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ נאַריש, לע-
כערליך שפּיל? דער נצחון איז אַזוי גאָרנישט מיט גאָרנישט. דער נצחון איז
נאָר ביי דעם וואָס האָט אייזען און קיינער קאָן דאָך נישט שליכען קיין בונד מיט'ן
אייזען, אַז אויב עס האָט איהם היינט געדיענט, זאָל עס נישט מאָרגען דיענען
אַ צווייטען.

דאָס איז געוועזען אַזוי איינפֿאַך און אַזוי זעלבסטפֿערשטענדליך, אַז וואַלדע-
מאַר האָט זיך געוואונדערט, ווי אַזוי ער האָט דאָס ביז היינט נישט בעגריפֿען.
ער איז פֿריהער געוועזען פֿערבלענדעט, אַנדערש קען נישט זיין. און די אַלע טוי-
זענדער רייטערס, וואָס האַלטען זיך אַזוי פֿייערליך און וואָס זענען אַזוי בערוישט
פֿונ'ם גרויסען נצחון, זײ פֿערשטעהען דאָס גאָר נישט, אָדער אפשר ווילען זײ
דאָס נישט פֿערשטעהן? וואָס אַהנען זײ וועגען דעם, וואָס דער נצחון איז? אויב
עס איז בכלל מעגליך אַ נצחון פֿון איין מענש איבער'ן אַנדערן, פֿון איין פֿאָלק
איבער'ן צווייטען, דאַן פֿערליִרט שוין דעריבער דער נצחון זיין גאַנצען ווערטה.
דען נישט די מענשען האָבען זיך געגרייסט, ניין, ניין! נישט אין זייער בריה'-
שקייט ליגט עס. וואָרן דער היינטיגער בעזיגטער קען מאָרגען ווערען זיגער, און
אויב נישט מאָרגען, קען ער ווען עס איז, אין דער צוקונפֿט, בעקומען די מיט-
לען צום זיג. דער גרויסער נצחון איז נישט מעהר, ווי עפּעס דערוויילינגעס,
דאָס אויפֿפֿלאַקערן פֿון אַ פֿלאַם, וועלכע מוז סוף-כל-סוף פֿערלאָשען ווערען.
דאָס בעדראָהטע פֿאָטערלאַנד! דייטשלאַנד'ס גערטנער, דייטשלאַנד'ס פֿעלדער
און לאָנקעס, דייטשלאַנד'ס שטאָלצע שטעדט, — ווער וועט אַייך העמאָלט רעטען,
ווען דער צווייטער וועט פֿערמאָגען מעהר אַייזען? גרויסער גאָט! און אָט אי-
בער דעם שלאָגט מען זיך טאַקי, כדי נישט צו דערלאָזען דעם צווייטען די מעג-
ליכקייט פֿון בעקומען ווען עס איז מעהר אַייזען? וואָס פֿאַר אַ כישוף-רעדעל איז
דאָס? און ווי קליינליך, ווי נישטיג, ווי קאָנקורענץ-פּחדנות'דיג האָט איהם ערשט
די גאַנצע וועלט אויסגעזעהן. אָט דאָרט וואו זיין ברודער ליגט, אין יענער
שטילקייט ליגט מעהר זינען בעהאַלטען, מעהר ערנסטעס. און וועלט-ממשות'דיגס

אײדעה דאָ אין דעם שיכּור'ן רויש און גראַנץ. אַ קינדער-שפּיל, אַ קאָפּ-פּערדרע-הענױש, אַ קאָפּ-שווינדעל און אויגען-פערבלענדונג פון איינעם מיט דעם צווייטען און מעהר גאָרנישט. אָ, רוס, ענגלענדער, פראַנצויז, צי האָט דען אונזער אָרימע קליינע העדוויג אַייך עפּעס שלעכטס געטהון? אָדער האָט זי דען געוואָלט אַייך עפּעס שלעכטס טהון פון איהר אייגענער איניציאַטיװ? פאַרוואָס זאָל זי זיך איצ-טער וואַרפען צום פאָטער נאָך ערקלערונגען, צי וועט איהר עדמונד שוין קיינ-מאָל, קיינמאָל זיך נישט אומקעהרען אַהיים, שוין נאָך דער מלחמה און ווען ער וועט זיך שוין האָבען געשלאָגען מיט די סערבען אויך?

און וואַלדעמאַר האָט געפיהלט, אַז אַ ניי ליכט געהט-אויף פאַר איהם, ערגעץ אויף אַן'אונענדליך ברייטען, העלען האָריזאָנט. ער האָט דערפיהלט דעם שטאַרקען, שטאַרקען גלאַנץ פון עפּעס אַן'אמת, וואָס האָט פּלוצלינג אויפגעלויכטען אין זיין מוח. אוים דעם ווירוואַר פון זיינע פערפלאָנטערטע געדאַנקען, אוים זיין טיפען שמערץ און ביטערען פיין פון דער נשמה איז ענדליך אויסגעוואַקסען, פּונקט ווי נאָך אַ גרויסער פערנעבעלטקייט, אַ קליין ליכטעלע, דער אמת, אין זיין גאַנצער הערליכער פּאָרם.

וואַלדעמאַר האָט שוין נישט געקענט טראַכטען וועגען קיין שום אַנדער זאַך. ער האָט זיך מיט עקשנות איבערגעגעבען דעם איינציגען געדאַנק וועגען דער נישטיגקייט פונ'ם נצחון און האָט אַרויסגעזוכט דערצו טויזענדער בעוויזען. ער האָט אַדורכגענישטערט די היסטאָריע ביז אין די אוראַלטע צייטען, אַלץ וואָס ער האָט אַמאָל וועגען דעם געלעזען, וואָס ער האָט אַמאָל געלערנט אין דער שולע און וואָס ער האָט שוין באַלד געהאַט פערגעסען. די באַבילאָניער האָבען געשלאָגען די אַסיריער, דערנאָך האָבען די פּערסען געשלאָגען די באַבילאָניער, דערנאָך האָבען די גריכען געשלאָגען די פּערסען, דערנאָך האָבען די רוימער געשלאָגען די גריכען, און די רוימער זענען געפאַלען פון די באַרבאַרען, און אַזוי געהט עס כּסדר... אַלע וועלט-זיגער האָבען געהאַט דעם אייגענעם סוף. אָט זעהט ער אַלעקסאַנדער מוקדון, זיין שווערד גלאַנצט ביז צום ווייטען אינדיען, ביז צום צויבערפולען מאָרגען-לאַנד. ער טראָגט זיך אַדורך ווי אַ שטורם איבער פעלקער און לענדער און פערוויסט אַלץ. קרעכצען און געשרייען פון איין זייט, לויב-לי-דער און געזאַנגען פון דער צווייטער. אָבער וואָס איז געוואָרען דער סוף, דער סוף? אַך! דאָס גליק האָט אַזוי קיין ממשות נישט, מעהר ווי די עוולות בלייבען נישט, פריהער יענעם — דערנאָך זיך. וואו זענען די אַלע צעטרעטענע לעבענס פון יונגע קינדער, מיט וועלכע דערשראָקענע מוטערס זענען אַנטלאָפען פאַר די שווערד פון דעם ראָזיגען העלד: וואו זענען אויך אַלע פריה-אויסגעגאַנגענע, סיי די וואָס האָבען יאָ געריצט די שווערד פון דעם ראָזיגען העלד און סיי די וואָס האָבען די שווערד זיינע נישט גערופען? אָבער וואָס איז געוואָרען דער סוף פון דעם אַ"עם — דער סוף פון די נצחונות? נאָר אַלעקסאַנדער וועט פון זיין קבר נישט אויפ-שטעהן און האָט אפילו נישט דערלעבט צו זעהן דעם טרויריגען אָנהויב פון

סוף, די קריגערייעןאיבער די ירושה פֿאַר נאָך זיין טויט. אָבער אויך רוים האָט קיין בעסערען סוף נישט געהאַט. אָט שטעהט סציפּיאָ, דער גרעסטער רוימישער קריגס-העלד, אויף די חורבות פֿון קאַרטאַגאָ און עס פֿאַלט איהם אַ טרער פֿון אויג: „ס'וועט קומען אַ טאָג, און פֿאַלען וועלען די הייליגע מויערן פֿון רוים, אַזוי ווי ס'איז געפֿאַלען קאַרטאַגאָ!" אָט דאָס מוז זיין דער סוף פֿון די אַלע, וואָס זיגען.———

וואַלדעמאַר האָט דערשפּירט, אַז ער וואַקעלט זיך אין זאָטעל, און ער האָט זיך ווידער פעסטער אָנגעכאַפּט אָן דער צוים. ער האָט אויף אַ ווײַלע אויפגעהערט צו טראַכטען. אַלץ איז שוין געווען קלאָר, עס האָט זיך שוין נישט געלוינט צו קלערען וועגען דעם. וואַלדעמאַר האָט דערפֿיהלט אַ דערלייכטערונג. ער איז שוין געווען מיד פֿון זיינע טריבע געדאַנקען, ער האָט זיך אָבגערוהט. ער האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און זיך אַרומגעקוקט. און אַלץ, וואָס ער האָט געזעהן, איז איהם פֿאָרגעקומען ווי ניי. די טראָטואַרען פֿון ביידע זייטען גאַס זענען געווען פֿערפֿלייצט מיט אונגעהויערע מענשען-כוואַליעס, וואָס האָבען זיך געשטויסען, זיך בעוועגט, געפֿלאָסען ווי אַ טייך, ווי אַ ים. די דאָזיגע מענשען האָבען געקוקט און געקוקט און האָבען זיך נישט געקענט זאַט קוקען. פֿאַר זייערע אויגען האָבען פֿאַרבייגעצויגען אַזוי פֿיל יונגע, שטאַרקע מענער פֿון אַלע עקען דייטשלאַנד. אַלץ שענע, געקליבענע יונגען, פֿעסט-געבויטע, הויך געוואַקסענע, ווי שענע שלאַנקע אייכען-בוימער. אַזויפֿיל אונבעקאַנטע געזיכטער, אַזויפֿיל פֿערשידענפֿאַרביגע אויגען, פֿערשידענאַרטיגע מינעס—ווי אינטערעסאַנט איז דאָס געוועזען! און די פֿערד האָט זיך אויך געלוינט צו בעקוקען. זיי האָבען געהערט צו די פֿערשידענאַרטיגסטע ראַסען. עס זענען געווען עכט-שוואַרצע, גלאַנציגע, וואָס האָבען אויסגעזעהן ווי אויס פּליוש; דאַן—ווייסע ווי אויסגעהאַקטע אויס מאַרמאָר; דאַן ברוינע, געלבע, רויטליכע, און פֿון אַלערליי קאָליר-געפֿלעקטע. אַלע זענען געווען שען, מיט שטאָלץ-געהויבענע קעפּ, שען-געבויגענע העלזער, מיט פּרעכטיגע גזשיוועס, צוגעשוירענע עקען, שטאַרקע „פּיערשעס", רונדיגע שלאַנקע בייכער און געשיקטע, איידעלע פּיס. פֿון די דאָזיגע פֿערד האָט זיך געטראָגען עפּעס אַ שטאָלץ, אַ זעלבסט-בעוואוסטזיין. זיי האָבען ווי פֿערשטאַנען, אַז זיי געהען נישט אַ געוועהנליכען גאַנג, אַז זיי געהען אַ טריאומף-מאַרש און אַז זיי האָבען אָנטיילגענומען אין דעם גרויסען נצחון. עס איז אונמעגליך, אַז די פֿערד נאָך עטליכע טעג געיעג אויף די פֿעלדער הינטער דער שטאָט צווישען געפּיפּעריי פֿון קוילען אָהן אַנ'אָטעם, אַז זיי זאָלען איצטער נישט פֿערשטעהן דעם יום-טוב, וואָס האָט זיך איבער זיי אויסגעשפּרייט.

פּלוצלונג האָט וואַלדעמאַר געהערט אַ געשפּרעך אויפֿן טראָטואַר, נישט ווייט פֿונ'ם אָרט, וואו ער איז פֿאַרבייגעריטען.

גיב נאָר אַ קוק, אָ, אָ, אַ ליידיג זאָטעל! ס'מוז זיין פֿון אַ געפֿאַלענעם סאָלדאַט.

און דער רעדענדיגער האָט אַ וויי-געטהון אויפֿ'ן פֿערד רעכטס נעבען

וואַלדעמאַר׳ן.

דער צווייטער האָט גרינגשעציג אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד און גלייכגילטיג געענטפֿערט:

— כ׳ האָב שוין געזעהן אַסך! אַלין פֿון געפֿאַלענע סאָלדאַטען.

וואַלדעמאַר׳ן האָט פֿערקלעמט ביים האַרץ. ווי גלייכגילטיג די דאָזיגע מענשען קוקען אויף די ליידיגע זאָטלען! זיי האָבען שוין געזעהן אַסך... וואָס ווייסען זיי פון די גרויסע, בלוטיגע קאַמפּען, פֿון די מוטיגע העלדען, וואָס זענען געפאַלען אויף די שלאַכט-פֿעלדער? זיי קוקען מיט זייערע נאַרישע, נייגיריגע אויגען אויף דעם פֿערד מיט׳ן ליידיגען זאָטעל און טייטען דערויף מיט די פֿינגער. זיי האָבען גאָר קיין אַהנונג נישט וועגען דעם יונגען רייטער, וועגען עדמונד׳ן, וואָס האָט דאָס דאָזיגע פֿערד אין דער צוים געהאַלטען און געפֿיהרט צום קאַמף. און וואַלדעמאַר האָט געפיהלט, אַז אַ ביטערער צאָרן האַפּט איהם אָן, רעגט איהם אויף, איבערפילט זיין האַרץ און מאַכט איהם שווינדלען דעם קאָפּ. אַך, וואָס איז דאָס, צו אַלדי רוחות! צי מיינען די דאָזיגע לייט, אַז נאָר צוליב זייער פֿערגניגען האַלט די זיגרייכע אַרמעע איהר גרויסאַרטיגען זיג-מאַרש? נאָר צוליב זיי, כדי צו בעפֿרידיגען זייער נייגיריגקייט, זייער אייביגען חשק נאָך עפּעס נייעס, נאָך עפּעס פֿינקעלדיגס און גלאַנצעדיגס, וואָס זאָל זיין אַנ׳אינטערעסאַנטע שפּייז פֿאַר זייערע אויסגעגלאָצטע אויגען? צו ווייסען זיי, וואָס פֿאַר אַ גרויסע אָנשטרענגונגען דער דאָזיגער זיג האָט געקאָסט, וויפֿיל יונגע מענשען האָבען מיט זייער לעבען בעצאָהלט, כדי דעם דאָזיגען טריאומף-מאַרש צו דערגרייכען? צו ווייסען זיי עפּעס וועגען זיין ברודער עדמונד, וואָס פֿאַר אַ יונגער ער איז געוועזען, וואָס פֿאַר אַ שלאַנקער, געשיקטער, שענער קאַוואַלעריסט? אַך, דאָרטען, אויפ׳ן פֿעלד, אין דער בלאָטיגער ערד, ליגט ער בעגראָבען, און דאָ קוקען פרעמדע, גלייכגילטיגע אויגען אויף זיין פֿער׳יתום׳ט פֿערד מיט׳ן ליידיגען זאָטעל.

וואַלדעמאַר האָט געוואָרפֿען אַ לאַנגען בליק איבער די אונגעהויערע מאַסע קעפּ. און אַ ביטערער שמייכעל האָט איהם פֿערקרימט די ליפּען. דאָך האָט ער זיך באַלד בערענקט, אַז די דאָזיגע מענשען האָבען לעצטענס איבערגעלעבט שלעכטע טעג. אין משך פֿון גאַנצע צוויי וואָכען האָט זיך פֿון אַלע עקען שטאָט געהערט אַ דונערן פֿון האַרמאַטען. טיילמאָל אויף-דער-נאַכט האָט מען אויך געקענט זעהן אויפֿבליצען אַ געלען פֿלאַם, ווייט ערגעץ אויפ׳ן טונקעלען האָריזאָנט. מען האָט געלעבט אין שרעק. עפּעס נישט-גוטעס איז געהאַנגען איבער דער שטאָט אָבקלאַנגען פֿון די בלוטיגע קאַמפּען, וואָס האָבען זיך אָבגעשפּילט אויף די אַרומיגע פֿעלדער, האָבען אַריינגעדרונגען אין שטאָט אַריין און געשטערט די בעפֿעלקערונג אין איהרע געשעפֿטען. דערנאָך זענען שוין אַריינגעפאַלען אין שטאָט גראַנאַטען, ס׳האָט זיך אויפגעהויבען אַנ׳אונגעהויערע פּאַניק, מענשען האָבען פֿערלאָזט זייערע וואוינונגען און זיך בעהאַלטען אין די קעלערס. דאָ האָבען זיי געגעסען מיט שרעק דאָס ברויט און די קאַרטאָפֿעל, וואָס זיי האָבען נאָך צייט גע-

האָט מיטצושלעפּען מיט זיך, און געבעטען צו גאָט, ער זאָל זיי שוין אַמאָל בעפֿרייען פֿון דעם אומגעבעטענעם אומגליק. וואָס האָבען זיי געזינדיגט, וואָס גראַנאַטען פֿליהען איבער די דעכֿער פֿון זייערע הייזער? זיי זענען דאָך נישט קיין פּאָליטיקער, איין גאָט ווייסט, אַז זיי איז אַלץ איינס, רוסען ציִ דייטשען, אַביִ שוין אַמאָל אַרויסקומען פֿון די קעלערס, פֿרייער אָבּעטעמען און זיך צוריק נעמען צו זייערע געשעפֿטען.

אין דעם מאָמענט האָט וואַלדעמאַר ווידער דערהערט אַ געשפּרעך, אויפֿ'ן טראָטואַר, נישט ווייט פֿונ'ם אָרט, וואו ער איז פֿאַרבייגעריטען.

—ווייסט וואָס? איך וואָלט וועלען, אַז די שטאָט זאָלען איינגעמען פֿראַנצויזען.

דער צווייטער, צו וועלכֿען די דאָזיגע ווערטער זענען געווענדט געווען, האָט אָנגעקוקט דעם ערשטען מיט שטוינונג.

—פֿאַרוואָס עפּעס?—האָט ער געפֿרעגט.

— גלאַט אַזוי! וואָלטען מיר כאָטש געזעהן פֿראַנצעזיש מיליטער.

וואַלדעמאַר האָט זיך עפּעס ווי אומבעוואוסטזיניג אַ כאַפּ־געטהון פֿאַר דער שווערד. ער האָט דערפֿיהלט, ווי אַ ווילדער כּעס כאַפּט איהם ביי דער קעהל אָן און דערשטיקט איהם; ער האָט געהאַט דעם איינדרוק, אַז עפּעס אַ מיאוס'ע שרעקליכֿע האַנד גיט איהם אַ פּאַטש אין פּנים אַריין. אָט ווי ווייט ער איז געווען בעגייסטערט, געהענדיג אין דער מלחמה, און אָט ווי ווייט ביי מענשען איז עס אַ שפּיל. דער דאָזיגער נצחון, דער טריאומף־מאַרש, דער טויט פֿון אַזויפֿיל העלדען, איז פֿאַר די דאָזיגע מענשען גאָרנישט מיט גאָרנישט? ווי אַ שפּיל, אַ קאָמעדיע, אַ טעאַטער־פֿאָרשטעלונג? אָ, די נאַרישע וועלט, האָט ער אַ בּרום געטהון. און וואַלדעמאַר האָט זיך געגעבען אַזאַ פֿעסטען זעץ־אויף אין זאָטעל און האָט אַזוי פֿיבערהאַפֿט אַ רייב־געטהון דאָס פֿערד מיט די שפּאָרען הינטער'ן בויך, אַז דאָס פֿערד האָט ווי משוגע אַ טרייסעל־געטהון מיט'ן האַלז און זיך ווילד אַ שטעל־געטהון אויף די הינטערשטע פֿיס. דאַן האָט שוין וואַלדעמאַר, אַ דערשלאָגענער, אַ פֿערצווייפֿעלטער, נישט געפֿונען מעהר קיין גלייכגעוויכֿט און איז, ווי אַ דער'הרג'עטער, אַראָבגעפֿאַלען אויף די ערד אַראָב, צווישען די פֿערד.

דער צוג האָט זיך אָבגעשטעלט. דער סאָלדאַט, וואַלדעמאַר'ס שכֿן פֿון דער לינקער זייט, איז צוגעריטען מיט אַ מעלדונג צום אָפֿיציר. דער לעצטער האָט מיט אַ שטרענגער מינע אויסגעהערט די מעלדונג און אַ שאָטען פֿון אונצופֿריעדענהייט איז אַדורכגעלאָפֿען איבער זיין שאַרף קריגעריש געזיכט.

— ער קען זיך נישט אויפֿשטעלען?—האָט ער געפֿרעגט.

— ניין. עס שיינט, אַז ער האָט צעבראָכֿען אַ פֿוס.

דער אויסדרוק פֿון אונצופֿרידענהייט אויפֿ'ן געזיכט פֿונ'ם אָפֿיציר האָט זיך פֿערשטאַרקט, און ער האָט בעפֿוילען אַרויסצונעהמען דעם סאָלדאַט אָן אַ זייט און וואַרטען מיט איהם, ביז עס וועט פֿאַרבייפֿאָהרען די שפּיטאָל־אָבטיילונג.

אין אַ ווילע אַרום איז שוין דער דאָזיגער בעפֿעהל געווען ערפֿילט. דער צוג האָט זיך גענומען לאַנגזאַם מאַרשירען ווייטער. דאָס טופּען פֿון די טויזענדער פֿאָדקאָוועס האָט ווידער אָנגעפֿילט די לופֿט מיט אַ שטילען, איינטעניגען קלאַנג. די זון האָט זיך שוין געהאַט דערהויבען העכֿער און האָט הערליך געלויכטען אין מיטען בלאָהען, פֿרישען, לויטערען הימעל, און צעשיט אומגעהויערע מענגעס שטראַלען איבער די ווייט שעמערירענדע זעלנערישע קעפּ פֿון דעם אונאויפֿהערליכֿען צוג.

י. פ. גרינבערג.

י. פ. גרינבערג.

צווישען שוועסטער.

(ערצעהלונג).

אַ געדיכטע פינסטערניש האָט די בוימער אויף ביידע זייטען גאַס איין איין מאַסע צוזאַמענגעגאָסען און צונויפגעהאָפטען זיי מיט דער שוואַרצקייט פון דער נאַכט. דער הימעל איז שוואַרץ און טיעף. שטערען בלישטשען און ווינקען-זיך-איבער איינער מיט׳ן צווייטען; אָט לויפט-איבער אַ שטערן און לאָזט נאָך זיך אַ בעלויכטענעם שליאַך. פלוצלונג האָט זיך די גאַנצע שוואַרצע מאַסע בוימער ווי אַ וויג געטהון. אַ גערויש איז דורך איהר אַדורך, בלעטער האָבען זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ געפּילדער, פלאַטערנדיג אין נאַכט-ווינטעל, אַזוי אַז עס האָט זיך געדאַכט, ווי אַ שטורם וואָלט דאָ דורכגעגאַנגען און פערטראָגען זיך ווייט אין דער נאַכט אַריין.

אין איין הויז, וואו דאָס פענסטער פון איין צימער איז נאָך בעלויכטען, שטעהט פאַניאַ כאַסמאַן, אַ הויך, שלאַנק מיידעל, אָבער שוין מיט צוויי רונצלען אויפ׳ן שטערן און אויסגעלאָשענע אויגען, קוקענדיג אין גאַס אַריין, אַנ׳אַרויסגעבויגענע מיט דעם אויבערשטען טייל קערפּער צווישען די צוויי אָפענע קוואַרטירען. צו געהן שלאָפען, דאַכט זיך איהר, איז נאָך פריה. און דאָ שטעהענדיג איז אַזוי גוט, דאָס קיהלע ווינטעל וועהעט און ווישט-אָב דעם שווייס נאָך דעם דומפיגען און הייסען טאָג.

ס׳איז שטיל. אויף אַלע פענסטער, אין דער גאַס אַראָב, זענען די לאָדענס שוין לאַנג פערמאַכט אונטער שווערע, אייזערנע פרענטען. קיין שאָרך און קיין ריהר גרייכט נישט צו איהר אויער—געשטאָרבען זעהט אַלץ אויס און אונבעוועגליך. ס׳כאַפּט זיך ווידער אויף אַ גערויש פון די בוימער, און זי נעהמט, ווי אונבעדאַכט פאַר זיך אַליין, אַריין דעם קאָפּ, ווי זי וואָלט זיך פאַר עפּיס געשראָקען. זי וואַרפט אַ בליק צו איהר שאָטען אויף דער וואַנד, צום ליכט, וואָס זיין כלאַם בויגט זיך אויף אַלע זייטען, און זעהט, ווי איהר שאָטען בעוועגט זיך אויף דער וואַנד און ציטערט-צו.

אַרום אין שטוב איז שטיל, נאָר פון נאָהנטסטען צימער הערט זיך זו ליכט אָטעמען פון שלאָף אַריס פון איהר יונגערער שוועסטער מינאַ. מיט שטילע, באָרפיסע טריט געהט זי אַריין אַהין, און פון פאַס ליכט, וואָס פאַלט פון איהר צימער אַהער אַריין דורך דער אָפענער טהיר, זעהט זי איהר יונגערע שוועסטער פערטהון אין אַ טיעף-רוהיגען שלאָף.—אויף איהרע פולע און רויטע ליפען שוועבט אַזאַ זיסער, לייכטער שמייכעל; און איהר קלאָר, ווייך געזיכט איז פערזונקען אין אַ ים שוואַרצע צעוואָרפענע האָר איבער׳ן שניי-ווייסען קישען, אַנ׳ענטבלויזטע האַנד פאַלט איבער׳ן בעט אַראָב און איהרע צוויי יונג-קיילעכדיגע ברוסטען בעוועגען זיך שטיל, רוהיג און טאַקטמעסיג, אויף און אָב.

אַ ווינטעל האָט זיך אין ערשטען צימער דורכ'ן אָפענעם פענסטער אריינגעריסען. די ליכטיגקייט האָט אָנגעהויבען דאָרט צו ציטערן און צו ...ען זיך. פאַניאַ איז שנעל אַריינגעלאָפען און פערקלאַפּט דאָס פענסטער. ווידער ווייזט זיך איהר אויס, אַז עס איז נאָך פריה צו געהן שלאָ־פען, און אַ ווײלע בלייבט זי ביי דעם טישעל, וואָס איז פערוואָרפען מיט אַ שערעלע, קעמעלעך, האָרנאָדלען און אַ שפּיגעלע מיט נאָך אַנדערע מיי־דעלשע זאַכען. איהר בליק פאַלט אויפ'ן אַלבאָם, וואָס ליעגט אָן אַ זייט וואַנד אויף דעם ביכער-שענקעל. זי זעהט זיך פלוצלונג מיט דעם אַלבאָם אין דער האַנד, ווי גאָר נישט געדענקענדיג, אַז זי האָט איהם גענומען, באַלד אָבער ווערט איהר קלאָר, צו וואָס,—זי עפענט איהם און קוקט-אַריין.

אַ סך זעהט זי דאָרט יונגענלייט, וועלכע האָבען געפּלעגט מיט איהר, אַלס אַכטצעהניעהריג מיידעל, שפּאַצירען ביז שפּעט אין דער נאַכט, וועגען אידעאַלען און ליטעראַטור גערעדט, און צולעצט איהר איבערגעלאָזט אַ פאָ־טאָגראַפּיע מיט אַנ'אויפשריפט פון דער צווייטער זייט: „צום אייביגען אָנדענקען...״

„צום אייביגען אָנדענקען...״—בעוועגען זיך ביטערליך איהרע ליפּען, ווען איהרע אויגען שטעלען-זיך-אָב אויף איין יונגענמאַן מיט אַ געקרויזטען קאָפּ האָר, אומעטיגע אויגען, מיט אַ ביסעל אַ לענגליך פּנים און אויף זיינע ליפּען שוועבט אַ דינער שמייכעל.

זי געדענקט איצט, אַז אין מאָמענטען, ווען די בעקאַנטשאַפט איהרע מיט איהם איז גרעסער געוואָרען, האָבען אין איהר אָנוועזענהייט יענע או־מעטיגע אויגען אָנגעהויבען אויפצולייכטען. ווען ער האָט פּאַר איהר דער־צעהלט מיט אַזאַ ווייכען טאָן שטיקער פון זיין לעבען, און דערביי מיט אַ צוויפעלגעלאָסענהייט זי געהאַלטען ביי דער האַנד, דעמאָלט האָט זי אַ גרויסע פרייד אין האַרץ דערפיהלט. אַז דער מענש, וועלכער האָט שוין אַזויפיעל געליטען, וועט זיין איהרער... יאָ... זי האָט שוין געהאַט בעשלאָסען, אַז מיט איהם וועט זי אייביג בלייבען... און דאַן, אין יענער נאַכט, איז זי מיט אַ אַ פול האַרץ אַהיימגעקומען... ענג איז איהר געוואָרען דאָס שטיבעל, די וואַנד פון איהר אייגענעם צימער, און ווי אַ וואַהנזיניגע האָט זי זיך געוואָר־פען אויף דער דעמאָלט נאָך קליינער מיטעלע, אויף איהר שוועסטערל, קושען...

דאָס ליכט האָט אָנגעהויבען צאַנקען. דער פלאַם טהוט זיך אַ ציה־אויס און אַ ציה-איין, אַז דאָס גאַנצע צימער ווערט פלוצלונג ווי אונטער אַ פינסטערע היל איינגעהילט, און ווידער גיט עס אַ שיין-אויף, פערוואָרפענדיג די שאָטענס פון זיך, ווי אָבשאָקלענדיג זיך פון זיי.

—פאַרוואָס—פרעגט זי זיך אַליין—איז ער עס דעמאָלט אַוועקגעפאָהרען און שרייבט צו מיר קיין בריעף נישט, וואו ער איז און ווי ער לעבט?

ער וואַרט...—לויפט איהר פאַרביי אַ געדאַנק.—ער וואַרט איך זאָל איהם שרייבען... כאַ-כאַ-כאַ!—צעלאַכט זי זיך מיט-אַמאָל.

—ניין,—בעשליסט זי פעסט און זיכער,—ער וועט נאָך אַמאָל קומען...

אין אַ שענעם מיטען טאָג, מען וועט זיך גאָר נישט ריכטען...

— ער וועט ווידער, ווי דעמאָלט, ביי איהר אין צימער לאַנג זיצען; ער וועט, ווי אַמאָל, קוקען און שווייגען... אָבער זיינע אויגען, זיינע אויגען וועלען זעהר אַ סך רעדען... און — אוי, וועט זי שוין דעמאָלט קלוג זיין... וויסען, ווי אַזוי זיך מיט איהם צו בעגעהן!..

אַ בערווישטע איז זי פון אָרט אויפגעשפרונגען, צו מינאַ'ן אין צימער אריין, אויף איהר בעט זיך געוואָרפען און געקושט מינאַ'ס באַקען, ליפען און צוגעמאַכטע אויגען.

מינאַ האָט דערשראָקען פון שלאָף זיך אויפגעריסען און אומגעקוקט זיך:

—פאַניאַ, דו ביסט עס?

—מינאַ, מינאָטשקאַ!..—האָט זי זי געגלעט און ווידער מיט'ן גאַנצען אָטעם זי געקושט.—ביסט דאָך אַזאַ שען שוועסטערל...

מינאַ האָט זיך געלאָזט צערטלען, ביז אַ לייכטער שלאָף האָט ווידער איהרע אויגען פערשלאָסען, און פאַניאַ איז געבליבען זיצען אויף איהר בעט, מיט איין האַנד אַרום דער שוועסטערס האַלז אַרומגעוויקעלט, און מיט דער צווייטער—דעם קאָפּ ווייכע און צעלאָזטע האָר זיך צו דער שויס צוגעצויגען און צוגעדריקט פעסט, טראַכטענדיג: וואָס וועט זיין, אַז וואַלשטיין וועט צוריקקומען?... צי וועט מען נאָך צו איהר, צו פאַניע'ן, אויך קאָנען דעמאָלט שפירען אַזאַ חשק, און צי וועט מען איהר קאָפּ אויך קאָנען אַזוי צוציהען און צוטוליען צו אַ שויס, צו אַ מאַנספערשוינישער שויס?.. און אַליין נישט וויסענדיג ווי אַזוי, האָט זיך פאַניאַ אַריינגעלעגט צו דער שוועסטער אונטער דער דעקע און אַזוי איז זי איינגעשלאָפען.

עס בלויט אין דרויסען. דאָס צימער בלייכט שוין, און שטיקער בלויס האָבען זיך אָנגעהויבען אָבצוטיילען אין דער פינסטערניש. די פייגעל, דערזעהענדיג דעם יונגען מאָרגען, האָבען אָנגעהויבען צו צווויטשערן און זענען איבערגעלאָפען פון איין בוים אויפ'ן צווייטען, געוועקט און גערופען אַנדערע. אין צימער האָט זיך דאָס מאָרגענליכט אַריינגעריסען. די זון איז אויפגעגאַנגען, געשיקט איהרע ערשטע שטראַהלען אויף מינאַ'ס פערשלאָפען געזיכט און אויף איהרע צוגעמאַכטע אויגען, ביז עס האָט זי אָנגעהויבען צו בלענדען און זי האָט זיי געעפענט.

פערוואונדערט האָט זי זיך, אַז זי האָט געזעהן פאַניאַ'ן שלאָפען נעבען זיך, און באַלד זיך דערמאָהנט, ווי ביינאַכט, ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט זי זי געטראָפען הייס קושען זי...

איהר איז הייס געוואָרען. אין פוס, וואָס פאַניאַ ליעגט אויף איהם, פיהלט זי אַ וועהטאָג. און דאָ דאַכט זיך איהר אויך, ווי דורכ'ן פענסטער די צוויי גאָלד-פּאַסען ליכטיגקייט, וועלכע ציהען זיך ביז צו איהר קאָפּ, רופען זי, זי זאָל אַראָבגעהן אַ קוק געבען דורכ'ן פענסטער אויף דער גאַס, וואָס עס הערט זיך פון איבער נאַכט...

אין נאַכט-העמד, ביז נאָך דער ברוסט ענטבלויזט, איז זי מיט איין שפרונג פֿון בעט אַראָב און רוישיג צום פענסטער צו.

אַ קיהל מאָרגענווינטעל האָט איהר פעררויטעלט געזיכט געגלעט, און אַרויסשטעקענדיג דעם קאָפּ, אָנגעשפּאַרט אָן פענסטער די עלענבויגענס, האָט זי איהר קערפּער אין שטוב אַריין אויסגעטראַקעוועט, אַזוי ווי מען ציהט-זיך-אויס, אַז איהר העמד איז אויסגעקוכֿען איבער דער אַיינגעקאַרבטער טאַליע איינגעפאַלען און די נאַקעטע פיס פֿון הינטער׳ן העמד אַבער האָבען מיט אויפגעהויבענע סטאָפּעס, שטעהענדיג אויף די שפּיץ-פינגער, געגרייכט אַזש אין דער מיט שטוב אַריין. און אַזוי איז זי געבליבען הענגען אַ לענגערע ווײַלע, אָנגעשפּאַרט מיט איהר פולער ברוסט אָן דעם פענסטער-ברעטעל, וועלכעס האָט, דאַכט-זיך, ווי אויך אָנגעהויבען צו אָטעמען אונטער איהר.

פון ערגעץ אויף דער גאַס האָבען זיך שטימען דערטראָגען אַהער, און אַ פערשעמטע איז זי אָבגעשפּרונגען פון פענסטער אין דער מיט שטוב אַריין. דערנאָך געגעבען אַ פּאַטש מיט די הענד און זיך צוריק געוואָרפען אויפ׳ן בעטעל און מיט דער קאָלדרע זיך גוט איבער׳ן קאָפּ איבערגעדעקט.

די היץ האָט איהר אָבער באַלד אָנגעהויבען צו שטיקען. מיט אַ מאַך פון דער האַנד האָט זי די דעקע פון זיך אַראָבגעוואָרפען און, צום וואַשטישעל צושפּרינגענדיג, זיך גענומען וואַשען מיט קאַלט וואַסער דעם קאָפּ און האַלז. איהר קלאָר שניי-ווייס לייב האָט בעקומען אַ ראָזע קאָליר פון קאַלטען וואַסער, וועלכעס האָט זיך אָבגעשטעלט דערויף טראָפּענווייז, ווי טראָפּענס טוי; די באַקען נאָך מעהר פעררויטעלט; די פייכטע לאַנגע האָר זענען איהר ווי די בייטשען אַראָבגעהאַנגען איבער דער נאַקעטער קלאָרער פלייצע, און אַנ׳אָבגעפרישטע, אַ פולפריידיגע האָט זי גענומען אַרומשפּרינגען איבער׳ן צימער, זוכֿענדיג דאָס האַנדטוך.

פאַניאַ איז נאָך געלעגען אין אַ מידען שלאָף פערזונקען, און מינאַ, לויפענדיג פאַרביי איהר, האָט איהר טראָפּענס קאַלט וואַסער אויפ׳ן אָבגעדעקטען האַלז אָנגעשפּריצט און דערביי האָט זי פרעהליך אויסגעשריען:

„וואָס שלאָפסטו אַזוי לאַנג?"

פאַניאַ האָט דערשראָקען די אויגען געעפענט און מיד זיך אַרומגעקוקט, ווי איינע, וואָס ווייס נישט וואָס אַרום איהר קומט-פאָר.

—כֿאַ-כֿאַ! דו דערקענסט מיך נישט?!..—האָט זיך מינאַ צעלאַכֿט.

פאַניאַ האָט גוטמוטיג געשמייכעלט און איז אַוועק צו זיך אין צימער.

מינאַ האָט זיך אָנגעטהון, און וואָס פאַר אַ ליעדעל זי האָט נאָר געקענט, האָט זי אין דער מיט אויסגעזונגען. דערנאָך איז זי אַריין אין עס-צימער. פאַניאַ, אָנגעטהון אין איהר שטוב-קלייד, איז געזעסען ביים אָפענעם פענסטער און, טיעף פערזונקען, געלייענט אַ בוך.

ביי מינאַ׳ס אַריינקומען האָט זי דאָס בוך אַוועקגעלעגט און שטום געקוקט אויף איהר קלאָר אָבגעוואַשען געזיכט און לאַנגע שוואַרצע צעפּ, וואָס גרייכֿען איהר ביז אונטער דער טאַליע. אַ שטראָם פון פרישקייט און לעבען האָט זיך צוגלייך מיט איהר אין שטוב אַריין בעוויזען, און אַ געפיהל פון געפאַ-

לענקייט געגען איהר שוועסטער האָט פאַניא׳ס האַרץ אַרומגענומען.

—זעה,—האָבען איהר די געדאַנקען געוויזען,—דאָס הייסט יונג און פריש... אַזוינס וואַרפט מען נישט אַוועק, אַז מען זאָל דערצו קיין בריעף נישט שרייבען... וואַרט... און אפשר יאָ?—האָבען זיך ביי איהר די געדאַנקען ווי איבערגעקעהרט מיט אַ מין פערדרוס.—צי זי, פאַניאַ, איז דען נישט אַזוי שען געוועזען?..

און זי קלערט זיך באַלד איבער, אַז עס קאָן זיין אַ פּאָר אָבנאַרערישע אויגען, אַזעלכע פּונקט ווי עס האָבען זי, פאַניאַ׳ן, געגאַרט, מיט אַזאַ דין שמייכעלע, לאָקערן שוין אויף איהר אויך...

און גאַנץ גלייך אַזוי... זאָל זי אויך וויסען דעם טעם פון גלויבען, פריהער גלויבען... און דערנאָך הערען דעם טאַטעס זיפץ, בשעת ער וועט זיך פערטראַכטען איבער איהר, און דער מאַמעס קרעכץ...

ביי דעם געדאַנק ווערט זי שיער ווי מעוגע, אַ טיעפע גרימאַסע שניידט זיך איהר אויס אַרום מויל, און איבער׳ן שטערן, ווי אַ כוואַליע וואָלט אַדורכגעגאַנגען.

און דאָ בעשליסט זי: ניין, זי טאָר עס נישט דערלאָזען. נאָך-וואָס זאָל מען די שוועסטער אויך נאַרען. און אַלס עלטערע, ליעגט אויף איהר די פליכט, נישט צו דערלאָזען צו דער יונגערער קיין יונגענמאַן...

ווען זי כאַפּט-זיך אויף פון די געדאַנקען, שטעהט שוין מינאַ מיט דעם הוט אין דער האַנד, אָנגעטהון אין קורצען גראַנאַטענעם קליידעל און אין די שיכלעך מיט די הויכע קאָלעווקעס, נור אַוועקצוגעהן, און איהר קול קלינגט פרעהליך, עפּיס גאָר מאָדנע פרעהליך, ביי אַ ליעדעל זינגען, ווי נאָך גאָר קיינמאָל נישט... ווי נאָך אין קיין שום מאָרגען נישט...

זי זעהט איהר בויגזאַמען קערפּער, איהר טיעף אַיינגעשניטענע טאַליע, איהר אויסגעפּילטען, רונדיגען ביוסט, און עפּיס פּונקט ווי אַ נייעס וואָלט זי היינטיגען מאָרגען אין איהר ענטדעקט, אַז: ניין... עס איז גאָר נישט מעגליך... זי דערזעהט ערשט, ווי די שוועסטער איז שוין אַ רייפע מויד... ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען? צי ערשט אָ, מאָמענטאַל... אָדער האָט זי זיך ביז-אַהער נישט אַרומגעקוקט און געמיינט, אַז זי איז נאָך אַלץ אַ קינד?

און אַ שטילער געדאַנק האָט זי דורכגענומען, צו געהן מיט דער שוועסטער ערשט אויפ׳ן שפּאַציר.

—וואוהין געהסטו עס—האָט זי מינאַ׳ן געפרעגט—שוין אַזוי פריה?

—אַזוי פריה? וויפיעל זייגער האָסטו, פאַניטשקאַ, שוין היינט אַדורכגעלייענט?..—האָט מינאַ געענטפערט, און רויט ווערענדיג, האָט זי, שוואַנקענדיג ווי האַלב געווינט זיך, אַז עס זאָל אויסקומען אין גוטען געמיט, זיך צעלאַכט...

—דו ווערסט וואַרטען, מינאָטשקאַ?—האָט איהר די שוועסטער געזאָגט—כ׳וועל אויך געהן...

—מיט מיר?.. איידער דו וועסט זיך אויספּאָרען...

און אין דעם האָט פאַניאַ שוין געזעהן דעם רעכטען סימן, ווי זי וויל פון איהר אַוועק, כדי צו זיין איינע אַליין...

—ניין, ניין. וואַרט. איך בין שוין אָנגעטאָן!—האָט זי איהר גיך־זאָגט צואיילענדיג זיך.

איין זייט גאַס איז געווען בעגאָסען מיט זונענליכט, און מינאַ איז פרעהליך און רוּישיג אַריבער דאָרט אַהין, עפּענענדיג דעם זוממערשירם, איבער וועלכען ס'האָט באַלד אַ גאַנצער בונד זונענשטראַהלען אַ גלאַנץ געטהון, און פאַניאַ איז נאָך איהר אַריבער אויף יענער זייט.

זיי זענען אַ פּאָר מאָל די גאַס אַדורכגעגאַנגען, גערעדט איבער וואָס עס האָט זיך נור געלאָזט און וואָס עס האָט זיך נור אין די אויגען אַריין געוואָרפען. ס'איז פאַרביי אַ שילער פון העכערען קלאַס, מיט אַ גלאַטיג געראַזירט פּנים, הויך-פּערריסענעם קאָפּ, און דערזעהענדיג מינאַ'ן, מאַכט ער אַ העפליכען קניקס, ציהענדיג דעם הוט מיט אַ לייכט, גריינדליך שמייכעלע...

—ווער איז דער?—פרעגט פאַניאַ.

—אָט דער?.. מיט דעם בין איך בעקאַנט געוואָרען, ווען איך האָב נאָך אין דער שול געלערנט, אויף אַ פּערוויילונגס-אָווענד.

זיי געהען ווייטער און שווייגען. מינאַ'ן ווערט אָבער שווער מיט איהר שוועסטער צו געהן. אָט זעהט זי איהרע פריינדינס פון דער שול געהן אַרומגערינגעלט מיט גאַנצע חברות גימנאַזיסטען, קאָנסערוואַטאָריסטען און אַזוי קאַוואַלערען. זיי טראָגען די מאַנטלען נאָך און האַלטען זיך נור אין איין פלייסען—און די חבר'טעס זענען פרעהליך, לוסטיג...

ביי אַ ווינקעל גאַס איז צו פאַניאַ'ן צוגעקומען אַ לעהרערין, אַן'אייגענטימערין פון אַ שול, אַ מיטעל-געוויקסיגע, מיט גלייך-פערשאָרענע, שוואַרצגעקרייזעלטע האָר אַרום אַ לענגליך, בלאַס געזיכט. זי האָט פאַניאַ'ן אַוועקגערופען אָן-אַ-זייט און עפּיס שטיל אויפ'ן אויער פערטרויט. מינאַ האָט געזעהן, ווי פאַניאַ שטאַרקט זיך, אַז דער איינדרוק, וואָס עס מאַכט אויף איהר יענעס דערצעהלען, זאָל יענער נישט זיין קענטיג.

באַלד איז יענע אַוועק. זי האָט קיין צייט נישט—האָט זי זיך ענטשולדיגט.

—אַ נאַר דאָס איז...—האָט פאַניאַ, נאָכקוקענדיג יענעס טריט, ווי צו זיך אַליין געזאָגט מיט אַ געמאַכטער מינע, ווי איינע, וואָס ווייס פון גאָרנישט.—עפּיס איינער אַ וואָלשטיין דאַרף קומען די-טעג אַהער, בעט זי מיך כ'זאָל זעהן ער זאָל אָננעהמען די שטעלע ביי איהר אין שול, און נישט ביי טייבלום'ען...

זי איז ווייטערגעגאַנגען מיט מינאַ'ן און האָט אויף גאָרנישט קיין אַכט נישט געלעגט. עפּיס מאָדנע האָבען זיך איהר די אויגען ווי מיט אַ הייטעל בעצויגען... נישט געקוקט, ווי זי האָט מענשען אויף. די פּיס אָנגעטרעטען, אָנגעשלאָגען זיך אָן זיי, און געמורמעלט: „ענטשולדיגט, ענטשולדיגט!..“

—ווי אַזוי געהסטו?..—האָט מינאַ געפרעגט,—עפּיס פּלאָנטערסטו דאָך נור בלויז מיט די פּיס... דו געהסט דאָך גאָר נישט...

פאַניאַ אָבער האָט איצט געשפּירט אַלץ שוין פּאַר איבּריג, דעם גאַנצ איהרען, דאָס נאָכגעהן דער שוועסטער... און דעם גאַנצען שפּאַציר.

—קום. דו געהסט אַהיים?—האָט זי מינאַ'ן געפרעגט.

—כ'געה.—האָט איהר מינאַ געזאָגט.

אַהיימקומענדיג, האָט פאַניאַ פון זיך שנעל אַראָבגעוואָרפען דעם הוט, און אין מאַנטעל האָט זי האַסטיג גענומען איבער'ן צימער שפּאַצירען.

—ער וועט קומען...—האָט זי ווי צו זיך אַליין געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, איבער'חזר'נדיג די ווערטער שטיל.—איך האָב מיך נישט גענאַרט!..

זי האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם מאַנטעל, גענומען אַ בוך און געזעצט זיך אויפ'ן סאָפקעלע, שטאַרק אָנשטרענגענדיג זיך אַלץ צו פערשטעהן. אָבער די ווערטער זענען פּאַר איהרע אויגען ווי געשוואומען, גלייך ווי זיי וואָלטען נישט קיין פעסטען בעזיץ געהאַט אויף דעם בלעטעל... אַלע שורות האָבען זיך דאָרט ווי צוזאַמענגעגאָסען, און נור איינציגע ווערטער, דאַכט-זיך איהר, שפּרינגען, טאַנצען, פונקט ווי די זשאַבעלעך, אָדער אין אַ רעגען די וואַסער-בלעזלעך אויף דער פלאַך פון טייך... און טיילמאָל גיט אַ שווים-אַרויס איין גרויס וואָרט: „וואַלשטיין"...

זי האָט אויפגעבלעטערט דעם אַלבאָם, וואו עס געפינט זיך זיין פאָ-טאָגראַפיע, און האַלט זי אַ צייט לאַנג פּאַר די אויגען. נאָכאַמאָל און נאָכאַ-מאָל קוקט זי זיך גוט איין אין זיינע אויגען און געפינט וואָס אַמאָל מעהר עפּיס פערטראַכטעס און פער'חלומ'טעס אין זיי.

—דו בענקסט?..—רעדט זי צו איהם.—דעמאָלט האָסטו געשוויגען, דו האָסט קיין וואָרט נישט גערעדט, נור זיך מיר מיט איינגעגעסענע אויגען געקוקט...

די מוטער האָט זי צו מיטאָג אַריינגערופען. און ביים עסען, ביי יעדען זופּ, האָט זי נישט אויפגעהערט צו קלערען און טראַכטען, און נישט איינמאָל נישט-ווילענדיג געבליבען שטעהן מיט'ן לעפעל אין דער מיט שטח, צווישען טעלער און מויל, האַלטענדיג איהם אין אַנ'אונבעוועגליכער פּאָזע, בשעת די אויגען האָבען געקוקט ערגעץ ווייט, ווי פּאַר זיך אַליין, פערטראַכט אין דער וועלט אַריין.

באַלד נאָך דעם מיטאָג איז זי צוריק אַריין צו זיך אין צימער. די פאָטאָגראַפיע האָט זי ווידער אַרויסגענומען פון אַלבאָם, נאָהנט פּאַר'ן געזיכט צוגעטראָגען און ווייטער געשעפּטשעט: „ווי שעמעוודיג ער האַלט די אויגען"... און פּלוצלונג האָט זי זיך צעלאַכט איהם אין די אויגען אַריין מיט אַ היסטעריש געלעכטער:

—כאַ, כאַ, כאַ! דו שעמסט זיך?.. אָבער כ'וויים, שענער בחור!.. דו האָסט געוואָלט שאַרפער קוקען... כ'קען דיך... דריקען פעסטער, שטאַרקער!.. דו, דו!..—טהוט זי אַ פּיהר מיט אַ פינגער איבער זיינע אויגען, און מיט-אַמאָל כאַפּט זי די פאָטאָגראַפיע צו די ליפּען און בעדעקט זי מיט אַ ווילד און ליידענשאַפטליך קושען, אַז די האָר פון קאָפּ צעלאָזען זיך איהר, און איינגאָנצען אַמפּערט זי זיך, גלייך ווי מיט אַ לעבעדיגען.

הינטער דער טהיר פון אח״ צימער האָט זיך פאַרבייגעטראָגען אַ לייכט גערויש. אָט עפענט זיך די טהיר. די מוטער קומט־אַריין, און אַ פערשעמטע לאָזט פאַניאַ אַראָב די האַנד מיט דער קאַרטע צו דער ערד.

* * *

אין אויף צוזאַמענס אין אָווענד איז וואַלשטיין געקומען.

אויף די גאַסען איז שוין טונקעל. די לאַטערנעס האָט מען דאָ און דאָרט שוין אָנגעהויבען אָנצינדען, און זעהר שוואַך איז געווען זייער אָבשיין אין דער האַלב־טאָגיגער, האַלב־נאַכטיגער טונקעלקייט, ווען די לופט, דער הָלָל איז אויסגעמישט מיט ליכט און שאָטען.

מיט לאַנגזאַמע טריט האָט וואַלשטיין געשפרייזט איבער דער גאַס, וואו פאַניאַ האָט געוואוינט. ווידער איז ער אויף דעמזעלבען אָרט, וואו מיט אַ פאָר יאָהר צוריק. ווידער בעקאַנטע ווינקלען, פון וועלכע טיעף אין זיין האַרץ איז מיט זיי פערציילענט אַ געשעהעניש פון דער פערגאַנגענהייט.

ביי דעם געדאַנק, אַז ער געהט צו פאַניאַ׳ן, האָט ער זיך דערמאָהנט, ווי אין שטילע פאַרנאַכטען פלעגען זיי זיצען צוזאַמען, ווי אין דער שטילקייט האָט דאָס וויגען פון וואַנד־זייגער, דער איינזאַמער טיק־טאַק זייערע געדאַנקען מיט אַ כשוף׳דיגער דורכדרינגליכקייט פערוויגט.

און לאַנג האָט ער וועגען איהר געקלערט דעמאָלט, אַז זי, פאַניאַ, וועט זיין זיין לעבענס־בעגלייטערין, און אַז מיט איהר וועט ער זיין צוקונפט טיילען. אָבער... אָבער, ווען ער האָט שוין געהאַט, נאָך אַ לאַנג וואַקלען־זיך, בעשלאָסען פאַניאַ׳ן זיך אין ליעבע צו ערקלערען, איז אַפערגעשוואומען פאַר זיינע אויגען דעמאָלט אַנ׳אַנדער בילד: ווי ער וועט מיט פאַניאַ׳ן חתונה־האָבען, זי וועט ווערען שוואַנגער און ברוגז... דאָס שווערע צוגעבונדענע פאַמיליען־לעבען. און דאַדורך, איידער עס איז נאָך געקומען צו עפּיס—האָט ער זיך אויפגעהויבען און אַוועקגעפאָהרען אין אַ צווייטער, פרעמדער שטאָדט.

און איצט, געהענדיג צו איהר, האָט ער פלוצלונג ייי פאַר זיך אַליין אַ פרעג געגעבען:

—וואוהין געה איך?..

די לאַטערנעס האָבען אָנגעהויבען אַ גרעסערען שיין אַרויסצוגעבען. פאָרלעך האָבען פאַרבייגעשפּאַצירט. דער מענשען־שטראָם, די ווייסע שטרויס־פעדערן, די היט מיט די פיעלפאַרביגע בלומען האָבען זיך וואָס אַמאָל פערגרעסערט און געצויגען זיך, ווי צוויי לאַנגע שנורען איבער ביידע זייטען גאַס.

אָט אין דעמדאָזיגען מענשענשטראָם האָט זיך וואַלשטיין נישט געקאָנט אָבהאַלטען און ער האָט איהם מיטגעצויגען מיט־זיך, ביז צו פאַניאַ׳ס שטוב. דאָך געהענדיג האָט ער געטראַכט, אַז אָבהאַלטען זיך פון אַריינגעהן דאַרף ער סיי־ווי־סיי נישט, ווייל אפשר האָט זי שוין חתונה־געהאַט. זי וועט

זיצען מיט אַ מאַן, ער אַ גלאַט געראַזירטער, נעבען איהר זייט וועט זיצען אַ קינד, און ביידע, זי מיט׳ן מאַן, וועלען איהם עמפפאַנגען, מיטבעטען איהם צו נאַכטמאָל אויס העפליכקייט, זי—אַלס אַלטע גוטע פריינדין...

מיט דעם געדאַנק איז ער אַריין אין פאַניאַ׳ס שטוב.

אין עסצימער איז נאָך געווען פינסטער. עס האָט אויסגעזעהן, ווי אַ שטוב, וואָס בלייבט צווישען טאָג-און-נאַכט אַליין; נור מאַדאַם כאַסמאַן איז איינע אין איהר געזעסען ביים פענסטער, פערקלערט אין פערשידענע געדאנקען, אפשר וועגען דער יונגערער טאָכטער, וועלכע טרייבט-זיך-אַרום איבער די טראָטואַרען, און אפשר וועגען דער עלטערער, וועלכע איז שוין אָבגעשטאַנען דערכון און צווישען די טאָג-און-נאַכטען בלייבט זי איינע אַליין זיצען פערשלאָסען אין איהר צימער בעזונדער...

—ווער איז עס?—האָט געפרעגט מאַדאַם כאַסמאַן, אויסשטעלענדיג די אויגען אין דער טונקעלקייט צו דער טהיר, וואו עס איז נאָך טונקעלער געווען.

—גוטען אָוועגד!—האָט יענער געענטפערט.—איהר דערקענט מיך נישט? וואַלשטיין...

—אָ, וואַלשטיין!... נו, וואָס-זשע מאַכט איהר, העדר וואַלשטיין?—זי דיי פרוי געשווינד אויפגעשטאַנען פון אָרט, נישט וויסענדיג, וואָס צו טהון אין דער רגע.—ס׳איז נאָך פינסטער... וואָס-זשע מאַכט איהר?

—דאַנק, דאַנק!

—איהר זענט דאָך געוויס געקימען געוואָר ווערען צו אונז, וואָס מיר מאַכען? נו, זיצט-זשע, זיצט.

באַלד האָט זיך אויפגעעפענט די טהיר פון פאַניאַ׳ס צימער און פאַניא האָט זיך שטעהענדיג אין איהר בעוויזען.

—ווער איז? הערר וואַלשטיין?..

—יאָ...

—וואָס מאַכט איהר?—האָט זי געפרעגט, אָבגעהענדיג עטליכע טריט פון דער שוועל.—ערלויבט אַריין צו מיר אין צימער.—האָט זי געבעטען, זיך אומקעהרענדיג באַלד צוריק, און ער איז איהר, ווי אַ בעשולדיגטער, נאָכגעגאַנגען הינטער די פלייצעס. זיי זענען ביידע באַלד אַריין צו איהר אין צימער און זי האָט צוגעמאַכט די טהיר נאָך זיך.

אַ רגע זענען זיי געשטאַנען, און זי האָט איהם אויף אַ שטוהל אָנגעוויזען: „זיצט".

ער האָט זיך געזעצט.

דאָ אין צימער איז אויך פינסטער געווען, נור דאָס שניי-ווייסע קישען מיט דעם איבערצוג פון פאַניאַ׳ס בעטעל, וואָס איז געשטאַנען ביי דער וואַנד, האָט אַרויסגעפעכעלט פון דער טונקעלקייט. דער אָלעאַנדער, אַ הויכגעוויקסיגער, איז געשטאַנען פאַר דער קלאָרער גאַרדין פון פענסטער, ווי עפּיס אַ שרעקליכע געשטאַלט. וויעדער דאָסזעלבע צימער, ווי מיט אַ צייט צוריק. נאָר ער פיהלט, ווי אַ פיינליכע, געדריקטע שטילקייט איז דאָ איבער דער צייט אָנגעוואַקסען אין דער לופט.

„פאַניאַ האָט נאָך נישט חתונה-געהאַט..." איז איהם עפּיס ווי מיט-אַמאָל קלאָר געוואָרען אין קאָפּ און ער האָט איהם אָנגעשפּאַרט אויף דער דלאָניע פון האַנד, וואָס איז געווען אָנגעשפּאַרט מיט'ן עלענבויגען אויף דער שויס.

—וואָס-זשע מאַכט איהר עפּיס?—האָט זי געפרעגט.

—וואָס זאָל מען מאַכען?

אַ שטילקייט האָט אַריינגעטראָטען אויף אַ לענגערער צייט, און פאַר ביידען איז דאָס געווען פיינליך און אונערטרעגליך שווער.

זי האָט, צוליעב צעשטרייאונג, די טהיר, וואָס געהט-אַריין אין עסצימער, צוריק געעפענט. דאָרט האָט שוין געברענט אַ לאָמפּ אויפ'ן טיש מיט אַ בלויען אַבאַזשור, אַריינגיסענדיג אַהער אַ פּאַס בלייכליך-בלויען שיין, וואָס האָט זייערעביידענס פיגורען געמאַכט נאָכמעהר פער'סוד'עט, גלייך צוויי געשפּענסטער.

באַלד האָט זיך דערהערט פון עסצימער אַ'עפענען די דרויסען-טהיר און מינאַ'ס אַ געלעכטערל. אַ רוישענדיג אַרומלויפען האָט באַלד די גאַנצע שטוב אָנגעפילט.

מינאַ איז צו מיט'ן הוט אין דער האַנד צו דער שוועל:

—פאַניאַ, פאַניאַ, כ'האָב דיר עפּיס צו דערצעהלען!..—האָט זי פרעהליך אויסגערופען, נאָר דערזעהענדיג אַ פרעמדען מענש דאָ אין צימער, האָט זי אין דער מיט ווי איבערגעהאַקט און געבליבען שטעהן אין פערלעגענהייט, מיט אַ רעטעניש אויף די ליפּען.

—מינאָטשקאַ,—האָט זי פאַניאַ אַרויסגעראַטעוועט, אָדער גיכער אפשר גאָר זיך, פון דעם לאַנגען שטילשווייגען.—דו קענסט דעם הערר וואַלשטיין?

—האַ, וואַלשטיין?!..—האָט זי פערוואונדערט אויסגעשטרעקט די האַנד, צו וועלכער ער האָט זיך באַלד אויפגעשטעלט און העפליך זי אָנגענומען.—איך האָב עפּיס געהערט וועגען אייך...

—מינאָטשקאַ!..—האָט ער אויך זיין פערוואונדערונג אויסגעדריקט.—דאָס זענט איהר, די קליינע?.. און געדענקט איהר גאָר נישט, אַז איך האָב אייך געהאָלפען די לעקציעס מאַכען?.. „מי פאַ-כאַ-לי... מי סיע-אַ-לי"...

—יאָ, יאָ!..—האָט זיך מינאָטשקאַ צעלאַכט אויף אַ קלינגענדיג קול, פערוואַרפענדיג דאָס קעפּעל אַהינטער. און וואַלשטיין האָט פון צופרידענקייט געשמייכעלט און מיטגעלאַכט.

—איך געדענק נאָך, אַז איהר האָט מיר געקויפט אַ בוך...—האָט מינאַ ווייטער מיט דעמזעלבען געלעכטער געזאָגט. דאָס האָט וואַלשטיינ'ען וואודאי צופרידענגעשטעלט, און ער האָט שוין מיט אַן'אויסדריקליכער צופרידענקייט אויפ'ן געזיכט מיטגעלאַכט.

די מוטער, שטעלענדיג זיך אין דער טהיר, הינטער מינאַ'ס פּלייצעס, האָט זיי צו טהיי אַריינגעבעטען.

ווען זיי זענען שוין געזעסען ביים טיש, איז באַלד אָנגעקומען יענע בלאַסליכע לעהרערין אויך.

דער וואַנד-זייגער האָט מיט אַ ברייטליכען און בעל-בית'ישען קלאַנג

בּעשלאָגען צעהן. אין צימער איז שטיל געוועזן. יעדער האָט ערנסט און שוויי-גענדיג זיין טהיי געטרונקען.

—הערר וואַלשטיין,—האָט די לעהרערין די שטילקייט איבערגעריסען.— איהר זענט אַוודאי מיד פון דער רייזע און וועט געהן די נאַכט כּריה זיך אויסרוהען, כּדי איהר זאָלט קאָנען מאָרגען אינדערפריה זיין ביי מיר אין שולע?

—ניין.—האָט ער געענטפערט.—די נאַכט איז נאָך גענוג גרויס, מען בּעדאַרף געהן אַ ביסעל שפּאַצירען.

אַלע האָבען דערויף איינגעשטימט. מינאַ האָט געשווינד פּערוואָר-פען דעם מאַנטעל אויף די אַקסלען, און האַלטענדיג מיט איין האַנד זיך ביים קליידעל, ווי פערנעהמענדיג עס צום טאַנץ, איז זי די ערשטע שוין געשטאַנען ביי דער טהיר.

דער הימעל איז געווען שוואַרץ אַזש פאַר בלויקייט און טיעפקייט. מיליאַרדען שטערען האָבען פון דער הויך אַראָבגעוואונקען און צוזאַמען מיט דער שכור-מאַכענדיגער ריינער לופט פון דער זומערנאַכט האָט עס הייסע גע-פיהלען ביי מענשען אַרויסגערופען מיט ענטציקונג: „וואָס פאַר אַ שענע נאַכט!"

מינאַ האָט זיך ווי אָבגעשטעלט, אָבגעהענדיג אַ צעהן טריט פון טויער. דאָס מאַנטעל איז שווער געווען צו טראָגען און זי האָט עס געוואָלט נעה-מען אויף דער האַנד. וואַלשטיין האָט בעמערקט און עס צוגענומען ביי איהר, לאָזענדיג די לעהרערין מיט פאַניאַ'ן געהן פאָרויס. ער איז נעבען איהר געגאַנגען אַקסעל ביי אַקסעל, פון צייט צו צייט נור אויפהויבענדיג זיין בליק אויף איהר, פיהלענדיג איהר גאַנצען שלאַנקען און בויגזאַמען וואַרימען קער-פער נעבען זיך.

איהר האַרץ, זי ווייס אַליין נישט ווי אַזוי, צי דורך דער שכור-מאַ-כענדיגער לופט ביינאַכט, צי דערפון, וואָס נעבען איהר זייט געהט אַ שענער מאַנספערשוין, האָט מיט-אַמאָל אַ גרויסע פרייד דערפיהלט און מיט אַ קרעפ-טיג קלאַפּען געקלאַפּט. אָט אַזוי וועט זי געהן איבער די גאַסען, און וואַלשטיין וועט איהר שטענדיג נאָכטראָגען דאָס מאַנטעל, ווי די קאַוואַלערען איהרע חברטעס נעכטען אינדערפריה... ער וועט איהר רעדען, פיעל דער-צעהלען, און זי וועט ערנסט שווייגען; אַמאָל, וואו מען וועט בעדאַרפען, אַ לאַך טהון. איהר געזיכט האָט זיך ביי דעם געדאַנק עפּיס ווי פאַר זיך אַליין פערשעמט, און ווען וואַלשטיין האָט זיין בליק אויפגעהויבען אויף איהר, האָט זי איהרע שוואַרצע ברעמען אַראָבגעלאָזט צו דער ערד מיט אַ שטיל און טיעף שווייגען, פון וועלכען וואַלשטיין האָט ווי אַ וואַרימען אָטעם און אַ קלאַפּענדיג האַרץ דערפיהלט. ער האָט אויך אָבגעאָטעמט און אַראָבגעלאָזט די אויגען.

—האָט איהר עס דורך דער צייט פיעל געלערנט?—האָט ער אָנגעהויבען אַ געשפּרעך, כּדי די שטילקייט צו פערטרייבען.

—אַזוי געלערנט, וויפיעל מען האָט מיר פערגעבען, און געלעזען וויפיעל-עס-איז אויך.—האָט זי געענטפערט.

און געשפּאַצירט יויפיעל מען האָט נור געקאָנט אַריינכאַפּען...—האָט מיט אַ דין געלעכטערל זונטערגעכאַפּט פאַניאַ, ווען מען עס איז שוין אויפמערקזאַם געוואָרען זייער צוזאַמען האַלטען-זיך אויף דעם שפּאַציר.

—פערשטעהט-זיך,—האָט צו מינאַ׳ן ווייטער געזאָגט וואַלשטיין, וועלכער האָט פאַניאַ׳ס געלעכטערל ווי גאָר נישט געהערט,—וויפיעל מען קאָן. מען דאַרף זיך נישט אָנשטרענגען איבער די כוחות.

—און איהר,—פרעגט מינאַ,—ערלויבט צו פרעגען, וואָס האָט איהר דורך דער צייט פון אַייער אָבּרייזען פון הי געטהון?

קיין קלאָרען ענטפער האָט וואַלשטיין נישט געקאָנט געבען. און אין זיין קלערען אַ מינוט, האָט דורך דער צייט פאַניאַ, וועלכע האָט דאָס געשפּרעך געהערט און חושד געווען איהם, אַז ער האָט דאָרט אַ סך מיידלעך געהאַט, צוגערוקט זיך, כדי צו הערען זיין ענטפער.

ער האָט אָבער קיין ענטפער דערויף נישט געגעבען, ווייל וואָס וועט ער איהר דערצעהלען? פאַר זיינע אויגען זענען אויפגעשוואומען די אַלע ערטער, שטעדט און מענשען, וואָס ער האָט דורך דער צייט געביטען, און ער האָט אָבגעווענדעט דאָס געשפּרעך אויף אַ צווייטע טעמאַ:

—איהר שטעהט מיר נאָך ערשט פאַר די אויגען אין אַייער ברוינעם שול-קליידעל מיט דעם לאַנגען שוואַרצען פאַרטוכעל...

—בין איך דעמאָלט שענער געווען?—פרעגט זי מיט אַ לאַכעלן.

—ניין. פערשטעהט-זיך, אַז איצט—ענטפערט ער—פון קליינעם מיידעלע איז אַ שען-ענטוויקעלטע פריילין אויסגעוואַקסען.

פאַניאַ׳ן האָט זיין ענטפער אַ האַמער געטהון. זי האָט געפיהלט, אַז דאָס געזיכט פלאַמט איהר ווי צונטער. מינאַ׳ס ווייס בלוזקעלע מיט דער שמעקענדיגער קיילעכדיגער ברוסט האָט איהר אין די אויגען געשטאָכען.

נישט אומזיסט האָט זי נעכטען אינדערפריה געפיהלט, ווי דידאָזיגע מאַליע האָט שוין נישט איין יונגערמאַן אַרומגענומען...

און באַלד דערויף האָט זי אַ פרעג געטהון:

—קומט, איהר געהט אַהיים?..

אַלע האָבען איהר אַהן ווערטער נאָכגעגעבען,

ב

און שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען פאַניאַ איז געלעגען אויף איהר בעטעל, וויפיעל מיה זי האָט זיך געגעבען אַיינצושלאָפען—האָט זי אַלץ נישט געקאָנט. די שלייפען האָבען איהר געהאַמערט.

איז עס ריכטיג, האָט זי זיך אויף קיין איין האָר נישט גענאַרט, אַז זי, מינאַ, קען שוין יונגעלייטס הערצער פאַנגען?

זי האָט זיך ווידער פאַרגעשטעלט, ווי זי, מינאַ, איז נאָך אַ קליין אונשולדיג קינד... נאָר באַלד שטייגט פאַר זיהר ווידער אויף דאָס נעכ-

טיגע בילד, וואָס זי האָט נעכטען ערשט צום ערשטען מאָל דערזעהן: ווי מינאַ שטעהט מיט איהר אויסגעטראַקעטער פיגור און פולען ביוסט. אַ ציטער איז פּאַניאַ'ן דורכגעגאַנגען דורך דעם גאַנצען קערפּער.

„און ער, ערשט אַ בענייטער, נאָך אַזויפיעל עקספּערימענטען... ווייטער און ווייטער ליעבען?.. און דאָס, וואָס זי האָט אַזויפיעל געוואַרט אויף איהם אין דער שטיל, זאָל זיין פערלאָרען, און זי זאָל זיך האָבען אַזוי מיאוס אָבגענאַרט?" — — —

אַ שווייס האָט זי בעדעקט. זי האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך די דעקע, אויפ'ן בעט זיך אויפגעזעצט, און וויפיעל מיה זי האָט זיך געגעבען איהרע געדאַנקען פון זיך צו פערטרייבען, האָט זי נישט געקאָנט. פון דער פינסטערניש שטייגט פאַר איהרע אויגען אויף אַנ'אַנדער בילד: ווי אין זאַל איז ליכטיג, די שטוהלען זענען שניי-ווייס איבערגעצויגען, אַ סערווירטער טיש מיט אַלערליי פרוכטען, ניס... אויבען-אָן זיצען וואַלשטיין מיט מינאַ'ן און ביידע קוקען-זיך-אָן מיט אַ גליקליכען בליק...

מיט איין שפּרונג איז זי אין נאַכט-העמד פון בעט אַראָב און, ענערגיש אַ מאַך טהוענדיג מיט די ענטבלויזטע הענד אין דער לופט אַריין, אויסגעשריען: „ניין, דאָס וועט נישט זיין!.."

זי האָט ווילד טאַפּענדיג אויפ'ן טישעל באַלד אָנגעטראָפען מיט די פינגער אויף אַ פודעלע, פון וועלכען די שוועבעלעך האָבען אַ רוישיגען אָבקלאַנג געטהון אין איהר מוח, פונקט ווי זיי וואָלטען זיך צעשריען עקסטרע און געוואָלט זי פעררעטען. זי האָט איינס אָנגעצונדען. אין געאיילעניש, זייענדיג פערטהון מיט עפּיס אין געדאַנק, זוכענדיג וואָס, איז איהר אויפ'ן אויג געקומען וואַלשטיינ'ס וויזיט-קאַרטע, וואָס ער האָט ביינאַכט געלאָזט, האָט זי איהר אַ בלאַנק-געטהון מיט אַנ'אויפשריפט פון פערלאָבונגס-קאַרטע זיינע מיט מינאַ'ס, זי האָט זיך אָבער באַלד ווילד צעלאַכט:

— ניין, דערביי האַלט עס נאָך נישט!...—און מיט איין שאַר אין טישקעסטעל, באַלד דערטאַפּענדיג דאָרט, וואָס זי האָט בעדאַרפט, האָט זי דעם לאָמפּ אויסגעלאָשען און שטיל, ווי אַ קאַץ, זיך אָנגעהויבען שלייכען צו דער טהיר פון מינאַ'ס צימער. זי האָט זי שטיל און פאָרזיכטיג געעפענט, איז געבליבען שטעהן אַ רגע אין איהר אין דעם לאַנגען בלויזען העמד, דאָס האַרץ האָט שטאַרק געקלאַפּט און זי האָט זיך ווי פערטייעט און דעם אָטעם אָבגעכאַפּט.

נאָך אַ ריהר. עס האָט קיין סקריפּ נישט געגעבען, און די טהיר איז שוין געשטאַנען ערשט פאַר איהר אַנ'אָפענע, אַ פרייע.

איהרע אויגען האָבען מיט אַ פּאָספאָר-גלאַנץ ווילד זיך אַ טראָג-געטהון איבער מינאַ'ס בעטעל, ווי פון אַ נאַכט-געשפּענסט. און דאָ האָט מען שוין געזעהן, ווי אַ בלאַנק שערעל האָט זיך אין דער לופטען אַ הויב-געטהון. שטיל, אויף די שפּיצען נעגעל, איז זי ביי איהר צוקאָפּענס געשטאַנען. זי האָט אָבער צו-שווער געאָטעמט—האָט זי זיך אָבגעווענדט מיט אַ צוויי איילען צוריק אויף הינטערוויילעכטס. דורך דעם שיין, וואָס האָט אַריינגעשלאַגען

פון פענסטער דורך דער גאַרדין, האָט זי געקאָנט בעמערקען, ווי מינאַ׳ס האָר ליעגען, אין וועלכער ריכטונג, אַז זי זאָל זיי נישט דאַרפען זוכען און נישט צוהאַלטען מיט איין האַנד, בשעת מיט דער צווייטער וועט זי שערען, נור לופטיג, אַז די האָר זאָלען זיך קאָנען בעוועגען, וואוהין זיי וועלען דאַרפען, און זאָלען איהר דעם קאָפּ נישט ציהען.

דעמאָלט איז זי צו נאָכאַמאָל אויף די שפּיץ-נעגעל, שטאַרק נאָהענט און מיט אַ פעסטער אַיינגעהאַלטענקייט, אַז זי זאָל קיין איין איבריגע ווענדונג נישט מאַכען. זי האָט זיך אַיינגעהערט אין מינאַ׳ס שלאָפענדיגען אָטעם. און האָט דעם אייגענעם אָטעם אויך געלאָזט געהן אין דעמזעלבען טאַקט, כדי עס זאָל נישט צוקומען קיין צומישונג פון פרעמדען, בעזונדערען גערויש. און אויך כדי ער זאָל זיך דאָפּעלט פערשטאַרקערן און קאָנען דעקען דעם שאָרך פון דעם שערעלס שניידען אין די האָר. דעמאָלט האָט זי זיך טיעפער אַיינגעבויגען און גלייך, מיט דעמזעלבען אָטעם-טאַקט, האָט זי אויך מיט דעם שערעל געשניטען.

זי האָט זיך צוריק אויסגעגלייכט, און מיט אַ שטאַרקער אַיינגעהאַלטענקייט, אינגאַנצען נישט אָטעמענדיג, האָט זי זיך צוריק דערווייטערט פון דאַנען און אַרויס דורך דער טהיר, וועלכע זי האָט נישט פערגעסען צוריק צוצולעהנען, אַרויסגעהענדיג. זי האָט געשפּירט די לייכטקייט פון דער האַנד ביים צומאַכען זי, און מיט דערזעלבער לייכטקייט אין די פיס און אין גאַנצען קערפּער האָט זי זיך צוריק געלעגט אין איהר בעט אַריין.

„אַ גוטע נאַכט”—האָט אַ געדאַנק ביי איהר אַ שמייכעל געטהון אין קאָפּ, און נאָכמעהר האָט זי זיך אין זיך צעשמייכעלט, ווען פאַר איהר האָט זיך אויסגעמאָלט וואַלשטיינ׳ס דערשראָקען פּנים ביים ערשטען בליק אויף מינאַ׳ס נאַקעטען קאָפּ.

„וואָס פאַר אַ מין לעכערליך בילד וועט דאס זיין!..”

י. פ. גרינבערג.

י. פ. גרינבערג.

קינדער־ליבע.

(ערצעהלונג).

פון די קינדער־יאָהרען

אין אָפטע בין השמשות׳ן. אויפ׳ן מערב־האָריזאָנט גוסס׳ט נאָך דער לעצטער זונען־שטראַל, די ווענד פון מיין צימער זעגנען שוין אונטער די פליגלען פון דער שוואַרצער נאַכט פערבאָרגען און אַלץ אַרום מיר איז פערזונקען אין טיפען שווייגען; אין פאַרנאַכטיגען חלל, דאָרט אין ווייטען רוים וועבען זיך אַזעלכע הייליגע סודות,—דאַן אין יענער מינוט גרייכט צו מיינע אויערן פון אַ ווייט פערגאַנגען לאַנד, אַ טאָן, ווי פון אַ וואונדערבאַרער שענער מוזיק אַרויס.

און חו׳טשע—איז עס דער טאָן, וואָס פערכישופ׳ט אַזוי מיין האַרץ!

פון ווייטער דונקעלהייט קומט איהר געשטאַלט פאַר מיינע אויגען, און זי שטעהט פאַר מיר נאָך ווי דעמאָלט אָנגעטהון אין איהר שוואַרץ כאַרטוכעל, און מיט׳ן בלויען שלייפעל פערבונדען אין די לאַנגע צוויי בלאָנדע צעפּ.

אָבער פאַרוואָס פערשווינדט באַלד איהר געשטאַלט אין דער ווייטער טונקעלהייט. פון דער פאַרנאַכטיגער חלל־שטילקייט גרייכט צו מיינע אויערן עפּעס ווי אַ שטיל איינגעהאַלטענער געלעכטער, וואָס מיינט מיך צו שרעקען. כ׳דערפיהל מיך פלוצים איינזאַם, ס׳בעפאַלט מיך אַ גרויסער אומעט, עס ווערט טונקעל. נאַכט־וואָלקענס, געזיימט מיט דעם זילבערנעם לבנה־שיין ציהען זיך אַוועק ווייט אין דער נאַכט. אין מיין פינסטערן צימער שלייכט זיך אַריין אַ וועזען, זי נעהמט מיך ביי דער האַנד און פיהרט מיך צוריק איבער די גרענעצען פון יענע לענדער און צייטען, וואָס זענען מיר אַזוי גוט בעקאַנט, ביז מיר גרייכען צו יענער כישופ׳דיגער פערגאַנגענהייט.

וויפיל האָב איך געגאַרט, בעקאַנט צו ווערען מיט דעם בלאַסען מיידעלע, וואָס איז שטענדיג געזעסען ביים פענסטער טיף אין זיך פערקלערט, און האָט ווייט איבער די מויערן און דעכער געקוקט. וויפיל האָט צוגעצויגען מיין יונגעלש האַרץ דאָס זיסע שמייכעלע, וואָס איז איהר געלעגען אין די באַקען־גריבעלעך אויף ביידע זייטען מויל

אין חדר בײ׳ם חומש. דער רֶבּי איז געזעסען אין רויט וואַטענעם לײבעל אַ פערשוויצטער און האָט געשלאָגען אויף רעכטס און אויף לינקס. די יונגלעך מיט רויט פערפלאַמטע באַקען האָבען איינער דעם צווייטען איבערגעשריגען און מ׳האָט קיינעם נישט געהערט. דאַן בין איך גאָר ווייט אין מיינע געדאַנ־קען געווען פערטראָגען; פאַר מיר איז געשטאַנען חו׳טשע מיט איהרע בלאָהע און פערקלערטע אויגען. איך מיין קאָפּ האָבען זיך פערשידענע געדאַנקען און פלענער פאַרבײגעטראָגען, ווי אַזוי מיט איהר בעקאַנט צו ווערען און איהר צו מיינע שפּיל־צייג צו־ציהען.

און איינמאָל אַ זומער־פאַרנאַכט, אַז איך בין פון חדר אַהיים געקומען האָב איך זי געטראָפען זיצען אויפ׳ן גרויסען שטיין, וואָס איז אין ווינקעל הויף געשטאַנען, און זי האָט אַ פערקלערטע גריבעלעך אין זאַמד געמאַכט. איך האָב דעם שלאָס פון אונזער שטאַל געעפענט, אַרויסגענומען פון דאָרט אויפ׳ן הויף די ציגעל און לײם, וואָס איז דאָרט געווען, און ווען איך האָב מיר שוין אנידערגעשטעלט מויערן, האָט זי אויפגעהויבען דעם קאָפּ מיט איהרע וואונ־דער־שענע בלאָהע אויגען און מיך אָנגעקוקט אַ פּאָר מינוט מיט אַ שטיל רע־טעניש אין זיי. איך בין פערוויטיגט געוואָרען און אַ ציגעל איז מיר פון האַנד אַרויסגעפאַלען.

—וואָס מאַכסטו?—האָט זי שטיל געפרעגט.

—איך מויער אַ פּאַלאַץ!—האָב איך פערשעמט, נישט אויפצוהויבען דעם קאָפּ, אין דער געשווינד־די פּאָר ווערטער איהר צוגעוואָרפען.

—אַ פּאַלאַץ?—האָט זי פערוואונדערט איהרע זעלטענע שענע אויגען נאָך גרעסער געעפענט, און איין מינוט אַרום האָב איך זי שוין נעהנטער צו מיין אַקסעל געהאַט און אהיר וואַרעמען הויך מיט׳ן גאָלד־לויטערן בליק אויף מיין באַק געפיהלט.

איך בין געשטאַנען און געמויערט און אַ גרויס גליק מיט אַ אַהנונג פון אַ ווייט צויבערדיג לאַנד האָט מיינע געדאַנקען איינגעהילט. אָט זעה איך אַ שלאָס, ווייט אָבגעזונדערט פון דער וועלט. אין יענער גרויסער אייביגער שטילקייט לעבען נישט מעהר ווי צוויי מענשען; אַרום און אַרום רינגלען פון אַלע זייטען הויכע ביימער, אַ גרויסער פּאַרקאַן, עס שפּאַצירען די צוויי מענ־שען מיט זעלטענער שטילקייט צווישען די ביימער, פון דערווייטענס ווינקט דער שלאָס, ווען עס ווערט נאַכט געהט זיך די פּאָר פערבאָרגען אין שלאָס אַריין, און שטיל, אַנ׳אייביגע שטילקייט, הערשט דאָרט און פערבאָרגט די צוויי מענשען, און די צוויי מענשען דאָס—בין איך מיט חו׳טשען.

עס האָט מיך אַזוי ווייט פערצויגען אין דעם גאָלדענעם צויבער, אַז איך האָב נישט געזעהן, וואָס אַרום טהוט זיך, נישט געזעהן ווי די זון איז געוואָ־רען אַוועקגעריסען, ווי אַ שווערער חמורנער וואָלקען האָט זיך אויפ׳ן הימעל אָנגעצויגען, ווי אַ ווינד האָט אָנגעהויבען צו בלאָזען, אויפצוכאַפּען די שטיק

לעך פאַפּיר און איינציגע שטרויען, וואָס זענען דאָרט געלעגען אָנגעוואָרפען אין „פאָדוויר", און אָנגעהויבען צו דרעהען זיי ווי אַ זייל, הויך אין דער לופט, צעשמייסענדיג זיי באַלד צוריק אויף אַלע זייטען פון פּלויט. ווען איך האָב די אויגען אויפגעהויבען איבער׳ן דאַך, זענען שוין די ערשטע טראָפּענס רעגען געקומען אַלס בשורה־אָנזאָגער פון אַ שטורם. מיט אַמאָל האָט אַ גוואַלדיגער בליץ זיך אויסגעשניטען, איך האָב נאָר נאָכאַמאָל אַ קוק געגעבען אויף מיין אָבגעטהוענער אַרבייט, דערנאָך ווידער אין דער ווילד־געוואָרענער מיט שטויב־פערוואָרפענער לופט איבער׳ן דאַך און נאָך איידער כ׳האָב צייט געהאַט צו בעשליסען וואָס צו טהון, איז אַ שלאַגס־רעגען מיט אַ שדים-געפּאַטשעריי און געקראַכעריי פון דונערן שוין געלעגען איבער אונזערע קעפּ.

ווען מיך האָט נישט געגלוסט צו אַנטלויפען פון דעם דונער, אין דערזעלבער רגע האָט חו׳טשע געפונען, אַז מיט די „זאַפּאַלעס" און ברעטער, וואָס ליגען אין ווינקעל הויף, וואָלטען מיר געקאָנט פערשטעלען אונזער אָנגעהויבענע אַרבייט און מיר זאָלען זיך דערווייל לויפען בעהאַלטען, ביז דער רעגען וועט איבערגעהן.

אין איין מינוט האָבען מיר שוין געשלעפּט די ברעטער. איהרע באַקען צוזאַמען מיט די האָר, וואָס האָבען זיך אויף זיי געקלעבט זענען אין אויגענבליק געוואָרען, ווי זי וואָלט אין אַ טייך געלעגען. איך האָב זי געוואָלט אָנכאַפּען און אין שטוב אַריינלויפען, ווי אין דערזעלבער רגע האָט דורך דעם גערויש און געפּאַטשעריי פון רעגען זיך געלאָזט הערען איהר מוטערס שטים: חו׳טשע, און באַלד דערנאָך מיין מוטערס:

— מאָטעלע! —מיט אַ שרעקליך דראָהענדיג קול.

מיר האָבען אַוועקגעוואָרפען דעם „פאָדוויר" און יעדער איז אַריין צו זיך אין שטוב, בעזונדער.

אַ גאַנצע נאַכט האָב איך נישט געקאָנט איינשלאָפען. אַ גרויסע פרייד האָט מיין האַרץ געוויגט נאָך דעם ערשטען צוזאַמענקניפּען פריינדשאַפט מיט חו׳טשען. מיר דאַכט, אַז איך קום פון ווייטע לענדער, וואו איך האָב געזאַמעלט אַ גרויס פערמעגען. איך קום מיט אַ גאַנצער מחנה מויל־אייזלען, קנעכט און דינסטען. אַלע זענען מיר אין גאָלד בעדעקט, די גאַנצע שטאָט שטעהט פאַר אונז, און ווען חו׳טשע פרעגט זיך פון פענסטער אַרויס פערוואונדערט: ווער איז דער דאָזיגער מאַן... דעמאָלט רייט איך צו צו איהר פענסטער, בייג מיך אַראָב פון מויל־אייזעל און רוים איהר איין אין אויער, אַז דאָס געהערט צו אונז ביידען. איך העלף איהר פון פענסטער אַראָבשטייגען, זי זעצט זיך אויף אַ מויל־אייזעל און, געזעגענענדיג זיך מיט דער שטאָט, פאָהרען מיר אַוועק דאָרט, וואו עס וואַרט שוין אויף אונז אַ גרויסער פּאַלאַץ — —

מיט׳ן גרויען פון טאָג בין איך אויפגעשטאַנען. שטיל האָב איך מיך פון שטוב אַרויסגעשלייכט. דער הימעל איז געווען ריין. דאָרט אין מזרח

וואוּאַהין מיר שטעהען שמונה־עשרה, האָב איך געזעהן, זענען געווען איין הימעל־ראַנד מיט רויטע, מיט גילדענע און מיט נאָך פיעל קאָלירטע זוימען געפרענזעלט די פּאַסען וואָלקען און איך האָב דערקענט, אַז היינט וועט זיין אַ שענער זונען־טאָג. די שטיינער פון ברוק זענען נאָך געווען פייכט: אַ לייכט מאָרגען־ווינטעל האָט געוועהט, און אַלץ אַרום איז געשטאַנען, ווי זאַט און צופרידען פון ביינאַכטיגען רעגען.

דעם פּאַלאַץ, וואָס מיר האָבען אָנגעהויבען צו מויערן, האָב איך געפונען איינגאַנצען צעשטערט. איין ראָוויקעל איז נאָך, ווי אַ זילבערן שנירעלע, וואַסער געשטאַנען און ווייס־קלאָרע שטיינדעלעך מיט אויסגעשאַרוועט זאַמד איז אויפ׳ן ברעג געלעגען. דאָס ליים אָבער, וואָס איז געלעגען ווייטער עטוואָס, איז געווען צעקנעטען און צעשוואומען און די ערשטע אָנגעהויבענע וואַנד, וואָס מיר האָבען נעכטען אויפגעשטעלט, איז אויף אַ בערגעל געוועזן איינגעפאַלען. איך האָב מיך גענומען צו דער אַרבייט, צריק אויפצושטעלען. ביי טאָג ווען איך וועל אין חדר זיין—האָב איך געטראַכט—וועט חו׳טשע אויך דערביי עפּעס טהון, און פאַרנאַכט וועלען מיר ווייטער צוזאַמען מויערן.

אַ גאַנצען טאָג האָב איך געוואַרט אויף דער נאַכט. דעמאָלט ווען אין חדר וועט זיך אויף אַלע פּנים׳ער אַ רויט ליכט צעלעגען, די קעגענאיבערדיגע פענסטער וועלען זיין רויט ווי צונטער, אין מערב וועט ווערען דער הימעל רויטער און רויטער, ביז עס וועלען זיך, ווי אַלע פאַרנאַכט, פון דער קאָמאָדע ביז צום רבי׳ס טיש צוויי צום צווייטען לאַנגזאַם צושלייכען און זיך ברודערליך אַרומנעהמען, אויף די וועבד וועלען אָנהייבען שאָטענס אַרויסצושפּרינגען.

ווען עס איז שוין נאַכט געוואָרען, אין די ווינקלען פון הדר איז שוין געווען גוט טונקעל, דער הויכער קופערט מיט דער שוואַרץ־צעראַטענער סאָפע האָט דאָס פאַרנאַכטיגע טונקעלהייט ווי איינגעשלונגען. די הוהן איז פון הויף ווי אַן אבלות׳טע אַריינגעקומען און האָט זיך אויפ׳ן קוימען אַוועקגעזעצט דרימלען, דאַן האָט דער רבי בעפוילען:

—דאַווענט׳ס מנחה!—

איך האָב מיך, ווי אַ מעכטיגע האַנד וואָלט מיך אויפגעשטעלט, באַלד גענומען מנחה דאַווענען, און פון מנחה צו אונז אויפ׳ן הויף געלאָזט זיך לויפען. די אַרבייט האָב איך געפונען אַזוי, ווי איך האָב זי אין דער פריה געלאָזט; ס׳איז דערביי גאָרנישט געטהון געוואָרען, און עס האָט מיך שטאַרק געוואונדערט. אַ האַלבע שעה האָב איך אַליין געאַרבייט און יעדע ווילע אויף אַלע זייטען זיך אומגעקוקט, צי קומט זי נישט אָן—אָבער אומזיסט, זי האָט זיך נישט בעוויזען.

אפשר—האָט מיר גענומען שמייכלען אַ געדאַנק—וויל זי קומען ערשט

דעמאָלט, ווען דער פּאַלאַץ וועט ז״ן שוין אינגאַנצען פערטיג?

דאָס רויטקייט אין מערב האָט זיך גענומען לעשען. אַזוי ט מיר האָט אָנגעהויבען ווערען אַלץ טונקעלער און טונקעלער, און אין מאַנכע פענסטער האָט זיך שוין פייער געוויזען. איך האָב אויפגעהערט אַרבייטען. עס איז מיר אַזוי אומעטיג געוואָרען, אין האַרץ, האָב איך דערפיהלט, נאָגט מיר און ס׳לייגט זיך אַזאַ שווערע לאַסט. עס קאָן זיין—האָט מיר אַ געדאַנק אַ בויער געטהון—אַז איהר חבר׳טאָרינס ברודערל האָט איהר איבערגערעדט, זי זאָל זיך מיט איהם שפּילען אין קאַראַהאָד. ער איז אַ קליינער, אַ פרעהליכער, איך בין אַ וויכער, נאָר אַ דאַרער מיט אומעטיגע אויגען—האָט מיך געפּייניגט אַ געפיהל, עהנליך צו אַנגסט און פערצווייפלונג. דאָס בלוט, האָב איך געפיהלט, שטעכט אין מיין האַרץ, מיינע אַלע גלידער בעפאַלט חלשות און איך האָב מיך אָנגעשטרענגט צו קומען צום גרויסען פּלאַץ, וואו מען שפּילט אין קאַראַהאָד. דאָרט האָב איך געטראָפען איהר חבר׳טאָרינס ברודערל מיט אַ גרויס ראָד מיידלעך, וואָס האָבען זיך געדרעהט האַנד ביי האַנד, פעסט צוגעהאַלטען, און דאָט פאַר׳נאַכטיגע ווינטעל האָט זיך מיט זייערע פאַרטוכער און בענדער געשפּילט. אין דער טונקעלער נאָר ריינער לופט האָבען אָבגעקלונגען זייערע שענע קול׳כלעך און עס האָבען געשפּילט מיט גלאַנץ און מונטערקייט זייערע פריידיגע בליקען.

צווישען די אַלע מיידלעך האָב איך אָבער נאָר איינע נישט געזעהן: חו׳טשע האָט געפעהלט. דאָס געזאַנג פון טאַנצענדיגען ראָד האָט מיר גענומען אין די אויערן איבערדריסיג ווערען און איך בין מיט לאַנגזאַמע טריט צריק צו אונזער הויף געגאַנגען. נישט וויסענדיג אַליין, וואָס איך טהו—האָב איך די אָנגעהויבענע אַרבייט גענומען צוואַרפען. אַ פערביטערטער האָב איך דערנאָך געזעהן ליגען די ציגעל אין אַנ׳אונאָרדנונג.—ס׳קאָן זיין—האָט מיר אַ געדאַנק ווידער אונטערגעזאָגט,—אַז זי מויערט אַ פּאַלאַץ מיט וועמען אַ צווייטען.

אַרום איז שוין געוואָרען גוט פינסטער. די בעהאַלטענע לבנה הינטער וואָלקענדלעך איז אויפ׳ן הימעל אַרויסגעקומען, די שטערען האָבען איינער צום צווייטען ווי געוואונקען. איבער׳ן הויף איז ווער פון אונזער שטוב געגאַנגען און האָט מיך גערופען: „מאָטעלע!‟

און ווידער האָבען מיר אַ גאַנצע נאַכט די געדאַנקען צורוה נישט געלאָזט. אין שטוב ביי אונז איז געווען פינסטער. איך בין געלעגען אויף מיין בעטעל, געוואָרפען פון אַ געדאַנקען־שטראָם אין אַ טיפער פערגעסענהייט. שפּעט אין דער נאַכט בין איך איינגעשלאָפען און גאַנץ שפּעט אויפ׳ן טאָג בין איך אויפגעשטאַנען מיט אַ שווערען און מידען קאָפּ. דער הימעל איז געווען ווידער אַ פערנעבעלטער. שווערע בלייערנע וואָלקענס האָבען זיך אויף איהם געצויגען, און איך האָב אַלץ נישט אויפגעהערט צו קלערען.

—וואָס שטעהט ער עס און וויל היינט אין חדר נישט געהן?—האָט ויער

אויף מיר אָנגעוויזען.—כ׳געה שוין... כ׳געה! האָב איך געענטפערט און מיך געלאָזט פון די טרעפ אַראָב.

דורכ׳ן הויז־פענסטער האָב איך דערזעהן יאָסקען דעם פעלדשער אָנ־קומען, און גלייך האָבען מיר אַלע געדאַנקען אַ פרעג געטהון: צי געהט ער נישט אַמאָל צו חו׳טשען? און איך האָב געפיהלט, ווי עפּעס האָט זיך מיר אין האַרץ אָבגעשטעלט. יאָסקעס שווערע טריט האָבען זיך באַלד אין הויז דערהערט; גלייך זעה איך, ווי ער עפענט דאָרט די טיר און געהט אַריין צו חו׳טשען. ס׳האָט מיך גענומען ווי אין פיבער וואַרפען. פאַר מיינע אויגען איז געשטאַנען חו׳טשע די שטענדיג־בלאַסע—אַ פערוויטיגטע, אַ נאַסע... פון שטערען רינען איהר שווערע טראָפּענס ווי שוויס אַראָב און דער רעגען גיסט...

—זי איז פערקיהלט געוואָרען!...—זאָגט מיר אַ געפיהל.

ווי צעטומעלט בין איך אין חדר געזעסען. אין צוזאַמענמישונג פון די פערשידענע קינדישע קולות ביים לערנען האָט אָבגעקלונגען אין מיינע אויערן, אַזוי ווי דאָס געוויין פון ווייבער ביים אָרון־קודש, וואו מען רייסט־איין פאַר אַ קראַנקען. און פאַר מיר איז געשטאַנען חו׳טשעס מאַמעשי אַ פערוויינטע. ביים מיטאָג האָב איך מיך נעבען מיין מוטער געדרעהט, אפשר איז זי געווען ביי חו׳טשען און וועט פון דאָרט עפּעס דערצעהלען? אָדער ווייסט זי גאָרנישט און וועט מיך אַהין שיקען אַ כלי לייהען,—האָב איך איהר גענו־מען קוקען אויף די הענד.

—וואָס דרעהט ער זיך מיר אין די אויגען?—האָט מיך מיין מוטער פון זיך געטריבען.

איך בין צוריק אין חדר געגאַנגען און זיך אַוועקגעזעצט וואו אין אַ ווינקעל. און ווידער האָט זיך געשטעלט פאַר מיינע אויגען חו׳טשע, ווי זי ליגט אַ בלאַסע אויף איהר בעטעל. די האָר זענען אויפ׳ן קישען צעוואָרפען, די ליפען האַלט זי שטייף פאַר יסורים צוזאַמענגעביסען.

איך האָב געוואָלט פאַר וועהטאָג, וואָס האָט מיך פלוצים אַרומגענומען, אויפשפּרינגען און לאָזען זיך לויפען נישט צו וויסען וואוהין. איך בין אָבער גע־בליבען זיצען. כ׳האָב געקלערט: פאַרנאַכט, אַזוי ווי איך וועל נאָר פון חדר אַהיימ־קומען, וועל איך גלייך ביי חו׳טשען די טיר עפענען, זאָגען איהר מאַמעשי, וואָס זיצט געוויס ביי חו׳טשעס בעטעל אַ מידע, אַז זי זאָל זיך געהן אָברוהען און איך וועל בלייבען זיצען ביי חו׳טשען. זי—האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט—וועט מיך אַ גלעט טהון און זאָגען, אַז איך בין גאָר אַ וואויל יונגעלע... און וועט מיך איבערלאָזען ביים בעטעל, פון וועלכען איך וועל נישט אָבטרעטען.—איך האָב מיר פאָרגענומען, איך וועל זיצען קעגען איהר אַ גאַנצע נאַכט און קו־קען, ווי זי שלאָפט. ווי זי האַלט די שענע אויגען צוגעמאַכט... און אַז זי וועט נור מיט דער האַנד אַ ריהר־טהון, אַזוי וועל איך שוין אויף די פיס שטעהן און איהר דאָס לעפעלע רעצעפּט דערלאַנגען אין איהר בלאַסע שענע האַנד.

זי וועט אויסטרינקען און געוויס שמייכלען, וואָס איך ששטעה ביי איהר בעט־על, און מיר וועלען רעדען פון פּאַלאַץ, וואָס מיר וועלען מויערן באַלד, ווי נאָר זי וועט אם ירצה השם געזונד ווערען—

באַלד פאַרנאַכט, ווי איך בין נאָר אין הויז אַריינגעקומען, האָט זיך ביי חו'טשען די טהיר געעפענט און איהר מאַמעשי איז אַרויסגעקומען מיט אַ טיכעל איבער'ן קאָפּ איינגעהילט. זי האָט אויף מיר אַ זייטיגען בליק געוואָרפען און איז ווייטער געגאַנגען. מיר האָט עס אָבער אויסגעוויזען, ווי זי קוקט אויף מיר בייז: „איבער דיר!... איבער דיר, דו יונג!"... און אַ געפיהל פון שאַנד האָט מיך בעדעקט.

איך בין, ווי געיאָגט פון וויפיל הענד, אין שטוב אַריינגעלאָפען. עס האָט מיר געדאַכט, ווי איהר קול יאָגט מיך נאָך, און איך האָב מיך נישט־ווילענדיג צו דער טיר אומגעקוקט. מיר האָט זיך אויך געדאַכט טיילמאָל, אַז אָט עפענט זיך די טיר און חו'טשעס מוטער קומט אַריין. איך האָב מיך אויף דער סאָפקע געוואָרפען און אין דער קאַלטער צעראַטע מיין געזיכט בעהאַלטען. מיך האָט ווי אין פיבער געוואָרפען. מיינע אויערן האָבען געהערט, ווי הו'טשעס מאַמעשי שטעהט ביי אונז הינטער דער טיר און קלאַפּט אַריין מיט די פויסטען: איך'על דאָס נישט שווייגען... איך'על נישט שווייגען!.. צרויס גיט איהם מיר!...

—געה זיך לייגען און טהו זיך אויס!—האָט מיך די מאַמע געטריבען.

איך האָב זיך שנעל אויסגעטהון, זיך גוט מיט'ן איבער־בעט איבער'ן קאָפּ צוגעדעקט. אַלץ אַרום מיר איז פלוצים ווי פערטויבט געוואָרען... פון דער־ווייטענס האָב איך דערזעהן אָנלויפען אַ צעהן־יעהריג מיידעלע אין ווייסען אָנגעטהון... זי האָט אַ טופּ־געבענדיג מיט איהר פוס אונזער אָנגעהויבענעם פּאַלאַץ אומגעוואָרפען... פון דאָרט לויפט זי שנעל, דאָס ווייסע בלוזקעלע איז ביי איהר אָפען, אַ ווייסע שוים שטורצט איהר פון מויל אַרויס און זי שרייט, קוים וואָס מען הערט: „אַ פּאַלאַץ עסט'ו מאָטעלע האָבען?... אַ שלאָס מיט אַ פּאַרק?" און לאָזט זיך צו מיר, מיט איהרע ענטבלויזטע הענד נעמט זי מיך ביים האַלז ווערגען; איך שריי—אָבער קיינער הערט נישט...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַז איך האָב אויף צומאָרגענס די אויגען געעפענט, האָב איך מיך גע־טראָפען ליגען דעם קאָפּ מיט אַ האַנד־טוך אַרומגעבונדען. מיין פאָטער איז געשטאַנען ביי דער ספרים־שאַנק און האָט געבריסען געשוויגען, און זיין שווייגען האָט מיך געצומען פיינליך שרעקען.

און ווען איך האָב מיך אויפגעהויבען אין חדר צו געהן,—איך האָב מיך געפיהלט גאַנץ און געזונד,—האָט מיר מיין פאָטער צו זיך צוגערופען, מיר

בײַ דער גאָמבע צונגענומען. ער האָט מיר קאַלט אין די אױגען אַרײנגעקוקט און געלאַסען צו מיר געזאָגט:

—עפּעס אַ חו׳טשע, אַ מײדעל און אַ פּאַלאַץ, האָסטו אין זין געהאַט אַ גאַנצע נאַכט... װי איך זעה, זוהן מײנער, איז נישט דאָס לערנען בײַ דיו־דער עיקר...

און ס׳איז בײַ איהם בעשלאָסען געװאָרען, מיך אַװעקצושיקען אױף אַ גאַנץ יאָהר, ביז מײן בר־מצוה, צו זײנעם אַ מקורב, אַ מלמד, אין אַ נאָהענט שטעטעל.

װי אַ שרעקליכער דונער האָבען מיך מײן פּאָטער׳ס װערטער אין האַרץ געטראָפען. איך װעל מוזען אױף אַ גאַנץ יאָהר פון מײן הײם אַװעקפאָהרען, כ׳װעל אַ גאַנץ יאָהר חו׳טשען נישט זעהן... און איך האָב מיר גאָר נישט געקאָנט פאָרשטעלען, װי אַזױ איך װעל דאָס יאָהר אַדורכלעבען.

און נאָך אין זעלבען פאַרנאַכט האָט שױן מײן פּאָטער בעשטעלט לײזער מיכל׳ס דעם פוהרמאַן, ער זאָל פאַרטאָג צו אונזער הױז צוקומען. ס׳האָט נישט געהאָלפען מײן מוטער׳ס בקשות און תחנונים, אַז ער זאָל לאָזען מיך כאָטש זײן נאָך אַ װאָך אין שטוב, איך זאָל מיר צוזעהן:

—זעה נור דאָס קינד, מערדער!—האָט זי איהם אָנגעװיזען אױף מײן בלײך געזיכט. נאָר מײן פּאָטער איז געװען אין זײן דעה,—װי מײן מוטער האָט איהם גערופען,—האַרט װי אַ שטײן, נישט פון אָרט צו ריהרען.

און דעם גאַנצען טאָג בין איך אױפ׳ן הױף אַרומגעגאַנגען, חו׳טשען צו טרעפען און איהר מיטטײלען, אַז איך פאָהר־אַװעק אױף אַ גאַנץ יאָהר... און מיט איהר זיך געזעגנען. אָבער אױף מײן אומגליק האָב איך זי נישט געטראָפען. ס׳האָט מיך גענומען בעאונרוהיגען: אפשר... אפשר איז זי?. נאָר אױף דעם בין איך גלײך בערוהיגט געװאָרען: איך האָב געזעהן חו׳טשעס מוטער רעדען און לאַכען מיט אַנדערע װײבער, גלײך װי בײַ איהר װאָלט גאָרנישט געטראָפען.

—אָבער װי לאַנג װעט זי זײן קראַנק—האָט מיך געפּײניגט—און כ׳װעל זי נישט קאָנען זעהן?...

אין אײגענעם אָװענד, װאָס איך דרױסען איז שױן גוט טונקעל געװען, די זון איז שױן פון לאַנג אונטערגעגאַנגען און אַ טיפער נאַכט־הימעל איז געװען איבער׳ן שטעטעל פערצױגען, בין איך אין שטוב אַרײן און האָב געטראָפען מײן מוטער מיט פערװײנטע אױגען אײנפּאַקען מײנע װעש און שבת׳דיגע מלבושים. איך האָב מיך אין אַ װינקעל אַװעקגעזעצט. דאָס האַרץ איז מיר װי פערקלעמט געװעזען, אין קאָפּ האָט מיר װי אַ שװער בלײ זיך אָנגעגאָסען, מײן האַלז האָט װי עפּעס געװאָרגען און זיך געקאָרטשעט צום װײנען, און פּלוצים בין איך אַרױס מיט אַ האַרציג געװײן.

מײן מוטער האָט דאָס אײנפּאַקען אַװעקגעלײגט. זי איז צו מיר צוגע־

גאַנגען, מיין קאָפּ אין איהרע ווערעמע הענד געטאַן און פון איהרע אויגען זענען אויף מיינע באַקען ווערעמע טרערען געפאַלען.

—וואָס איז דאָס פאַר אַ געוויין?—איז מיין פאָטער, אַריינקומענדיג פון מערב־דאַווענען, אַרויס מיט אַ געשריי אויף דער מאַמען.

מיין מוטער האָט ווייטער איינגעפּאַקט מיינע זאַכען מיט אַ שמיל שלוכּ־צען. און איך בין אַזוי, זיצענדיג אויף מיין בעטעל, די נאַכט אַדורכגעשלאָפען. און פאַרטאָג, דער מאָרגען האָט נאָר־וואָס גענומען בלאָהען, איז שוין געשטאַנען לייזער מיכל׳ס פוהר פאַר אונזער הויז.

איך בין אויף דער פוהר אויפגעשטיגען און אַלץ אַרום מיר האָב איך גאָר נישט געמערקט און געזעהן; פּייכט זענען מיר געווען די אויגען, און אין די אויערן האָבען מיר ווי עפּעס מאָדנע קולות אָבגעקלונגען. איין געדאַנק אָבער, וואָס איז גע־ווען צומדייטליכטען און וואָס איך האָב געפיהלט, אַז עס פּייניגט און עסט מיין האַרץ איז געווען דאָס, וואָס כ׳וועל מיר מוזען מיט חו׳טשען שיידען... מיינע אויערן וועלען שוין אַ צייט נישט הערען, ווי זי רעדט אַרויס אַזוי ליעבליך מיין נאָמען „מאָטעלע” און קוקט מיך אָן מיט אַזאַ וואַרעמען בליק...

אָבער אין פרעמדען שטעטעל, דאָרט אין קליינעם חדר׳ל ביי דער גרוי־סער גמרא, האָט זיך אָנגעהויבען מיין קאָפּ אויסצולייטערן און אַ טרייסט האָב איך דערפיהלט אין האַרץ: איך האָב גענומען חלומ׳ן, ווי איך וועל זאָס יאָהר זעהר פלייסיג לערנען. כ׳וועל אַהיים קומען, ביי אונזער אָפענעם פענסטער וועל איך זיצען אַ גאַנצען טאָג און לערנען. מיין קול וועט דעם גאַנצען הויף פערקלינגען... חו׳טשעס עלטערן וועלען פאַרבייגעהן און אויף אַ ווײלע זיך אָבשטעלען, צו מיין לערנען זיך איינהערען... ביז איינמאָל אין אַ שבת ביי־טאָג נאָכ׳ן שלאָף—האָב איך געוואוסט, אַז זיכער וועט עס אַזוי זיין—וועט מיך חו׳־טשעס טאַטעשי צו זיך אַריין פערבעטען, גלאַט אַזוי צו שמועסען אין לערנען. די שטוב וועט זיין שבת׳דיג אויפגערוימט. חו׳טשע וועט ביי מיין אַריינקומען רויט ווערען, און מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען וועט זי דערלאַנגען צום טיש שבת־פּרוכטען... איהר טאַטעשי וועט מיט מיר נעמען פערפיהרען אַ שמועס ווע־גען לערנען, און איך—האָב איך מיר פאָרגענומען—וועל נעמען די שווערסטע סוגיות פון תלמוד פערפלאָנטערן אַזוי, אַז חו׳טשעס טאַטעשי זאָל בלייבען זיצען פערגאַפט מיט צו׳עפענען מויל און איהר מאַמעשי זאָל אויף מיר מיט אַ טרער אין איהרע אויגען קוקען...

—פאַרוואָס פערזוכט איהר גאָרנישט?— וועט מיך פרעגען חו׳טשע, און מיר אין האַנד אַ מעסערל דערלאַנגען...

און אַזוי חלומ׳דיג איז דאָס יאָהר פאַרבייגעלאָפען.

געקומען איז דער טאָג, וואָס איך האָב אויף איהם אַזוי געוואַרט; ס׳איז געקומען דער טאָג, וואָס איך וועל שוין נעבען חו׳טשען נאָהענט זיין... חו׳טשע, וואָס האָט אין מיינע אויגען אויסגעזעהן ווי די הייליגע שולמית פון שיר

השירים און וואָס איך האָב אין מיין פאַנטאַזיע מיט איהר געשפּאַצירט איבער די שניר וחרמון בערג...

און אָט איך שטעה ווידער אויף מיין הויף. איך האָב זי נישט געטראָפען, ווי איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, ביים אָפענעם פענסטער זיצען ווי אַלעמאָל איז דאָס פענסטער געווען פערקלאַפּט און דאָס רויטע פאָרהאַנגעל אַראָבגעלאָזט. ס׳האָט מיר עפּעס כּלוצלונג אַ קלאַפּ אין האַרץ געגעבען און אַלץ אַרום אין פאַר מיינע אויגען ווי פערדונקעלט געוואָרען:

איך האָב מיט אַמאָל דערזעהן איהר אָנקומען, אָבער ווי ענטשטעלט האָט עס מיך: איך האָב נישט געטראָפען יענע חו׳טשע מיט די גרויסע פערטראַכטע אויגען—איך האָב געטראָפען חו׳טשען אָנגעטהון אין אַ גימנאַזיען קליידעל, זי איז געווען אַרומגערינגעלט מיט חבר׳טאָרינס און אַלע האָבען פרעהליך און זאָרגלאָז געלאַכט.

איך האָב נאָך קיין טראַכט נישט געטהון, ווי זיי זענען פאַרביי מיר דורכגעגאַנגען. חו׳טשע האָט מיך געגומען ערנסט אָבמעסטען מיט אַ בליק, ווי זי וואָלט זיך געוואָלט דערמאָנען ווער איך בין. איהרע חבר׳טאָרינס האָבען זיך גענומען שושקען און סוד׳ען וועגען מיר. פּלוצלינג האָט איינע אָנגעוויזען אויף מיין לאַנגע קאַפּאָטע, איך האָב דערפיהלט ווי דאָס פּנים פלאַמט מיר ווי צונטער; די אויגען וואָלט איך וואו בעגראָבען. און מיט איין שאָס זענען אַלע גלייך אַרויס מיט אַ געלעכטער. חו׳טשע איז באַלד פערשוואונדען צוזאַמען מיט אַלע און איך בין געבליבען שטעהן אויפ׳ן אָרט, איך האָב מיר נישט געקאָנט אַ ריהר טהון. אַנטלויפען וואָלט איך געוואָלט אין יענער מינוט ערגעץ ווייט, דאָרט וואו ס׳זענען גאָר קיין מענשען נישטאָ—אָבער מיינע פיס זענען געווען אונטערגעהאַקט. דאָס האַרץ, האָב איך געפיהלט, איז אַרומגעגאַרטעלט פון אַ שלאַנג, ווערענדיג צעקוועטשט. פאַר מיינע אויגען לויפען פערשידענע געשטאַלטען פאַרביי; ווער, דאַכט זיך מיר, איז צו מיר צוגעקומען, האָט מיך מיט אַ האַנד ביי אַנ׳אַקסעל אָנגענומען און אין שטוב מיך אַריינגעפיהרט...

י. פערלע

יודישע פערלע.

אַ לעגענדע.*)

„...יאָהרען װעלען אַריבער און דורות װעלען פֿאַרבײגעהן, װי עס געהט פֿאַרבײ די שוים אויפֿ'ן ים און דער שטורם אין סטעפּ. און פֿערגעסען װעלען װערען די, װאָס זענען געפֿאַלען מיט אַ קללה אויף די ליפּען און די, װאָס האָבען געמורמעלט אַ ברכה. פֿערגעסען װעלען װערען אויך יענע װאָס זענען יונגערהײט אַלט געװאָרען און די, װאָס זענען אַלטערהײט פֿון זינען אַראָב. די ערד װעט זיך צוריק אויסגלײכען און אַדוים װעט דער פֿויער מיט זײן אַקערײזען: אײנמאָל זיך אײנשנײדען אין איהר, נאָך א מאָל, איבערמיסטיגען, איבערװאַרפֿען — ביז עס װעלען אויפֿגעהן פֿעלדער מיט ליכטיגע, גאָלדענע בײטען תבואה און עס װעלען צוריק פֿול װערען די שײערען, דאַמאָלס װעלען זיך אויף די פֿרישע לאָנקעס פּאַשען שאָף און רינדער און פֿרעהען זיך און לויבען גאָט פֿאַר דער דעמאָלדיגער שעהנער װעלט.

נאָר ערגעץ בײ אַ פֿערװאָרפֿענעם װעג װעט שטעהן אַנ'אײנזאַמע טאָפּאָלע מיט נאַקעטע, אָבגעברענטע, צװײגען און זי װעט קאָנען דערצעהלען פֿון הימלען, װאָס האָבען טאָג און נאַכט געברענט און פֿון קללות, װאָס האָבען זיך צודראָזיגע הימלען געריסען. ערגיץ אויף אַ פֿעלד, צוטרעטען און צואַקערט, װעט זיך נאָך אָנזעהן אַ בערגעל פֿון אַ „ברודער-קבר", װאָס װעט דערמאַנען אָן טרעהרען פֿון מאַמעס און שלאָפֿלאָזע נעכט, אָן ביטערע זיפֿצען, װעלכע קײנער האָט נישט פֿערנומען און אָן ברכות, װעלכע קינדערישע ליפּען האָבען פֿאַר'ן שלאָפֿען געהען געשיקט זײערע טאַטעס אין די װײטע פֿעלדער אַרײן. עס װעט אויך ערגעץ װאו פֿון אַנ'אַלטער חורבה'דיגער שוהל אַרויסברומען אַ ליעד פֿון פּײן און לײד, אַ ליעד, װאָס װעבט זיך שוין דורות און אַזוי װי אומשולדיג פֿערגאָסען בלוט, רוהט זי נישט קײנמאָל.

דעמאָלט קומען װעט אַ צײט, װען פֿון הײנטיגען יונגען דור װעלען בלײבען אײנציגע זקנים, און ערגעץ װאו װעט זיך געפֿינען אַ יודישע באָבע, װאָס װעט אין אַ שבת פֿאַרנאַכט, װען עס שטאַרבט די זון שטום און פֿער'צער'ט, צונויפֿרופֿען איהרע אַלע אײניקלעך, הײסען זײ אַװעקזעצען נעבען אויװען און

---

*) בעמערקונג: די זאַך איז געװען געדרוקט אין אַ טעגליכער צײטונג, װאו דער רעדאַקטאָר האָט דעם אויטאָר שטאַרק אַרומגעשניטען, און מיר גיבען זי דאָ אינגאַנצען לויט דעם אויטאָרס װילען.
די רעדאַקציע.

זאָגען: „קומט, ליעבע קינדערלעך מיינע, זעצט אייך אויס דאָ דערנעבען, ליינט צו אַ קעפּעל צו אַ קעפּעל און זאָל זיך אייך דאַכטען, אַז עס חלום'ט זיך אייך אַ חלום. די באָבע וועט אייך אַ מעשה דערצעהלען און חעט חעמען קומען טרעהרעלעך אין ד'אויגען, זאָל ער זיי אָבווישען און שחייגען". דער באָבעס קול חעט חערען שטיל דעמאָלט, אַזוי שטיל, חי עס איז דער לעצטער אָטהעם פֿון שבת פֿאַרנאַכט אין אַ יודישער שטוב. און אָנהויבען חעט זי אַזוי:

— עס איז געווען אַ מאָל אַ מלך, האָט ער געלעבט אין שכינות מיט אונז. דער דאָזיגער מלך איז אַזוי רייך און קלוג געחען, חי קיינער אין דער וועלט. געהאַט שאָף און רינדער, און אַלערליי טייערע חפצים. דאָס פֿאָלק האָט איהם שטאַרק ליעב געהאַט און ער דאָס פֿאָלק—דעסגלייכען. האָבען דאָס ניִשט געקאָנט דערליידען אַנדערע מלכים און שטילערהייט געטראַכט, ווי אַזוי איהם דאָס דאָזיגע עשירות צוצונעהמען. דער קלוגער מלך האָט עס געפֿיהלט און אַרומגעגאַנגען דעריבער שטאַרק פֿערטרויערט און ביינאַכט שלאָפֿען ניִשט געקאָנט. האָט ער זיך איינמאָל מישב געחען און צונויפֿגערופֿען אַן אסיפה פֿון גרויסע לייט און שררות און דערצעהלט זיי זיין שחער געמיטה. די גרויסע לייט האָבען זיך פֿערטראַכט און דער שני למלך האָט זיך אַזוי אָנגערופֿען:

— אדוני קיניג! דאס, וואָס דו האָסט געטראַכט האָבען מיר שוין לאַנג אין זינען און דיינע חלומות זענען אונזערע חלומות. ס'איז נאָהנט די צייט, חען די שכנים אונזערע חעלען זיך וואַרפֿען אויף אונז, כדי אונז פֿון דער וועלט אָבצומעקען, דעריבער וואָלט אונזערע עצה געווען—מען זאָל אָנשאַרפֿען די שחערדען און די שפיזען און זיין גרייט אַקעגענצושטעלען זיך.

איז עס דעם קעניג געפֿעלען געוואָרען און ער האָט געהייסען מודיע זיין פֿון איין עק מדינה צו דער צווייטער — מען זאָל זיך גרייטען. איז געוואָרען, ליעבע קינדערלעך, אַ גרויסע בהלה אויף דער וועלט. וואָרום דערוואוסט האָבען זיך דערפֿון די שכנים, האָבען זיי זיך נעפֿעדערט און באַלד אַרויס מיט זייערע חילות.

און אַז מען איז אויפֿגעשטאַנען איינמאָל איז דערפֿריה איז שוין די גאַנצע וועלט אין פֿלאַמען געשטאַנען. דערפֿער און שטעדט, וועלדער און פֿעלדער, גיינגערטנער און סעדער, פּאַלעען און פּאַלאַצען — אַלץ האָט געברענט. פֿון אַלע וואַסערען איז בלוט געוואָרען. פֿון אַלע הייזער — בערגער אַש

צו יענער צייט איז אין קרוין-פּוילען יודען אַזוי ביטער געחען, אַז ס'איז נאָר ניִשטאָ די מאָס, מיט וועלכער מען זאָל עס קאָנען איבערמעסטען און ס'זענען נאָר ניִשטאָ די רייד, מיט וועלכע מען זאָל עס קאָנען אויסדערצעהלען. אויף דרום און צפון, אויף מזרח און מערב — אומעטום האָט זיך געגאָסען יודיש בלוט. וואָרום געגליקט האָט עס יענעם קלוגען מלך און אונזערן — ניִשט. איז אונזערער אַריין אין גרויס גרימצאָרן און געפּייניגט דערפֿאַר יודען. געטריבען זיי פֿון איין אָרט אויפֿ'ן צווייטען, אין קאַלטע ווינטער-נעכט, אין די טיפֿ-

סטע בלאָטעס, אין די גרעסטע קעלטען, ווען דאָס לייב האָט זיך איינגעשרומ-
פען, האָבען זיך געצויגען מתנות הונגעריגע און נאַקעטע; שלאפע, געלעהמטע
זקנים און טראָגעדיגע, און אויך קינדער ביי דער ברוסט האָט מען מיטגע-
שלעפט. צווישען הימעל און ערד זענען נפשות אויף דער וועלט געפאַלען און
נאָך איידער זיי האָבען די ליכטיגע שיין פון טאָג דערזעהן — שוין פון דער
וועלט געגאַנגען.

און אַז ס'האָט זיך געמאַכט — דאָס חיל פון יענעם מלכות איז אַ וועק פון
אַ שטאָדט און אונזערס איז צוריק אַריין — זענען די געשרייען מיט די יללות
געגאַנגען עד לב השמים. ווייל געקומען זענען גוים און פאַלש עדות געזאָגט,
אַז די יודען האָבען געפיהרט גוט-פריינדשאַפט מיט'ן שונא, אַז זיי האָבען איהם
אויפגענומען און מכבד געווען. איז מען אַריין אין יודישע שטיבען, געמאַכט אַ
תל פון האָב און גוטס, די מענשען אויסגע'שחט'ען, און די, וואָס זענען איבער-
געבליבען האָבען אַרומגעוואַנדערט אויף די ליידיגע וועגען — פערשעהמטע פאַר
גאָט'ס הימעל און פאַר גאָט'ס וועלט. קינדער האָבען זיך ביי די זייטען פון די
וועגען אַרומגעוואַלגערט, און יעדען דורכפאָהרער און דורכגעהער געפרעגט:
„האָט איהר ניט געזעהן, האָט איהר ניט געהערט? מיין טאַטע איז ביי אַ
גמרא געזעסען און תורה געלערנט. מיין מאַמע איז אַ צדקת געווען, ווייסט
איהר ניט, וואו זיי זענען אַהינגעקומען?"

און אין יענער שטאָדט, וואו אייער באָבע איז געבוירען געוואָרען, האָט
זיך אַזאַ מעשה פערלאָפען:

געלעבט האָט דאָרט אַ יוד אַן עושר. אַ גרויסער תלמיד חכם און אַ מכניס
אורחים. האָט דער דאָזיגער עושר געהאַט דריי איידימס — שעהן, ווי גאָלד.
די שכינה האָט אויף זיי גערוהט. האָבען זיי געגעסען קעסט ביי שווער-און-
שוויגער און יום ולילה געזעסען על התורה ועל העבודה. שווער און שוויגער
האָבען אָנגעקוואָלען פאַר נחת און די דריי ווייבער זייערע — שעהנע און צנועה'-
דיגע, ווי אונזערע הייליגע אמהות — האָבען געבענטשט די שעה און די מינוט,
ווען גאָט האָט זיי מיט אַזעלכע מענער בעגליקט. וואָרום געווען זענען די איי-
דים'ס אַזעלכע, וועלכע זענען ניט אַרויס מפתח ביתם, ניט געוואוסט וואו
איין און וואו אויס, אויסער איינמאָל אין טאָג אין אַ שעהן וועטער, זענען זיי
אַראָבגעגאַנגען אויף אַ שעה אין גאָרטען אַריין, וואָס דער שווער האָט פאַר
זייערט-וועגען פערפלאַנצט.

מאַמעס האָבען זיך געוואונשען, אַז זייערע זיהן זאָלען אויפוואַקסען ניט
בעסערע און ניט ערגערע, ווי דעם גביר'ס איידים'ס, און אַז זייערע טעכטער
זאָלען קריגען אַזעלכע מענער, ווי די דאָזיגע דריי יונגע-לייט זענען.

אַזוי האָט מען אָבגעלעבט יאָהרען מיט יאָהרען: די וועלט האָט ניט
געהאַט מיט זיי קיין מגע ומשא און זיי ניט מיט דער וועלט. ביז ס'האָט זיך
געמאַכט די פינסטערע בהלה.

יענע חילות, וואָס האָבען שוין געהאַט פֿערנומען אַ העלפֿט פֿון קרויז-
כּוּ·לען האָבען אויך אָן אונזער שטאָדט נישט פֿערגעסען. און אין אַ שעהנעם
פּריה-מאָרגען איז אַריין אַ רייטער אויף אַ ווייס פֿערד און גענומען טרומייטערען
אויף מזרח און מערב, אויף דרום און צפון: „זייט וויסען איהר אַלע, פֿון גרויס
ביז קליין, אַז די שטאָדט איז פֿערנומען דורך אונז און פֿון איצט אָן, ווערען
מיר דאָ די בעלי-הבּתים".

איז געוואָרען אין שטאָדט אַ טויטע שטילקייט, יודען האָבען פֿערמאַכט
די געוועלבער, פֿערשלאָסען טהיר און טויער און געזעסען אין שטוב. יעדער
האָט מורא געהאַט אַרויסצוגעהן — טאָמער טרעפֿט ער זיך מיט איינעם פֿון
פֿרעמדען חיל און יענער וויל פֿערפֿיהרען מיט איהם אַ שמועס. מען האָט שוין
געוואוסט ביי אונז, אַז דערפֿאַר האָט מען אין אַנדערע שטעדט געשחט'ען און
געהאָנגען.

איז אַריבער אַ צייט און מען האָט נישט געוואוסט, וואָס אויף דער גרוי-
סער וועלט טהוט זיך און די גרויסע וועלט האָט נישט געוואוסט פֿון אונז. ביז
איינמאָל ביי נאַכט — האָט זיך דורך די פֿערמאַכטע טהיר און לאָדען דערטראָגען
אַ גערויש פֿון רייט-וועגען און פֿערד, האָט מען נישט געוואוסט, וואָס און ווען,
נאָר בעגינען, ווען אין דרויסען האָט נאָר וואָס אָנגעהויבען בלויען, האָט זיך
אויפ'ן טראַקט אויפֿגעהויבען אַ שטויב און באַלד דערנאָך איז ווידער אַריין אַ
רייטער, דאָסמאָל שוין אַ אונזעריגער, און אַזוי ווי יענער געקומען טרומייטערען
אויף אַלע זייטען: „זייט וויסען, איהר אַלע, פֿון גרויס ביז קליין, אַז די שטאָדט
איז צוריק פֿערנומען דורך אונז".

איז אַרויס דער רב מיט אַ גאַנצע עדה יודען און מקבל-פּנים געווען דעם
עלטסטען פֿון חיל מיט ברויט און מיט זאַלץ. און אַרויס זענען כּלי-זמרים מיט
פֿידלען און פֿלייטען, דער רב מיט דער ספר-תּורה אין האַנד האָט געהאַלטען
אַ דרשה, אַז פֿון איצט אָן זאָל זיין שלום ושלוה אויף דער וועלט און עס זאָ-
לען מקוים ווערען די רייד פֿון נביא, אַז אַ וואָלף זאָל לעבען בשלום מיט אַ
שעפּסעלע.

האָבען אָבער דאָס נישט געקאָנט פֿערטראָגען אונזערע שונאים, זענען זיי
געגאַנגען און געשיקט דעם אָגראָדניק, וואָס האָט יאָהרען לאַנג געדיענט ביים
גרויסען עושר, מיט אַ מסירה צום עלטסטען. האָט דער שררה (דער עלטסטער
פֿון אונזער חיל איז אַ שררה געווען) איהם געפֿרעגט, וואָס ער וויל, האָט דער
אָגראָדניק זיך אַזוי אָנגערופֿען: „אדוני פּריץ! אויב דו וועסט מיך נישט אויסגע-
בען און פֿערזיכערען מיין לעבען, וועל איך דיר דערצעהלען, וואָס דאָ איז גע-
שעהען, ווען דער שונא איז אַריין". דער שררה האָט איהם צוגעזאָגט און גע-
הייסען רעדען. האָט זיך דער גוי איבערגעצלמ'ט און דערצעהלט, אַז דאַמאָלס,
ווען דער שונא איז געשטאַנען אין שטאָדט, האָט זיך ביי יענעם עושר אין הויז
מכלומרשט בעהאַלטען איינער פֿון אונזערע פֿוס-געהער, וואָס האָט שוין קיין
צייט געהאַט צו אַנטלויפֿען, איז ער געלעגען דאָרט אַ טאָג מיט אַ נאַכט. נאָ-

און דערפֿריה, ווען דעם שונא'ס רייטער זענען פֿאַרבייגעפֿאָהרען פֿאַר יענעם הויז, האָבען די יודען פֿון דאָרט גענומען דעם פֿוסגעהער און איהם איבערגעגעבען אין זייערע הענד!

— זאָגסט אמת? האָט דער שררה אַ פֿרעג געטהון.

— אמת, ווי מיר האָבען אַ גאָט אין הימעל.

איז געוואָרען דער שררה מלא כעס און אַרויסגעגעבען אַ בעפֿעהל — מען זאָל תיכף נעהמען אַלע מאַנסלייט, וואָס מען וועט געפֿינען אין יענעם הויז. האָט מען לאַנג נישט געוואַרט און מען איז געגאַנגען. גראָד איז דער גביר דאַמאָלט אין דערהיים נישט געווען, נאָר די דריי אײדימ'ס זענען געזעסען און עוסק געווען בתורה, האָט מען נישט געפֿרעגט וואָס און ווען, נאָר מען איז אַריין צו זיי אין חדר און געהייסען מיטגעהן. האָבען די דריי יונגע-לייט נישט פֿערשטאַנען, נעבעך, וואָס מען וויל פֿון זיי, זענען זיי געשטאַנען און געגאַפֿט. האָבען די שליחים געמיינט, אַז דאָס ווילען זיי נישט געהן, זענען זיי אַריין אין גרויס רציחה און גענומען שלאָגען און שלעפּען.

און אַז די דריי ווייבער האָבען דאָס דערזעהען, האָבען זיי פֿערבראָכען מיט די הענד און געוואָרפֿען זיך צו די רשעים'ס פֿיס: „גוטע מענשען — וואוהין פֿיהרט איהר זיי און נאָך וואָס?

נאָר ס'האָט גאָר נישט געהאָלפֿען און מען האָט די דריי מענער צוגענומען. און מען האָט זיי געשטעלט פֿאַר'ן עלטסטען, האָט ער זיי בעטראַכט פֿון קאָפּ ביז פֿוס און צעלאַכט זיך, און אַז ער האָט גערעדט צו זיי און זיי האָבען איהם נישט געענטפֿערט — מחמת נישט פֿערשטעהן קיין גוי'יש — האָט ער געווידעלט און געשפּיגען אין פּנים אַריין. ווען ס'איז אַוועק דער טאָג און עס איז צוגעפֿאַלען די נאַכט, דאַמאָלס האָט ער זיי געהייסען צונעהמען און אַוועקפֿיהרען. האָט מען זיי געפֿיהרט פֿון שטאָדט אַרויס ערגיץ אין אַ ליידיג פֿעלד אַריין צום וואַלד צו...

דאָרט, קינדערלעך, זענען געשטאַנען דריי גרויסע בוימער — דריי אַלטע דעמבעס. האָבען די יונגע-לייט, נעבעך, פֿערשטאַנען, אַז אצינד שלאָגט זייער לעצטע מינוט און אין דער שטיל ודוי געזאָגט און געזעגענט זיך מיט דער וועלט. נאָר איינס האָבען זיי נישט געקאָנט משיג זיין: פֿאַרוואָס קומט דאָס זיי. סיידען נור, אַז דאָס הייסט מלחמה...

ס'האָט לאַנג נישט געדויערט — האָט אַ פּויק געקלאַפּט און וועלנער האָבען גענומען שרייען און אַ גערודער איז געוואָרען, נור אַז מען האָט אַרויפֿגעצויגען דעם ערשטען אײדים אויפֿ'ן בוים, האָט זיך דער שטריק איבערגעריסען, האָט מען איהם נאָך אַמאָל אַרויפֿגעצויגען איז ער ווידער אַראָבגעפֿאַלען — און אַזוי ביז ער איז טויט געוואָרען. ביים צווייטען ווידער האָט דאָס פּנים געשיינט, ווי די זון און די אויגען געלויכטען, ווי די שטערען, וואָרום דער איז געווען צווישען זיי דער שענסטער און דער קליגסטער. און אַז מען איז צוגעקומען צום יונגסטען האָט ער פֿערמאַכט די אויגען. און פֿערמאַכט האָט ער זיי דערפֿאַר, ווייל דער וועהטאָג איז איהם געווען גרויס און די בושה

נאָך גרעסער. ווען מען האָט איהם אַרויפגעצויגען איז ער געווען רוהיג און זויס, ווי אַלאַבאַסטער. קיין איין קנייטשעלע, קיין איין צייכענדעל פון שרעק איז אויף זיין פנים נישט געווען. באַלד האָט די שטאָדט זיך דערוואוסט, — איז געוואָרען אַ יאָמער און אַ קלאָג; גרויס און קליין האָבען קריעה געריסען, יונג און אַלט — די קעפ מיט אַש בעשיט. עס זענען פער'צער'ט געוואָרען די פנימער און פערשלאָסען די מיילער. ס'האָבען די אויגען געקוקט און נישט געוואוסט וואָס זיי זעהען, די אויערען — נישט געוואוסט, וואָס זיי הערען. און שטיל איז געוואָרען אויף דער וועלט, אַזוי ווי פאַר יציאת נשמה. — קיין ווינטעל, קיין שאָרך פון קיין בלעטעלע. אַלץ איז געשטאַנען פערשטיינערט, ווי אין גרויסען צער, וואָס דער וועלט האָט געטראָפען.

און די פינסטערע מאַמע, מיט די דריי טעכטער, נעבעך, האָבען זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען און ביינאַכט אַוועק זוכען די קדושים. גראָד איז געווען פינסטער — חושך מצרים, — האָבען זיי געבלאָנדזשעט און נישט געפונען דעם וועג. נאָר פלוצלונג האָבען זיי דערזעהען, ווי פון וויטען וואַלד לייכט עפעס אַרויס, אַזוי ווי די לבנה וואָלט פון דאָרט אַרויסשיינען. האָבען זיי זיך דערנעהנטערט און דערזעהן ליגען די דריי מתים — ווייסע ווי די טויבען און ריינע ווי די פליגלען פון מלאכים און אַרום און אַרום איז געווען אַזאַ ליכטיגקייט, אַז מען האָט געזעהן יעדעס בלימעל און יעדעס גרעזעל.

זענען זיי, נעבעך, אַרויפגעפאַלען איינע אויף די אַנדערע און ביטער געקלאָגט. און מיטגעקלאָגט האָבען אין וואַלד אַלע בוימער. דאָס ווידער-קול און די גאַנצע נאַכט. דערנאָך, אַז זיי האָבען זיך שוין גוט אויסגעוויינט, האָבען זיי גענומען די דריי הרוגים, פערוויקעלט אין ליילעכער און אַזוי אַרום אין שטאָדט אַריינגעברענגט, וואו ס'האָט זיך שוין פאַר דער שוהל געהאַט צונויפ-געקליבען אַ גרויסער עולם יודען מיט'ן רב בראש, געמאַכט אַ הספד און די חשוב'סטע לייט פון שטאָדט האָבען געטראָגען די מטות צום הייליגען אָרט...

עס איז אַוועק אַ טאָג, צוויי און דריי. גרויס און פערוויינט זענען זיי געקו-מען אויף דער וועלט און אַזוי זענען זיי אַוועק פון איהר; ווי זיי וואָלטען נאָך געטראָגען דעם צער אין זיך פון דער ערשט נישט-לאַנגסטיגער בראָך און אויך דאָס אומגליק פון דעם גאַנצען יאָהר. נאָך האָט מען גערעדט אין יעדע שטוב פון דעם געשעהעניש, מען איז אַרומגעגאַנגען ווי אויפ'ן עולם התוהו. די פנים'ער זענען געווען פערוויסט און די אויגען פייכט — אָבער דערמיט האָט עס נאָך קיין סוף נישט גענומען. וואָרען אַזוי איז שוין דער סדר עולם, איין אומגליק שלעפט מיט זיך מיט דאָס צווייטע, און אַצינד קומט ערשט אַ נייע צרה.

עס איז אַרויס אַ בעפעהל, אַז ווען די זון וועט זיך זעצען — זאָלען זיך אין שוהל צוזאַמענגעהמען די חשוב'סטע לייט פון שטאָדט, ווייל דער שררה דאַרף זיי מודיע זיין אַ גרויס נייעס. זענען די פנים'ער געוואָרען נאָך שוואַרצער און די אויגען נאָך פערוויינטער. חייל חאָטש מען האָט גאָר נישט געזאָגט, האָט

דאָך יעדער געפֿיהלט, אַז ס'הענגט אַ פֿרישע קללה איבער אַלע קעפּ, װאָרום קיין גוטס װעגען יודען טראַכט ער, דער שררה, אודאי ניט. אַ גאַנצען טאָג איז מען אַרומגעגאַנגען, און איינער ביים אַנדערען האָט געפֿרעגט: „אפֿשר װייסט דו? אפשר װייסט דו? נאָר װער האָט געקאָנט װיסען!

קוים מען האָט דערלעבט די נאַכט, האָבען זיך צוזאַמענגענומען אַלע בעלי־בתּים אין שוהל אַריין, אַלע חשוב'ע לייט, װייל אַזוי האָט זיך דעם שררה פֿערגליסט. מען האָט אָנגעצונדען ליכט אין אַלע הענגלייכטערס, עס זאָל אינ־איינװענגס זיין לכבוד דעם פּריץ אויך, אפשר װעט איהם דער כבוד װייכער מאַ־כען, און מען האָט געװאַרט מיט פֿערזאָרגטע און ערנסטע פּנים'ער אויף דאָס, װאָס עס דאַרף געשעהען, און אַז די שוהל איז שוין געװען פֿול געפּאַקט, איז אַריין אַ שליח, געשיקט פֿון שררה, פֿאַר װעלכען ס'האָט זיך די גאַנצע עדה יודען אויפֿגעשטעלט און, שװייגענדיג, איהם מקבל פּנים געװען. דער שליח איז אַרויף אויפֿ'ן בעלעמער און אַזוי געזאָגט:

— זייט װיסען, יודען, אַזוי! מיר האָבען אויפֿגעהאָנגען דריי פֿון אייערע ברידער דערפֿאַר, װאָס זיי האָבען אומגעבראַכט איינעם פֿון אונזערע פּוס־גע־הער, פֿון װעלכען מיר װייסען, אַ חוץ װאָס מיר װייסען ניט. זיי זענען געװען מוסרים און אַרויסגעגעבען דעם שונא אויך אונזערע פּלענער. זיי האָבען גערעדט, װאָס מען דאַרף ניט און געטהון, װאָס מען טאָר ניט. דעריבער האָט מען מיר בעפֿוילען אייך מודיע צו זיין, אַז היות, אַזוי װי איהר װייסט, דאָס אַלע מיינע רייד זע־גען דער ריינער אמת, ליגט אויף אייך אַ הייליגער חוב — איהר זאָלט אונז אונטער'חתמ'ענען אַ כּתב, אַז דאָס אַלץ איז געטהון געװאָרען מיט אייער הסכּמה און, אַז אונזער משפּט איז געװען גערעכט. דערויף גיבען מיר אייך צייט אַ טאָג מיט אַ נאַכט. און אויב איהר װעט אין דער דאָזיגער צייט ניט אויספֿיהרען אונזער בעפֿעהל, װעלען מיר יעדען עלטסטען פֿון אייער יעדער צעהנטער שטוב — קעפּען!

איז געװאָרען אין שוהל אַ גרויסע אימה'דיגע שטילקייט, און אַ שוידער איז אַדורך איבער'ן לייב. נאָר פּלוצלונג האָט זיך פֿון אונטער'ן אָרון־הקודש אַפּער דערהערט אַ שטיל ברומען, אַזוי װי עס װאָלט געברומט אַ טויב: „יודען, אויב איהר װעט דאָס דאָזיגע כּתב חתמ'נען — װעט עס זיין פֿאַלש גע'חתמ'ט און דעריבער װעט אָבגעמעקט װערען אייער נאָמען פֿון גאָט'ס ערד און פֿער־לאָשען װעט װערען דאָס אייביגע ליכט, װאָס װייזט אייך דעם װעג, װייל איהר װעט נעהמען און מיט די אייגענע הענד אַרויפֿליינגען אַ קללה אויפֿ'ן גאַנצען כּלל ישראל".

איז אין שוהל פּלוצלונג אויסגעבראָכען אַ יאָמער: עס האָבען געװיינט די װענד, די מנורות מיט די הענגלייכטער און געװיינט האָבען די לייבען מיט די הערשען, די פֿידלען מיט די פֿלייטען, װאָס זענען געװען אויסגעשניצט און אויסגעמאָלט אויף דער מזרח־װאַנד, און ביי'ם אָרון קודש האָט זיך אַ גאַנצע צייט געװיגט דאָס פּרוכת, אַזוי װי די שכינה זאָל דאָרט אַרומציטערען און זיך מזיינען.

אַ שווערע נאַכט איז געפֿאַלען אויף דער שטאָדט. נישט געווען קיין שטוב, וואו מען האָט געוואָלט אין יענער נאַכט שלאָפֿען, און נישט געווען דער מענש, וואָס עס זאָל איהם גאָר איינפֿאַלען אַנ'אויג צוצומאַכען. וואָרום אַ גאַנצע נאַכט איז דאָס בית-המדרש פֿול געווען מיט יודען, ווער אַרײַן און ווער אַרויס און ביז בעגינען האָט מען נישט אויפֿגעהערט צו זאָגען סליחות און תהלים. דער רב אַליין איז געשטאַנען ביי'ם עמוד און געזאָגט אַ פסוק נאָך אַ פסוק און דער גאַנצער עולם נאָך איהם, אַזוי ביז די זון איז אויפֿגעגאַנגען. און ווען דער פֿריה-מאָרגען איז אָנגעקומען, האָט מען אויסגערופֿען אַ תענית, געלייענט „ויחל" און שטיל איז מען זיך צוגאַנגען — יעדער מיט אַ אָנגעוועהטאָגט האַרץ און מיט אַ גרויסען בטחון, צו דעם, וואָס לעבט אייביג.

יענער טאָג האָט זיך געצויגען זעהר לאַנג. יעדע שעה האָט אויסגעזעהן אַ יאָהר. און גראָד איז ער אויסגעפֿאַלען אַ שעהנער. די זון האָט געשיינט און אַ קלאָרער, בלישטשעדיגער שניי איז געלעגען, אַזוי קלאָר און ווייס, וואו עס זיגען געווען די נשמות פֿון די דריי קדושים. געדאַכט האָט זיך אָבער, אַז ער שטעהט אויף איין אָרט, און עס וועט קיינמאָל קיין נאַכט נישט קומען. נאָר ווען דער תענית איז אַריבער, די נאַכט איז צוגעפֿאַלען און מען האָט שוין געהאַט אָבגעדאַווענט מנחה-מעריב, איז דער רב דעמאָלט אויך, נאָך איידער ער האָט געהאַט פֿערפֿאַסט, אַוועק מיט אַ מנין אַלטע, חשוב'ע בעלי-בתים צום שררה אין זיין פּאַלאַץ אַריין. זיי בעגלייטען איז אַרוים די גאַנצע שטאָדט, טויזענטער מיי-לער האָבען זיי געבענשט, טויזענטער אויגען האָבען זיך אויפֿגעהויבען צום הי-מעל און געבעטען רחמים. קינדער זענען צוגעלאָפֿען און געווינשען: „זייט מצליח, זייט מצליח". און כלות מיט חתנים האָבען מנדב געווען זייערע חתן-כלה-מתנות פֿאַר אָרעמע-לײַט.

אַזוי זענען זיי געקומען צום שררה, דער רב מיט די חשובים. נאָר דאָרט האָט מען זיי געהייסען וואַרטען, וואָרום דער שררה איז געשלאָפֿען. האָבען זיי געוואַרט אַ שעה און צוויי און דריי, און אין דרויסען איז דערוויל געשטאַנען אַ גרויס-קעפּיגער עולם און היים מתפלל געווען הינטער'ן בלויזען הימעל.

און אַז דער שררה האָט זיך שוין געהאַט אויסגעשלאָפֿען, איז ער אַריין צו זיי און אַזוי געזאָגט: „איהר זענט געקומען חתמ'ענען? גוט! באַלד וועט מען אייך אַריינבּרענגען דאָס כתב".

האָט זיך אַרויסגעשטעלט אונזער רב — דער גרעסטער ירא-שמים, מיט אַ גרייז-גרויער באָרד ביז צום גאַרטעל, — און אַזוי זיך אָנגערופֿען:

— גנעדיגער האַר! דיין מאַכט איז גרויס און שטאַרק, ווייל אַ דעה האָ-סטו ביי דעם מלכות און דו ביסט פֿון איהם געשיקט. דעריבער איז יעדער איינציגער מחויב היילינג מקיים צו זיין אַלע דיינע רייד און אַלע דיינע בעפֿעה-לען. נאָר זעה! אונזערע קעפּ זענען ווייס, נישט פֿון ווין און נישט, חלילה, פֿון זינד, נישט פֿון אַלטקייט און נישט פֿון רוהיג לעבען. דאָס איז די גרויקייט פֿון נע-ונד'ניקעס, וואָס בענקען נאָך זייער היים, דאָס איז דער צער פֿון אונזערע זיהן און טעכטער, וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש השם.

דריי שעהנסטע קינדער האָסטו אונז אומגעבּרענגט. דריי יונגע לעבּענס אָהן איין פּגימה אויף דער נשמה, אָהן דעם מינדעסטען געפֿיהל פֿון שולדיג זיין. און אויב גרויסער האַר, דו גלויבּסט נישט, טאָ הער! דאָס היילינגסטע, וואָס אונז איז געבּליבּען פֿון אונזער אַמאָליגער גרויסקייט — דאָס איז אונזער תּורה און דער חלום וועגען אונזער היילינען לאַנד. מיין מויל האָט נאָך קיינמאָל פֿאַלש נישט געשוואוירען און וועט נישט שווערען, נאָר אויב זיי זענען שולדיג געווען, טאָ זאָל פֿערגעסען אָן אונז „דער", וואָס האָט אונזערע עלטערן אַרויסגעצויגען פֿון מצרים, טאָ זאָל נישט מקוים ווערען די גרויסע האָפֿנונג פֿון אונזערע טאַטעס, פֿון אונז און פֿון אונזערע קינדער — צוריקצוקעהרען זיך אין היילינען לאַנד אַריין. דיין מאַכט, פּריץ, איז גרויס — נעהם און קעפּ אונז איינעם נאָכ'ן אַנדערען, נאָר קיין כּתב מיט אונזער הסכּמה וועלען מיר דיר נישט געבּען, ווייל נישט דו און נישט דיין משפּט זענען געווען גערעכט".

איז דער שררה אַריין אין גרימצאָרן און אַ טופּ געטהון מיט'ן פֿוס: „שווייג!"

האָט אָבּער דער רב נישט געקאָנט שווייגען און אָבּגעענטפֿערט: „ניין, גרויסער האַר, שווייגען וועל איך נישט, ווען אפילו דו וועסט מיר הייסען די צונג אַרויסרייסען; און אויב איך וועל שווייגען — וועלען די דאָזיגע ערליכע פֿרומע לייט נישט שווייגען, און אויב דו וועסט זיי אויך הייסען די צונגען אַרויסרייסען, וועט דאָס פֿערגאָסענע בּלוט נישט פֿערשווייגען: ווייל וויסען זאָלסטו, אַז אומשולדיג בּלוט לעבּט אייביג און וואו דו זאָלסט דיך נישט קעהרען און וואו דו זאָלסט דיך נישט ווענדען — וועסטו תּמיד הערען, ווי עס פֿאָדערט בּיי דיר נקמה, שטראָף און גערעכטיגקייט".

אַזוי האָט גערעדט אונזער רב. איז דער רשע מלא כּעס געוואָרען און געהייסען — מען זאָל דעם רב מיט די צעהן בּעלי-הבּתּים בּינדען און אין תּפיסה אַריינוואַרפֿען. און אַליין האָט ער זיך פֿערמאַכט אין אַ בּעזונדער חדר און געקריצט מיט די ציינער: „פֿערשאָלטענע אומה, פֿערשאָלטענע אומה".

און אַז דער עולם אין דרויסען האָט געזעהן, אַז ס'קומט קיינער נישט אַרויס איז זיי בּעפֿאַלען אַ גרויסער טרויער און אַ גרויסער פּחד, ווייל די נאַכט איז געוואָרען וואָס אַמאָל שפּעטער און מען האָט נישט געוואוסט וואָס צו טהון.

יענע נאַכט איז געווען די נאַכט פֿון יסורים און צער, פֿון בּושה און געפֿאַלענקייט, וואָרום יעדער האָט זיך גערעכט צו זיין דער צעהנטער און יעדער פֿאָטער האָט זיך געזעגענט מיט ווייב און קינד און שטיל ודוי געזאָגט. קינדער האָבּען געשריגען: „טאַטע, וואו לאָזטו אונז איבּער?" ווייבּער — אַז עס איז שוין אַ סוף פֿון זייער וועלט, אַז דער רבּונו של עולם זאָל זיך דערבּאַרמען און די גאַנצע וועלט שוין איבּערקעהרען, איינמאָל פֿאַר אַלע מאָל. אָבּער עס האָבּען גאָר נישט געהאָלפֿען נישט די געוויינען, נישט די געשרייען.

און די רבּיצין מיט די צעהן ווייבּער האָבּען אַ גאַנצע נאַכט אַרומגעבּלאָנדזשעט אַרום די ווענד, וואו זייערע מענער זענען געווען פֿערשפּאַרט און צערי-

סען אויף זיך די קליידער. און געטראָגען האָט זיך איבער דער פינסטערער שטאָדט זייער גרויסער יאָמער און זייער קלאָג צו גאָט, צום בורא-עולם.

אין אַזעלכע אַנגסטען זענען אריבער דריי טעג מיט דריי נעכט. יעדען פאַרנאַכט איז צו די געפאַנגענע אַריין אַ שליח פון שררה און געפרעגט, צי זיי ווילען שוין התמ׳נען, נאָר אַלע האָבען געשאָקעלט מיט די קעפּ. אַז ניין.

...און אויפ׳ן פירטען טאָג, ווען מען האָט זיי שוין אַלע געוואָלט אַוועקפיהרען אין וואַלד אַריין און קעפּען, איז דעמאָלט די גאַנצע שטאָדט אַרויס אויף די גאַסען, שוואַרץ איז געווען דער הימעל, אַזא גרויסע קלאָג האָט אויסגעבראָכען; אויף דער גאָלער ערד איז מען געלעגען און געריסען פון זיך די האָר. עס האָט אָבער דערוויייל גאָר נישט געהאָלפען און אַזוי איז דער טאָג שוין אַריבער ביז אויף דער נאַכט, און דעמאָלט האָט גאָט זיין גרויס נס געטהון און דער שטאָדט זיין ווינדער בעוויזען.

ווי עס איז אָנגעקומען די נאַכט, פּלוצלונג, גיט מען אין שטאָדט אַריין „האַסלע״, אַ ראַפּאָרט איז אָנגעקומען מיט אַ רייטער אויף אַ פערד, אַז דער שונא מיט אַ שווערע מחנה חילות געהן אויף דער שטאָדט, און איידער די נאַכט איז נאָך רעכט צוגעפאַלען, האָט מען שוין געזעהן דעם ערשטען אויסרייטער פון די שונאים און פון שררה מיט זיין גאַנץ חיל איז שוין קיין שריד ופליט נישט געווען, איבערלאָזענדיג אַלץ אויף הפקר, אפילו אויך די תליות מיט די צעהן געבונדענע יודען...

אַזוי, אַזוי איז עס צוגעגאַנגען! אוי מיינע ליבע אייניקלעך, וואו נעמט מען כח צו דערצעהלען אייך אַלץ, וואָס דאָ האָט זיך אָבגעטהון? אַ גאַנצע שטאָדט יודען האָט פאַר פרייד אויסגעבראָכען נאָכאַמאָל אין אַ געוויין, אַ גאַנצע שטאָדט יודען האָבען זיך פּלוצלונג אָנגעהויבען קושען און טאַנצענדיג געוואונשען זיך מזל טוב...

און אַז דער רב מיט די צעהן יודען האָבען זיך בעוויזען אין גאַס, איז די פרייד געווען אַזוי גרויס, אַז אפילו ביי גוים האָבען זיך געשטעלט טרערען אין די אויגען. טויזענדער הענד האָבען זיך געצויגען צו געבען זיי שלום, טויזענדער ברכות האָבען זיך געשיט אויף זייערע קעפּ.

אָבער גאָט האָט נאָך דעם רשע בעצאָהלט אויך: אין דריי טעג אַרום האָט מען געפונען דעם שררה אויף אַ פעלד מיט אָבגעשניטענע אברים, וואָס דער נייער שררה האָט זיי געהייסען פאַר די הינד צוטהיילען, וואָרען אַז מען האָט זיי געפריווט בעגראָבען האָט זיי די ערד אַרויסגעוואָרפען, און אַז מען האָט זיי אַריינגעוואָרפען אין טייך, האָט דאָס וואַסער זיי צוריק אַרויסגעשטויסען, אָבער אויך די בייזע הינד האָבען זיי נישט געוואָלט עסען... אַזוי האָבען זיך זיינע ביינער אַרומגעוואַלגערט.

„יאָ קינדערלעך... אַזוי האָט אַמאָל געהאַט פּאַסירט״... וועט שפּעטער אין אַ לאַנגער צייט אַרום, אין אַ דור צו אין צוויי, זיצען אַ מאָל אַ באָבע אין אַ שבת פאַרנאַכט, און „גאָט פון אברהם״ צו מען וועט נאָך דעמאָלט יאָ זאָגען, צו מען וועט איהם שוין לאַנג האָבען פערגעסען — אָבער די מעשה וועגען אַנ-

יער פאָלק אין דער אַמאָליגער צייט האָט זי דערצעהלען, און די אייניקלעך, פער'חדוש'טע, מיט פינגערלעך אין מויל און לויטערע אין די אייגלעך טרעהר־לעך, וועלכע זיי וועלען אַליין נישט פיהלען, וועלען זיך מיט אַזאַ שטילען יראַת הכבוד פאַר אַנ'אַמאָליגע עדה יודען, איינהערען אין דער באָבעס מעשה, אַ לאַנג, לאַנג ביז אויפ'ן גאַנצען לעבען, וועלען זיי די דאָזיגע יודען מיט'ן רב בראש, זיין די נאָהענטסטע פון זייערע הערצער, ביז שוין צום קבר און נאָך ווייטער...

אַזוי, אַזוי, הערט מען אַמאָל דערצעהלען, דערווייל אָבער, וועבט זיך ערשט די לעגענדע...

פ. ביִמקאָ

פּ. בימקאָ.

די בעגעגנונג.

די זון האָט געשײַנט...

אַ מילדער זומער-טאָג איז אָנגעשטאַנען, נאָר אַזוי ווי ס'איז נאָך געווען פֿריה, האָט די לופֿט געשמעקט ווייך, מיט טהוי-פֿײַכטליכקײַט, אָבער — פֿריש, דערקוויקענד. דער הימעל איז געלעגען הויך, דרײַפֿאַכיג העכער ווי אין אַ געוועהנליכען טאָג, און די זון, וועלכע איז געשטאַנען הויך איבער קלײַנע צופֿליקטע וואָלקענדלעך, בלאַסע, וואָס זענען שווימענדיג האַלב אײַנגעגאַנגען — האָט ווי פֿערגאָסען מיט ליכט, מיט אַ גאַנצען שטראָם צויבער-ליכט די געגענד אַרום.

געשטאַנען איז אַ וועלדעל, אַ סאָסנאָווע, וואָס האָט זיך כמעט ווי ערשט דעם קאָפּ אויסגעוואַשען אין דער מאָרגענדיגער טהוי, און די הויכע שלאַנקע ביימלעך האָבען דאָס מאָל זיך געוויעגט, לײַכט בייגענדיג זיך, אַזוי, אַז עס איז קוים געווען צו בעמערקען דאָס וויעגען. אויסגעזעהן האָט עס, ווי אײַן בלאָה שטיק געוועב, אָדער ווי אַ בלאָהער נעבעל, נאָר וועלכער צײַכענט שטאַרק אָב דעם הימעל פֿון דער ערד, און ליעגט הינטער'ן הימעל-פּרוכת, צווישען הימעל און ערד, ווי אַ בלאָהע זוים...

די פֿעלדער, וואָס האָבען זיך געצויגען פֿון וועלדעל אַוועק, זענען געווען אַ גלײַכער שטח, וואו דאָס אויג האָט געקאָנט אַלץ אַרומנעהמען און אײַנזאַפּען אין זיך אַלע פאַרבען, מיט וועלכע זיי בלישטשען ערשט אַנטקעגען דער זון און חנ'ען זיך פון די ערטער, וואו זיי זענען געפּערטעלט, און אָבגעטײַלט יעדעס שטיק בעזונדער מיט דער פֿאַרב פֿון זײַן פֿערזײַהונג, דאָ אַ שמאָלער פּאַס קאָרן, אַ געל-צובליהטער לובין, און דאָרט — אַ ווייס-בליהען פֿון גריקע, און באַלד דערנעבען גרינע הויכע קוקורוזע, צולאָזט מיט די צווייגען פונקט ווי פּאַלמען-בלעטער — איז עס אויסגעקומען וואונדערליך, עפּעס וואונדערליכעס, און דערצו נאָך ווען די זון פֿון דער הויך האָט געגאָסען מיט שטראַהלען און דאָס אַלץ איז געווען אַרומגענומען מיט אַ זים און ליעב געפּישטשעריי פֿון די פֿייגעל אין דעם מאָרגען, וואָס עס האָט געשאַלט און געהילכט פֿון אַלע זייטען אין דער בלאָהער און ריינער לופֿט.

עס איז געווען אַ מאָרגען מיט אַ שטיל און לײַכט ווינדטעל, מיט צופֿליקטע שטיקלעך וואָלקענדלעך איבער'ן הימעל; ווען פּאַסען ליכט און פּאַסען שאָטען

גליטשען זיך איבער די קאָרן-פֿעלדער, און די זאַנגען צושאָקלען זיך מיט אַ צאַרט און מיט אַ שכּור-מאַכֿענדיג געראַויש אין דער לופֿט. ווי גרויסע און קאַפּריזנע טייכֿען, וועלכֿע כוואַליען זיך אַזוי עלאַסטיש, פֿליגען זיך די זאַנגען אויפֿכֿאַפּען, ווען דאָס ווינדטעל איז איבער זייערע קעפּלעך אַ דורך.—אַ ים פֿלעגט זיך מיט איינמאָל אַ צעוויִעג טהון און אַ כוואַליע איז איבערגעלאָפֿען פֿון איין עק פֿעלד אין צווייטען.

און פֿון דאַנען-אָן אַרויפֿצו-צו, וואו אַ קליין בערגעל הייבט זיך אויף פֿון דערווייטענס — דערהייבען זיך אַ קופּקעלע הייזלעך פֿון אַ דערפֿעל, זעלכעס קוקט מאָדנע אַרויס אויף דער גאַנצער שעהנער, שטילער און רוהיגער געגענד. מאָדנע עפּעס, ווי אַזוי דאָס דאָזיגע דערפֿעל קוקט דאָ אַרויס. פּונקט, ווי אַנ'אויפֿגעקומענע גאָר יונגע בעל-בית'טע — אַזוי קוקט עס זיך אויף איהר אַרומיג פֿערמעגען, אויף דער ווינד-מיהל ווייט אויף אַ בערגעל, וועלכֿע שפּרייט זיך אויס מיט צוויי אויפֿגעשטעלטע פֿליגעל הויך אין הימעל אַריין, און אויף די אַרומיגע אין בגדי-מלכות אָנגעטהוענע פֿעלדער, וועלכֿע שטעלען-צו קאָרן צום מאָלען און צום באַקען, און ליינען אויף קליידער... אַ שטילע און ציכֿטיגע יונגע בעל-בית'טע איז דאָס דערפֿעל.

נאָר די זון שיינט היינט עפּעס מאָדנע, און אין דערפֿעל איז נישט רוהיג. אָט דאָס גליטשען זיך איבער די קאָרן-פֿעלדער, פֿון די פֿלעקען-שאָטענס, וועלכֿע שטאַמען פֿון צוריסענע וואָלקענדלעך, בעווייזט, אַז ביינאַכֿט איז געוועזן אַ שטורם — און אָט זענען היינט אין דער פֿריה, ווען די פּויערען זענען נור פֿון די שטובען אַרויס נאָך אין די בלויזע העמדער, שוין אָנגעקומען מאָדנע זעלנער, פֿון אַ פֿרעמד פֿאָלק, מיט מעשענע קאַסקעס אויף די קעפּ, וועלכֿע, אַצינד, שפּיגלען זיי אַזוי פֿאַר דער זון, אַז מען קאָן אַנטקעגען זיי קיין אויג נישט גלייך האַלטען, אַז עס זאָל נישט בלענדען

שטיל און אונרוהיג איז די גאַנצע געגענד פֿון אַרום, אפילו דאָס ווייטע טייכעל האָט זיך ווי איינגעשרומפּען צווישען זיינע ברעגעס, און אויך דאָס וועלדעל שטעהט שטיל און פֿערגאַפֿט, קוקענדיג דאָרט אַריבער, וואו עס רודערט זיך עפּעס שטיל צווישען די הייזלעך. פֿרעמדע פּנים'ער און קאַסקעס, וועלכֿע בליצען און ברענען אויף די קעפּ...

מאָדנע שטיל, שטיל האַלט די געגענד איין איהר אָטהעם...

און מיט אַ שטעצקע אין וואַלד, וואו דאָס צוויטשערן פֿון אַ פֿויגעל און די רוה איז אויף אַ מינוט געוואָרען געשטערט, האָבען זיך שטיל מיט איינגעהאַלטענע פֿערדס-טריט און מיט אויסגעבויגענע קעפּ פֿאַראויס צוויי רייטער בעוויזען, אַרויסקוקענדיג פֿון וועלדעל צו יענעם דאָרף, און הינטער זיי זענען באַלד נאָך עטליכֿע אָנגעקומען. „שטעהט!“... האָט איינער געזאָגט, גאָרנישט ווענדענדיג דעם קאָפּ צו די איבריגע, נאָר קוקענדיג גלייך פֿאָראויס פֿאַר זיך אין דער ווייטער לופֿט...

אַלע זענען געבליבן שטעהן ווי פֿערהוילען הינטער דער בלאָהער זוים פֿון וועלדעל.

און געשטאַנען זענען זיי אַזוי, די רייטער, אָנגעשטרענגט און פֿערגליווערט, ווי איבערראַשט פֿון דעם, וואָס זיי אַליין האָבען דאָ אָנגעטראָפֿען, זיך צוגעקוקט, און צוגעהערט צום דאָרף, צום שטילען גערויש, וואָס איז אויפֿגעגאַנגען פֿון דאָרט, וואָס איז עהנליך געווען צו אַ רוישען פֿון אַ וואַסער־מיהל...

אַ רגע האָט עס אַזוי אָנגעהאַלטען. אין די מחות פֿון די רייטער האָט זיך שוין אַ ווילען בעוואויגען פֿון אומקעהרען זיך צוריק, ווייל איינער, דער ערשטער, האָט שוין געהאַט זיין האַנד מיט דער פֿלאַך אַרויפֿגעלייגט אויף דעם פֿערדס קאַרק, צו געבען עס אַ פּעטשעל, און אויך צוגעריהרט מיט די שפּאָרען צום פֿערדס בויך, אַז עס זאָל זיך אויסדרעהען, — ווי פּלוצלונג האָט זיך פֿון ערגעץ אָבגערופען אַ בלינדער שאָס און באַלד נאָך עטליכע און נאָך עטליכע אין איין אָטהעם...

ווי אַ קרעכץ איז אין דעם וואַלד דורכגעגאַנגען פֿון דעם הילך, וואָס האָט אַ קלינג געטהון אין דער לופֿט, די זאַנגען האָבען זיך אַ טרייסעל־געטהון, אויך דער וואַלד האָט זיך ווי געהאָרכזאַם און אונטערטעניג איינגעבויגען, און לאַנג נאָך געשטאַנען דערנאָך פֿערגאַפֿט, קוקענדיג פֿאַר זיך אין דער לופֿט אַריין, ווי אַ פֿערשטענדיגע מאַסע — — — — — — — — — — — —

ווען די זון איז אויפֿגעגאַנגען הויך, זענען צוויי רייטער געלעגען אויף דער ערד, אַוועקגעוואָרפֿען פֿון די פֿערד הינטער די ביימער אין וואַלד.

... אין דאָרף, דאָרטען איבער'ן בערגעל, האָט זיך געהענגדיג מיליטער געוויגט, ווי פֿריהער. קאַסקעס האָבען אָהן אויפהער געבלאַנקט און געשוויטשעט אַנטקעגען דער זון, צייטענווייז האָט עס אויסגעזעהן ווי אַ געהענדיגע רייהע צופֿלאַמטע שטורקאַצען. דאָס טויבע גערויש, ווי פֿון אַ ווייטער וואַסער־מיהל, האָט זיך נאָך אַלץ געטראָגען, נאָר דאָ אין וואַלד הינטער די ביימער, וואו די צוויי רייטער זענען געלעגען, איז שטיל געווען.

עס האָט אויסגעזעהן, ווי עפּעס גאָר נישט קיין וויכטיגער צופֿאַל, עפּעס אַ מאָמענט אַזעלכער איז פּלוצלונג, אומגערעכט, אַרויסגעשפּרונגען... אָט ערשט האָבען זיי געלעבט, די צוויי רייטער, געזעסען אויף די פֿערד און בעוואויגען זיך, און אָט ליגען זיי הינטער ביימער, צעוואָרפֿען די הענד, אין די נאָלע קעפּ, איינער אַנטקעגענאיבער דעם צווייטען, אָבגעטרעטען אפשר אַ דרייסיג איילען. ווי נעשלאָפֿען זענען זיי. איינער האָט אַפֿילו געהאַלטען איין קניע אויפֿגעשטעלט צום הימעל, ליגענדיג מיט'ן פּנים אַרויף, און דער צווייטער אַביסעל אָבגעריסען גראָז אין אַ פֿערקוועטשטער פֿויסט, אונפֿערשטענדליך צו וואָס... שטיל, נישט קיין מענש האָט זיך בעוויזען, נישט קיין טריט פֿון פֿערד האָט זיך געהערט, די רייטער, וואָס זענען געווען פֿריהער מיט זיי. זענען שוין לאַנג אַנטלאָפֿען, קיין זאַך האָט דאָ נישט בעאונרוהיגט, נור

בּלויז אַ האָז, וואָס האָט די פּאָרקאָסע-טילקייט געשטערט. פֿערבּײלויפֿענדיג האָט ער זיך אָבּגעשטעלט אַ רגע אויף די הינטערשטע פֿיסלעך, אויסשפּיצענדיג די אויערען, דערזעהענדיג דאָס בּילד, און בּאַלד האָט ער געגעבּען אַ שחינד-אַוועק אין דער טיעפֿער געדיכטעניש פֿון וואַלד, חייט אַראָבּ, איבּערלאָזענדיג נישט מעהר, ווי אַ פֿאָכען אין דער לופֿט פֿון דעם לויפֿען מיט אימפּעט.

דאָס איז געווען אַ צורודערטער האָז, וואָס האָט זיך, נאָך דעם קנאַל און הילך אין וואַלד, נישט געקאָנט אָריענטירען, וואָס דאָ טהוט זיך, און איצט דערזעהענדיג די צוויי פּנים'ער האָט ער זיך נאָך שטאַרקער דערשראָקען. אויך די פֿייגעל זענען שטום געבּליבּען נאָך דער קורצער מהומה. שטיל, ווי די וועלט וואָלט פֿערזונקען אין אַנ'אייביג שטילשווייגען...

די זון האָט זיך שוין געהאַט צו מערב אַראָבּגעלאָזט און איבּער דער צחייטער זייט וואַלד געשטאַנען, ווי אויף דעם שטילען שטח צווישען וואַלד און דאָרף, וועלכער איז געווען רויט בּעלויכטען מיט רויט-פֿאַרנאַכטיגע שטראַהלען, האָבּען זיך איניגע עלטערע פּויערען מיט ליולקעלעך אין די מיילער און רידלעם אויף די אַקסלען בּעוויזען פֿון דעם בּערגעל אַראָבּ, וואו דאָס דאָרף איז געשטאַנען, געהענדיג צום וואַלד צו. אַ שיקסע, וועלכע איז אין וואַלד פּונקט געוועזען, ווען די שאָסען זענען געשעהן, האָט שפּעטער, ווען דאָס אַלץ האָט זיך שוין געהאַט בּערוהיגט, געהענדיג אַהיים, פֿערבּייגעצויגען פֿאַר די צוויי טויטע, יונגע פֿרישע קערפּער, מיט נאָך גלאַטיג-געראַזירטע, פֿולע געזיכטער, איבּער וועלכעס גורל זי האָט זיך, אַהיימקומענדיג, בּיטער צוקלאָגט. און אַצינד, ווען דעם פֿיינדס מיליטער איז שוין פֿון דאָרף אַרוים פֿערשוואונדען — געהען די פּויערען מיט רידלעם דאָרט אַהין אין וואַלד, האָטש קיינער האָט זיי נישט געזאָגט, נאָר ווי געשטויסען דורך אַ היילינגען הוב, וואָס זיי האָבּען צו ערפֿילען געגען צוויי אומגליקליכע מענשען.

די נאַכט האָט שוין געהאַט איהר טונקעלע מרה-שחורה, צונויפֿגעמישט מיט דער לעצטער פֿייערדיגער רויטקייט פֿון זון-אונטערגאַנג, איבּער דעם וואַלד צוגאָסען. די שפּיצען בּיימער האָבּען געבּרענט און דער הימעל האָט זיך רויט אָנגעצונדען, ווי נאָך אַ גרויסער וועלטס-עולה, וואָס איז געשעהן. אין דער גאַנצער געגענד איז אַלץ, ווי אין פּחד איינגעהילט, און ווי אַנ'אַלטער, אַ זקן, וועלכער האָט וועגען דער וועלט שוין פֿיעל געטראַכט, אַזוי איז געלעגען דער רויטער מערב פֿערזונקען אין מחשבות. דער גאַנצער האָריזאָנט איז געווען איינגעטונקט אין איין בּלוטיג שטיק פֿייער, נאָר בּיי דער גאַנצער שרעק, וואָס האָט זיך איבּער דער וועלט צוגאָסען — זענען פֿיער פּויערען, ווי מיט קופּערטונקעלע פּנים'ער, שטיל און פֿערטהון, ווי גאָרנישט לייגענדיג קיין אַכט, וואָס אַרום זיי טהוט זיך, געשטאַנען פּנים צו פּנים און פֿלייסיג זיך איינגעגראָבּען מיט די שיפֿלעם אין דער ערד, לייגענדיג איין שיפֿלע נאָך דער צווייטער, בּיז צוויי גריבּער זעגען [illegible] געוואָרען. איינעם נעבּען צווייטען האָט מען די

צוויי רייטער אין דער ערד אַריין אַראָבגעלאָזט, וואו עס זענען באַלד אויסגע-
וואַקסען צוויי פֿרישע בערגלעך זאַמד — און דאַן האָט מען זיי פֿון אַ צווייג גע-
שטעלט אַ פֿרישען צלם בשותּפות׳דיג, צוקאָפּענס פֿון צווישען ביידע גריבער.

אַ טיעפֿע נאַכט איז שוין געלעגען אויף דער גאַנצער אומגעגענד פֿון אַרום,
ווען די פּויערען זענען פֿון וואַלד אַרויס. אַ לייכטערער זיפֿץ האָט זיך פֿון זיי-
ערע הערצער אַרויסגעהויבט, נאָך דעם ווי זיי האָבען געפֿיהלט, אַז זיי האָבען
אַ גרויסע זאַך אָבגעטהון, און זענען אַוועק אַהיים שטיל, בערוהיגט.

נאָר פֿינסטער איז געווען יענע נאַכט. קיין שטערען האָט דעם הימעל
נישט בעלויכטען. איבער דעם קליינעם שטח האָט דער אַנגסט פֿון טויט גע-
שוועבט, און פּונקט, ווי מיט אַ שוואַרצען פֿליגעל, אַזוי האָט ער היינט דאָס
דערפֿעל, דאָס יונגע, פֿרישע דערפֿעל, פֿערהילט — און אַלץ איז אויסגעלאָשען
געוואָרען, בלייבענדיג אין דער פֿינסטערניש, ווי הינטער אַ שווערען, טיעפֿען
סוד...

ש. גילבערט

שלמה גילבערט.

לייבעלע.

(אַ סקיצע)

געווידמעט ג. ל.

אויף לייבעל'ן זעהט מען אַ טשינאָווניק, אַ חסיד און אַ דייטש. ער געהט אין אַ לאַנג-יודישער קאַפּאָטע, אַנ'אַלט היטעל מיט אַ רויטען קאַנט אַרום און אָבגעריבענע געלע פּאַצעטישע שיך. אין דער טאַליע איז ער אַרום-געבונדען מיט אַ שטריקעל, און דאָס היטעל מיט'ן רויטען קאַנט אַרום, מיט'ן האַרט-גלאַנצירטען דאַשיק געהט נישט צו זיין שמאָל פּנים, מיט די שוואַרצע יודישע אויגען און מיט'ן פּערפּלאָנטערט-אַרויסגעשטאַרטען בערדעל.

ווען ער בעווייזט זיך אין גאַס, הערט זיך אַ פּויקען אין די שויבען און אַ רופען פון אַלע זייטען: לייבעלע!...

אַ יודענע לויפט איהם אַנטקעגען און „כאַפּט איהם אויס", שלעפּט איהם איילינג אַריין צו זיך אין שטוב. באַלד זעהט מען איהם אַרויסגעהן פון דעם הויז, אָנגעטהון אויףביידע הענד פולע קובלעס צום אַרויסגיסען. דאָס איז פון אַלע שטאָקען פון דעם הויז. ווען ער געהט-אַראָב פון די שטיגען, דער-קענען איהם שוין די יודענעס אין זיין שאַרעדיגען גאַנג, און עס מאַכען-זיך-אויף טהירען און מען טראָגט איהם אַנטקעגען. לייבעלע שטעהט און וואַרט, און די יודענע טהוט איהם אָן אויף דער האַנד נאָך אַ פולען קובעל. ווען ער איז שוין פול בעלאָדען, שטעלט ער זיך נישט אָב, ער געהט ווייטער און כרייט צוריק:

— ס'איז שוין נישטאָ קיין אָרט!

אין יעדער שטוב קריגט ער אַ ביסעל עסען. ער שטעהט און כאַפּט אַ־ילענדיג אַריין עטליכע לעפעל; ווען ער האַלט שוין ביי דער צווייטער העלפט, זופּט ער אויס דאָס איבריגע פון שיסעלע מיט אַ ווילדען אַפּעטיט. די יודענעס זאָגען אויף איהם, אַז ער האָט נישט קיין זעט, אַז ער פערברענט אין זיך דאָס עסען...

אַמאָל שפּאַרט זיך לייבעלע איין. ער וויל נישט געהן. די יודענע שלעפּט איהם ביים אַרבעל: — נו, קום שוין, לייבעלע! — ער שטעהט צוגע-ברוגז'ט און אַראָבגעלאָזט די אויגען: כ'וויל נישט!..

— קום, וועסט זיין מיין חתן.

— כ'וויל נישט, דו ביסט אַ גרויטע און אַ ברייטע

— נו קום, וועל איך דיר געבען מיין מיידעלע;

לייבעלע קוקט-אַראָב צו דער ערד; זיין פּנים ווייכט זיך און רויטעלט זיך פערשעמט. עס שפּאַרט פון איהם אַרויס אַ צופריעדען-ווילדער געלעכטער:

בע—כע—כע! כע—כע—כע!...

אויף די אַלע ערטער איז לייבעלע אַהיין נישט געגאַנגען, מען האָט איהם אַהין אַריינגעשלעפּט, נור זיין ליעב שטענדיג אָרט איז געווען ביי הערש-גדליה דעם גביר. דאָרט, אין דער קיך, האָט ער צעהאַקט האָלץ, געבּרענגט וואַסער, און אין דער לעדיגער צייט איז ער געזעסען אין ווינקעל, אויפ'ן קעסטעל קויהלען. די צוויי פּערסמאָלעטע הענד הענגען-אַראָב און רוהען, און ער קוקט אַהין צום טישעל, ביים פענסטער. דאָרט, אויפ'ן הויכען בענקעל, זיצט פּערעלע, דעם גביר'ס יונגסטע טעכטערל,—אַ מיידעלע פון אַ יאָהר פיערצעהן, וואָס אָטעמט שוין מיט דער איידעלער פרויען-ווייכקייט. אַ בּליך, ליכטיג פּנים'על, מיט צוויי לעבעדיגע צעפּ. זי געהט אין אַ קורץ קליידעלע, פון אונטער וועלכען איהרע פרויען-פיסלעך, אָנגעצויגען מיט דינע זאָקען און געציערט מיט קליינע לעטשעלעך, קוקען אַזוי שען גרויס אויף דער שטוב. אַ ביכעל ליעגט פאַר איהר אָפען.

לייבעלע זיצט און קוקט אַהין, צו פּערעלע'ן; דאָס מויל אָפען, די אויגען פערגעבּעלט. דאָס אויסגעצויגענע פּנים רוהט אין אַ קרענקליך-שטילער הנאה. פּערעלע הויבּט-אויף די אויגען פון ביכעל, זי צעלאַכט זיך און קלינגט אויף אַ קול'כעל. אָט שטעהט זי נעבּען איהם.

— מאַך אַזוי ווי פריהער, אַזוי ווי פריהער, אַ נאַריש פּנים,—כאַ-כאַ-כאַ! נו, מאַך, לייבעלע! —

לייבעלע זיצט, אַראָבּגעלאָזט דאָס פּנים און פערשעמט. פּערעלע רייסט האַרטע איינצעלנע האָר פון זיין בּערדעל:

— לייבעלע, עס טהוט דיר נישט וועה?!

לייבעלע ריהרט זיך נישט. זיין פּנים איז רויט, און ער אָטעמט הייס. זי בעקומט ערגעץ פון קליידעלע אַרויס אַ שפּילקע. אויף איהר פּנים לויכט אַ שמייכעלע, אַ רייך־שפּיעל פון אַ פרוי. זי שטעכט איהם אַריין די שפּילקע אין דער באַק און זי קוקט איהם אין די אויגען אַריין

— לייבעלע, עס טהוט דיר נישט וועה?!

י שלעפּט-אַרויס די שפּילקע. אויף זיין באַק בעוויזט זיך אַ רויט שפּרינקעלע בלוט.

— אוי, בלוט?! עס טהוט דיר יאָ וועה!

זי כאַפּט גיך, אין שרעק, אַרויס איהר קליין ווייס טיכעלע. זי שטעהט נעבען איהם, אַ קליינע זאָרגפולע מוטער. און ווישט איהם די באַק. לייבעלע ציהט-אַרויף צו איהר זיין פּנים, אויסגעמישט צוזאַמען אַ שטיל געבעט, מיט א פלאַמיגען אָטעם און גרויס-ברענענדיגע אויגען. ער כאַפּט-אָן איהר קליין ווייס הענטעל און דריקט שטאַרק. אָט פאַלט ער אַראָב און קושט לאַנג און הייס די פּאָדלאָגע, צוזאַמען מיט איהרע קליינע קאַמאַשלעך.

פּערעלע איז געשטאַנען אין וואונדער און, מיידעלש-פערטראַכט, לאַנג געקוקט אויף איהם. לייבעלע האָט אויפגעהויבען ביידע הענד צו איהר, ווילד צעריסען דאָס פּנים, און געבעטען, און געריטשעט:

— פּערעלע!... פּערעלע!... פּערעלע!...

זיעל מאָל, ביינאַכט, איז לייבעלע געשטאַנען אין אַ פינסטערען ווינקעל פון הויף און געקוקט אַרויף צו די ליכטיגע פענסטער פון הערש-גדליה׳ס הויז. ער האָט שוין גוט געקענט די צוויי העלע פענסטער, מיט די לאַנגע פאָר-האַנגען, און דאָס רויט-ליכטיגע פענסטער מיט די האַלבע פאָרהענגלעך פון דער קיך. ווען אַ מענשען-שאָטען איז דאָרט, אין די שטובען, פאַרבייגעגאַנגען, האָט ער אַיינגעהאַלטען דעם אָטעם, און ווען דאָס איז געווען אַ קליינע פיגור מיט אַ געדיכטען קאָפּ האָר, האָט ער זיך געגעבען אַ ציה אין אַ שטילער אַיינגעהאַלטענער פרייד, ווי אַ הונד. זיינע שפּיזען-אויגען האָבען אַדורכגעשטאָכען די שויבען און מיט׳ן גאַנצען האַרץ האָט ער אַרויסגעאָטעמט:

— פערעלע!..

אַ שטיק נאַכט איז ער אַזוי געשטאַנען אין פינסטערען ווינקעל פון הויף, שטיל, ווי אַ שוואַרצער שאָטען. ער האָט נישט געהערט די צייט. ער האָט נישט געפיהלט קיין רעגען און קיין קעלט. ער האָט נור געזעהן פאַר זיך די ליכטיגע פענסטער, און זיין האַרץ האָט געקלאַפּט מיט יעדען ריהר דאָרט, אין די ליכטיגע שטובען. ווען די פענסטער אין דער הויך האָבען זיך אויסגעלאָשען, האָט זיין לאַנגע שפּיציגע פיגור אָנגעהויבען שוועבען ביי די טונקעלע ווענד. ער האָט אַריינגעקוקט אין פרעמדע פענסטער דורך שפּאַרעס פון לאָדענס, און זיין פיגור איז פערשוואונדען אין דער פינסטערניט, און עס ברומט נאָך אין דער שטילער נאַכט זיין עכאָ:

— פערעלע! פערעלע! פערעלע!...

לידער אין פּראָזע.

חיים פראקס.

א קוש.

חיים פלאקס.

.. דו גנדענקסט דאך אודאי יענעם אווענד גאנץ גוט, מיין מלאכ׳ל?

די לבנה איז אפערגעשוואומען פון אונטער די וואלקענס, און איהר זילבערנער שיין האט זיך ווייך געשובל׳ט אין די שאפירדיגע וועלען פון דער ווייכסעל. א לייכט ווינטעל האט צייטענווייז געגלעט דאס קלארע וואסער, און עטליכע פאליעס האבען זיך מילד אבגעשלאגען אן די ברעגעס. די בוימער אין וואלד, נעבען דעם טייך, איינגעהילטע אין די נאכט־שאטענס, האבען אויסגעקוקט, גלייך ווי זיי וואלטען געשטאנען געארמט; שטיל איז געווען ארום, און עס האט זיך געדאכט, אז אלץ, וואס געפינט זיך דא, האָרכט־זיך־צו צו דער מיסטער שטילקייט פון דער נאכט.

געשטאנען ביסטו אויפ׳ן בארג, און דיינע העלע, בענקענדיגע אויגעלעך האבען פערקלערט געקוקט אויף דאס פראכטפולע בילד פון דער נאטור און געשיינט צו בעטען דעם גוטען גאט פון „טאטעשי־מאמעשי״ ווענען א פאר פליגעל צו פליהען...

איך בין געשטאנען נעבען דיר. די פערבארגענסטע געפיהלען פון מיין הארץ, אלע מיינע חלומות, מיין גאנצע נשמה — אלץ איז געווען אין דיר...

ווען מיינע אויגען האבען זיך בעגעגענט מיט דיין טויבען־בליק, און מיין גאנץ וועזען האט בעגעהרט זיך צוזאמענצוגיסען מיט דעם דאזיגען הימלישען בעשעפעניש, דאס אומצוארמען, פעסט צוצודריקען צום הארצען און קושען עס, ווי א קליין קינד, — האסטו, מיין טרוימענדיגע, מיט א קינדישער פרייד אויסגעשריען: „וואס פאר א שענע לבנה!״

און ווען איך האָב דיר געזאָגט, דאָס בעסער וויל איך קוקען אויף דיין גאָלדען געקרייזעלט קעפּעל, ווי אויף דער לבנה, און אַז ליעבער זענען מיר דיינע הימעל-בלויע אויגען, איידער די גאַנצע נאַטור,—צי געדענקסטו נאָך, ווי גרויסאַרטיג דו האָסט געדאַנקט?

טייער קינד מיינס!

ווען אַ טריבער געדאַנק האָט דורכגעצויגען אין מיין מוח, אַז די לוסטיגע צאַרטקייט, וואָס שטעהט איצט נעבען מיר, וועט מיט דער צייט פערשווינדען פון דער ערד און רוהען וועט זי אין אַ קאַלטען, פינסטערען קבר, און אַז די לבנה וועט אויף אייביג בלייבען און ווייטער אומשפּאַצירען איבער דעם הימעל און בעצויבערן די מענשענס נשמה, גלייך ווי עס וואָלט גאָרנישט פאָרגעקומען,—האָט דאָס האַרץ מיר שטאַרק פערקלעמט און קוים וואָס איך האָב מיך איינגעהאַלטען נישט אַרויפצוּוואַרפען זיך אויף דיין העלזעל און זיך פונאַנדערצווויינען...

געבעטען האָב איך דיך דאַן אַן׳ערלויבניש דיר אַ קוש צו טהון..

ווי אַן׳איבערגעשראָקען פויגעלע צווישען די שטרויכען אין מיטען דער נאַכט, האָסטו מיר געקוקט אין די אויגען אַ פערזאָרגטע.

ליעב קינד מיינס!

ווען די לבנה האָט זיך צוריק בעהאַלטען אונטער די וואָלקענס, פאַרוואָס ביסטו אַזוי אונרוהיג געוואָרען, פעראומערט, מיט אַ בלאָנדזשענדען בליק אין דער פינסטערניש, גלייך וואָלסט געפיהלט עפּיס שרעקליכעס?...

איז ווירקליך דאָס שרעקליכע געשעהן או איך האָב דיך געקושט?

אֱמֶת, אונבאַרמהערציג בין איך געווען איבער דיר, מיין ריין מַלְאָכ׳ל!

צי האָב איך מיך אָבער געקאָנט געפינען ביי דיר אין יענע שעהנע מינוטען - און דיר נישט אַ קוש טהון?...

ה. בלאַקס.

ווי בלומען.

ער האָט זי צוגעדריקט צו זיין האַרץ און געקושט איהרע פרישע מאַלינעס־ליפּלעך, איהרע ראָזע עפּעל־בעקלעך, איהר ווייס־ליליען־העלזיל.

איהרע לאַנגע בלאָנדע זיידענע האָר זענען געווען צעפּלאָכטען אויפ'ן שניי־העלען קישען, גלייך ווי אַ לייטזעליגע שפע זונען־שטראַלען אויף אַ זילבערנער אויבערפלאַך פון אַ קריסטאַלען טייכעל אין אַ פרילינג־בעגינען. די טיפע לאַזור־אויגען איהרע האָבען געפינקעלט, ווי געהיימע צויבער־פייערלעך, וואָס בלאָנדזשען אום אין דעמערונג־שעה'ן איבער געדיכטע וועלדער און שטרויכען. און ביידענס פרישע, שלאַנקע קערפּערס, וואָס האָבען אין דער שוים פון דער נאַטור לאַנגע טעג אין זיך איינגעזויגען פערשידענע געווירצען פון פעלד־בליטהען און וואַלד־קרייטער, האָבען פערדייט אין דער לופט פון'ם צימער אַ מונטער גרעזער־פרישקייט און מילדע בלומען־גערוכען.

זי האָט איהם ליבליך צוגעטוליעט צו איהרע פרישע, בליהענדיגע ברוסטען און, גלעטענדיג מיט איהרע פוליגע הענטלעך זיינע פעך־שוואַרצע לאָקען, האָט זי בעדעקט זיין געזיכט מיט זיסע, זאַפטיגע קושען, און איהרע בליקען האָבען געלויכטען מיט אַ שיינענדיגער לויטערקייט, מיט אַן'אייביגער גליקזעליגקייט.

צו־ווייל'ען האָבען זיי געשעפטשעט צווישען זיך איינציגע ליבע־ווערטער, איינפאַכע, ווי דאָס שטילע פליסטערן פון די בלויע „פערגעס־מיך־נישט"־בלימלעך אויף דער לאָנקע, האַרציגע, ווי אַ פער'חלומ'טע מזרח־מעלאָדיע אויף אַ האַרף אין אַ שפּעטער נאַכט־שטילקייט, דערקוויקענדיגע, ווי רעגענבויגענפאַרביגע טוי־טראָפּענס אויף שמעקענדיגע קווייטען אין אַ אויפגעהענדיגען מאַי־טאָג.

און, ווי געדיכטע קנוילען גן=עדן=שיין, האבען אריינגעדרינגען אין זייערע גלידער הייסע שטראמען צארטקייט, און אין די קעפלעך ווייערע האבען זיך געהוידעט לייכטע געדאנקען פון העלער יונגקייט, פון אונשטערבליכער גלוקזעליגקייט.

אז זיי האבען אנגעהויבען צו שלינגען זייער גליהענדיגען אטעם, האט זיך זיי געדאכט, דאס געקריגען האבען זיי פליגלען און שוועבען איבער הימלען, איבער אבגרונדען און באדען זיך אין גרעניצלאזע ים'ען פון מארגענרויט=גלאנצען.

און זייערע יונגע ליבהאבענדיגע הערצער האבען זיך געקוויקט מיט הימליש=דופטיגע זיסקייט, וואס האט זאפט געפלאסען פון פערבארגענע גליק=קוואלען און געקישט זייערע פרישע נשמות מיט ווייכע פלאמען פון אונענדליכער ליבטיגקייט.

חיים פלאַקס.

לידער אין פּראָזע.

זיי געלויבט!

ווייל דו האָסט איינגעפלאַנצט אין מיין נְשָׁמָה די הייסע בענקשאַפט צו די גרענעצלאָזע, אומענדליכע ווייטקייטען, דאָס אומאויפהערליכע שמאַכטען צו דער בלאַנקענדיגער הימעל-בלויקייט, אַז, ווי אַ פויגעל פון זיין געפאַנגשאַפט רייסט זיך מיין גייסט פון דער נידעריגקייט — ? אין שטרעבט צו דיר אין דעם עפירדיגען אין-סוף, מיט דיר זיך צו בעהעפטען —

זיי געלויבט!

ווייל דו האָסט מיך בעשאַפען רויה, שטאָלץ אין האַרטנעקיג, ווי דיין פרויען מִדְבָּר-אָדלער אין איינגעוואָרצעלט אין מיין האַרץ אַנ' אומבעצווינגענעם האַס צו יעדען יאָך אין געצוימטקייט, אַז ווי אַנ' אַרומגעריננעלטע חַיָה פון איהרע יעגערס, קער איך אָפּ מיט פעראַכטונג מיין פָּנִים פון אַלע ערד-ריכטערס, לעבען-געוועלטיגערס אין אונטערטעניג-מאַכערס, אין מיין בליק איז געווענד צום אורקוואַל פון דיין אייביגער גליקזעליגקייט, ווייט פון יעדער הערשאַפט, פון יעדער פערזאָכונג —

זיי געלויבט!

ווייל דו האָסט אָנגעטרונקען, מיין זעל מיט פרישע טוי-זאַפטען פון גרין-ליכטיגע פעלדער אין העלע פרילינג-מאָרגענס, פערפלייצט איהרע פערבאָרגענסטע בעהעלטענישען מיט לויטערע פורבור-שטראַ־

לעֶן פֿון גאָלד-ראָזע װוּנאױפֿגאַנגען און אַרײַנגעהױכט אין איהר דאָס געהײמניספֿולע שעפּטשען פֿון שטיל-בענקליכע לאָנקעס און בלאַס-זילבערנע לבנה-נעכט, אַז געלײַטזועליגט פֿון דײן געבענשטער, ברײַטװײַליגער האַנד, זענען פֿאַר מיר אַלע מענשענקינדער-אוצרות אָהן אויפֿער אוי גלוסטונג —

זײ געלויבט!

װײל דו האָסט אָנגעצינדען אויף מײַן לעבענס-װעג די ליבע, װי אַ לאָקענדיג צױבערליכט און פֿער'שכּור'ט מיט איהר העלקײַט מײן בלוט און נשמה און אַלע מײנע חושים, אַז, װי אַ נאַכט-שמעטערלינג צום פֿלאַם פֿון אַ ליכט, קום איך אַנטקעגען איהר גליהענדיגען שטראַלענגלאַנק, מײן פֿײַער-קבר — —

זײ געלויבט!

װײל דו האָסט מיר פֿערטרױט צו פֿערנעמען יעדען אומהערבאַרען, שטומען צער, יעדען אײנגעהאַלטענעם, דערשטיקטען זיפֿץ, צו הערען אויף דער רױשיגער לעבענס-שמחה די שטיל-טרױריגע בעגלײטונג-מוזיק פֿון דעם אײַביגען צום פֿאַרבײַגעהענדיגען —

זײ געלויבט!

מיין גליק.

עָס האָט זיך מיר אַ מאָל געֶ׳חלומ׳ט, אַז כ׳האָב געֶזעֶהן מיין גליק...

... איך האָב מיך געֶפֿונעֶן אין אַ גרויסעֶר דעֶמעֶרונג־שָׁעָה אויף אײנעֶם פֿון די פֿעֶרוואָרפֿעֶנעֶ האַלב־איִנזלעֶן בײַם ווייקסעֶל־שטריך. טונקעֶל־שאַפֿירדיגעֶ סטעֶנגעֶס, דורכגעֶזאַפּט מיט פּורפּור און אָראַנזש־פֿלעֶקעֶן, האָבעֶן גראַציעֶז בעֶצירט דעֶם מַעֲרָב־זוים פֿון האָריזאָנט. די וועֶלעֶן אויף דעֶר ווייקסעֶל האָבעֶן זיך לייכט געֶפֿאַלבט און וואו נישט וואו אָבגעֶלאַנצט מיט העֶל־ראָזעֶ פּאַסעֶן. דעֶר אַלטעֶר וואַלד, האַרט נעֶבעֶן טייך, האָט זיך געֶטונקעֶן אין אַ דינעֶם פֿיאָלעֶט־נעֶפּעֶל, און איבעֶר ויינעֶ געֶדיכטעֶ קרוינעֶן זעֶנעֶן אומגעֶשווימעֶן צאַרטעֶ, גאָלד־שטויבינע וואָלקעֶנדלעֶך.

און אַלס איך האָב דאַן מיט אונטעֶרטעֶניגקײַט און שטומעֶ תְּפִילוֹת אַנגעֶווענדט מיינעֶ בליקעֶן צום הימעֶל, האָט עֶס זיך בעֶוויזעֶן — מיין גליק.

הויך איבעֶר מיין קאָפּ האָט עֶס געֶשוועֶבט אין געֶשטאַלט פֿון אַ פּריש, ווייס מלאָכ׳ל מיט אַ פּאָר פֿעֶרטרוימטעֶ, זיסעֶ מײַדעֶלשעֶ אויגעֶלעֶך.

עָס האָט זיך געֶטראָגעֶן צווישעֶן הימעֶל און עֶרד לאַנגזאַם, פֿאָרזיכטיג, ווי אַ פֿעֶרבלאָנזשעֶטעֶ נַך־עֵדֶן־טויב.

ענדליך, מיך בעֶמעֶרקעֶנדיג, האָט עֶס זיך אָנגעֶהויבעֶן דרייסט אַראָפּצולאָזעֶן אין די נידעֶר, שיקעֶנדיג צו מיר אַ שמייכעֶל פֿול מיט טרייסט און ליבעֶ, אַזעֶלכעֶן, וואָס נאָר עמיצעֶנס גליק אַלײן קאָן איהם שיקעֶן.

איך האָב ברייט פֿונאַנדעֶרגעֶשפּרייט מיינעֶ אָרעֶמס און מיט

הארצקלאפעניש פון האפנונג און ליידענשאפט האב איך דערוואַרט אומצוהאלוען און קושען דאס, וואס עס איז געווען דער אייביגער טרוים פון מיין נשמה, די אומאויפהערענדיגע שטרעבונג פון מיין דאזיין

פלוצלינג ... ווי געשטיסען דורך עפעס א געהיימער בייזער קראפט — איז מיין גליק האסטיג אראפגעפאלען אויף א שארפען קיזעלשטיין און עס האט זיך צעשמעטערט אויף שטיקלעך

אין א שטראם בלוט האבען זיך געטרונקען צעקוועטשטע פיצלעך פלייש, צעבראכענע ביינדלעך, נעריבענע פליגעלעך, שטום־פערגלייזטע אויגעלעך ...

צו דער, וואָס איז אַוועק.

דו, וואָס ביזט געוועזן דער ערשטער גאָלדענער חלום פון מיין יוגענד, דו, וואָס ביזט געוועזן דער העלסטער שטראַהל אויף מיין פרוהאַלקענטען הימעל, — צי געדענקסטו מיך ווען?

אין די שווערסטע מינוטען פון מיין נשמה, אין דער עלענדסטער צייט פון מיין לעבען ביזט דו צו מיר געקומען.

אַזוי געהט טהיילמאַל אויף אין אַ פינסטערער נאַכט אַ שטערן פאַר אַ בלאָנדזשענדיגען, מידען וואַנדערער.

מיט דיין קינדיש ריין שמייכעלע אויף'ן פנים'ל האָסטו דיך באַוויזען, נישט ווייסענדיג ווער און וואָס דו ביזט פאַר מיר.

האָסט נישט געוואוסט, ווי גליקליך עס האָט זיך ביי מיר דער־הויבען די ברוסט, ווען איך האָב אויף דיר געקוקט; נישט געוואוסט האָסטו, וויפיעל קרבנות מיין נשמה איז געווען גרייט דיר צו ברענגען באַלד פון די ערשטע מינוטען, ווען איך האָב דיך דערזעהן.

מיט דיר האָבען פאַר מיר געבליהט די בלומען אין הערבסט, מיט דיר האָט פאַר מיר געשיינט די זון פון אונטער די חמאַרעס, מיט דיר האָב איך געהאָפט, געטרעמט...

דו האָסט פון אַלעם נישט געוואוסט.

און אַזעלכע ביזטו שוין אַוועק.

נאָך דיין אַוועקגעהן האָט אַ קאַלטער עלענד געפרעסט מיין נשמה,

די גאַנצע וועלט איז פֿאַר מיר געוואָרען אַ קֶבֶר און לאַנג האָבען מיין האָלז געשטיקט טרעהרען.

גרויס איז דער יַם, וואָס צושיידט דיך פֿון מיר, נאָר איבּיג בּיזט דו אַזוי נאָהנט צו מיין האַרצען.

שוין לאַנג האָבּ איך נישט געהערט דיין צערטליכע, זיסע שטים. לאַנג שוין האָבּ איך דיינע גאָלדענע געקרייזעלטע לאָקען נישט געזעהן. אַלץ מעהר דערווייטערען זיך דיינע העלע, בּלישצענדיגע אויגען אין די פֿערגאַנגענהייט פֿון מיין לעבּען — אָבּער שוין קיינמאָל וועל איך דיך פֿערגעסען.

אין דעם שטיבּעל, וואו עס האָט אַ מאָל געהילכט דיין פֿרעהליך געלעכטער־יל, לויכט אַ קליין לעמפּיל. ווי גרויזאַמע שלאַנגען לויערען די שאָטענס אויף די וואַנד. מאַכטלאָז קלאַפּט אין מיר דאָס האַרץ, ווילד, אימה׳דיג קלינגט מיר אין די אויערען.

אַלץ איז דאָ היינט אָהן שום טרייסט, אָהן שום פֿונק פֿון האָפֿנונג.

אַזוי בּלייבּט אַ שטוב, פֿון וועלכער מען האָט ערשט אַרויסגע־טראָגען אַ געשטאָרבּענע מוטער, און דאָס עכאָ פֿון די יתומים׳ס פֿער־צווייפֿעלטע געשרייען און זיפֿצען פֿיהלט זיך נאָך אין הויז...

„װשׁעמבעס“ *).

אין אַ גרױסען הערבסט, אונטער אַ טריב־שטאָלענעם הימעל, אָהן שום גלאַנץ און העלקײט, האָט שפּעט בײַנאַכט דורכגעצױגען אַ מחנה װשׁעמבעס.

צי זײ האָבען זיך געװענדט נאָך אַפֿריקאַ, צי ערגיץ צו די ברעגעס פֿון רױטען ים, צי נאָך אינדיען — װער װײס? נאָר זײ זענען געפֿלױגען.

זײערע לײַכטע פֿליגעלעך האָבען דורכגעשניטען די שװערע, פֿײַכטע לופֿט מיט אַ בעזונדערער איבערגעגעבענקײט, מיט אַ דורשטיגער געטרײקײט.

און אַז עס האָבען זיך זײ אָקעגען געװױקט שװאַרצע, מיט רעגען אָנגעלאָדענע, כמאַרעס, נאָר װאָס זיך אױסצולײדיגען איבער זײערע שװאַכע, ציטערדיגע קערפּערלעך, האָט זיך פֿון דער מחנה, װען נישחען, אָבגערופֿען אַן אָרים־טעניג, האַרציג און טיף־ריהרענדיג פּישצען; — קײן בעקלאָגען־זיך האָט זיך אין דעם יעדאָך נישט געהערט...

בעהערשט פֿון אַן אומבעװיגטען רצון, געטריבען פֿון אַ שטאַרקען אימפּעט, האָבען זײ זיך שריט בײַ שריט אַלץ דערװײַטערט.

אַז די כמאַרעס האָבען אָנגעהױבען צוטריפֿען און דורכנעצען די אומבעהאָלפֿענע פֿײַגעלעך, האָט זיך זײער פּישצען עפּטער איבערגעחזר׳ט; — קײן שאָטען פֿון חרטה איז אָבער דאַרין נישט געװען...

---

*) פֿײגעל.

ניין, דאָס איז נישט געווען! אַ טרייסט און אויפמונטערונג פֿון איינעם צום אַנדערן און שטילע, נאָר זיס־ווייכע הַבְטָחוֹת פֿון וואַרעם־קלאַפּענדיגע הערצלעך, — אַזוינס איז געווען אינ׳ם פּישצען.

בעלויכטען אין דער טיפּעניש פֿון דער וואַל מיט עפּיס קיינמאָל נִיט־פֿאַרלאָשענעם, האָבען די פֿייגעלעך מיט נאַסע, קוים צאַפּלענדיגע פֿליגעלעך זיך ווייטער גערירט אין דער לופֿט.

אַ געהיימע, אומזיכטבאַרע קראַפֿט, וואָס שרעקט זיך נישט פֿאַר קיין שום צוימען און שטערונגען, האָט פֿעסט געהאַלטען די שוואַכע זשעמבעס אין דער הויך און נישט געלאָזט זיי אַראָבפֿאַלען...

ה. פּראַקס.

אַ חָתָן.

—

...נאָך וואָס ברענען אַזוי פּיעל ליכט אַרום? האָס זענען אַלע עפּעס אַזוי פרעהליך? אַזויפּיעל ווייסע זיידענע קליידער? וואָס, אַ חתונה? ווער האָט חתונה? וואָס טו איך דאָ?..

און דאָס מיידעל מיט די בלויע אומשולדיגע אויגעלעך, מיט די בלאָנדע גלאַנצענדיגע לאָקען,—בעדעקט מיט אַ ווייסען שלייער און אַרומגערינגעלט מיט בלומען,—וואָס קוקט עפּעס אויף מיר אַזוי פאָרשענדיג?..

צי פערשטעה איך דען נישט? צי איז נישט אַלץ קלאָר? דאָס ווייסע כלאַבּ'ל אין פרויען-געשטאַלט איז דאָך מיין כלה און איך—איהר חתן.

כאַ-כאַ-כאַ! איך... איך—איהר חתן?

ניין, עס איז אַ חלום. איך שלאָף און חלום. וואָס פאַר'אַ חלומות עס זענען פאַראַן!

יאָ, איך שלאָף און חלום. אַך, וואָס פאַר אַ שענער, זיסער חלום!

ווי גוט וואָלט געווען, ווען מ'וואָלט אויסגעלאָשען די ליכט און לאָמפּען, אַלע וואָלטען זיך צוגאַנגען און איך איינער וואָלט איבערגעבליבען חלומ'ען!

נאָך וואָס רוישט אַזוי דער אָרקעסטער, וואָס שרייען אַזוי אַלע, פאַרוואָס קלינגט מען מיט די גלעזלעך, ווער דערמאַנט מיין נאָמען?..

איך שטעל מיך אויף פון מיין שטול און פערנויג מיך מיט דאַנק. איך קוש דעם מלאכ'ל'ס זאַפּטיגע ליפּלעך פאַר אַלעמען אין די אויגען, זי קושט מיך אין מויל, דערלאַנגט מיר איהר גלעזעל מיט וויין און אויף איהר גאַנץ בע'חנ'עווט פּנימ'ל איז אויסגעגאָסען אַזאַ זיס, אַזאַ דערהויבען, אַזאַ גליקליך געלעכטערל.

ניין, איך חלום נישט, איך בין וואַכענדיג!

„דו, מיין חן... מיין ליכטיגקייט... מיין לעבען... מיין אייביג, אייביג גליק"...

ווער רעדט די דאָזיגע ווערטער? איך, האַ? פאַרוואָס קלעמט מיר אַזוי דאָס האַרץ, פאַרוואָס שטיקען מיין האַלז טרערען?

„מיין טייערער"...

די צוויי ווערטער קלינגען מיט אַזויפיל האָפנונג, מיט אַזויפיל גלויבען, מיט אַזויפיל ליבע...

מיר איז איצט. אַלץ אַזוי בעשיינפערליך! איך בין אויף מיין אייגענער חתונה, און דער מיטעלפונקט פון דער גאַנצער פרייד און דער דאָזיגער שטוב — איז דאָס צערטליכע, אומשולדיגע קינד און ווייסען שלייער און—איך.

דאָס אומשולדיגע קינד און—איך!..

ווי גערן וואָלט איך דאָ געוואָלט זיין אַ פרעמדער. ווי גערן וואָלט איך אַנטלאָפען פון דאַנען!

די פרייד און דערדאָזיגער וואוינונג איז הייליג, ווי די טרערען פון אַ באַרמהאַרציגען מלאך איבער דעם בעטעל פון אַ קראַנקען, פערלאָזטען יתום; די דאָזיגע שטוב איז איצט אַ בית-המקדש...

און איך?

איך בין אומווירדיג! מיין קערפער איז פערשאָלטען און מיין נשמה איז פערפלעקט אויף שטענדיג, אויף אייביג...

אומשולדיג קינד מיינס! וועגען וואָס טרוימט יעצט דיין יונג קעפעל? וועגען פרילינג, וועגען אַ העלען, ליכטיגען מיט פרישע רויזען בעצירטען פרילינג, וועגען דעם ערשטען פרילינג אין דיין לעבען, אַ יאָ?

און אַזאַ פרילינג דאַרף איך דיר צו ברענגען, איך, דורכאויס איך, האַ?

ווען דו וואָלסט געוואוסט, אַז דיין געטרוימטען העלען, לויטערען פרילינג קאָן איך דיר שוין מעהר ניט ברענגען, דען דעמדאָזיגען פרילינג האָב איך שוין צוטיילט צו אַנדערע פרויען און, אַז דיינע דערוואַרטעטע פון מיר פרישע רויזען זענען שוין—פערגיפטיגט?..

וואָס פאַר'אַ ווילדע געדאַנקען קומען מיר איצט אין קאָפּ אַריין! איך בין דאָך שוין געזונד, לאַנג שוין, גענצליך, פולקום געזונד... כ'בין דאָך איצט אויף מיין חתונה, אויף דער אייגענער חתונה, נאָך וועלכע מיין נשמה האָט אַזוי לאַנג געשמאַכט, אַזוי לאַנג געציטערט מיט ליבע! איך פייער דאָך איצט מיין גליקס-יום-טוב, מיין אַזוי ציטערדיג-אויסגעבענקטען, מיין טייערען, מיין אינציגען, מיין הייליגען גליקס-יום-טוב!

איך בעמיה מיך צו שמועסען מיט'ן קינד. וואָס דערצעהל איך איהר? פאַרוואָס ווערט איהר פנים'על אַזוי בערויטעלט?

„צום געזונד פון יונגען פאָר!"

איטליכער ווינשט אַזוי געטריי, אַזוי וואַרעם, אַזוי האַרציג.

ליכטיג קינד מיינס! דיינע טרייהאַרציגע ליבע-בליקען רופען מיך אין אַ גן-עדן, וואו טויזענטער באַלזאַם-קוואַלען זענען אָנגעברייט צו צערטלע

און קושען מיין לייב און נשמה; דיין יונג הארץ קלאַפּט און בעווענט זיך מיט גרענצלאָזער איבערגעגעבענקייט פאַר מיינעטוועגען, צוליב מיין גליק וועגען; דו שענקסט מיר פרישע, בליהענדיגע רויזען מיט זייער גאַנצען בעקטאַר-זאַפּט, מיט זייער הימליש-ריינעם צויבער-שטויב — און איך קאָן דיר מיט גאָרנישט אָבדאַנקען, איך האָב גאָרנישט מעהר דיר צו געבען, ווי — פערגיפטעטע רויזען? — — —

י. פ. גרינבערג.

דיינע טרוימען,

(ליעד אין פראָזע).

—

דיין ווייכעס קלאָהר געזיכט האָט א טרויעריגען אויסזעהן בעקומען, דיין בליק איז אומעטיג געוואָרען, און דיין שטערען האָט זיך גענומען רונצלען.

— וואָס איז דיר? — האָב איך דיך געפרעגט.

דו האָסט געשוויגען, א זיפץ האָט זיך פון דיין האַרץ אַרויסגעריסען.

— נעדענקסטו? —

ס'איז אַפריהלינג'ס פאַרנאַכט געוועזען, ביים זונען-אונטערגאַנג, זענען מיר ביים פענסטער פון דיין צימער געזעסען, און האָבען געקוקט צום וויטען מערב וואו די גילדענע זון ווערט פערשוואונדען; ווי פון מזרח ציהט זיך א טיעפער נאַכט-הימעל און פון ערגעץ ווייט, גרייכט צו אונזערע אויערען, דאָס איינזאַמע טרעלען פון א נאַכטיגאַל.

און ווידער האָט זיך א זיפץ פון דיין האַרץ אַרויסגעריסען.

— וואָס איז דיר קינד? — האָב איך דיך נאָכאַמאָל געפרעגט.

דו האָסט דיין קאָפּ מיט דיינע לאָרבער לאָקען אין מיין ברוסט אַנגעשפאַרט, און מיינע הענד האבען גענומען דיינע האָר גלעטען.

די נאַכט שאָטענס זענען זיך אלץ וואָס מעהרער און מעהרער צוזאַמען געקומען, מיר זענען אין פינסטערניש פון דיין צימעריל ווי איינגעשלינגען געוואָרען, שעמערירט און ארויס געפינקעלט פון דער דונקעלהייט, האָט דיין קלאָרער אַלבאַסטערנער האַלדז.

און דיינע ליכטיגע אויגען?

זיי האָסטו געהאַלטען אין דיינע הענד פערבאָרגען.

און ווידער האָט זיך, מיין קינד, פון דיין האַרץ אַ שווערער זיפץ ארויס-געריסען.

— וואָס איז דיר מיין קינד? — האָב איך דיך געגלעט און געפרעגט.

— איך האָב א טרוים געזעהן. — האָסטו מיר שטיל פערטרויט, און אין דיינע הימעל-בלויע אויגען האָט זיך גענומען אזא טיעפע שרעק ווייזען.

— דערצעהל מיר דיין טרוים! — האָב איך דיך געגלעט און געבעטען.

— אין חלום! — האָסטו מיר גענומען מיט א שטילינקע שטימע דערצעהלען, — האָב איך מיר פאַר א קעניגען פון א וואונדער-לאַנד געזעהן.

„א ריטער מיט אַ פערטרוימטעם און בלייכעס געזיכט איז פון יענעם וואונדער-לאַנד געקומען צו רייטען און ער האָט מיך צו זיך אין זיין לאַנד גענומען.

„דאָרט אין יענעם וואונדער-לאַנד, וואו אויף יעדען טריט מערקט דאָס אויג וואונדער—שעהנע בלומען, ביי יעדען אָטעם-צוג פער׳שיכור׳ט א גן-עדן דופט. אין יענעם וואונדער-לאַנד, וואו יעדעס וואָרט פון די דאָרטיגע איינוואָהנער הילכט אָב ווי אַ קלאַנג פון א שעהנע מעלאָדיע—אין יענעם לאַנד, האָט מיך מיין ריטער, פאַר די קעניגען געמאַכט.״

דו ביסט אויף אַ ווײלע שטיל געבליבען. דײנע אויגען האָבען גענומען, אינ׳ם טיעפען נאַכט-הימעל צווישען די אונצעהליגע שטערען זוכען, און באַלד האָסטו מיר גענומען מיט דער זעלבער שטילינקער שטימע ווייטער דערצעהלען:

— „נאַכט אויף נאַכט איז מיין ריטער צו מיר אין פּאַלאַץ מיט זיין האַרפּע געקומען, און ווען זיינע ווייסע דורכזיכטיגע פינגער האָבען נאָר די האַרפען-זייטען בערירט, אין אַ געטליכע מעלאָדיע האָט זיך אין דער שטילער נאַכט דערהערט, אזוי איז דאָס וואונדער-לאַנד נאָך שענער געוואָרען: די וואונדער שעהנע בלומען זענען אין צארטע פרויען-געשטאַלטען פערוואנדעלט געוואָרען, אלע זענען געווען געהילט אין ווייסע, דורכזיכטיגע קליידער, די שווארצע האָר צעלאָזען, און געבונדען און פיעל קאָלירטע בענדער, און פאַר מיין פּאַלאַץ, האָבען זיי גענומען אין מיטען פון דער האַלבער-נאַכט א טאַנץ געהן.

— „דו ביזט די קעניגען פון דעם וואונדער-לאַנד!״—האָט מיין ריטער פאַר מיר געקניהט און ער האָט אין מיין האַנד דעם סצעפּטער פון דעם וואונדער-לאַנד איבערגעגעבען.

— „אַ גרויסע פרייד האָט מיין האַרץ דורכגענומען,—האָסטו פלוצים מיט א צובראָכענע שטימע גענומען דערצעהלען.—אז איך האָב געזעהן דעם בלייכען ריטער פאַר מיר קניהען. אין יענער מינוט האָט זיך א בייזער געדאַנק צו מיר אין האַרצען ארייגעשלייכט: דעם ריטער מיט א געמאַכטער, בייזליכער גרימאַסע צופערטרייבען, און ווי גרוים וועט זיין די פרייד פון מיין האַרץ—האָב איך מיר גאָר פאָרשטעלען נישט געקאָנט,—ווי כ׳וועל אויף מיין קעניגען שטהול זיצען, מיין ריטער וועט פאַר׳ן פענסטער פון פּאַלאַץ שטעהן און רופען, איהם די טהיר צו עפנען...

— „איך וויל נישט זיין די קעניגען פון דעם וואונדער-לאַנד״—האָב איך איינמאָל מיין פרינץ געזאָגט, און נישט געוואָלט אזוי שנעל פאַר איהם די טהיר אויפמאַכען.

ס׳איז קיין ווײלע נישט פאַראיבער:

מיין ריטער איז שוין געווען ווייט פון מיר פערשוואונדען, און איך האָב מיך געזעהן שטעהן ערגעץ אויף אַ ווייטע-איינזאמע וויסטע״...

און ווידער האָט זיך, מיין קינד, פון דיין האַרץ אזיפץ ארויסגעריסען:

— געדענקסטו?

און איך—איך האָב נישט געפונען דיר אטרייסט וואָרט צו געבען...

. . . .

*

און נאך אמאל האסטו, מיין קינד, א טרוים געזעהן:

אויף א שייד-וועג ביסטו אנ'איינזאמע געזעסען, דיין קערפער האבען די קאלטע ווינטען אומגעארמט; ס'האבען דיך די רעגענס און שנייען דורכגענעצט, און אומעטיג האסטו ווען אויף אלע זייטען מיט דיינע אויגען געזוכט.

ס'שרעקט דיך דאס אנקומען פון דער נאכט.

דו אטעמסט אב מיט א שווערען אנגסט, אויף דיין זינען קומט, ווי איינזאם וועסטו אין דער פינסטערער נאכט אויפ'ן שייד-וועג זיצען. פון טיפען און געדיכטען וואלד, וועלען זיך פערביי דיינע אויגען דורכטראגען די נאכט געשפענסטער; צו דיינע אויערען וועט גרייכען דאס ברומען פון די ווילדע וואלד-חיות, און נאך גרעסער ווערט דיין שרעק, ס'ציקט דיין אטעם און פערשטארט בלייבסטו אויף דיין ארט זיצען.

דיין פערטרעהט אויג, האט פלוצים אויפ'ן וועג א שאטען פון א מענש דערזעהן, און דיין הארץ האט פאר איבעררראשטע פרייד א ציטער געטהון.

ס' איז פערביי דיר א בלייכער ריטער דורכגעגאנגען, און ער האט דיך מיט זיך אין זיין וואונדער-לאנד מיטגענומען, און ווידער ביסטו, מיין קינד, א קעניגען איבער א וואונדער-לאנד געווארען.

אבער—ווען דער ריטער איז צו דיר, ווי יענער, אין מיטען פון דער האלבער-נאכט אין פאלאץ מיט זיין הארפע געקומען, און זיינע פינגער האבען נאר די הארפע-זייטען בערירט—אזוי האבען אבגעקלינגען אין דיינע אויערען טענער, ווי פער'שטיקטע זיפצען, שלוכצען פון הערצער, וואס זיי דריקט א שווערע פיין.

און פאר דיין פאלאץ, אז די וואונדער-שעהנע בלומען זענען אין צארטע פרויען-געשטאלטען פערוואנדעלט געווארען, און האבען גענומען, פאר דיין באלאץ א טאנץ געהן, איז פון ווימלענדיגען ראד אנ'אלטינקע צוויבערען, געהילט אין שווארצען, ארויס געקומען, זי האט דיך פעסט ביי דיין ארעם גענומען, און דיך געפיהרט אויף א ווייט פעלד. פאר א בעגראזינט בערגעל זענט איהר ביידע שטעהן געבליבען. זי האט איהר'ס א שפריך געזאגט, איז דאס בערגעל פערשוואונדען, און ביים שיין פון דער לבנה האסטו דערזעהן אנ'אפען קבר, און אין ווערבען עס איז געלעגען א מאן... זיינע אויגען אפענערהייט געווענדט אויף דיר מיט צארן.

— ווער איז דער מאן?—פרעגט דיך די אלטע,

און דו ענטפערסט:

— ס'איז מיין ערשטער ריטער!

אין שרעקליכעס, נאר שרעקליכעס געשעהט, און יענער מיגיט:

אויף דער צוויבערענס רוף קומען נאכט-גייסטער אויף איהר בעפעהל, גראבען זיי א קבר, אין דיך, מיין קינד, געהילט אין קליידער פון א קעניגען, לייגען זיי אהין אריין

דו פערלירסט פון גרויס אנגסט דיין זין, דו שפירסט ווי הענד, אייז-קאלטע ציהען דיין קערפער אין טיעפען תהום ביז דאס טאנץ-ראד פערשווינד, די צויבערין איז נישטא מעהר, און דו קומסט פון דיין חלום אויף...

. . . .

אזוי, אזוי געשעהט מיט דיר יעדע נאכט צו דער וועלבער צייט, ווען דיין צויישער פרינץ קומט...

נאָוידמעט דיר.

H.

און דו ביסט געקומען.

אָהן אינהאַלט, לעער, האָפֿנונגסלאָז איז געוועזען דאָס לעבען. וואו דער בליק האָט זיך אָבגעשטעלט האָט ער נאָר דונקעלעס, פֿאַרבלאָזטעס בעגעגענט.
און דו ביזט געקומען און, ווי אַ מילד ווינטעל בעריהרט צאַרט די סטרונעס פֿון אַ האַרפֿע האָסטו מיין האַרץ בעריהרט, און דאַן האָט עס דער ערשטער ליכטיגער שטראַל בעלויכטען, און עס האָט דיך געבענשט.

שוואַרץ און מאַטערענד זענען געווען מיינע טרוימען, דעם שלאָף האָבען זיי אין אַנ׳אונרוהיגער פּיין פֿערוואַנדעלט. און דו ביזט געקומען, און געטליך־שעהן זענען זיי געוואָרען, דען דו האָסט זיי דעם וועג צו דעם ערהויבענעם געוויזען, און זיי בענשען דיך.

נישט געקענט האָב איך דעם טאָג פֿון דער נאַכט אונטערשיידען, דער טאָג איז מיר געווען מיט דער דונקעלהייט, מיט די שרעקען פֿון דער נאַכט דורכגעפֿלאָכטען, און די ביזט געקומען און רייצענדיג־שעהנע טעג האָב איך דערזעהן און איך האָב דיך געבענשט.

שטום איז געוועזען מיין האַרץ, קיין זאַך האָט עס נישט געפֿרייט, קיין זאַך גיערגערט און דו ביזט געקומען און זיין ערשט וואָרט איז געווען אַ טיפֿער, ליידענדער, גליקליכער קרעכץ. און זייט דאַן רעדט עס אויף אַזאַ הימליש־לויטערער שפּראַך, וואָס נאָר דיין האַרץ קען זי פֿערשטעהן, און עס בעט צו דיר און עס רופֿט דיך, און ביים אויפֿגעהן פֿון דער זון, ווען די שטראַלען קישען צאַרט די ערשטע אויפֿגעוואַכטע בלימלעך, בענשט עס דיך

טויט איז געוועזען מיין נשמה, און דו ביזט געקומען און צו אַ שעהנעם מאָרגען האָט זי ערוואַכט, און זייט דאַן איז איהר לעבען, ווי אַ שטיל הייליג געבעט, ווי אַ שעהנע האַרצענס־פּאָעזיע, און זי האָט דיך געבענשט.

געזאַנגען

ש. י. לאַנדינסקי.

פון שְׁמוּאֵל הַנָבִיא׳ס נעזאנגען.

ש. י. לאַנדינסקי.

◁ ▷

און פיינר האָט מיין הארץ דעם מִזְבֵּחַ
און בענקט נאָך קיין קרבן נישט מעהר—
פון בְּשָׂמִים, פון קְטוֹרֶת דער רֵיחַ
מעהרט ביטערקייט נור אין מיין טרעהר.

דערהער איך די טריט פון א כֹּהֵן —
ס׳שטראַהלט דורך די יריעות די זון,
די נאַכט מיט איהר חשך פערגעהען, —
מיין נאַכט דאָך בלייבט נישט אָבגעטהון:

דערזעה איך אין אֵפוד פון לײַנען
צי חָפְנִי, צי פִּינְחָס געקליידט —
די פלאַמען פונ׳ם תמיד ערשײַנען, —
מיין הארץ נור אין חשך פערגעהט...

די ווינדעלעך דעם ווײַרויך צעוועהען,
צעטראָגען פון בשׂמים דעם דופט —
אַ, וועה מיר, וואָס איך האָב געזעהען,
פון זינד האָט געציטערט די לופט!..

○ II ○

אָ, מוטער, האָסט מיך אָבגעגעבען
אין מִשְׁכָּן צו דיענען דאָ גאָט:
אין הייליגען משכן צו לעבען —
דאָ זעה איך נור טמאים און שפּאָט!

אין הָרָמָתַיִם אין שטילען,
אין שאָטען פון גרינענדען בוים,
דאָרט בליהען נאָך ריינע געפיהלען
דאָרט שפּראָצט נאָך אַ הייליגער טרוים.

דו זעצט זיך צום שפּינראָד צו שפּינען,
אַ טרעהר פאַלט אין ליינען אַריין —
פאַר מיר איז דיין טרעהר און דיין זינען,
און איך װער דערשטיקט דאָ פון פּיין!

דו זעצט זיך צום װעבשטוהל צו װעבען
אַן אֵפוֹד פון ליינען דיין קינד —
אָ, מוטער, איך קאָן דאָ נישט לעבען,
דאָ װייטער צו זיין איז אַ זינד...

◁ III ▷

די זון אין אֶפְרַיִם פערגאַנגען,
דער אָװענד צעשױבערט די האָר,
װי שכּור פון טויען און קלאַנגען —
און װייט שאַלט פון מנחה אַ כאָר!

עס שפּיגלען זיך שטראַהלען אין שױבען,
עס צינדט זיך אין שילה אַ ליכט;

אַהין געהט אַ פרוי מיט צווייַ טויבען,
און פרום, ווי אַ טויב, דאָס געזיכט!

די האָר נאָך פערוויקעלט אין טיכער
דאָך רוישט ווי מיט יום־טוב דאָס קלייד
די טריט ווערען קרעפטיגער, זיכער, —
דאָס פנים געראוינטעלט פון פרייד!

אַריבער די טעג פון איהר נדה,
די טעג פון איהר טונקעלען פּייַן;
און אויגען פערבענקטע און מידע
צינדט־אָן־זיך פון שטערען אַ שיין...

די טויבען דערלאַנגט זי דעם כהן —
ס'דערהויבט זיך אַ פאָרהאַנג, אַ וואַנד,
אָ, וועה מיר, וואָס איך האָב געזעהען,
די לופט האָט געציטערט פון שאַנד!

O IV O

דו זעצסט זיך צו ריכטען, אָ, כהן —
און חשן־המשפט געקלייַדט;
אַרום דיר פערזאַמעלטע שטעהען
אין טויער פון אוהל־מועד.

עס פינקלען פון חשן ברילאַנטען
און אבני־השוהם, ווי ליכט
פאַר שבטים פון אַלערלייַ קאַנטען,
וואָס קומען פאַר דיר צום געריכט:

דעם בערגמאַן פון נאָהנטען אפרים,
דעם פישער פון אָשר, פון ווייַט:

דעם פאסטוך פון בין־מִשְׁפְּתַיִם,
און סוחרים און העלדען פון שטרײַט.

פון דָן און בְּאֵר־שֶׁבַע, וואָס קומען
צו הערען דעם כהנ׳ס א וואָרט;
אָ, דאָ, וואו מען הערט נור דאָס ברומען
פון כְּרוּבִים אין הייליגסטען אָרט..

דו זיצט, יאָ, צו ריכטען, אָ, כהן—
אין משפט פאַר גאָט און פאַר לײַט —
דאך חָפני און פינחס וואו זענען:
ווער האט זיי פון משפט בעפרײַט?

◁ V ▷

ס׳קומט ווידער דער אָוענד דער בלויער —
אָ, פלאַמען פון תמיד, פערגעהט! —
און גיכער פערמאַכען דאָס טויער
פערריגלען דעם אוהל־מועד.

און רוהיגען ליכט פון דער מְנוֹרָה,
וואָס פליסט, ווי פאַר זיך, נור מיט שײַן, —
ענטפלעקט זיך דער ווילען פון בורא
אין מיר זאַפט זיין ווילען זיך אײַן.

און בין איך געבאָרען צו דינען
פאַר דיר אין דײַן הייליגען הויז.
בעלײַכט מיר, אָ, בורא, מײַן זינען —
מיך טרײַבט איצט דער משכן ארויס!

עס יאָגט מיך צו לױפען פון דאַנען,
אָ, לויפען אויף בערג און אין טאָל,

נישט פרעגען, וואוהין און ביז וואנען.
נור וואנדערן, ווי אברם אמאל...

זיך בלאנקען אין שטילע ישובים
און געהן פון געצעלט צו געצעלט.
אין נאמען פון יושב־הכרובים
פון איין עק צום צווייטען עק וועלט

דערצעהלען, ווי כהנים לעבען.
ווי דא ווערט גאטס נאמען דערהייבט,
און וועמען דא מעשר צו געבען, —
ווי ווייט די קדושה דערגרייכט.

איך קאן שוין דעם סוד מעהר נישט טראגען,
דעם סוד, וואס דעם משכן פערשוועבט.
מיר דאכט: אויך די כרובים זיך קלאגען,
און מאנען פון גאט זייער רעכט.

לידער און געדיכטן

ש. שײַנבערג.

שלמה שיינבערג. נאַכט.

פון ערגיץ ווייט,
די שוואַרצע פליגעל אויסגעשפּרייט,
שוועבט־צו אַ מלאך שטיל און זאַכט
צו מערב־זייט,
און מיט זיין צויבער־פּענזעל „נאַכט"
פערשמירט ער טונקעל און פערצירהט
דעם ים פון גאָלד, וואָס ברענט און גליהט,
דערטרינקענדיג אין זיך די זון...
ער צינד דעם ערשטען שטערען אָן,
און דילט אין בלויע מאַנטלען איין
דעם גאַנצען רוים
וואָס באָדט זיך נאָך אין ראָזער שיין,
און שוועבט אַוועק
צום גרינעם ברעג
פון גלאַטען טייך
וואו ס'ברענט נאָך קוים
אַ סאָסנע־בוים
און לעשט איהם גלייך...
און פיהרט אַרויס די מלכה „נאַכט"
פון טיפען וואַלד, וואָס שטעהט פערטראַכט,
און פלעכט איהר אויף די שוואַרצע צעפּ,

און הילט מיט זיי דאָס פעלד אַרום,
און ס׳טריקען זיך די בוימער־קעפ
אין טונקעלהייט און שטעהען שטום...
ס׳איז נאַכט... ס׳איז שטיל...
אַ ווינדעל קיהל!
צווישען קומט פון וויטען פעלד,
און ברענגט מיט זיך אַ ליעבען גרוס
פון וואַלד,
וואו ס׳שאַלט
אַ פויגעל זינג,
בעזינגענדיג גאָט׳ס שטומע וועלט.

– – – – – – – – – – – – –

שלמה שיינבערג.

פליהט אַ טשאַטע פויגעלעך...

פליהט אַ טשאַטע פויגעלעך
אין דער בלויער לופט,
טראָגט זיך ווייט פון אונז אַוועק —
צוויטשערט יעדעס, רופט.

ווער עס האָט נור אויערען, הערט
און פערשטעהט געזאַנג,
דעם מוז ווערען ס׳אויג פערטרעהרט
און אין האַרצען — באַנג...

טשיריק, טשיריק... צום וואַרעמען לאַנד,
צום ליבען לאַנד — נישט פרעג!
חאָטש ס׳וויסט איין גאָט, ווער ס׳קומט אהין
און ווער עס בלייבט אין וועג...

טשיריק, טשיריק, טשיריק, טשיריק...
וואוהין דער ווינטער טרייבט,
חאָטש ס׳וויסט איין גאָט, ווער ס׳קומט צוריק,
און ווער שוין דאָרטען ס׳בלייבט...

טשיִריִק, טשיִריִק... און ווער שוין יאָ
עס קומט צריִק אַהער —
ווייסט אויך איין גאָט נאָך וועם ער טרעפֿט
און וועמען שוין נישט מעהר...

פֿליִהט אַ טשאַטע פֿויגעלעך
איִן דער בלויער לופֿט,
טראָגט זיִך ווייט פֿון אונז אַוועק
צוויטשערט יעדעס, רופֿט...

ווער עס האָט נור אויערען, הערט
און פֿערשטעהט געזאַנג,
דעם מוז ווערען ס'אויג פֿערטרערט
און איִן הארצען — באַנג...

שמעון האָראָנטשיק.

שמעון האראנטשיק.

פריהלינג.

עס הענגען די שטערען:
און הימעל און טיפען.
עס ווילט זיך אי וויינען,
אי לאכען און שטיפען;
אויף שטילינקע וועלען
פון טרוימען זיך שיפען. —
נאכט . . . . . .

אין מזרח אין רויטען
צובליהט זיך א שמייכעל;
עס אטהעמט מיט יונגקייט
דער טאג פון גאט'ס היכל:
עס שעפטשעט א דאנק איהם
דאס פאלבענדע טייכעל. —
טאג . . . .

באטאשאנע 1917.

א. נ. גנעסין.

* * *

גוט'ן אָוונד דיר, מײן ליעבסטע,
פון'ם טײכעל קום איך איצט;
ס'האָט דער טאָג זיך דאָרט גע'טובל'
און דער מערב האָט געבליצט.

ס'האָבען פאַרבען זיך געביטען,
ווי די הויטען פון אַ שלאַנג,
און געפלאַטערט האָט דער אומעט,
ווי אַ צאַרטער האַרפען=קלאַנג.

באַמבאַלנע. — יודיש: שמעון האָראָנטשיק.

הערבסט נאכט אין דארף.

דער הימעל פֿערצויגען—
אין גראָהען געפֿאַרבט;
דער וואַלד, ווי פֿערצאַפּעלט;
אַט דוכט זיך: ער שטארבט.

די דאָרפֿישע הייזלעך,
זיי גלאָצען און שוויינען;
אַ טרויריגע ודוי—
זיך טראָגט פֿון די צווייגען.

פֿון פֿענסטערלעך מאַנכע
דאָרט פֿייערלעך ווינקען;
אין עלענדען חושך
איז ס'דערפֿעל פֿערזינקען

פאר=נאכט.

גראָהע, גראָהע וואָלקען;
ס'פאַלען טראָפּענס זאַכט;
ערגעץ פון די וועלדער
רוקט זיך אָן די נאַכט.

ס'שווייגען גרינע פעלדער;
בוימער ווינקען שטום;
ס'שוועבט אַ מידער אומעט
אין דער וועלט ארום...

* * *

יעדען אבענד פאַר דיין פענסטער
פליהט מיין זעל אַ טויבע אום,
און פער'חלומ'ט אויף דיין בעטעל
זעהט זי דיך דאַן רוהען פרום.

פיהלסטו דאַן אין שלאָף דעם ציטער
פון מיין שטילען האַרץ־בעגעהר?
זעסטו דאַן, ווי ס'הענגט פערזומערט
אין מיין אויג א הייסע טרעהר?

אדער שלאָפסט זיך שטיל און רוהיג
פון קיין שאָטען ניט געשטערט,
און דו פיהלסט גאָר קיין מאָל, קיין מאָל,
ווי מיין האַרץ איז מיר בעשווערט?

*
*   *

דו האָסט מיך אין חלום
גע̇קושט און געגלעט;
דו ביסט דאַן געזעסען
ביי מיר אויפ'ן בעט;
געגלעט מיט די דינע
און צערטליכע פינגער;
געשעפּשעט מיר שטיל:
א, עלענדער זינגער.

דער חלום אַוועק:
געעפענט די אויגען:—
א חושך געדיכט;
מיט אומעט פערצויגען,
דער ווינד האט געקלאָגט,
געריסען די לאָדען.
איך האָב זיך ביז טאָג
אין אומעט געבאָדען

מירעל ערדבערג.

צו דער זון.

אָ זון, וואו איז אצינד דיין גלאַנץ?
דו שיינסט נישט אין דיין גאַנצער פּראַכט;
ציי האָט מיין וועה אויך דיך בעטריבט?
ציי האָט ער אויך אויף דיר אַ מאַכט?

אָ ניין, מיין האַרץ איז שטאַרק געגוג,
עס טראָגט אין זיך דעם גרעסטען פּיין:
ניט שענק מיר, זון, קיין זיפץ, קיין קרעכץ,
און געה, גיב־אָב דער וועלט דיין שיין!

* *
*

און טאָג איז, דאַכט זיך, שוין גאַנץ לאַנג,
און דאָך אין נעפּעל איינגעהילט,
שטעהט אַלין פערגליווערט און פערשמאַכט
און נאָך דיין ליכט פערבענקט זיך פיהלט.

און שיקסטו נור דיין ערשטען שטראַהל,
ערוואַכט אין אַלץ די לעבענס־פרייד,
נור איך אַנטלויף אין טהאָל צום קוואַל
פון וועלט און מענשען אָבגעשיידט;

און שטיל בעקלאָג איך דאָרט מיין וועה
אין יענעם שאָטענדיגען אָרט,
און ס׳זוייסט קיין איינציגער פון זיי
ציי האַלט מיך פרייד, ציי טרויער דאָרט..

II

אין דיין שטוב, געליבטער.

אין דיין שטוב, געליבטער, וויל איך טרייסט געפינען,
אין דיין שטוב, געליבטער, וויל מיין זעעל זיך שטילען;
די שטילקייט איז מיין האַרפען־קלאַנג,
די רוה, זי איז מיין באַר־נעזאַנג.....

. . . .
. . . .

אין דיין שטוב, געליבטער, וויל מיין טרוים זיך וועבען,
אין דיין שטוב, געליבטער, הערשט אַ הייליג שטרעבען:
אַ פרידליך, שטילער הימעלס־טרוים,
אַ טיפער, בלויער לעבענס־תהום,
דער סודות־טויר פון ליבע־גליק,
וואו איך מיר לאַך, וואו איך מיך קוויק.

און אונמעכטיג וויל איך אין דיין אָרעם פאַלען,
ווי אַ מידע פון טראָמפּייטען־שאַלען;
מיין קאָפּ געגראָבען אין דיין ברוסט,
מיין לוסט דערטרונקען אין דיין לוסט
פערלירען זיך אין לעבענס־קוואַל.— ,

ראָזאַ יאַקובאָוויטש.

דאָס געזעגענען זיך.

נאָך וואָס האָט זיך מיט דיר מיין האַרץ געפֿרייט,
נאָך וואָס האָט זיך מיט דיר מיין האַרץ געפֿרייט,
אַז געהסט אַוועק פֿון מיר אין פֿייער־שטרייט,
אַז הענגען, הענגט אויף דיר די שווערד געגרייט,
נאָך וואָס האָט זיך מיט דיר מיין האַרץ געפֿרייט?
נאָך וואָס האָב איך נאָך דיר געבענקט אומזיסט,
אַז געהסט פֿון מיר אַוועק אַ רעזערוויסט,
אַז בלייבען, בלייבט אָהן דיר די שטוב פֿערוויסט,
נאָך וואָס האָב איך נאָך דיר געבענקט אומזיסט?

מרים אולינאָווער.

פריהלינגס־טאָג׳ן

אין אַ טאָג אַ העלען,
אין אַ טאָג אַ העלען,
ען די זון נעמט גלאַנצען,
אין אַ טאָג אַ העלען
מוז איך זיך צוטאַנצען.
זיבען ביטשען קרעלען
טאַנצען מיט און קוועלען,
קלינגען אויף מיין האַרצען
אין אַ טאָג אַ העלען.

ביז׳ן פריהלינגס יונגען
אָבענד. נעמט מיך האַרצען,
טאַנצענדיג צו זינגען,
ס׳קליידעלע צו פערשאַרצען,
און דעם בלויליך שוואַרצען
רוים׳ס באַלזאַמען שלינגען,
נאָר ווי טרויריג איצטער
מיינע קרעלען קלינגען!

שוין גענוג געזוימערט
זיך אין דינעם קליידעל
אַלץ "ווערט קיהל. ענשלימערט,
מיד-געטאַנצט זיך, מיידעל...
מערב-זייט פעראימערט
בליצט אַ שטערען, גלימערט,
בענטשליך האָבען גרילען
אין דעם גראָז געיאָמערט.

ש. טשענסטאָכאָווסקאַ.

שושנה טשענסטאָכאָווסקאַ.

די הבדלה.

געמט מען צינדען די הבדלה,
בעט די באָבע הויך זי האלטען—
אזא צואה איהר געבליבען
פון א גוטען יוד אנ׳אלטען:

„העכער, קינד־לעב, הויב דאָס ליכטעל,
הויב עס וויפיעל האָסט נאָר כח,
וועסטו זיין אמאל א כלה,
ועט דיין מזל שיינען הויך.“

אוי ווי ווילט זיך גלויבען איצטער
אין דער באָבעס ווערטער אלע,
אז אָן האלטען די הבדלה
ווענדט־זיך ס׳מזל פון דער כלה...

ביים פערהער.

קימט שבת נאָכמיטאָג, באַלד נעמט מען מיך יאגען:
„גוט שבת" דעם זיידעשי דארפסט דו געהן זאָגען.
און מוזט גוט געדענקען פון חומש פון שווערען—
דער זיידעשי קען גאָך דיך ווילען פערהערען,"

טאָ זאָל ער פערהערען—וואָס האָט דערפאַר מורא
א יונגעל א למדן, א בקי אין תורה!
איך הער מיר געלאַסען דעם זיידעשי'ס קשיא
און ענטפער באַלד אָב מיט א פסיק פון רש"י.

דער זיידעשי שמייכעלט און קוועלט פון הנאה
און קרייזעלט צו פריעדען די פאות די גראָהע.
די באבעשי שיקט מיר פיעל ברכות פון ווייטען
און נעמט פאַר איהר איינִיקעל שבת-אויבס גרייטען.

ווער קען עס פערגעסען, וועם איז עס נישט ליב
דער אמאָליגער שבת אין זיידעשי'ס שטיב,
ווער קען עס דערמאנען אָהן בענקשאפט, אהן טרעהרען
דער באבעשי'ס ברכה פון ווייטענס צו הערען!

געה איך מיר אין גערטענדעל.

געה איך מיר אין גערטענדעל
צווישען בלומען־וועגען—
שמעקען מיר די קוויטעלעך,
ווינקען מיר אקעגען.

נעם איך רייסען זיי געשווינד,
וויל א קרענצעל פלעכטען—
שטעך איך מיר די פינגערלעך
אן א דאר׳ן א שלעכטען,

ווינקט צו מיר פון בוים אראב
הויך פון שפיץ אנ׳עפעל,
חאפ איך זיך בליץ־שנעל ארויף—
דרעהט זיך מיר דאס קעפעל.

זאל עס שטעכען ס׳דארענדעל—
נאר זיין בלום מיר געבען,
זאל זיך דרעהען ס׳קעפעלע—
נאר וואס העכער שוועבען!

די קליינע.

שטופּערדיגע יונגלעך
שטעהען פאַר מיין טיר,
„זעהט נאָר זעהט ווי קליינטשיק"!—
שפּעטען זיי פון מיר.

בין איך נישט קיין גרויסע,
וועל איך וואַקסען נאָך,
כ'וואַרט נאָר אויף א רעגען,
אויף אַ וואָלקען-בראָך.

און פון זומער-רעגען
ווייסט מען דאָך שוין לאַנג,
וואַקסט מען ווי אויף הייוען
הויך, גוּט שעהן און שלאַנק.

געהט אַ רעגען ליבער
שטעה איך אויף דער גאַס,
ביז'ן לעצטען פאָדים
אָבגעצוואָגען, נאַס,

ביז ס'שיינט אויף דער הימעל
לויטערדיג און העל,
שפּרייט איך אויס דאָס קליידעל—
אויסגעטריקענט שנעל.

כ'לויף מיך באַלד צומעסטען
צו דער הויכער טיר—
אוי, א שטרייכעל, דאכט זיך,
צוגעקומען ז'מיר?

דאס ביכעלע.

געלעבט האט זיך א ווייבעלע
אויף שווער און שוויגערס קעסט,
א גאנצען טאָג אין שטיבעלע,
געהיטען פרום איהר נעסט.

א גאנצען טאָג אין שטיבעלע—
(געוועזן אַ סוד דערביי...)
געלייענט, געלייענט אַ ביכעלע...
'עטוועדעז מאָל אויף'ס ניי.

צווישען איהרע קליידעלעך,
צום חופה־טאָג געמאַכט,
אַ קליינטשיק „גוי'איש ביכעלע
אויף קעסט זיך מיטגעבראכט...

אין רעכטען בוזעם־טעשעלע,
אין שכנית מיט'ן הארץ,
פערבארגען ליגט דאס ביכעלע,
אַ ביכעל קליינטשיק, שווארץ...

און טרעפט אמאָל צו קידוש־צייט—
פערזוכען זיך ביים בוך,
פער'חידוש'ט ווארט דער שבת־טיש—
די שנור פערשפעטיגט זיך...

פערבאָרגען אין איהר שטיבעלע,
אריינגעטון דעם קאפ
אין ביכעל לעזט זיך ס'ווייבעלע
און שפרייזט ארויף, אראב.

דער שווער, ער קלאַפּט אין פענסטערל:
„קום טאָכטערשי, ארוים!"—
זי ווינקט אקעגען: „כ'געה שוין, כ'געה",
כ'געה, שמונה עשרה „אוים"...

ב. פרידמאַן.

* * *

בשום אויפ׳ן, ליבעס מיידעל,
כ׳קען דיך נישט פערשטעהן!
ס׳איז א רעטעניש פאר מיר
דיין לאַכען, דיין געוויין!

נאָר־וואָס פרעהליך ביזט געוועז,
האָסט געטאנצט, געלאַכט;
פּלוצלינג, שוין ס׳איז וואָס געשעהן:
און דו זיצסט פערטראַכט.

און נישט לאנג אזוי געזעסען
ביזט שטיל, פערטראַכט
האָסט זיך פּלוצלינג אויפגעהויבען
און זיך הויך צולאַכט.

און אין מיטען הארציג לאַכען
פּלוצלינג, כ׳הער דו וויינסט.
אפשר, וואָלסטו מיר געזאָגט,
מיידעל, וואָס דו מיינסט?..

בשום אויפ׳ן, ליבעס מיידעל,
כ׳קען דיך נישט פערשטעהן!
ס׳איז א רעטעניש פאר מיר
דיין לאַכען, דיין געוויין.

ביי-נאכט.

ביי-נאַכט,
די לבנה זאכט
אויפ'ן הימעל שוועבט.
און דער הימעל
אין א דרימעל
נאַכט-חלומות וועבט.

אויף דער ערד
האָט אויפגעהערט
ס'ג'רויש, געפּילדער;
אויף די הייזלעך
אויסגעשפּרייט זיך
האָט א ליילעך-זילבער.

אין דער שטיל
א ווינטעל קיהל
פערגנבה'ט זיך אין צוויינעך,
און אַ שטילע
פויגעל-תפלה
פיהלט אָן זאנפט דאָס שווייגעך.

און די לופט
מיט בלומען-דופט
וועהעט, שלעפערט איין...
אויפ'ן ווייכען פרישען היי
ווען מען עפּעס שאַטענס-צוויי
ביים לבנה-שיין...

ייען מיר האבען זיך געזעגענט ...

ווען מיר האָבען זיך געזעגענט,
האָט אין דרויסען צו-גערעגענט.
צוגעבלאָזען האָט אַ ווינט
און געוויינט ווי'אַ קליינטשיג קינד.

ס'האָבען זיך געהאלטען קוים
די בלעטער אויפ'ן נאָהנטען בוים ...
פלעגט דער ווינט נאָר טהון אַ וויעה,
און אויף ד'ר'ערד שוין ליגען זיי ...

און געזעהן האָט מען קוים
פון הימעל מיט דער ערד דעם חים ...
נאָר איין העלער פלעק געוועז
איז אויפ'ן הימעל-קוים צו זעהן ...

און געבליבען כ'בין אליין
ווי אַ צוגעשמידטער שטעהן;
און עס האָבען מיינע אויגען
זיך אין נעבעל איינגעזויגען.

און אַז כ'האָב מיך צריק דערמאהנט,
איז מיר אַלץ געוואָרען נאָהנט
אי דער הימעל, אי דאָס וועטער,
אי דאָס פאַלען פון די בלעטער ..

און עס האָט זיך מיר פערגלוסט
דריקען צו דעם בוים מיין ברוסט;
בעטען, וויינען, ער זאָל זיין
דער געטרייער חבר מיין ...

און אינזאיינעם שטיל געבענקט
האָבען מיר, ביז ס'האָט געשענקט
די זון איהר העלען, מילדען שיין, —
אבער שוין נישט מיר, ניין ניין ...

י. גאָלדבערג.

*
* *

וואָס ציטערן די שטערענדלעך
אין שטילע נעכט אַזוי,
ווי צאַפּעלדיגע הערצעלעך
אין הימעל טיעף און בלוי.

דער גאַנצער הימעל איז פֿערליבט
פּערוויעגט אין בלויען טרוים,
עס שוועבט אַ סוד אַרום אין לופֿט,
אַ ליעד, וואָס הערט זיך קוים.

אַ זיסער ווייטאָג נאָגט מיין האַרץ,
וואָס ציהט פֿון אויג מיר טרערען,
איך קוק צום הימעלס הייליגקייט,
מיט בענקשאַפֿט צו די שטערען.

חיים גרינבערג.

לידער

I

עס האָט זיך אַ נעבעל געלייגט אויף די פֿעלדער
און הילט־איין דעם וואַלד אין אַ מאַטאָוועָן שימער
עס וואַרפֿען זיך שאָטענס אריין אין מיין פֿענסטער
און קריכֿען און בלאָנדזען אַרום אין מיין צימער...

ס׳איז נאַכֿט, און שוין וואַכֿען אויף ווידער חלומות:
עס ווינקען גאָלד־לאָקיגע, וואַלדישע־טעכֿטער,
זיי טאַנצען, זיי זינגען אין אָפֿענעם פֿענסטער
אין לאָקען ארוים מיך מיט צאַרטען געלעכֿטער...

איך לאָז מיך צום וואַלד איבער איינזאמע פֿעלדער,
עס נעמט מיך דער נאַכֿטיגער כּשוף געפֿאַנגען...
עס טרעפֿט מיך אנטקעגען די נעלע לבנה,
וואָס איז ווי פֿערבענקט אויף דעם וואַלד אויפֿגעגאַנגען...

איך לעג מיך אַ שטילער, צעווישען די ליליען
און קוק מיט האַלב־אָפֿענע אויגען צום הימעל,
וואָס האָט זיך פֿארוועבט אין לבנה׳ישע פֿעדים,
פֿערהילט זיך אין שטילען אין זילבערנעם דרימעל...

עס האָבען זיך ליליען געוויעגט אין ח־ומות
פֿערשטויבט מיין געזיכֿט מיט אַ גאָלדענעם רעגען...
און איך האָב דערפֿיהלט, אָ, די עלענדע בענקשאַפֿט,
וואָס איז אויף די ליליען ווי אַ נעבעל געלעגען...

II

עס איז מיך א נאָגענדע בענקשאַפט בעפאַלען,
איך לאָז מיך מיט מיטלאָזע טריט דאַן א היים,
ארוים פון דעם וואלד אויף די זילבערנע פעלדער,
וואו ס׳צויבערט די נאַכט אזוי שטיל און געהיים.

עס איז די לבנה אויף דעם וואלד אויפגעגאַנגען,
און איבער איהר האָט זיך א וואָלקען געליינט,
זו׳אַ שיין אויף א הענגענדע לאָמפּ אויף א גראָהע
און האָט מיך אין אומעט געשמיד און געקייט...

III

פֿערבלײַב מיט מיר, ליבע, אין וואַלד אין דעם שטילען,
ווען ס׳געהט נאָר דער זון־שבֿראַל דער לעצטער שוין אויס
און קושט שטיל דעם סוד פֿון דער נאַכט מיט אַ בענקשאַפֿט
ווען ס׳וואַכט שוין דער סוד אויף דער ליליעשער שוים.

דאַן מורמלען דעם סוד צווישען זיך דורך די גראזען,
און ריהרען דעם זוים פֿון דיין זייבערען קלייד,
דאן פֿיהלסטו מיין איינזאמקייט טיעף און דיין דאַרציין,
פֿערשטעהסטו מיין טרויער, וואָס בלייבט אָהן בעשייד.

איבער קונסט, בוך, קריטיק
און טעאטער פערזאָנען.

י. מ. ווייסנבערג.

י. מ. ווייסענבערג.

געווידמעט חנוך גליצענשטיין צו דער
ערשטער בעקאַנטשאַפט אין וואָלאָצלאַ־
וועק אין 1917.

קונסט און סוביעקטיוויטעט

—

א.

וואָס איז קונסט? וויפיל עס קומט אויס צו שפּיִסען ווענען דעם — פאַלט אַן אַ גאַנצער באַרג מיט ווערטער און מען געהט אַוועק מיט נאָר־נישט. מען מוז דאָך אַמאָל אויסציהען די האַנד, אַוועקשאַרען דעמדאָזיגען באַרג אָנגעקראָכענעם שימעל פון בויך-סברות, אויבערפשט'לעך און דער עיקר—די בעגריפפליכקייט פון אָרעמע, בלייכע בר-נש'ן, און געבען דעם ריי־נעם, קלאָרען בעגריף און אַוועקשטעלען איהם אין אַ מעהר ממשות'דיג גע־שטאַלט, אַז עס זאָל זיך נישט זיין איבער וואָס צו פלפּל'ען.

נור איידער איך טהו דאָס מוזען מיר זיך שטעלען אַ געוויסע פראַ־גע, וועלכע זאָל אונז דיענען אַלס שליסעל צו דעמדאָזיגען בעגריף.

צום ערשטען: וואָס פאָדער איך פון דער קונסט? און אַצינד ערשט, ווען איך וועל וויסען וואָס איך פערלאַנג, וועט אויך קלאָר ווערען די מאָס, צי געהט זי צו צו איהר געשטאַלט.

ווי אַלעמען איז שוין בעוואוסט פון די אַלם-בעקאַנטע פזמונות, זאָגט מען, אַז קונסט איז קונסט... און דערביי געהט נאָך אַ גאַנצער וואַל מיט פּירושים: אינדיווידועלע איבערלעבונג, אינטואיציע, האַרמאָניע, אָביעקטיווי־טעט, סוביעקטיוויטעט... אַ טעמע, וואו מען קען צוטשעפען אַ גאַנץ לאַנגען שוויף מיט סקאַרבאָווע ווערטער; עס איז, כ'לעבען, אַ גאַנץ דאַנקבאַר שטאָף פאַר פיל, וועלכע רעדען און זענען נישט געצווינגען צו זיין קלאָר, פאַר פיל, וועלכע שרייבען און זענען נישט געצווינגען צו זיין פעראַנט־וואָרטליך.

און גאַנץ גלייך אַזוי. הערען זוען עס וואָלט געווען אַזאַ זאַך, וואָס האָט אַן איינגעפאַסטען ממשות מעקן, אַ קערפערליכען, וואָלט נאָך אויספערטלייכ־ליך עבעס ערגערס בעשעהן, ווי זיך צושיטען מיט אַ מבול ווערטער איף

איהר רעכנונג,—מען וואלט זי כשוט גענומען אין זעקלעך און גערופען צום עולם: קומט צו מיר, וועט איהר זעהן וואס הייסט קונסט.

קיין איין פערלעגער וואלט נישט געשטאנען פון דערוויטענס. אז ער זאל זי נישט ארויסשטעלען הינטער דער שויב: „ריין 84 די פריוו"...

קיין איין טעגליכע צייטונג, וואלט זיך נישט אבגעהאלטען צו מאכען פון איהר מאטעריע האטש א רעהמעל צו איהרען א „שפאנענדען ראמאן"— און אזוי, איז טאקי גם זו לטובה...

אבער אין דערזעלבער צייט, וואס דאס איז איהר מעלה, איז דאס זעלבע אבער אויך איהר בעסטער און גרעסטער חסרון. וואָרען ווען זי האט קיין ממשות נישט קען מען ערשט דינגען דעם ערשטען בעסטען מינט־לער, וועלכער וועט דורך אלע סמנים: אינדיווידואליטעט, סוביעקטיוויטעט, אביעקטיוויטעט... „אנשרייבען" א מאמר וועגען איהר, וועלכער וועט זיין אזא שווערער ביסען, אז איהר וועט זיך דריי וואכען גאנצע שטיקען מיט איהם און באין אופן נישט קענען אראבשלינגען...

אבער איך וויל דא קומען שמועסען מיט א גאנץ אנדערע מאס ווע־גען דעם, וואס קונסט איז.

איז זי טאקי א זאך, וואס מען זאל זי פאר קיין פאל נישט קענען געשטאלטיגען? וועלכע איז יא און נישט במציאות העולם? עקזיסטירט יא אין עקזיסטירט נישט?

איך מיין, אז פונקט, ווי אלץ מוז זי אויך האבען איהר פעסטען באָדען.

נור איין בעדינג האב איך צו מיינע לעזער: פרעגט נישט קיינמאל ביי טינטלער פון דאזיגען מין, וואס איך האב פריער געשמועסט וועגען זי־ פרעגט נישט ביי זיי וואס קונסט איז, ווייל זיי וועלען אייך אלעמאל גע־בען עפעס אזוינס וואס איז צום „שטיקען זיך". א געוועהנליכער טינטלער האט ניעט דאס, וואס איהר ווילט, און דאס וואס ער האט נישט קאן ער אייך נישט געבען. א געוועהנליכער טינטלער וועט אייך אלע מאל געבען א „יא" מיט א „ניין" צוזאמען, ער וועט אייך געבען „אונקלארס", וואס דאס איז אייגענטליך די שרעק מיט וועלכער ער שטעהט אליין פאר דער זעל־בער פראגע, פונקט, ווי פאר א פערכשופ'טען עגול אויף וועמענס ליניע ער קען נישט ארויפשפרייזען.

ער רעדט נור צו אייך מיט א געמאכטער זיכערקייט, ווייל ער איז נישט אפענהערציג. ער רעדט נור וועגען קונסט, ווייל ער מוז, ווייל איידער ער זאל ליידען, זאל בעסער זי ליידען. און ווי זאל ער רעדען קלאר, אז פון קלארקייט קען מען נאך מעהר ליידען? זאל ער בעסער זאגען און נישט דערזאגען, ווינקען און נישט דערווינקען,— טהון דאסזעלבע, וואס עס טהוט דער, וועמען עס קומט אוים אויף דער סצענע צו שפילען א ראלע פון א שכיטען. און אויב דער ערשטער איז נישט אינגאנצען שכים, גלויבען זאלט איהר אבער, אז עס איז שכים־לשון.

זאָלט איהר, הייסט עס, ביי קיין טינטלער נישט פרעגען.

אָבער נאָך איהם, ווען ער האָט שוין אָנגעשמירט דאָס אַרטיקעל — קומען ערשט נאָך יענע בעוואוסטע קאַטעגאָריע, די בעריהמטע גוואַרדיסטען און לייב-היטער פֿון דער קונסט: פֿיינפֿיהלער, פֿיינשמעקער, טאַקטהאָבער און וואָהלקענער, — זאָג איך אייך אָן, אַז אויך ביי זיי זאָלט איהר נישט פֿרעגען.

איהר זעהט, אַז בשעת איהר רעדט מיט די לעצטע, מאַכען זיי דעם איינדרוק, ווי פונקט מיט דיזעלבע פֿינגער וואָלטען זיי אַליין געוואָלט דער-טאַפּען דאָס, וועגען וואָס זיי רעדען, און אַז זיי טראָגען נאָך גאַנץ אָפּט צו די שפּיצען פֿינגער צו די נעז פונקט ווי עס וואָלט זיי וויניג געווען דער בלויזער חוש המשוש?..

זעהט איהר דאָס?.. טאָ זאָלט איהר זיי למען השם אויך נישט פֿרע-גען וועגען דעם, וואָס קונסט איז.

זיי לויט אַ געוויסער „אָריענטאַנציע“, לויט דער געלעזענער קריטיק (אָני זדיעס ניע פּריצ׳יאָם), זאָלען נישט זיין די טרעגער פֿון דעם קערנדיל, וואָס דיין פֿערשטאַנד דאַרף אויפֿנעהמען.

רעדענדיג צום געזונדען אינסטינקט, זאָג איך נאָכאַמאָל:

זיי דאַרפֿען נישט זיין די טרעגער פֿון געזונדען קערנדיל צו דיין געזונדען פֿערשטאַנד.

קיינמאָל נישט שמועסען מיט זיי איבער דאָס, וואָס שטעהט העכער פֿון זיי.

שוינט אייער אייגענעם איינדרוק, וועלכען זיי וועלען פֿערשפּאָרען צומישען — אַחוץ, וואָס עס לוינט אויך נישט אויסצומישען אייערען אויף זייערען.

שוין דערפֿון אַליין האָט איהר אַ פֿערדינסט, פֿון בלויזען נישט טוישען...

אייערער וועט אייך שטענדיג זיין דער בעגרייפֿליכסטער, זייערער: נישט בלאָה, נישט ווייס, נישט שוואַרץ...

אָנשטאָט זיי — מעגט איהר אויף דעם אָרט לעזען נאָך איין בוך און נאָך איינס, און ווידער זיי נישט פֿרעגען.

נאָר אויב איהר קענט זיך פֿון דער דאָזיגער תאוה נישט אָבהאַל-טען, — יענעם׳ס מיינונג ווילט איהר דאָך ביז צו דער דעק אויסשעפּען: פֿערגעסט נישט, למען השם, איידער איהר געהט דאָס טהון, אויך אַ בליק צו טהון איבער יענעם׳ס אייגען לעבען. זעה אויף וויפֿיל געשמאַק, אויף וויפֿיל אינטערעסאַנט און אויסדרוקספֿול עס איז זיין אייגען לעבען, וואָרען מיר דאַכט, אַז קונסט איז נישט קיין זאַך, וואָס קומט פֿון אויסענווייניג, נור וואָס זיצט אויך הינטער די אייגענע הויט...

און אַזוי זאָלט איהר בודק זיין: ווי לעבט ער פֿאַר זיך, ווי פֿאַר מענשען? אויף וויפֿיל איז ער פֿעהיג צו נעמען און אויף וויפֿיל גרייט צו געבען. ווי בעגעגענט ער זיך מיט דער בנאַליטעט, ווי רעאַגירט ער

אויף מענשליכע ליגענס—און נישט נאָר בלויז מיט'ן וואָרט, נאָר מיט מהאַט און אָפּערפּעהיגקייט,—וואָרען דאָס אַלץ, זאָלט איהר וויסען איז קונסט.

עס שאָד נישט אויך זיך צו בעקענען מיט די צערטליכקייטען פון זיין אינערליך וועזען, די סטרונע פֿון שטילקייט און זיסקייט, אפילו פון זיין זיבליכער סענטימענטאַליטעט; איין קלינג נור אויף דער סטרונע, וועלכע לאָזט אונז הערען דעם קלאַנג פֿון זיין נשמה. עס שאָד נישט אויך צו בעקענען זיך אַפילו מיט דעם ריטם פֿון זיינע בעוועגונגען, אויב איהר זענט אַ מבין דערויף, אויף זיין טריט און אויך אויף זיין שטעלונג, צו אַ זאַך וואָס פֿאַלט פֿאָר און זיין געגענוואַרט— די פֿרעמדע אַזוי גוט, ווי אַנ'אייגענע.

עס שאָד אַפֿילו אויך נישט אויף זיין פשוט'ער פֿיזישער קראַפֿט אַ קוק צו טהון, וואו און אין וואָס האָבען זיך די אַלע אויסגערעכענטע איינגעשאַפּטען צו האַלטען! אויך דאָס בלוט זיינס אויף וויפֿיל איז פעהיג צו טאַנצען אַ פֿריידענטאַנץ. וואָרען דאָס אַלץ, שווער איך אייך היילינ, איז קונסט. און נאָר מיט אַזעלכען קענט איהר שמועסען וועגען איהר, — אָבער, אויך איז גלייכער, אויב נישט... וייל, ווי איך האָב שוין געזאָגט: שווינט זיך אַליין, פֿון יענעם'ס קען אייך גאָרנישט צוקומען, סיידען איהר זאָלט אין זיך אַליין צוקומען.

איך וויל נאָך זאָגען, וואָס קונסט איז. כמעט דאָס זעלבע, נאָר אויף איין אָקטאַווע העכער:

קונסט איז שטאַרקער ברען און ליידענשאַפֿטליכע נייגעריגקייט פֿאַר אַלע אַנדערע זאַכען אין לעבען, אַחוץ וואָס אויך פֿאַר דער קונסט.

און אויך דעמאָלט טיילען זיך ערשט די דאָזיגע איינגעשאַפֿטען אין געוויסע אַרטען.

עס ווענד זיך וואָס פֿאַר אַ נייגעריגקייט און וואָס פֿאַר אַ פֿאָרם צו טהוט אָן.

צום וויניגסטען דיכטעריש איז די קאַץ. ווען די נאַכטיגאַל זינגט ביי ליבע, די קאַץ אין זעלבען פֿאַל וויינט.

קונסט איז אַנ'איבערפֿלוס פֿון אינערליכע כחות, וועלכע צושפאַרען די ווענדטלעך פֿון דעם האַרץ און אַרויסקומענדיג אויף דער פֿריי טהון זיי זיך אָן אין אַזעלכע פֿאָרמען וועלכע וואַרפֿען אַ פילפֿאַרביגע שיין אויף דער ליניע פֿון געוועגליכען גראָהען לעבען.

פונקט, ווי אַ פֿערד, למשל, קען נישט אַריבערשפּרינגען איבער אַ „באַריער" אָהן אַנ'איבערפֿלוס אין פֿיזישע כח'ות—אַזוי קען מען אויך נישט דערגרייכען צו דער מדרגה פֿון קונסט אָהן אַנ'איבערפֿלוס פֿון אינערליכע. אַז קונסט איז אויך דאָס, וואָס מען רופֿט פֿאַנטאַזיע—איז נאָך אָבער ווייניג אויב זי זאָל אונז נישט קענען פֿיהרען איבער ימים און מדבריות— אַנדערש בלייבט מען שטענדיג הינטער דער וואַנד פֿון יענעם טעמפעל, וועלכער רופֿט זיך קונסט, טאַפּענדיג אין דער פֿינסטער, ווי אַ בלינדער מיט דעם שטעקען.

קונסט איז אַנ'איבערפֿלוס פֿון גייסטיגקייט. נאָר אין אַ שיידעל פֿון פֿיזישע כחות, וועלכע האַלטען זיי אין אַ געוויסע האַרמאָניע, אַנדערש וואָלט זיך דאָס ערשטע צופֿליגען, נור דאָס לעצטע קומט און רעגולירט עס.

קונסט איז אַ גלייכע פּראָפּאָרציע פֿון גייסטיגקייט און פֿיזישקייט, אויב ניט וועט דאָס אַליין שוין זיין אַנטי-קונסט.

דאָס לעצטע איז דער פֿוהרמאַן, דאָס ערשטע — דאָס ווילדע פֿערד.

אויב נישט קיין גלייכע פּראָפּאָרציע, וועט קיין טאַקט נישט זיין. און אָהן דעם — אַנטי-קונסט.

אָבער נאָך נישט דאָס אַליין, קונסט איז נאָך עפּעס.

קונסט איז דאָס, וואָס דערפֿאַר האָט געוואַכט ווען מען האָט פֿון דער פֿריהסטער יוגענד אָן, ווען מען האָט עס געהאַט זי געפֿינען אין יעדען קלאַנג, אין יעדען אָטעם-צוג אין די שטילסטע נעכט, ווען מען האָט עס געפֿינען אין דער פֿער'חלומ'טקייט פֿון פֿריה-מאָרגען, און איינאַלגע-מיין דעם'ס האַרץ, וואָס האָט דערפֿיהלט אַ הייסען שטראָם בלוט זיך איבער-גיסען פֿון איין קלאַפּאָן אין דעם צווייטען, ווען עפּענענדיג די אויגען אין ייערפֿריה, און אַ קוק-טהוענדיג אין דער טיפֿקייט און בלאָהקייט פֿון הימעל, האָט ער זיך דערמאָנט, וואָס פֿאַר אַ שעהנער טאָג פֿון לעבען איהם שטעהט היינט פֿאָר...

אָט דאָס אַלץ איז קונסט.

און אויב דער לעצטער סימן געפֿעלט אייך, איז אַ סימן, אַז איהר דאַרפֿט נישט פֿרעגען ביי קיינעם, וואָס עס הייסט אַזוינס קונסט.

קונסט איז אויך דאָס, וואָס אין ווען מען האָט אַז זי בעזעצט זיך, פֿערנעהמט זי מעהר פּלאַץ, ווי דאָס גרעסטע ווירטשאַפֿט; דער אייגענטימער קען זיך נישט איינאָרדנען מיט איהר אין קיין שטוב, ער טראָגט זיך מיט איהר אַרום אין דרויסען איבער וועגען און שטעגען, ערשט דאָרט ווערט איהם קלאָר, וואָס פֿאַר אַ טרעגער ער איז און הייבט זיך אָן איינצואָרדנען מיט איהר הינטער'ן בלויען הימעל...

אויב דער לעצטער סימן געפֿעלט אייך אויך — טאָ צו ווען-זשע זאָלט איהר געהן פֿרעגען וועגען איהר? ווערען ווייזט מיר איינעם פֿון די אַלע, וואָס זיי ווילט איהר פֿרעגען, אַז זיי זאָלען נישט אויסטוישען דעם הימעל פֿאַר אַ דאַך?

און דאַדורך הײם איך אייך נישט פֿרעגען ביי די אַלע.

קונסט פֿערשטעהט דער, ווען מען האָט עס האָט אינגאַנגעמיין הײם אין שטאַרק געליבט, הײם און שטאַרק געליטען, ווען מען עס האָט געשפּירט אַנ'עולה, יענעם'ס אַזוי גוט, ווי זיינע, איז געווען גרייט זיך מוסר נפש צו זיין, און ווי דורך אַ ווילדע קראַפֿט געווען געטריבען, אַפֿילו דעם טויט אין פּנים אַריין צו קוקען, אַבי זיך אָנצוגעהמען ווען אַ קריוודע, ווייל דאָס איז דער רוף פֿון לעבען, וואָס אָהן דעם איז קונסט קיין קונסט נישט —

און אחרי כל אלה, אין שטילע מינוטען פון לעבען, צו זיין אַ פערטראַכטע נשמה, וואָס בלאָנדזשעט פון אָנהויב און עד סוף כל הדורות...

אָט דאָס איז קונסט. ווייטער קען איך אייך שווערען, אַז נישט עפּעס אַנדערש...

און ווייל עס איז קלאָר — זאָג איך אייך אָן נאָכאַמאָל יענע איבערנ־דערמאָנטע נישט צו פרעגען וועגען דעם וואָס קונסט איז. ווייל קונסט איז דאָס, וואָס זיי האָבען נישט.

עס פעהלט זיי אויך טאַלאַנט,—און דעריבער טרייבט זיי נישט אין קיין ווילדען טאַנץ אַריין. פאַר זיי איז גינסטיגער צו טאַפּען אין דער פינ־סטער, איידער צו שטעהן אין קליינע וויילע האָט פאַר דער קלאָרקייט. דאָס ליכט פון דער קלאָרקייט וואָלט אויף זיי אַ שאָטען געוואָרפען.

עס איז זיי אויך גלייכער צו שמעקען מיט די נעז, איידער צו זאָגען, אַז עס איז דאָ, אַז עס איז במציאות העולם.

און אפשר ווייסען זיי טאַקי נישט, אַז עס איז דאָ.

איבער דעם זאָלט איהר געהן פרעגען, אויב איהר קענט שוין אייער תאוה פאַר קיין פאַל נישט צוימען, ביי די וואָס ווייסען, ביי די, וואָס קענען אייך געבען אַ בולט און ממשות׳דיג בילד פון איהר, און נישט ביי יענע, וועלכע, אַז זיי טענה׳ן וועגען איהר זיפען זיי מיט די נעז. אָדער בעסער—פרעגט גאָר נישט, ביי קיינעם נישט.

פרעגט ביי יענע, וועט איהר הערען, אַז די קונסט האָט נישט קיין „פעסטע גרעניצען״, אַז זי וואַקעלט זיך, — וואָס דאָס זאָל בעווייזען אין געגענטייל: אַז זיי וואַקלען זיך, אַז זיי האָבען נישט קיין פעסטע גרעניצען, אַז זיי האָבען נישט קיין פעסטען באָדען; אַז זיי קענען זיך נישט אויס־שיילען פון דאָס, וואָס הייסט נישט־קונסט, נישט אויסגרעניצען פון דאָס וואָס מען רופט נישט־קונסט.

נישט אומזיסט זאָגט מען: דאָס, וואָס אין דיר זעהסטו אַרום דיר. דער שכור׳ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געזאָגט, אַז זיין קאָפּ דרעהט זיך, נאָר די הייזער.

און ווילט איהר וויסען, וואָס נאָך זיי דאַרפען טהון צווישענפּערפּענדיג זיך מיט איהר? פעריגלען די טהיר און נישט אַריינלאָזען זי, וואָרען אַ צו־גוטער שפיגעל איז זי פאַר זיי.

פיינפיהלער, טונקעלער און פיינשמעקער! ווער קען מיר עדות־זאָגען, אַז ביז אין אייער צוועלפטען יאָהר האָט איהר נישט גענוג צייט געהאַט זיך אויסצולערנען פלאַפּלען מיט אַ שלעכטער אויפפאַסונג פון ביכער, וואָס שטעהן אין דער ביכער־שאַנק, און אַז די רעשט, די פּראַקטיק, דאָס „פערר־פאַרטיגען״ זיך, ווי אַזוי צו בענוצען זיך דערמיט אין אַ געזעלשאַפטליך געשפרעך, האָט איהר נישט גענומען ביי דער גוּבערנאַנטין, ביי ליב־שמייכלענדיגע מיהמעשים און שוואַרץ־אויגיגע קוזינקעס? אָדער ני׳א־ ביי

הויז-פריינד, דעליטאַנטען, וועלכע נעפּען *) פון אַלץ צו ביסלעך פונקט, ווי די ביהן, נאָר מיט דעם אונטערשיד, וואָס די ערשטע טראָגט עס אַוועק צו זיך אין ביהנשטאָק, און זיי, די לעצטע לאָזען עס באַלד אויפ'ן וועג נאָך איבער, נאָך איידער זיי דווינזשען צו זיך אַהיימצוקומען?

ווער קען מיר זאָגען, אַז דאָס אַלץ, וואָס איהר פלאַפּעלט איז מיט אייך כּוויש (דען אויך פּיזיש) און גייסטיג פערבונדען?

און אַזויערנאָך, ניט האָבענדיג קיין שום ווידערשטאַנד, קלעבט איהר זיך אַליין צו דאָס בלעטעל „קינסט-ליבהאָבער", „קונסט-פערשטעהער", „פיינ-פיהלער" און „פיינשמעקער", וואָס אימפאָנירט אייך זעהר אין אַ מאָדערנער בעזעלשאַפט.

אָבער צו אייך כלל וויל איך זאָגען: אַז איהר זאָלט זיי נישט גלויבען.

און אויב זיי וועלען צו אייך רעדען, ווי געדונגענע, חאָטש איהר זועט עס ביי זיי נישט בעטען —

זאָלט איהר זיי נאָכאַמאָל נישט גלויבען.

אויך דער גראַנד-דאַמע פון שעהנעם סאַלאָן, ווען זי שטעלט זיך אַוועק טשמאָקען מיט די ליפּען און פיהלען די זיסקייט פון דער סטאַטועט-קע, וועלכע שטעהט אין ווינקעל — זאָלט איהר נישט גלויבען. דאָס איז שוין די הנאה פון אייגענע ליפּען-זיסקייט, די הנאה פון טשמאָקען זעלבסט. אַז מען טשמאָקעט אַזוי אָב אַ ציים, היבט מען אָן דערפון אַ הנאה צו האָ-בען, דאָס איז אַ צווייטע נאַמור.

נישט פון דער סטאַטועטקע בעקומט זי עס די הנאה.

און דאַהורך וויל איך זאָגען, אַז די נאַטור האָט דעם סאַלאָן נישט מעהר פריוויליגירט אין דער הינזיכט, ווי דאָס דאָרפישע שטיבעל. —

אַז קונסט-מבינים זענען אינאַלגעמיין גאָר ווייניג, נישט מעהר אין דער צאָהל, ווי קינסטלער.

מיט דער ראַפּינירטקייט, צי אָהן איהר — איז אַלץ איינס.

ווען דער ראַפּינירטער פון סאַלאָן וועט זיין קונסט-מבינות אָנהייבען אַרויסצודערצעהלען אין געגענוואַרט פון אַ קינסטלער, וועט דער לעצטער גלייך דערזעהן דעם גאָלד-פּראָשעק, וואָס האָט זיך מיט דער צייט אויף איהם אָבגעזעצט דורך דעם שטויב פון זיין אַטמאָספערע אין וועלכער ער האָט געלעבט.

און אַז נישט צווישען יענע דוקא איז די קונסט-מבינות, וועלכע עס האָבען זי מאָנאָפּאָליזירט און האַלטען זיך מיט איהר „דו" אויף „דו", פּונקט, ווי זי איז נישט דוקא גאָר ביי דעם כאַסטוך.

איהר אַלע, וואָס אַז נאָך אַלס קינד בעגעגענענדיג אַ שטיינערן ביל-דעל ערגעץ אויף אַ פּלאַץ, אָדער אין גאָרטען, האָט איהר נישט בענו-

*) בעריהרען מיט דעם שפּיץ צונג.

מען, אַז הינטער דעם ליכט פון דעם בילד'ס געשטאַלט קנייטשט זיך און קרימט זיך עפּעס אַזוינס, וואָס וויל אייך גערען וואָס דערצעהלען אין אַ שפּראַך פון שטומער און פערגליווערטער פאָרם — איז אַ סימן, אַז איהר האָט אויף דערדאָזיגער שפּראַך קיינמאָל נישט געשמועסט. איהר אַלע פערשטעהט קיין קונסט נישט.

איהר אַלע, וועלכע האָבען קיין בעגריף נישט, וואָס עס דאַרף זיך אָבטהון אין דעם ביזעם פון אַ מענש, אום ער זאָל דערגרייכען צו דער מדריגה פון קענען אויסקנייטשען אויפ'ן געזיכט אזאַ קנייטש און דוקא נור אַזעלכע און נישט קיין אַנדערן, און זאָל קענען אויסלייכטען אין אויג אַזאַ ליכט, און דוקא נור אַזעלכעס נישט קיין אנדערס, איהר אַלע פערשטעהט קיין קונסט נישט.

איהר אַלע, וועלכע האָבען נישט געשפּירט די השפעה, וואָס אַזאַ בילדעל האָט אויף דעם אַרומיגען פּלאַין און נישט געפיהלט דאָס געמיטה מיט וועלכען איהר געשטאַלט פילט אָן די אַרומיגקייט — איהר אַלע פער-שטעהט קיין קונסט נישט.

און זאָל מיר ווער פון אייך זאָגען, צי פערשטעהט ער די שפּראַך, וועלכע רעדט נישט, נאָר שיינט, וועלכע שווייגט מיט ליכטיגע אויגען? — אויב נישט פערשטעהט איהר קיין קונסט נישט.

דען צו וועלכער מדריגה פון איבערלעבונגען מוז מען דערגרייכען, ביז מען קומט צו צו דעם געזיכט פון אָט דעם געוויסען שיינען און נור דאָס און נישט קיין אַנדערס?

אָבער וועלכע פון אייך האָבען געזעהן די נשמה פון אַ מענש, ווען איהר זענט נאָך אַ קינד געווען, נאָך איידער מען האָט אייך דערצעהלט, „אַז עס זענען פאַראַנען איבערלעבונגען", און שוין דאַן האָט איהר זי בעגריפען?

און דאַדורך, ווען איהר רעדט וועגען קונסט, גיט איהר נאָר אַרויס אַ שלעכטען אַטעסטאַט אויף זיך, צו בעווייזען, ווי נישט פאָלקאָם איהר זענט, לויט די אַלע פריהער-אויסגערעכענטע אייגענשאַפטען, וואָס זיי דאַרף מען בעזיצען אום צו פערשטעהן קונסט, וואָס דאָס הייסט אויך מענש. דען ווער קען אָבשיידען דעם לעצטען פון דעם ערשטען און דאָס ערשטע פון דעם לעצטען?

דער בעסטער פּראָביר-שטיין צו וויסען, וואָס אַ מענש איז: צו געבען איהם אַ קונסט-ווערק אין דער האַנד, און וואָס ער וועט דאָרט געפינען פאַר איבעריג, וועט איהר וויסען, אַז איהם פעהלט דאָס.

און בטוח קענט איהר זיין, אַז דוקא דאָס בעסטע וועט ער געפינען פאַר איבעריג, וואָס דאָס זאָל הייסען, אַז דאָס בעסטע פעהלט אין איהם.

קומט נישט צו דער קונסט מיט אַ ליידיג האַרץ און אין איהר זוכען אַ סוד. נור דעם סוד ברענגט מיט זיך, וועט איהר אין איהר געפינען די איינפאַכקייט, נישט מעהר ווי אַן ערקלערונג.

אָבער צו דערדאָזיגער איינפֿאַכקייט מוז מען אונבעדינגט פֿערשטעהן די שפּראַך, וועלכע רעדט נישט, נאָר שיינט, וועלכע שווינט מיט ליכטיגע אויגען.

איז עס דען נישט בעוואוסט און גענוג קלאָר, אַז אַנדערש קלינגט דאָס ליד פֿון פֿויגעל אין דער פֿריה, ווי פֿאַרנאַכט? אַז אַנדערש, מיט אַ ברייטערען פֿערנעהם פֿון די פֿליגעל, אָנטאַפּלענדיג אַ גערוישׁ אין דער לופֿט פֿון פֿרישער, קרעפֿטיגער מונטערקייט, פֿליהט די הוזן פֿאַרטאָג פֿון דער גזשענדע אַראָב, און אַנדערש, מיט שטילע טריטעלעך, ווי אַ גנב'ל, אָהן אַ קלאַנג אין האַלז, געהט זי פֿאַרנאַכט אויף דער גזשענדע זיצען?

און דאָך פֿיהלט איהר קיין אונטערשיד נישט. טאָ ווי זאָלט איהר פֿערשטעהן די שפּראַך, וועלכע רעדט נישט, נאָר שיינט, וועלכע שווייגט מיט ליכטיגע אויגען?

איז דען נישט גענוג קלאָר, אַז אַנדערש שאָרכען די בלעטלעך אויפ'ן בוים, ווען עס איז שוין טונקעל, ווי זיי רוישען אין פֿריהמאָרגענדיגען ווינדטעל? איז דען נישט גענוג קלאָר, אַז אַפילו דער קלאַנג פֿון אַ מענש'ס קול אין אַ המאַרנעם טאָג און אין אַ שעהנעם איז אַנדערש? און אַז אַ טאָג פֿון פֿריהלינג האָט אַנ'אַנדערען קאָליר, ווי אַ טאָג פֿון הערבסט?

טאָ פֿאַרוואָס=זשע פֿערשטעהט איהר נישט די שפּראַך, וועלכע רעדט נישט, נאָר שיינט, אויב זי איז טויזענדער מאָל אויסדריקליכער און געזעצליכער, ווי די וועלכע מען רעדט?

וואָרען ווייזט מיר איינעם פֿון אייך, וואָס זאָל רעדען נישט צווייזייטיג, וואָס זאָל האָבען נישט קיין צוויי געשטאַלטען, און וואָס זאָל מאָרגען נישט זאָגען אַנדערש ווי היינט?

און צי האָט איהר דען נישט ביי דער נאַטור איין כלל אויף שטענדיג? איין רעדען, איין געשטאַלט און איין כונה?

איז עס דען נישט די שפּראַך, וועלכע איז די סאַמע לעבעדיגסטע און בולט'סטע?

וועלכע רעד צו אונז דורך אַלין, וואָס אין דער נאַטור געפֿינט זיך, אַפילו דורך דעם טויטען קערפּער פֿון רעדעוודיגען, ווען איהם איז שוין דאָס רעדען אָבגענומען?

געפֿינט זיך דען נישט אַפילו דעמאָלט אין איהם אַ שאָרם פֿאַר איהר שפּראַך?

הערט, ווי בולט דאָס אַלץ רעדט!

אַזוי קלאָר, בולט און שטאַנדהאַפֿטיג איז די קונסט.

און קומען מענשען און זאָגען, אַז די קונסט האָט נישט קיין פּעסטען באָדען, קיין בעשטימטע גרעניצען—מיינען זיי עס אפשר זיך.

ווייל, וואָס הייסט שטאַנדהאַפֿטיג, אַז דיזעלבע פֿינגער, מיט וועלכע זיי טאַפּען, פֿערלירען מיט דער צייט אַפילו דעם חוש-המשוש אויך.

דאָס ליכטיגסטע אויג ביים לעבען איז נאָך דעם טויט אַ גרויסער

מינוס אַנטקעגען דעם געוויינליכסטען אָפּטיק-גלעזעל. מאָ ווער-זשע איז נישט שטאַנדהאַפטיג?

מיר אַלע זענען נישט מעהר, ווי דורכגענגליך, פאַרבייגעהענדע, און נור די קונסט בלייבט פעסט און אייביג.

און שמועסען זיי וועגען קונסט, די אַלע, לאָמיר זיי נישט שטערען, כדי זיי זאָלען אין אַ גאַנץ בולט'ער פאָרם אַרויסווייזען, ווי ווייט זיי זענען פון דעם, וואָס איז פעסט, פון דעם, וואָס איז אייביג.

דער פויגעל שטאַרבט—דאָס געזאַנג אָבער בלייבט אייביג און אייביג.

זעהט, ווי אַ טייל קייען די קונסט פונקט, ווי היי—און אַנדערע קומען נאָך און זענען מעלה גרה. אָט די מיני פלאַגיאַטאָרען, די לעצטע, האָבען אַפילו קיין היי אויך נישט געגעסען, נאָר גלאַט נאָך דעם נערונג שאָקלען זיי מיט די קיהנבאַקען.

דאָס הייסט אַ מעלה גרה נאָכ'ן געריך.

דאָס אַלץ האָב איך געזאָגט צו די קונסט-מבינים, צו די, וואָס הייבען זיך צוגעקלעבט יאַרליק-בלעטלעך פון אינטעליגענץ.

צום ברייטען עולם אָבער זאָג איך, אַז די נאַטור האָט יענע נישט מעהר פריוויליגירט אין דער הינזיכט, ווי אייך. געהט נישט אין זייערע וועגען. וואָס זיי האָבען געווינען אין דער ראַפינירטקייט, האָבען זיי פערלוירען אין דער נאַטירליכקייט! הערט נישט זייערע מיינונגען. אַלץ וואָס איהר וועט אַליין פערשטעהן, וואָס אייער נישט געקינסטעלטקייט, נאָר ריינער אינסטינקט וועט אייך אונטערזאָגען, איז רעכט אונ בערעכטיגט. ווען אַפילו איהר בלאָנדזעט וועט איהר אויף אַ וועג קומען.

II

אָבער אויך דער אינטעליגענץ וויל איך נאָך עטליכע ווערטער זאָגען און די זענען פאָלגענדע:

אויב די אינטעליגענץ, אַלס טרעגערין פון קולטור, ווירקט אויך אַלס פערשפרייטערין פון קונסט — איז עס אָבער ביי אַ קראַנקער אינטעליגענץ נישט דער פאַל, און פערדינט אַפילו נישט דעם פאָרשום פון צו זיין איהר דינער.

וואָס טהוט זי די אינטעליגענץ? איין טייל די געזונדערע איז אַוועק פון קראַנקען-בעט, די צווייטע טייל, די וואָס איז אויפגעגאַנגען, ווי אַ געוויקס אין אַ קעסטעל אונטער אַ דאַך—ווער קען זיך אויף אַזאַ אינטעליגענץ פערלאָזען?

זעהט, אַלע פעלקער האָבען געשליפען די מוסקולען, שטאַרק געמאַכט זייערע נערווען, פול געמאַכט זייערע פיזישע כחות, כדי גרייט צו זיין צו דעם לעבענס-רוף, און נאָר איין אינטעליגענץ, וועלכע ליגט פערשמאַכט, האָט זיך

צרייט גענומען צום אָפּגעגוטען חערען אין דעם „גרויסען פֿעלקער-קראַנקען-הויז“.

און ווער איז זי די אינטעליגענץ, וועגען וועלכער מיר שמועסען? ניט די, וועלכע קומט פֿון יענעם ספּאָרט-פּלאַץ, וואו אָהן איבערפֿלוס און פֿיזישע כּחות איז זייער נשמה שוין לאַנג פֿערוועלקט געוואָרען. ניט די, וואָס דאָס בלוט זייערס איז ניט נאָר, וואָס ניט קרעפֿטיג, נור געל שוין פֿון דורות לאַנג? ניט די, וואָס זייער פֿיזישע קראַפֿט, אָבגעלאָזט פֿון אַלע בעדערפֿענישען און לעבען, קען אפילו ניט צווינגען זייער נשמה צו טראַכטען וועגען זיי? ניט די, וואָס האָבען ניט קיין כּח צו מאַכען אויפֿבליהען זייער פֿאַנטאַזיע, פֿאָרשטעלונגס-קראַפֿט, בענגשאַפֿטען, ערהויבענע מאָמענטען—ניט די זענען עס?

אַ סימן, אַז זיי זענען אַוועק ווייט פֿון לעבען די אַלע, וואָס זענען געוואַקסען צוזאַמען מיט דער שוואָם, וואָס האָט זיך אָפּגעגעבלייכט פֿון הינטער דעם בית-המדרש-פּאָדוואַלינע און אָנגעפֿולט זייער אָטעם מיט דעם ריח פֿון צופֿאַלענע קערפּער—אַ סימן, אַז אַזוי איז עס—אַז אַזעלכע איינע פֿון די בלייכע פֿאַנטאַזיעס האָט זיך געוואָלט אַמאָל אויסמאָהלען אַ פֿרוי, האָט זי שוין קיין קערפּערליכע ניט געקענט פֿאַרטראָגען, זי, די פֿאַנטאַזיע, איז שוין צופֿיל שפּינוועבס געווען, וואָס וואָלט זיך פֿון אַ קערפּער צוריכען,—נור אויך עבעס אַזוינס, וואָס איז שפּינוועבס: לילית, אַ שדית, וואָס פֿליהט איבער בערג, איבער וועלדער, עפּעס לייכטס, און אָהן מענשען-פּנים, נור אַזעלכע, פֿון וועלכע שלמה המלך פֿלעגט יעדען און דער פריה דערקענען די מרית פֿאַר זיין בעט...

אָבער אויך דערדאָזיגער איז שוין דער בעסטער. דען די איבעריגע פֿאַנטאַזיעס זענען שוין גאָר געשריממטענע, לאַנג איינגעשטילטע און טיכער פֿערגליווערונג, ווי די פֿליגען טיף הערבסט אין אַ ווינקעל. —

און די זאָלען מיר עס די קונסט געטרויען?

אָט די, וואָס זייער ערשטען, בעסטען סימן אַלס געהעריגער מענש, ווייזען ווי אַרוים און זייער גרויכער נאָהענטקייט צום לעבען?

און דאַדורך, ווען אַנדערע וועלען איך פֿאָרוואַרפֿען, אַז איהר האָט ניט קיין גרוים משפּחה'שאַפֿט צו דער וועלט פֿון קונסט, זאָלט איהר זיי פֿאַרבעכערן: „דאָס הייסט איהר זאָגט, אַז מיר האָבען ניט קיין גרויסע משפּחה'שאַפֿט מיט דאָס וואָס הייסט מענש“!

אָ, ווי ווינש איך מיר אַן אַנדער אינטעליגענץ צו זעהן!

אַ צוקאַליעטשעטער, קאַליעגעמאַכטער פֿון די טיפֿע, פֿערדרעהטע אונטערוועגלעך צום בית-המדרש, קען שוין זיין אַבצעטעם דור אויך ניט געהיילט ווערען

אַלץ, וואָס איז געזונד פֿערטראָגט ער ניט פּונקט, ווי אַ קראַנקער מאָגען קיין פֿלייש.

אַ חולה-מסוכן, פֿאַר וועלכען מען טאָר גאָר ניט פֿערלאַנגען אַ דאָקטאָר זאָל געבען האָפֿנונג אויף זיין לעבענס-פֿעהיגקייט, עס איז דער סטאַד-

יזם, ווען דאָס לעבען איז אַ קללה כמַר איהם און צַ לאַכט, אָנשטאָט אַ ברכה, פאַר די נאָהנטע.

און אָט, הערט, אויף וואָס אַזעלכע זענען פעהיג זייך אַלין, וואָס פליהט נור אין דער לופט.

האָט איהר געהערט אַמאָל, ווי די ליידענשאַפט אינדיפערענצירט יע־דען קלאַנג און איבערגאַנג פון שפירונג צו שפירונג, עמפפינדונג צו עמ־פפינדונג? — דען יעדעס וואָרט איז דאָך אַ פאַרב פון דער נשמה?

אין אָט הערט, ווי אַזאַ איינער, וועגען וועלכע איך שמועס דאָ, רעדט.

הערט איהר, ווי ער גיט אַ חאַפּ די ווערטער ביי די שפיצען גאָר?

אַזוי חאַפּט דער דרעשער דאָס בינטעל שטרוי, אַרויכוואַרפענדיג גאָר פון שייער און צושיטענדיג עס... און אָט דאָס איז דער בעסטער בעווייז פון זיין קראַנקהייט.

און זעהט אַ וואונדער, ווי אַלע פון דעם מין און זיינע מיטמענשען ווייכען, ווי זיך אַריינצעוואַרפען אין דעם צושיטען בינטעל שטרוי און בהקף־עין, בליץ־שנעל, מיט אַ פינקעל אין מח, אַרויכצוחאַפּען די איינציגע זשאַרנע פון דעם גאַנצען באַרג לופט־פליהענדע און צודראָשע־נע פראָבעס!

די נשמה, קלאַנג, פאַרב — זאָגט דער דאָזיגער מין — געהער נישט צום אינהאַלט.

דאָס איז דער בעסטער סימן פון אַנ'ענטאַרטעטען מח.

וואו נשמה, זוכט ער ציפערען — און איבער זיי קען מען זיך אַרוי־בערגליטשען. מען דאַרף נישט מעהר, ווי דעם לעצטען סך־הכל.

הערט, ווי זייערע ווערטער ווערען צוריסען, ציפיצעלט, צוהאַקט, אַ נעדיכטער שטויב הייבט זיך נאָר אויף אַרום זייער נשמה.

איז דאָס נישט קיין סימן פון אויפגערודערטער פראַכנע אויף פער־כוילט האַליך?

איז דאָס נישט קיין סימן פון אויסגעראַטענהייט פון זייערע נשמות?

הערט! אויב קונסט איז אַ סכום פון די אייגענשאַפטען, וועלכע זע־נען פריהער אויסגערעכענט געוואָרען — זענט איהר שוין לאַנג טויט.

איהר שמעקט צופיל מיט ווינד, דאַדורך זענט איהר אַרויסגעריכען פון לעבען. דען דאָס געזעץ פון דאָס לעצטע איז חל נאָר אויף קערפערס.

און איצט, ווען מיר האָבען שוין צופיל און איבערגענוג גערעדט ווע־גען קונסט און וועגען נישט־קונסט; וועגען לעבען און וועגען די, וואָס זענען אַרויסגעריסען פון לעבען, וועלען מיר נאָך שמייסען איינציגע ווערטער אויך איבער סימבאָליזם.

III.

סימבאָליזם, ווי מיסטיציזם, אָדער רעאַליזם, ליגען אויף איין ליניע: אַלע זענען איינס, ס'איז נור אַן אונטערשיד אין דער מראה, אין דער שיין. און די שיין איז שוין אַן איינענע פֿאַרב און קען נישט בלייבען אונפֿערענדערט, בֿעכט און שטאַנדהאַפֿטיג, ווי עס בלייבט דאָס געגענשטאַנד אַליין, וועלכעס וואַרט ערשט אויף אַ קלייד, אויף אַ פֿאָרם, מעג זיין פֿון וועלכער מראה, אָדער שיין עס איז.

מיסטיציזם, סימבאָליזם — אויך דאָ וויל איך זוכען די קלאָרקייט.

מיסטיציזם — און זעהן וויל איך יעדען פּראָצעס, ווי די זאַמדלעך אויפֿ'ן גרונד פֿון אַ קלאָרען קוואַל.

צי מיר האָבען צו טהון מיט אַ משיח-געדאַנק, צי מיט אַ טאַנין פֿון אַ פֿרוי, וועלכע האָט פֿון דער גאַס נישט געקענט ענטרינען ווערען — אַלץ איינס וויל איך זעהן דאָס, וואָס איז לעבען און איז צוגעגנליך פֿאַר דעם ערדישען.

און אויב אַז יאָ — טאָ וואָס איז דען דער אונטערשיד דורך וועלכער שיין די זאַך ווערט געזעהן?

דער אונטערשיד פֿון סימבאָליזם און נישט-סימבאָליזם, מיסטיציזם און נישט-מיסטיציזם — איז נור אַ דין שעהלעכעל.

פֿאַר אַ טיילס נשמה איז אפֿשר דער רעאַליזם אַ צו האַרטער געגענשטאַנד, און דאַדורך האָט זי זיך פֿאַרשטעלט מיט אַ פֿוירהענגעל, זאָן פֿון דאַבען ערשט קוקט זי אַרויס אויף דער וועלט.

אין דער אמת'ען אָבער איז עס קיין סוד ניט.

מיסטיק, ווי רעאַליזם, איז נישט פֿערבאָרגען.

נישט קלאָר איז נור דאָס וואָס איז, ליידער, קיין מיסטיק נישט און וויל דאָס זיין. פּונקט, ווי דאָס, וואָס איז קיין רעאַליזם נישט און וויל דאָס זיין בלייבט אונקלאָר. וואָרען קיינער איז אויף קיין לאַנגע הילצערנער באַנק נישט מחויב צו זאָגען, אַז דאָס איז אַ פֿערד, נאָר דערפֿאַר, ווייל עס איז גלייך אין דער צאָהל פֿיס.

קליינע קינדער קענען עס אַמאָל ביי זיך פּועל'ען.

מיסטיק ליגט אויף דעם זעלבען שטח, וואָס רעאַליזם, רעדט צו אונז אויף דער זעלבער שפּראַך, און זיכער קענט איהר זיין, אַז קלאָר רעדט זי נאָר נישט צו דעם, צו וועמען עס רעדט אויך אונקלאָר דער רעאַליזם.

אַ מערקווירדיגע זאַך, — ווייז אַ מענש אַ באַנק און ער וועט זאָגען — אַ פֿערד, אָדער פֿערקעהרט. אָט דאָס הייסט אַ נישט-קענען.

דאַנעגען, ווער עס דערקענט — מעג די זאַך זיין רויט, און דורך דער בלאָהסטער בריל ער זאָל קוקען, הערט זי אַלץ נישט אויף צו זיין די זעלבע זאַך.

סימבאָליזם, מיסטיציזם איז אַ מירזוש — מעג דער הונד לויפֿען אויפֿ'ן ברעג פֿון אַ טייך פֿאַר פֿיר הונדערט מייל, אָבער לויפֿען לויפֿט ער.

און דאָס איז אייגענטליך דאָס וויכטיגסטע.

דאָס איז אַלץ, וואָס איך האָב צו זאָגען איבער מיסטיציזם, סימבאָליזם און רעאַליזם.

עפען דיך, טויער, און לאָז אַריין די אַלע, וואָס האָבען דעם כּוח מיט זיך מיטגעבראַכט, כּדי ביי דיר איהם צו פערזאַמלען, כּדי ביי דיר איהם צו קענען קלאָר זעהן, אום עס זאָלען קיין סודות נישט עקזיסטירען.

ד"ר י. ב. צפור.

ד"ר י. ב. צפיר.

א טויט-געשוויגען בוך.

„דער משוגע'נער דאָקטאָר עלדאָד" פון פיליוס-האָמיניס. וואַרשאַ תרע"ד. פערלאַג גיטלין.

עס זענען פאַראַן ביכער, וועלכע, טראָץ דער האַרציגקייט, דעם טיפען ערנסט און דעם טאַלענט, מיט וועלכען זיי זענען אָנגעשריבען, לאָזען פונדעסטוועגען, נאָך זייער ערשיינען, אַלע האָפנונגען פון זייערע מחברים אָבגענאַרט. די קאַלטקייט און די גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכע זיי ווערען אויפגענומען אָדער גאָר טויט-געשוויגען דורך אונזערע פאַטענטירטע ליטעראַרישע קאָכלעפעל וואַרפען אַריין דעם מחבר אין אַ מין אַפּאַטיע, דעם איינפאַכען לעזער אין אַנאַנויבערהייט, און אויף די ליפען פון דעם קליינעם מיעוט ערנסטע וואָס מיר פערמאָגען, שוועבט דאָס אַלטע, בעקאַנטע, פּוסטע טרייסט-וואָרט—„פריהצייטיג": דאָס ווערק, הייסט עס, איז אויף דער וועלט געקומען פאַר דער צייט: אין אַ מאָמענט, ווען דער עולם איז נאָך כלומר'שט נישט גענוג פאָרגעברייט געוואָרען עס צו פערשטעהן און עס ווי געהעריג אָבצושאַצען...

און מערקווירדיג — גראָד די מינים ווערק זענען אין אַלע צייטען און ביי אַלע פעלקער די צייטיגסטע, די אממיינסטען דורכגעלעבטע, דורכגעפיהלטע און דורכגעדענקטע. און נישט נור זיי זענען נישט פריהצייטיג אויף דער וועלט געקומען, נור אומגעקעהרט; זיי זענען אַ נויטווענדיגער פּראָדוקט פון זייער עפּאָכע. דאָס לעבען רופט זיי אַליין אַרויס, צווינגט זיי געשאַפען צו ווערען, און דערנאָך דערשרעקט עס זיך פאַר זיי, ווי אַ מענש פאַר זיין אייגענעם שאָטען...

פאַר מיר ליגט איצט דאָס „פריהצייטיגע" בוך פון פיליוס-האָמיניס, וואָס איז אין דער יודישער ליטעראַטור בלי ספק דאָס אָריגינעלסטע און דאָס מעכטיגסטע, אין דעם זשאַנר: איך מיין „דער משוגע'נער דאָקטאָר עלדאָד" וועלכער ווערט אַזוי עקשנות'דיג טויט-געשוויגען שוין באַלד פינף יאָהר צייט.

געוועהנליך בעווייזען זיך אַזעלכע ווערק אינ'ם מאָמענט ווען אַ געוויסע עפּאָכע אינ'ם גייסטיגען לעבען פון אַ פאָלק האַלט ביי איהר גסיסה. די אַלטע אידעאַלען זענען דורך דעם לעבען אינגאַנצען אויסגעזויגען געוואָרען: דער שימעל און דאָס פסולת, וואָס זיי לאָזען נאָך זיך איבער, זענען בשום אופן נישט אים־שטאַנד די זעעלישע נויטיגקייטען צו בעפרידיגען, אַ שטורם און דראַנג-פער-

יאָ, אָדער, ווי דער פראנצויז רופט עס, „דער וועה פונ'ם יאָהרהונדערט" רייסט זיך אַריין אין אַלע הערצער. אַ מאָראַלִיש און גייסטיגער איבעל שוועבט אום אין דער לופט און דריקט און שטיקט צום טויט אַלע געמיטער; דער פאָרשטעהער פון די אַלטע אידעאַלען, דער פאַטענטירטער וואָרט-טרעגער, דערפיהלט ווי דער באָדען וואַקעלט זיך אונטער זיינע פיס; נייע וועגען צו שניידען איז ער שוואַך, און אום זיין אויטאָריטעט אויפצוהאַלטען איז ער געצוואונגען זיך אָבצוזאָגען פון זיין תמימות און צו ווערען אַ קונצענמאַכער: אמת און אויפריכטיגקייט ווערען פאַר איהם אַ דראָהענדע געפאַהר. דער שקר מיט זיינע טויזענדער געשטאַלטען געהט אַרויף אויפ'ן טראָהן, די שלאַנג פון הפקרות הויבט אָן צו שוויטשען איהר טרויעריג פערניכטונגס-ליעד; אידעענלאָזיגקייט הויבט אָן צו ווערען אַ כבוד; צביעות, חניפה, שלויהייט בעמיהען זיך דאָס בעזאוסטזיין פון די מאַסען צו פערטויבען און איינצורעדען דעם עולם, אַז אַ"ין געהט על צד היותר טוב...

אָט אין די קריטישע מאָמענטען, ווען אַ פאָלק טאַנצט, אַווי-צו-זאָגען, דעם געפעהרליכען „ווירבעל-טאַנץ", וואָס בעגלייט אַ פריש דורכגעשניטענעם האַלז, ווען אַפילו אויפגעמונטערט דורך דעם קראַמפהאַפטען פלאַקער פון זיין צאַנקענדיגער נשמה און דורך די קאַמפאָרישע איינשפריצונגען פון זיינע אַלט-מאָדישע פעלדשערס, שטעלט זיך דאָס פאָלק פאָר, אַז עס איז, גאָט ווייס ווי געזונד,— אָט אין די מאָמענטען בעווייזען זיך ביי איהם אַזעלכע „פריהצייטיגע" ווערק ווי „דער משוגענער דאָקטאָר עלדאָר".

און טרויעריג איז דער גורל פון דעם מחבר פון אַזאַ מין בוך! שווייגען קען ער נישט; דער אמת און די גערעכטיגקייט זענען מיט איהם. אַ געטליכער פינגער האָט זיינע ליפען בעריהרט, גאָטס שטימע דונערט פאַר זיינע אויערען: „שטעה אויף, בן-אדם"!... און נויגט דער בן-אָדם זיין אויער צו דער געטליכער שטימע; איז וועה צו איהם!

פעלקער, פונקט ווי איינצעלנע מענשען, זענען זעהר קאַפריזנע קראַנקע; זיי האָבען ליבער, מען זאָל גלעטען זייערע וואונדען, אַז מען זאָל לאָזען זייער גאַנצען קערפער פער'סמ'ט ווערען פונ'ם אומגלוט, איידער מען זאָל זיי אַביסעל רייצען מיט דעם צוועק זיי געזונד צו מאַכען, זיי ווילען תמיד גיכער קריכען ווי די ווערים אין שטויב פאַר דעם שאַרלאַטאַן, וואָס וועט זיי צובינדען די אויגען מיט אַ ראָזע טיכעל און זיי לאָזען אומקומען אין דעם ברויזענדען אָבגרונד, וואָס לויערט ביי זייערע פיס, איידער דאָס מינדעסטע געפיהל פון רחמנות (פון דאַנקבאַרקייט איז שוין גאָר נישט צו ריידען) צו פיהלען פאַר דעם אומגליקליכען גערעכטען, וואָס וואַגט זיי דעם גאַנצען אמת אויסצוזאָגען, כדי זיי פון דער געפאַהר צו פערהיטען, און יועצים, קהל'ישע פערזאָרגער גאָט-זיי-דאַנק, פעהלען נישט! אין אַלע דורות און אין אַלע צייטען זענען פאַראַן אַזעלכע צווידייטיגע נפשות, וואָס זענען גרייט, צוליב אַ גלעזעל שוואַרצע קאַווע, די מאַסען די אויגען צו פאַרבינדען, און דעם „געפעהרליכען" אמת-זאָגער אונשעדליך צו מאַכען, האָט מען צו טהון מיט אַ יונגען נאָך אונבעקאַנטען, שיידעט מען איהם טויט, האָט מען ווידער צו טהון מיט אַ'עלטערען, מיט אַזעלכען, וואָס

האָט שוין דערוואָרבען אַ געוויסע אויטאָריטעט, דאַן קלאַפּען די פּייקלעך אויף וואָס די וועלט שטעהט. איז דאָס אַ סאָקראַטעס, איז ער אַ פֿערפֿיהרער פֿון דער יוגענד און מען צוזינגט איהם אַ גיפֿט-בעכער אויסצוטרינקען; איז דאָס אַ איבּסען— איז ער אַ פֿאָלקס-פֿיינד; איז דאָס אַ ניטשע—איז ער אַ משוגענער. און די פֿאָלקס-פֿערזאָרגער זאָרגען, און די מאַסען זענען דאַנקבאַר, און פֿלעכטען דערנער-קראַנצען, און וואַרפֿען שטיינער, זהון עס לעבט זיך אין דער מענשליכער גייסטען-וועלט...

זאָגען דעם אמת זיינע מיט-ברידער, אָט דאָס איז די טרויעריגע מיסיע, וואָס דער מחבר פֿונ'ם „משוגע'נעם דאָקטאָר עלדאָר" האָט געקריגען, ווען ער איז געבוירען געוואָרען. און זאָגען דעם אמת, איז אפֿשר טאַקי אַביסעל צופֿריה, צי וואָלט אָבער די דאָזיגע פֿריהקייט נישט אייביג געדויערט, ווען עס זאָלען זיך נישט געפֿינען מענשען מיט אַ געניאַלער דרייסטקייט, וואָס וואַגען צו דער-שטיקען די מורא אין זייער האַרץ?

פֿריהצייטיג איז שפּינאָזאַ'ס עטיק אויף דער וועלט געקומען; פֿריהצייטיג איז שאָפּענהויערס פֿילאָזאָפֿיע געווען; פֿריהצייטיג איז ניטשעס זאַראַטוסטראַ און פֿריהצייטיג איז דער אָריגינעלער תלמיד פֿון אָט די דריי גרויסע רבי'ס—„דער משוגענער דאָקטאָר עלדאָר".

• •

יאָ, עלדאָר קומט זאָגען דער מענשהייט דעם אמת, און זאָגען זאָגט ער איהם מיט גיפֿט, מיט צאָרן, מיט אַ נביא'ישער פֿערביטערטקייט. זיין צונג איז שאַרף ווי דער בליץ, זיינע ווערטער זענען ברענענדיגע קוילען פֿייער, זיין דרייסטיגקייט איז אָהן אַ גרעניץ; און ווייסט איהר פֿאַרוואָס? ווייל פֿאַר אַלעם האָט ער געוואַגט זיך אַליין דעם ביטערסטען אמת צו זאָגען.

שוין פֿון אָנהויב אָן צווינגט אונז דער מחבר בייצוואָהנען בײַ איינעם פֿון די טראַגישסטע מאָמענטען, וואָס מען קאָן ווען אַמאָל אין'ם מענשענלעבען בעגעגענען. דאָס איז דער מאָמענט, ווען אַ נשמה ענטפּלעקט זיך צו זיך אַליין; ווען עס פֿלאַקערט אין איהר אויף צום ערשטען מאָל דאָס ליכט פֿונ'ם אמת'ען בעוואוסטזיין, אָדער ווען דער גייסט פֿון ערנסט, דער פֿאַנטאָם, ווי דער מחבר רופֿט עס, בעווייזט זיך צו איהר. שרעקליך איז דער דאָזיגער מאָמענט! דאָס איז דער מאָמענט פֿון „זיין אָדער ניט זיין"? דאָס איז דער מאָמענט, ווען פֿויסט האַפּט דעם גיפֿט בעכער; ווען אַ זאַראַטוסטראַ פֿערלאָזט די מענשען און אַנטלויפֿט אויף די בערג, ווען אלישע בן אבויה צעשמעטערט זיינע אַלטע געטער און שענדעט זיינע אַלטע לעהרערס; דאָקטאָר עלדאָר פֿערלירט אין דעם דאָזיגען מאָמענט זיין פֿערשטאַנד; ער ווערט משוגע, משוגע פֿאַר דעם אַלטעגליכען בלאָטיגען מענשען-געזינדעל, וואָס שפּייט איהם אין פּנים אַריין און בעוואַרפֿט איהם מיט שטיינער, פֿאַר זיך אַליין אָבער ווערט ער אַ קינד פֿון דער עהרליכער, אַנשולדיגער קלוגשאַפֿט"...

אונ וואָס עלדאָר וויל ?
דאָס וואָס זיין משוגעת דיקטירט איהם !

דריי פעריאָדען זענען אין דער דאָזיגער משוגעת צו בעמערקען: דער פעריאָד פֿון צושטערונגס-זוכט; דער פעריאָד פֿון אַ ניי-געבוירענעם רחמנות פֿאַר זיינע מיטבּרידער, און דער פעריאָד פֿון פֿרייוויליגער אָבזונדערונג, פֿון אויסער-ליכען און אינערליכען אַליין-לעבען.

אין ערשטען פעריאָד פֿון זיין משוגעת איז עלדאָר אַ פֿייער-שפּייענדער באַרג; ער פֿערבּרענט און פֿערניכטעט מיט זיין וואָרט אַלץ, וואָס האָט נאָר אַ שייכות צום געזעלשאַפֿטליכען, רעליגיעזען און עטישען לעבען. איין זאַך נאָר פֿערגעטערט ער—די נאַקעטקייט: ער צרייסט אויף זיך זיינע אייגענע קליידער און ווי אַ מלאך-המות מיט טויזענד אויגען זוכט ער אויף אַלע געביטען פֿון דעם מענשענס עטישע ענטדעקונגען, געפֿינט אומעטום די מאַסקע, רייסט זי אַרונטער און פֿערניכטעט זי מיט דער קאַלטבּלוטיגקייט פֿון אַ הענקער.

„מיין משוגעת זאָגט ער—איז אַ געפֿעהרליכע; זי ברעכט די טראָהנען פֿון אַלע פֿאַלשע געטער. זי זאָגט צום פעבעל: „רעד נישט פֿון מאָראַל! דו האָסט אין דיר די זעלבּע בּלוט-דורשטיגע אינסטינקטען, וואָס דער טיגער! פֿערגלייכענדיג דיין געשיכטע צו דער געשיכטע פֿון די גיפֿטיגע שלאַנגען, וויל מען זיך בּוקען פֿאַר זיי—אַזוי היילינ און ריין זעהען זיי אויס אין פֿערגלייך מיט דיר; וויל מען אָבּשפּרינגען מיט שוידער פֿון דיר—אַזוי געפֿעהרליך און שמוציג זעהסטו אויס אין פֿערגלייך מיט זיי! בּערעכע, פֿון ווען אָן דו בּויסט טעמפּלען פֿון מאָראַל, און דער אָבּגאָט האָט זיך נאָך אַהין נישט בּעוויזען! בּערעכען, וויפֿיל מיטלען דו זוכסט אויס דיך צו בּעצוהיגען, און דאָך טרינקסטו-אָן די ערד מיט דיין אייגען בּלוט.״ (ז. 31—32).

און אַביסעל ווייטער:

און דערפֿאַר, ווען עס לויפֿען די מאַסען אויף די קרייצוועגען, שרייענדיג:
„פֿאַרוואָס לאַכט איהר נישט מיט אונז? זעהט איהר דען נישט אונזער פֿרייד?... הערט אונזער מוזיק און זעהט אונזערע טענץ, און קומט זיך פֿרעהען גלייך מיט אונז!״—

ענטפֿערט איהר: „אַ שאַנד, אָ מענש, איז דיין מוזיק און אַ משוגעת דיינע טענץ! ווי נידריג האַלסטו דיך אַליין, ווען דו מאַכסט יום-טובים פֿון די טעג, אין וועלכע בּיזט פֿריי געוואָרען פֿון דיין אייגענער גרויזאַמקייט! פֿרעהט זיך דער טיגער, וואָס ער איז פֿריי געוואָרען פֿונ׳ם טיגער, און דער לעמפּערט—דערפֿאַר, וואָס זיין בּרודער פֿייניגט איהם נישט? צוויטשערט די שלאַנג אַ לויבּ-געזאַנג אין די וועלדער, דערפֿאַר, וואָס איהר שוועסטער, די שלאַנג, פֿרעסט זי נישט מעהר? ניין! דער, וואָס האָט מיט אייך קיינמאָל נישט געוויינט, וועט קיינמאָל נישט לאַכען מיט אייך! און טאָמער לאַכט ער, גלויבּט איהם נישט—דאָס איז אַ שלאַנגנישע צונג! (ז. 53—54).

אינ׳ם צווייטען פעריאָד פֿון זיין משוגעת בּעגעגענט מען עלדאָר׳ן אַלס אַנ׳אַנטלאָפֿענעם פֿונ׳ם משוגעים-הויז אָדער פֿונ׳ם „טעמפּעל פֿון חכמה“, ווי ער

רופֿט עס, וואו די מענשען האָבען איהם פֿערמאַכט אַלס דאַנק פֿאַר די צודרייס־טע אמת׳ען, וואָס ער האָט זיי געזאָגט.

בעת זיין דאָרט־זיין, האָט ער זיך בעגעגענט מיט אַ געוויסער צאָהל עהנ־ליכע צו איהם משוגעים, וואָס האָבען געגויגט אַנ׳אויפֿמערקזאַם אויער צו די לעהרעס, וואָס ער האָט זיי געפּרעדיגט, און אויפֿגעמונטערט דורך דעם קליינעם ערפֿאָלג, דערמאָהנט ער זיך אין די גרויסע מענגען אונגליקליכע ברידער, וואָס שמאַכטען אין אַ וועלט פֿון פֿאַלשקייט און פֿון אונוויסענהייט. ער אַנטלויפֿט פֿון זיין צעלע, און אַ באָרוועסער, אין שמאַטעס געהילט, לויפֿט ער דורך די גאַסען, די האָר און באָרד ווילד צושויבערט און פרעדיגט פֿאַר די מענגען דעם סטאָ־איציזם און זיין טעאָריע פֿון התבודדות און זעלבסט־פֿערגעסענהייט.

די חכמה זאָגט צו איהם:

„עלדאָר, עלדאָר! אַ וועג בעשאָטען מיט דערנער געהסטו אַצינד געבען די מענשען, צו געפֿינען דאָס גליק, וואָס זיי פֿעהלט! זייערע פֿיס זענען קראַנק און פֿערפֿוילט; זיי ווילינגען גיכער איין צו זינקען אין זומפּ, איידער אויף טרוקע־נער ערד צו שפּאַנען״...

— — — — — — — — — — — — — —

„ווער עס וויל דאָס גליק קענען, דער דאַרף דערצו ניט שטרעבען. אַ פֿערגיפֿטענדע קראַפֿט הערשט אין יעדען פּיצעל שטויב פֿון דער נאַטור; ווער עס וויל דאָס גליק קענען, דער דאַרף פֿריהער דערקענען די גיפֿטיגע קראַפֿט״.

„זיך בעפֿרייען פֿונ׳ם ווילען, וואָס בעוועגט די נאַטור, דאָס איז ווערען גליקליך זיין. פֿערדרעמלען זיך אין אַנ׳אייביגען שלאָף אויפֿ׳ן שוים פֿון דער פֿער־געסענהייט, דאָס הייסט שוין גליקליך זיין...

„ווער עס פֿירכט נישט פֿאַר די ווילדע געשרייען פֿון די זידענדיגע כוואַליעס, דער אַליין מעג קומען אַהער, ער וועט ווירקליך גליקליך זיין. ווער עס לאָזט זיך נישט פֿערפֿיהרען פֿון דער היפּאָקריטישער שטימע פֿונ׳ם קראָקאָ־דיל, דער אַליין מעג קומען אַהער, ער וועט ווירקליך גליקליך זיין. ווער עס שמייכעלט אונטער מיין מאַנטעל, אָבער לאַכט נישט פֿון איהם, דער אַליין קאָן קומען אַהער, ער וועט גליקליך זיין!״ (ז. 65—66).

אָט די נירוואַנאַ־טעאָריע קומט עלדאָר פּרעדיגען זיינע אונגליקליכע מיט־ברידער, וועלכע נעהמען איהם אויף מיט אַ טייוועלש געלעכטער, בעוואַרפֿען זיין קאָפּ מיט אַ רעגען שטיינער און שפּייען איהם אין פּנים אַריין. דאָס נעהמט אָבער ביי איהם דעם מוט נישט אַוועק. ער גלויבט אַליין פֿעסט אין זיין לעהרע און ווערט אויפֿגעפֿרעכען פֿון דעם פֿערלאַנג זיינע ברידער גליקליך צו מאַכען. מיט זיין נביא׳ישער עקשנות, מיט דעם צויבער פֿון זיין קרעפֿטיגען וואָרט געלינגט עס איהם אַ רגע צו בעצווינגען די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון די צעווילדעוועטע מענגען. זיי הערען איהם אויס און אַ געפֿיהל פֿון בעוואונדערונג הויבט־אָן צו טאָגען אין זייערע הערצער. נור פּלוצים דערהערען זיך עטליכע שטימען צווישען די מאַסען: דאָס זענען די שטימען פֿון די אַזוי־גערופֿענע פֿאָלקס־פֿערזאָרגער,

וואָס האָבען מורא דאָס פֿאָלק אָבצולאָזען אויף אַ טריט, עס זאָל דערמיט ח״ו קיין אומגליק נישט געשעהען״...

— „קומט אוועק!... דער משוגע׳נער פֿער׳סם׳ט די לופֿט מיט זיינע רייד, ס׳איז אונפֿערשטענדליך, ווי אַזוי ערנסטע מענשען קאָנען זיך אָבשטעלען ביי אַ משוגע׳נעם און זיך צוהערען צו זיינע משוגעת׳ן!״...

אין דעם דאָזיגען מאָמענט דערהערען זיך פֿון אַלע זייטען הוראַ-געשרייען. אַ געוויסער קאַוואַליר פֿויגעלשיס איז אָנגעקומען אויף אַנ׳אַעראָפּלאַן און מאַכט קאָזשעלקעס אין דער לופֿט מיט אַנ׳אַמעריקאַנישען מיליאָנערס אַ טאָכטער אויף די אַקסלען.

דער דאָזיגער גאָטס-וואונדער איז זעלבסטפֿערשטענדליך פֿיל מעהר מסוגל צו ענטפֿערן אויף די גייסטיגע נויטיגקייטען פֿון די מאַסען, איידער עלדאָר׳ס התבודדות-און נירוואַנאַ-טעאָריע. און איין רגע האָט זיך עלדאָר געפֿונען פֿאַרלאָזט פֿון זיינע צוהערער, און איבערלעבענדיג אין דעם מאָמענט די צווייטע גרויסע ענטטוישונגס-טראַגעדיע אין זיין לעבען, הויבט ער אויף צוויי אויסגעדאַרטע, ציטערדיגע הענד צום הימעל און, אין אַ פֿינסטערען ליעד, וויינט ער אויס אויף דעם מענשליכען עלענד זיינע צוויי לעצטע טרעהרען.

אָט דאָ ענדיגט זיך עלדאָר׳ס אַפּאָסטאָלישע מיסיע צווישען די מענשען.

אין דעם דריטען פעריאָד פֿון זיין „משוגעת״ בעגעגענען מיר איהם, ווי ער לעגט אין דער פּראַקטיק דאָס, וואָס זיין פֿאַנטאַזיע האָט איהם געלערנט.

ער שטעהט שוין אַצינד אויפֿ׳ן הויכען טורם. ער איז אין דער וועלט פֿון איינזאַמקייט פֿון התבודדות.

— — — — — — — — — — — — — —

„אַלץ, וואָס ער זעהט אונטער זיך, איז נישט מעהר ווי געדיכטע פֿינסטערניש״...

— — — — — — — — — — — — — —

עלדאָר טוט נאָך אַמאָל אַ זיפֿץ:

„אָבער נישט מעהר אויס ליבע אָדער האַס צו די מענשען; די ראַסע איז נישט מעהר זיין ראַסע״...

— — — — — — — — — — — — — —

„עלדאָר איז אַצינד קיין מענש נישט מעהר: דאָס וואָרט וואָלט פֿאַר איהם געווען אַנ׳אונפֿערדינטע קללה... ער זיפֿצט פֿון דער פֿערגאַנגענהייט״...

— — — — — — — — — — — — — —

...„וואויל איז דעם, וואָס קאָן אַרויפֿגעהן אויפֿ׳ן הויכען טורם און דאָרט זיצען שטונדענלאַנג! און נאָך וואוילער איז דעם, וואָס געהט פֿון דאָרט קיינמאָל נישט אַראָב! אַהין דערגרייכט נישט דאָס געשריי פֿונ׳ם פעבעל; די דראָהענדע שטימע פֿון דער שוואַרצער מאַסע קאָן אַהין נישט אריינדרינגען״...

— — — — — — — — — — — — — —

און פֿערווילט זיך איהם אַמאָל דאָך אַרונטערשטרעקען די אָרעמס און אַרויפֿ-

ציִהען צו זיך „אַ איינציג אונגליקליך וועזען", דערהערט ער אַ דונערנדע שטימע, וועלכֿע הילכֿט מיט צאָרן: (די שטימע פֿונ'ם פֿאַנטאָם):

„אָ, עלדאָד! אַראָבגעשמעטערט וועסטו ווערען פֿונ'ם הויכֿען טורם, און אַ שאַנד וועט דיין גאַנץ לעבען האָבען געווען;..

„דער וואָס קאָן דורך זיך אַליין צום הויכֿען טורם נישט דערגרייכען, איז נישט ווערט זיך דאָרט צו געפֿינען... זיין ליבלינג איז דאָס בעשעפֿעניש פֿון דער ערד, און דאָס בעשעפֿעניש פֿון דער ערד דאַרף ער אייביג בלייבען"!..

— — — — — — — — — — — — — — — —

*

* *

ווי מיר זעהען איז פֿיליוס-האָמיניס נישט בלויז אַ צעשטערער, ווי אויבער-פֿלעכֿליכֿע מענשען וואָלטען דאָס געקאָנט מיינען, נור ער איז אַ דענקער, וואָס צעשטערט על מנת לבנות. אָנגעזאָפּט מיט'ן צער און מיט דעם עקעל, וואָס די פֿערשימעלטע געגענוואַרט רופֿט אַרויס אין זיין נשמה, גיט ער אָב אין זיין ווערק אַ גרויסען און פֿיליילט דעם גרעסטען פּלאַץ דער צעשטערונגס-אַרבייט, ער פֿערגעסט אָבער נישט, אין זיין גאַנצער פֿערביסענקייט, צו לעגען דעם גרונד-שטיין פֿאַר עפּיס פּאָזיטיווּעס. דער משוגע'נער דאָקטאָר עלדאָד איז אַ גראַנאַט, וואָס רייסט-אויף אין צעשמעטערט אַלץ אַרום זיך, אין די געדיכטע רויך-וואָלקענס וואָס ער פֿערשפּרייט אין דער לופֿט, פֿינקלען אָבער די גאָלדענע שטערנדלעך פֿון אַ נייער צוקונפֿט.

פֿיליוס-האָמיניס גלויבט אינ'ם גליק פֿונ'ם מענשען, ווען נישט אינ'ם מענשליכֿען גליק. ער איז אַ דענקער פֿונ'ם העכֿערן קאַליבער, אויב מען קאָן זיך אַזוי אויסדריקען. זיינע געדאַנקען בעוועגען זיך אויף אַ גאַנץ הויכֿען ניוואָ. זיין פֿילאָזאָפֿיע איז אַ סינטעז פֿון דער בודיסטישער „נירוואַנאַ", לויט אַ שאָפּענהויערישער אויפֿפֿאַסונג, פֿון שפּינאָזאַ'ס סטאָאישער עטיק און פֿון ניטשעס אינדיווידואַליזם. די דריי מעכֿטיגע סיסטעמען גיסען זיך אין זיינע געהירען צוזאַמען און ווערען פֿערוואַנדעלט אין אַ נייער גאַנץ אייגענאַרטיגער שיטה. עס איז אמת, אַז די דאָזיגע שיטה איז נאָך, אין וויסענשאַפֿטליכֿען זין, נישט גענוג ענטוויקעלט, נישט גענוג בעגרינדעט. דער מחבר וועט נאָך גענוג לאַנג מוזען דעם שטערן קנייטשען איידער ער וועט איהם געבען דעם געהעריגען וויסענשאַפֿטליכֿען פֿאַנצער, וועלכֿער זאָל אויסהאַלטען אַלע אַטאַקעס וואָס אַ האַרטנעקיגער קריטי-קער קאָן זיך פֿערגינען אַמאָל צו מאַכען, איין זאַך מוז מען אָבער מודה זיין, אַז די דאָזיגע שיטה איז גאַנץ קלאָר אָנגעדייטעט און שוין בלויז לויט איהרע אָנדייטונגען, איז זי זעהר אינטערעסאַנט.

אינ'ם „משוגע'נעם דאָקטאָר עלדאָד" געפֿינען זיך אַלע עלעמענטען, וואָס זענען נויטווענדיג צו אַ נייער פֿילאָזאָפֿיע, און אַפֿילו דער פּרוזדור, וועלכֿען די תלמידים מוזען פֿריהער דורכגעהן, כדי צו קענען צו דער נייער פֿילאָזאָפֿיע דערלאַנגען; דער פּרוזדור — דאָס איז די פֿערגעטערונג פֿון דער נאַקעטקייט

און פֿון דעם טיפֿען ערנסט; דאָס איז דאָס בעהעפֿטען זיך אין יענעם שווידער־ליכען פֿאַנטאָם, וואָס האָט עלדאָר'ן בעגלייט פֿון דעם מאָמענט אָן, וואָס ער איז משוגע געוואָרען, און זיך אויף אַ רגע פֿון איהם נישט צו שיידען.

מען וועט אפֿשר פֿרעגען צי אַזאַ מין פֿילאָזאָפֿיע איז צוגעפּאַסט צו די געדיכטע פֿאָלקס־מאַסען.

אָבער זאָגט מיר, איך בעט אייך, וועלכע פֿילאָזאָפֿיע איז דאָס יאָ? צי האָט איהר שוין וואו אַמאָל בעגעגענט אַ פֿאָלק פּלאַטאָניסטען, אַ פֿאָלק קאַנ־טיסטען אָדער אַ פֿאָלק שפּינאָזיסטען?

אַ פֿילאָזאָפֿישער סיסטעם איז קיינמאָל פֿאַר די געדיכטע פֿאָלקס־מאַסען נישט געשאַפֿען געוואָרען, יעדע פֿילאָזאָפֿישע לעהרע איז אַ רעליגיע פֿאַר יהידי סגולה, פֿאַר איינצעלנע בעגאַבטע נשמות, וואָס זענען פֿעהיג זיך צו דעם היכען טורם אויפֿצוהויבען, דאָס, וואָס דרינגט אַריין צו די געדיכטע מאַסען איז תמיד בלויז אַ שוואַכער אָבשיין פֿון דערדאָזיגער לעהרע; און דאָס אַליין איז עיין גענוג די וועגען פֿון די געדיכטע מאַסען צו בעלויכטען, און זיי, אין לעבען פֿון ברוזענדע אָבגרינדען צו פֿערהיטען.

און אָט אין דעם זין איז צו בעגריסען דעם „משוגע'נעם דאָקטאָר עלדאָר" פֿון פֿיליוס־האָמיניס, אַלס אַן ערשטען קרעפֿטיגען פֿערזוך פֿון אַן איינגעאַרטיג פֿילאָזאָפֿיש ווערק אין דער יונגער יודישער שפּראַך.

דער „משוגע'נער דאָקטאָר עלדאָר" איז אָבער נישט בלויז אַ ווערק פֿון געדאַנק; דאָס איז אויך אַ ווערק פֿון געפֿיהל. און אין דער הינזיכט פֿערדינט עס נישט ווייניגער אויפֿמערקזאַמקייט.

בכלל איז נאָך אין אונזער יונגער יודישער ליטעראַטור שווער צו געפֿינען אַ מאָס אַזעלכע מינים קונסט־ווערק צו מעסטען. דער מחבר רופֿט עס אָן „אַ סימבאָליש־מיסטישע ערצעהלונג". איך מיין אָבער, אַז אַזאַ בעצייכנונג איז מעהר מסוגל צו כאַראַקטעריזירען דאָס אינערליכע, די נשמה פֿון אַ ווערק אָבער נישט די פֿאָרם.

וואָס די פֿאָרם אָנבעלאַנגט, וואָלט איך זאָגען, אַז אין פֿיליוס־האָמיניס האָבען זיך צוזאַמענגעטראָפֿען צוויי גלייך־שטאַרקע אָבער געגענגעזעצטע כחות, וועלכע פֿיהרען מיט איינאַנדער אַ געזעלטיגע מלחמה אום צו קריגען די ממשלה איבער זיין „איך" אין איהם קעמפֿט דער מח מיט דעם האַרץ; דער געדאַנק מיט דעם געפֿיהל; די ווירקליכקייט מיט דער פֿאַנטאַזיע. יעדער בעזונדער פֿון די בײדע כחות איז אַן־און־פֿאַר זיך צו שטאַרק, אום דעם צווייטען נאָכצוגעבען, און ווייל דער דיכטער גיט זיך אַלע מיהען זיי איבערגעוואַלט צוזאַמענצובינדען, געפֿינט מען אין זיין ווערק, ווען מען בעטראַכט עס אַלס קינסטלעריש גאַנצעס, דאָ און דאָרט עטליכע געפּלאַצטע סטרונעס.

אורטיילענדיג פֿ. ה. לויט דעם ווערק וואָס ער גיט אונז, קומט מען צום בעשלוס, אַז די דאָמינירענדע אייגענשאַפֿט, וואָס מען בעמערקט אין איהם, אַלס דיכטער, איז אַ גאַנץ טיפֿער ליריזם. און אַלס ליריקער איז ער, פּונקט ווי אַלע אַנדערע פֿון זיין גלייכען, אַ קינד פֿון'ם מאָמענט און פֿון'ם קאַפּריז; אַ וואולקאַ־

ניִש ברויזענדע נאַטור, וועלכֿע איִז דאָס אייביִגע שפּיִל פֿון אַ איִנערליִכֿען דרוק, און וואָס ברעכֿט אויס, ווען דער מאָמענט קומט־אָן, גאָר אונערוואַרטעט און אונבעוואוסטזיניִג. דערמיִט ערקלערט זיִך פֿאַרוואָס דעם מחבר פֿונ׳ם „דאָקטאָר עלדראָד“ פֿעהלט יענע אַרכֿיִטעקטאָניִשע איינהייטליִכֿקייט, וואָס שאַפֿט דעם צוי־בער פֿון אַ לאַנג־אָטיִמדיִג ווערק און פֿערוואַרפֿט אויף דער נשמה פֿונ׳ם לעזער דאָס אונזיִכֿטבאַרע שניִרעלע, וואָס ציִהט זי, געגען איִהר וויִלען, וואוהיִן דער דיִכֿטער וויִל. עס פֿעהלט איִהם אויך יענע רוהיִגע אָביעקטיִוויִטעט, וואָס גיִט דעם דיִכֿטער די מעגליִכֿקייט צו צייכֿענען אַ גאַנצע גאַלעריע פֿערשיִדענפֿאַרביִגע געשטאַלטען. פֿ. ה. איִז אונגעהויער סוביעקטיִוו; די געשטאַלטען, וואָס ער מאָלט, זענען אַלע עהנליך צוויִשען זיִך. אָדער בעסער געזאָגט, זענען פֿערשיִדענע זייטען פֿון זיין־און־אייִנציִגער געשטאַלט, און די דאָזיִגע געשטאַלט,—דאָס איִז ער אַליין.

נאָך מיין מיינונג, דאַרף מען אויף דעם „משוגע׳נעם דאָקטאָר עלדראָד“ ניִך דערוויִיל ניִשט קוקען ווי אויף אַ פֿערענדיִגטען קונסט־ווערק. וואָס אָנבעלאַנגט די פֿאָרם, איִז דאָס נאָך דערווייל ניִשט מעהר ווי אַ שעהנער דיִכֿטעריִשער בבל־טורם, אַ גליִקליִכֿער מיִש־מאַש פֿון טענער, פֿאַרבען און שטיִקער פֿאָרמען, וואָס ענט־פּלעקען די גלענצענדסטע קיִנסטלעריִשע אייגענשאַפֿטען און פֿערזיִכֿערען אונז, אַז דער מחבר איִז פֿעהיִג צו שפּיִלען אויף אַ גרויסער צאָהל סטרונעס פֿון דער דיִכֿטעריִשער ליִרע, ווען ער וואָלט געוואָלט מאַכֿען אַ׳ אָנשטרענגונג און זיִך אַביִסעלע צוימען. מען בעגעגענט איִן זיין ווערק בלעטלעך פֿון אַ נביא׳יִשער ערהאַבענקייט, וויִזיעס וועלכֿע דופֿטען מיִט אַ׳ אמת׳ער גן־עדן לופֿט. אַ קרעפֿטיִגע דיאַלעקטיִק, אַ שאַרפֿע און אָפֿטמאָל גיִפֿטיִגע סאַטיִריִק, אַ סטיִל פֿול מיִט ווערווע, און מיִט בילדליִכֿקייט, זעהר שאַרפֿזיִניִגע און איִנהאַלטסרייכֿע אַפֿאָריִזמען: איִן איינעם וואָרט, אַ גאַנצע רייהע ליִטעראַריִשע אייגענשאַפֿטען פֿון וועלכֿע איינע נור וואָלט שוין גענוג געווען אויפֿצוּוועקען די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון אַ ערנסטען ליִטעראַטור־קריִטיִקער און אָבצוגעבען דעם מחבר אַ בכבוד׳יִגע אָרט איִן אַ ליִטעראַטור.

וועט מען זיִך אַלזאָ פֿרעגען, פֿאַרוואָס האָבען אונזערע פּאַטענטיִרטע ליִטעראַריִשע וואָרט־פֿיהרער אַזאַ ווערק ווי דעם „משוגע׳נעם דאָקטאָר עלדראָד“ פֿיִנף יאָהר־צייט טויט־געשוויִגען?

טאַקי דאָס זעלבע פֿרעג איִך אויך...

ש. לאַנדינסקי.

ש. י. לאַנדינסקי.

די קונץ צו זיין אַ קונסט-קריטיקער.

מיט וואָס פֿאַר אַ פֿעהיגקייטען דאַרף בעגאַבט זיין אַ יונגערמאַן, כדי צו ווערען ביי יודען אַ קונסט-קריטיקער?

קודם-כל מיט חוצפה!

פֿאַרמאָגט אַ יונגערמאַן די געהעריגע מאָס חוצפה און האָט זיך דערצו נאָך איינגע׳חזר׳ט אַ גרויסע צאָהל פֿרעמדווערטער איז ער שוין אַ פֿאַרטיגער קונסט-קריטיקער; האָט ער קיין געפֿיהל נישט, האָט ער דערפֿאַר חוצפה צו מאַכען דעם גרויסען אָנשטעל און צו לערנען אַנדערע זיין געפֿיהללאָזיגקייט; האָט ער אָבער קיין גייסט און קיין זינען נישט אפילו פשוט לאָגיש צו דענקען, וועלען איהם אַרויסהעלפֿען די געהעריגע פֿרעמדווערטער: ער וועט דערלאַנגען אַ זאָג אַריין אַזאַ מאָדנע וואָרט, אַז מענשען וועלען מיינען: ווער ווייסט, וואָס פֿאַר אַ טיעפֿע געדאַנקען דאָרט שטעקען און קיינער וועט זיך גאָר נישט דערוועגען אויפֿצודעקען מיט פשוטע ווערטער די זינלאָזע חוצפה פֿון אַזאַ מין בחור. ער וועט אַרום געהן מיט׳ן ברייטען בעוואוסטזיין פֿון אַ קונסט-קריטיקער און זיך שמייכלען: „שישו בני מעי!“

דעמדאָזיגען אמת אילוסטרירט אונז אויף אַ גלאַנצענדיגען אופן דער בחור מ. וואַנוווילד מיט זיין מאמר אין „פֿאָלק“ (נ׳ 14 ד. י.). מיט לעדיגער גאוה, מיט זינלאָזע בטלנ׳ישע חקירות און נאַרישער יאָגעניש נאָך פֿראַזען; און, ועל כולם, מיט חוצפה, חוצפה און... חוצפה, שטעלט ער מיט אַ ברייטע מינע אַוועק די פֿראַגע:

„וועט די ווילנער טרופּע האָבען אַ קיום?“ און נאָך דערדאָזיגער פֿראַגע לאָזט ער זיך אַריין אין אַזוינע מיני אָריגינעלע חקירות: „אַ טעות איז מענשליך; נישט מענשליך איז דעם טעות ספּעציעל צו ערפֿינדען, איהם אומישנע אויסצוטראַכטען, איהם איינצוחזר׳ן כדי איבערצוחזר׳ן“. „וואָס פֿאַר קינדער איז עס קלוג, דאָסזעלבע איז פֿאַר דערוואַקסענע אַ נאַרישקייט, און אָפּט אַ גרויס נאַרישקייט, טאַקי גאָר אַ גרויס, אַ גרויס, וואָס גרעסער קען שוין נישט זיין“. „נישט אַלץ, וואָס איז גילטיג פֿאַר ליעבהאָבער איז אויך גילטיג פֿאַר מענשען מיט טאַלענט“ א. ז. וו. און נאָך גאַנצע 30 ציי-

לען, וואָס פלוידערען נישט צו דער זאַך, וואָס איינס צום צווייטען קומט נישט, וואו דער מחבר פרובט זיך גאָר נישט אָנריהרען די געשטעלטע פראַגע, פאַלט ער פלוצלונג אַראָב, ווי פון הימעל מיט אַזא מין מוסר-השכל. דער אינהאַלט פון דער געשיכטע בעשטעהט אין איין איינציג וואָרט. דאָס וואָרט מאַכט, הערמאַן. ה' דוד הערמאַן, רעזשיסער ה' הערמאַן, רעזשיסער פון דער ווילנער טרופע; רעזשיסער. פערשטאַנען?"

און איך מוז זיך מודה זיין, און מסתמא נישט וועניג לעזער מיט מיר צוזאַמען, איך האָב נישט פערשטאַנען און הויב גאָר נישט אָן צו פערשטעהן: וואָס פאַר אַ שייכות האָבען צווישען זיך די אַלע באַנאַלע, איבערגעשפיצטע, געשמאַקלאָזע חקירות? וואָס לאָזט מיך הערען די פערשטעלטע אָנצוהערעניש מכח „ליעבהאָבער" און „טאַלענט"? פאַר וואָס, למשל, קענען „די ווילנער" אַלס „ליעבהאָבער" זיין נישט קיין „טאַלענטען" און די ראָלען יאָ אויספיהרען „מיט „טאַלענט, מיט אַנ'עכטען טעמפעראַמענט", א. ז. וו. אָדער: „דער אייגענטליכער רעזשיסער ביי די ווילנער, דער ה' קאַדיסאָן האָט, אויסער אַלעם, די וויכטיגע מעלה, וואָס איהם איז פרעמד דער זומפ פון קונסט-פאַראַגראַפען, קונסט-שטויב, קונסט-שימעל און קונסט-מיכט (ווען ער וואָלט דערצו נישט זיין געכאַפּט לגמרי אינ'ם שעדליכען קלאַפּער-געצייג פון געשמאַקלאָזער עסטעטיק)" (דאָרט) פרעגט זיך: וואָס איז דער אונטערשיעד צווישען „שעדליכען קלאַפּערגעצייג פון געשמאַקלאָזער עסטעטיק" אין וועלכען דער רעזשיסער ה' קאַדיסאָן איז יאָ נעבעך „געכאַפּט" און דעם קונסט-שימעל, קונסט-מיכט" א. ד. גל. פון וועלכע ער איז פריי און וואָס דידאָזיגע פרייהייט איז „די וויכטיגע מעלה?"...

און ווייטער: „פון דעם גרעסטען ווערטה בלייבט פונדעסטוועגען שטענדיג דאָס טאַלענט, ווען עס בעשטעהט די פראָבע פון ווירקליכער קונסט און די ווילנער פערמאָגען טאַקי די הויפּט-זאַך: טאַלענט". מילא, לאָמיר מוחל זיין דעם בחור, וואָס יאָגט זיך אַזוי נאָך טיעפזיניגקייט, דעם חילוק צווישען „טאַלענט" און „די פראָבע פון ווירקליכער קונסט"; ס'בלייבט אָבער זעהר סתירה'דיג: ווי קען אַ טרופע, וואָס איהר רעזשיסער איז נעבעך „געכאַפּט אינ'ם שעדליכען קלאַפּער-געצייג פון געשמאַקלאָזער עסטעטיק" נאָך דאַצו אויסהאַלטען „די פראָבע פון ווירקליכער קונסט?" „געשמאַקלאָזע עסטעטיק" און „קונסט", און „טאַלענט"? און ווייטער דערצעהלט אונז דער-דאָזיגער „קונסט-קריטיקער" מכח דעם זעלבען ה' קאַדיסאָן: „אַלץ, וואָס ער (ד. ה. קאַדיסאָן, ש. י. ל.) האָט דערגרייכט, שיינט ער צו האָבען געקומען צו דעם דורך דער אייגענער אנשויאונג—און דאָס איז גוט (דאָרט) פרעגט זיך: ס'טייטש? אויב ער „איז געכאַפּט אינ'ם שעדליכען קלאַפּער-געצייג פון געשמאַקלאָזער עסטעטיק", וואָס איז דאָ די מעלה, אַז „ער האָט דערצו אַליין דערגרייכט"? מיט וואָס „איז דאָס גוט"? וואָס פאַר אַ גוטסקייט קען זיין אין „שעדליכען" און אין געשמאַקלאָזען"?

אָדער, למשל, אַזאַ מין פערל פון אויסגעהאַלטענקייט: „—דער חסרון איז,

וואָס וועניגער זיבער פֿערשטעהט זי (די שוישפּילערין עלמית ש. י. ל.) די פֿרוי אַלס אינדיווידועלע פּערזאָן. דערויף איז טאַלענט אַליין ווינציג. דאָ קאָן אַרויסהעלפֿען אינטעליגענץ, קולטור, געשמאַק און בעאָבאַכטונגס-פֿעהיגקייט".—אַלזאָ, אויב זי פֿערשטעהט נישט די פֿרוי, אַלס אינדיווידועלע פּערזאָן, איז דאָס נור אַ סימן, אַז זי פֿערמאָגט נישט די דערמאָהנטע אייגענשאַפֿטען און דאָס איז טאַקי „אַ חסרון", ווי דער מחבר הויבט אָן דעם זאַץ: „דער חסרון איז אָבער" א. ז. וו. און ווי ער זאָגט שפּעטער עדות אַז די ווילנער טרופּע זענען „מענשען פֿון נידעריגען קולטור-ניוואָ", אָהן „קולטור-מאַנגעל", אָהן „מאַנגעל אין זעלבסטווירדע" וואָלט אַזעלכעס נישט געקענט טרעפֿען"... לאָזט זיך אָבער אויס, אַז דאָס איז גאָר אַ מעלה, „דאָס העלפֿט איהר באמת פֿיל מאָל אַרויס, דאָס זעהט מען איין, בעת מען פֿערגלייכט מיט אַנדערע אַזעלכע קאָנטראַסטירענדע פֿיגורען פֿון איהר, ווי דאָראַ לעניץ, נאַטאַשאַ, רייזעל (דאָרט). אַלזאָ, הייסט עס, אַז די שוישפּילערין עלמית פֿערשטעהט יאָ „די פֿרוי אַלס אינדיווידועלע פּערזאָן"? און וואָס-זשע בעשטעהט דאָס חאַראַקטעריסטישע אין דער פֿריילין עלמית שאַפֿען: אין דעם וואָס זי פֿערשטעהט יאָ די פֿרוי אַלס אינדיווידועלע פּערזאָן, אָדער אין דעם, וואָס זי פֿערשטעהט נישט די פֿרוי אַלס אינדיווידועלע פּערזאָן?

אָדער אַזאַ מין אויפֿקלעהרונג: „אַנ'אייגענאַרטיגע ערשיינונג איז פֿריילין וואַלטער, וועלכע פֿערדינט אַ בעזונדער אויפֿמערקזאַמקייט פֿאַר דער האַרמאָניע פֿון איהר מיטיגען, פֿון איהר דרייסטען רעאַליזם (חייקע אין „דאָרפֿס-יונג") און איהר רויהער, נישט געבענדיגטער נאַאיוויטעט (ציפּה אין דער „פּוסטער קרעטשמע"), זי פֿערמאָגט די פֿרייקייט פֿון אַ נאַטירליך פֿערשטענדניש". ממילא, זאָל שוין זיין „די פֿרייקייט פֿון אַ נאַטירליך פֿערשטענדניש" אַבי גוט, אַבי קלאָר! הויבט אָבער ווידער דער שפּיצעלדיגער קריטיקער אָן צו לעזען אַזאַ מין צעטעל: „מיר דאַרפֿען נישט פֿערגעסען, דאָס פֿאַר אַ שוישפּילער-קינסטלער איז ווינציג די בלויזע פֿעהיגקייט צו געפֿינען אויסדרוקסמיטלען דורך אַטיטיוד, רעפֿלעקטיווע און סימבאָלישע פּלאַסטיק; אויגען-און מינע-שפּיל; אָטעם-און-שטים אויסנוצונג; איז ווינציג די מאַסקע און דער קאָסטיום פֿונ'ם העלד, וואָס ער שטעלט פֿאָר; זיין חאַראַקטעריסטיק אַלס אָפּטישער, אַקוסטישער און פּסיכישער פֿענאָמען — ער דאַרף אויך קענען געפֿינען אויסדרוקס-מיטלען, וועלכע זאָלען איהם קענען שילדערן ביאָגראַפֿיש, פֿאַר'ן צושויער איז ווינציג די קרעאַטור ווי זי איז"... א. ז. וו. אַלזאָ, ווי מיר זעהן, האָט דער געלעהרטער בחור וואַנווילד „איינגע'חזר'ט" זעהר אַסך קלוגע, פֿרעמדע ווערטער, כדי זיי פֿאַר'ן לעזער פֿון „פֿאָלק" איבערצו'חזר'ן"—זעהר שעהן פֿון זיין זייט, אָבער וואָס לאָזען זיי מיר פֿאָרט צו הערען?

„פֿאַר'ן צושויער איז ווינציג די קרעאַטור... ווי זי איז", איז, הייסט עס, „די פֿרייקייט פֿון אַ נאַטירליך פֿערשטענדניש" נישט קיין זעהר גרויסע מעלה, פֿאַרוואָס-זשע זאָל דאָס ביי אונז פֿערדינען בעזונ-

דער אויפמערקזאַמקייט”? און וועט דער געעהרטער קונסט־קריטיקער פון „פאָלק” מיר אָנטהון דעם כבוד און וועלען אויפקלעהרען די אַלע סתירות, וואָס ער האָט מסתמא, גלאַט אַזוי זיך, לשם אָריגינאַליטעט, פערזעהן אין זיין אייגענעם געדאַנק, זאָל ער מיר שוין מוחל זיין און אויך פערטייטשען כּאָלגענדען זאַין: „ה׳ שניאור שילדערט מעהר די פערזאָן, איידער די אינדיווידואַליטעט; ביי איהם קומט צו ערשיינונג שוין נישט בלויז דאָס טיפּישע, נאָר דאָך נישט אַזוי דאָס אינדיווידועלע, ווי דאָס עקזעמפּלאַרישע”. וואָס מיינט דער זעהר געלעהרנטער מחבר דאַמיט צו זאָגען?”—איך בעמיה זיך אָנצושטרענגען „די גרעסטע פרייקייט פון אַ נאַטירליך פערשטענדניש” און קען דאָך נישט געפינען די „אַטיטיוד” פון דעם דאָזיגען פענאָמען”.

אָבער נאָכדעם ווי דער איבערגעשפּיצטער מחבר האָט זיך שוין זיינגערעדט אין זיין דריי־הונדערט־שורה׳דיגען מאמר איבער שבם און איבער יוסף און שוין „איבערגע׳חזר׳ט”, וואָס ער האָט „איינגע׳חזר׳ט” און „איינגע׳חזר׳ט”, וואָס ער האָט „איבערגע׳חזרט”, און אינגאַנצען פערגעסען די פראַגע, וואָס ער האָט געשטעלט פאַר׳ן לעזער אין אָנהויב אַרטיקעל, בעהמט זיך דערדאָזיגער בחור בעלעהרען „די ווילנער” אין אַזאַ מין טאָן: „איין זאַך וויל איך זיי אָנווייזען”, „אויסערדעם וויל איך זיי וואָרענען”, „ביי מענשען מיט אַ העכערען קולטור־ניוואָ, ביי מענשען מיט אינטעלעקטועלער זעלבסטשטענדיגקייט וואָלט צו אַזעלכעס באין אופן נישט געקומען”...

אַלזאָ, צי האָט נישט דער ה׳ וואַנווילד בעשיינפערליך בעוויזען מיט זיין אָבהאַנדלונג איבער דער ווילנער טרופּע, אַז די גאַנצע קונץ פון צו זיין אַ קונסט־קריטיקער ביי יודען בעשטעהט בלויז אין חוצפּה?

אַ בחור, וואָס קען לאָגיש זיין אייגענעם געדאַנק נישט דורכטראַכטען; וואָס קען קיין צוויי זאַצען נישט אָנשרייבען, זיי זאָלען זיך נישט ווידערשפּרעכען, ווער שמועסט שוין וועגען שאַפען קולטור־ווערטהען, אָדער וועגען געפיהל; אַזאַ מין בחור נעהמט זיך די חוצפּה צו בעפאַלען אַ טהוער אויפ׳ן געביט פון יודישען טעאַטער, וואָס האָט זיך יאָהרען־לאַנג בעמיהט ביי די ערגסטע בעדינגונגען צו שאַפען אַ יודישע קונסטלערישע ביהנע; וואָס די ווילנער האָבען איינגעלאַדען פאַר אַ רעזשיסער און זענען איהם פאַר זיינע כאַסענדע אָנווייזונגען און ריכטיגע אויפפאַסונגען זעהר דאַנקבאַר! אָ, ווי נידריג מוז שטעהן די סביבה, אין וועלכער אַזאַ בחור ווי מ. וואַנווילד בעקומט אַ פּלאַץ פאַר זיינע חוצפּה׳דיגע זינלאָזיגקייטען!

אוי מיר בלייבט נור איבער מיט זיינע אייגענע ווערטער צו פערענדיגען: „ביי מענשען מיט אַ העכערען קולטור־ניוואָ, מיט מעהר אינטעלעקטועלער זעלבסטשטענדיגקייט וואָלט צו אַזעלכעס געוויס נישט געקומען!”...

י. מ. וויסנבערג.

י. מ. ווייסענבערג.

צו וואס?

אַלזייטיגקייט, פעהיגקייט זענען מזל־זאַכען, און אַפט קומען זיי בירושה אַלענפאַלס, מען זאָגט, אַז דאָס געהערט צו די בעסטע אייגענשאַפטען. אַלזייטיג הייסט: מען טויג צו פערשידענע אַרבייטען, צו פערשידענע מיס־עס, אָריענטאַציעס א. ז. וו. פעהיגקייט הייסט: מען קען זיך צופאַסען, פערשטעהן, אַריינדרינגען און ציהען דעם געווינשטען נוצען פון דאָרטען, וואו די פערזאָנס זאַך, אָדער אידעאַל קען פראָפיטירען. אונטער אַ בעזונדער־גליקליכען שטערן איז אַזאַ מענש געבוירען. אַ געבענשטע נאַטור. נור ווען די פערזאָן לעבט פאַר זיך בלויז, זענען די אייגענשאַפטען נאָר אַ לאָקאַל גליק — זיי ווערען אָבער אַ גליק פאַר דער ברייטערער געזעלשאַפט, ווען די פערזאָן האָט זיך און בעגעהר אויך פאַר איהרע בעדערפעניסען. ער ווערט דעמאָלט בעפליגעלט מיט אידעאַלען, אַ ליכט פון גליקזעליגקייט געהט אויף אין זיין נשמה, און זיין העכסט גליק איז דאָס גליק פון אַלע, ווייל, וואָס איז דאָס גליק דען פאַר איין פערזאָן? קלענערע מענשען פיהלען משפחה'שאַפט נאָר צו די סאַמע נאָהנטסטע, גרעסערע—צו אַלע. קלענערע מענשען האָבען געגוג, אַז אין זייערע ד' אמות איז דאָ ליכטיגקייט, גליק און שעהנקייט, גרעסערע—אַז איבעראַל זאָל עס זיין, וואו ער וועט זיך נאָר קעהרען און ווענדען. ער שטעלט זיך פאָר אַ וועלט פון לויטער גליק, שעהנקייט און ליכטיגקייט, וואו יעדע מינוט וועט ער קענען אין זיך אַריינציהען, אַריינשעפּען דאָס אייביגע, דאָס גרויסע און אונענדליכע; אַ גרעסערער מענש, ווייל זיין פאַנטאַזיע געהט ווייט — דאַרף ער האָבען מעהר פלאַץ, מעהר רוים, און דאדורך מעהר גליק. די אַלע ווערטער האָב איך נאָר געבראַכט אַלס אילוסטראַציע, ווי אַזוי אַ גרויסע נשמה, איז.

וואו זענען זיי אָבער די גרויסע נשמות?

צו יעדער צייט, ווען אַ גרעסערער קאָלעקטיוו מענשען האָבען עס נייטיג— קומט די דאָזיגע פערזאָן.

אַזוי זעהן מיר אין היסטאָריעס פון פערשידענע פעלקער, אַז ווען דער מאָמענט האָט זיך געניטיגט אין אַזעלכען, איז ער געקומען.

ס'איז אַן אַלטע מייסה, נאָר אַ וואונדערליכע—אַז אַלע שטרעבונגען, נאַרוני

גען אין בעדערפעני‌שען אויף היל‌ף, וואָס אַ גאַנצער קאָלעקטיוו מענשען האָבען — לייגט זיך אַריין אין איין פּערזאָן. אַלע גייסטיגע פֿעהיגקייטען צו לייסטען זייערע בעדערפֿעני‌שען—אין איין מענש.

די הילף קומט דאָס רוב, כמעט שטענדיג, דורך איינעם. אָבער ווייסט איהר ווי אַזוי? ער ברענגט זי נישט די הילף, נישט פֿון זיך, נישט פֿון ערגיץ אַנדערש. ער ווערט נאָר דאָס אָרט, וואו די מכה האָט זיך בעזעצט, דאָס אָרט, וואו אַלע פּלאָגען, רדיפות האָבען זיך איינגעזאַפּט. דער גאַנצער אָרגאַניזם, די ווייטסטע טיילען פון קערפּער שיקען איהם די זאַפּטען, פֿון וועלכע ער אַרבייט אויס דעם געגען-סערום פֿאַר דער מכה. און וועלכעס אָרט, ווען עס בעפֿאַלט עס אַ היין-קרענק, וואָלט עס זיך נישט געראַנגעלט געגען טויט? אָט דאָ ליגט דער כח פון קאָלעקטיוו, וואָס אַלע מאָל, ווען ער נויטיגט זיך אין גרויסען מענש—קומט ער. ער קומט, ווייל ער מוז קומען און פֿון וועלכער זייט עס זאָל נישט זיין.

האָט איהר געזעהען אַ געוויקס אויפ'ן פעלד, אַז עס בעקומט אַ ראַין, אָדער אַ שטאָך, פֿון וועלכער זייט עס זאָל נישט זיין, ווערט יענעם אָרט, וואו דאָס אומגליק איז געשעהען צופֿעליג דאָ, בעשערט צו ראַטעווען פֿון געפֿאַהר דאָס גאַנצע געוויקס? זאַפּטען הייבען אָן צו שלאָגען פֿון די ווייטסטע טיילען פֿון דעם געוויקס, מן הסתמא, ווייל דאָרטען האָט זיך אויפֿגעהויבען דער געוואַלד אין דראַנג צו לויפֿען ראַטעווען זיך אַליין פֿון געפֿאַהר, — און דאָס אָרט, וואו די וואונד איז געפֿאַלען, ווערט אין איין מינוט פֿעהיג אַדורכצולאָזען דורך זיינע דינע געוועבען די ברייטסטע שטראָמען זאַפּטען, וואָס אין אַ נאָרמאַלער צייט וואָלט עס געווען אוממעגליך. נאָר איצט, כדי דער זאַפּט זאָל די וואונד פֿאַרגיסען, און פלייש זיך פֿערוואַנדלען, אַז עס זאָל צו קיין פֿוילונג נישט ברענגען דאָס גאַנצע געוויקס. האָט איהר דאָס אָרט געזעהן? אָט דאָס איז די לייסטונג פֿון אַ גרויסען מענש אין דעם מאָמענט, ווען אַ גרויסער קאָלעקטיוו איז פֿאַרביי.

אויך ביי אונז יודען זענען אַזעלכע מענשען געווען און זענען אַלע מאָל דאָ, און אפֿשר היינט אויך.

עס איז אַפילו אויך נישט וויכטיג, ווי גרויס די פּערזאָן איז. טייל-מאָל דערזעהן מיר דיזעלבע אַפילו אויך אין אַ פּרוי, ווי אַ שטייגער יהודית, וועלכע האָט אונזער גרעסטען שונא פון איהר צייט, בעזייטיגט דורך אַ זינלאָזער, נאַרישער צופֿעליגקייט; די הילות פֿון שונא זענען זיך דאַדורך צולאָפֿען, און אַזוי ערנאָך געראַטעוועט דאָס פֿאָלק. אויך די פּאָלאַקען האָבען עס שיעור געהאַט אין דער פּערזאָן פֿון איינער וואַלעריא, אין נאַפּאָלעאָנס צייט, ווען די רוסישע לאַסט האָט געדרוקט. נישט דאָס איז אָבער וויכטיג. דער עיקר איז נאָר, אַז הינטער די פּערזאָן שטעהט די קראַפֿט פֿון דעם גאַנצען קאָלעקטיוו, וועלכער שטויסט די פּערזאָן; ביי יעדע צופֿעליגקייט בעהערשט זי דער ווילען פֿון גאַנצען פֿאָלק, און די זאַך געשעהט.

און שמועסענדיג וועגען גרויסע מענשען, וויל איך אויך וויסען וואָס

ביי אונז טהוט זיך אַזינד? שטרעבונגען זענען דאָך יאָ דאָ: דאַכט זיך, אַז קיין שום צייט אין אונזער דור איז נאָך נישט אַזוי רייך געווען מיט שטרעבונגען, ווי די איצטיגע — הייסט עס, אַז דער קאָלעקטיוו גייטיגט זיך יאָ אין גרויסע מענשען? דאַרפֿען זיי דאָך זיין.

איך וויל דאַדורך נעהמען צום צייכנען איינעם

איך רעכען, אַז דער עולם וועט מיך אַוודאַי ניט חושד זיין אין פֿערקויפֿען מיין פֿעדער צו זינגען איינעם אומזיסטע, נישט פֿערדינטע שבחים, און אויב איך געה ווען לויבען, איז עס נאָר, ווייל אַנדערע אויף מיין אָרט וואָלטען עס אויך געטהון.

און אויב, אַזוי, וויל איך טאַקי נעהמען דעם ערשטען און בעס־טען פֿון אונזערע אָנגעזעהנסטע און פּאָפּולערסטע.

דער עולם וועט זיך געוויס נישט וואונדערן, ווען אויף דעם אָרט וועל איך אָנרופֿען הערר נח פּרילוצקי'ן, ווייל אַלע ווייסען, אַז די איצטיגע צייט איז זעהר מסוגל, אַז מען זאָל שמועסען וועגען איהם.

ווער איז ה' נח פּרילוצקי? אַלע ווייסען, אַז ער איז אַ מענש מיט אונגעהויערער ענערגיע און מסירות־נפֿש'דיגער איבערגעבענהייט צו דער אַרבייט, איז איינגעגראָבען שטענדיג אונטער די יאָך, וואָס זיין פֿליכט און זיין שטעלונג האָט אויף איהם אַרויפֿגעלייגט, פּונקט ווי אַנ'אַרבייטס־פֿעהיג אייזעל איז איינגעגראָבען הינטער דער גרויסער שווערער מאַכע, וואָס זיין בעל־הבית האָט אויף איהם אַרויפֿגעלייגט.

אַלע ווייסען דאָס -- אָבער נאָר דאָס, און קיינער קען איהם נישט וויפֿיל עס איז נייטיג אויך צו בעשטימען דאָס אידעאַלע אין איהם.

שטאַרק אין ענערגיע, האָט ער שוין אין זיין פֿריהסטער יוגענד געזוכט מיט אַ גרויסער אונרוהיגקייט עפּעס אַרבייט אויפֿ'ן געזעלשאַפֿטליכען געביט.

קיינער ווייסט עס נישט, אָבער איך, דער שרייבער פֿון די שורות, וועלכער איז געשטאַנען שוין צייט יאָהרען־לאַנג אין נאָהנטקייט, כמעט ביי דעם וויגעל, אין וועלכען ער איז אויסגעוואַקסען, קען אַנ'עדות זיין פֿון שלעכטע שטימונגען, אונרוהיגע מינוטען פֿון זוכען און בענקען, וועלכע עס זענען בעמערקט געוואָרען אויף דעם געזיכט פֿון דעם דעמאָלט נאָך גאָר יונגען פּרילוצקין.

אָט געדענק איך, ווי היינט נאָך: עס איז געווען אין סוף זומער־טעג, אַ שעהנע און קלאָרע זון, מיט אַ בלאָהליכען הימעל, באַבסקאָ־לאַטאַ איז געפֿלויגען אין דער לופֿט, ווי אין יענער צייט, און מיר זענען געזעסען ביי־דע אויף דעם באַלקאָן, וואו זיי האָבען דעמאָלט געוואוינט אויף פּיינסקי גאַס. ער, ווי מיט אַנ'אָבנעשוואַכטקייט אויפֿ'ן גאַנצען פּנים און פֿערגליווער־קייט פֿון די שוואַרצע אַפּלען האָט ער דעמאָלט געקוקט אין דער לופֿט אַריין, אויף דעם אָבשטאַרבענדיגען זומער, אויף זיינע לעצטע טעג, וועלכע זענען אַזוי מסוגל צו דערמאָנען אונז אין ימים־נוראים־גייסט; דאָס בלויזע

ווּנדטעל וואָס קומט דעמאָלט צו שוועבען צו אונז, די שטילע פֿערטראַכט־קייט און קוהלקייט, דערמאָנט אונז עפּעס אָן אַנדערע וועלטען, אָן אַ גרויסען סדר העולם, וואו אַלין ענדערט זיך לויט זיין צייט, שטאַרבט און פֿאַרגעהט ווי אַ חלום, און לאָזט נאָר אַ טיפֿע בענקשאַפֿט און מחשבות וועגען תּכלית פֿון דער וועלט; וואו ביסטו ערגעץ, מענש? צו ווייסטו אַז עס ליגט אויסגעשפּרייט אַ גרויסע וועלט מיט זונען און פּלאַנעטען, און אַז צווישען דעם אַלעם ביסטו נישט מעהר, ווי אַ שטויבעלע, אַ מילב מיט אַ גאַנץ קליינעם אונטערשיד פֿון איהר ביז דיר; נאָר מיט דריי איילען העכער און צוויי איילען דיקער. און אָט עס זיצט דער יונגער פּרילוצקי און די גאַנצע טראַגעדיע פֿון לעבען, די גאַנצע טיפֿקייט פֿון דעם וועלטס־רעיון לעז איך אויף זיין פֿערשמאַכט געזיכט, אויף וועלכען עס ליגט אויסגעגאָסען אַ בענקענדע און זוכענדע, נאָר שוין פֿאַרמאַטערט־געוואָרענע נשמה פֿון אַרומקלעטערן אין די לעבענס־פֿערדרעהטע סודות.

ער זוכט אַליין, ער בענקט אַליין, ווייל וועמען און וועלכען פֿריינד קען אַ יונג האַרץ דערצעהלען, וועגען שמערצען, געדאַנקען און ספיקות, וועלכע עס האָבען זיך דערין בעזעצט? נישט בעגרייפֿענדיג נאָך די גאַנצע וועלטס־מאַשין, און דעמאָלט, ווען דאָס האַרץ איז נאָך יונג און ווייך, און יעדער איינדריק פֿון וועלט, מחשבה און לעבען, געהט דערפֿאַר פֿאַרביי מיטשלעפּענדיג עס אין פֿאַרשידענע שטימונגען, אונטערוואַרפֿענדיג עס הינטער אַן׳אונגעהויערן מיסטיציזם; דעמאָלט ווען דאָס האַרץ איז נאָך יונג און איז טראַגיש־פֿעהיג, ווי אין האַמלעטס יאָהרען, קען עס ביי קיין אוכן נישט בעשטימען זיך קיין לעבענס־וועג, ווייל אַלין איז דעמאָלט לעכערלעך, אַלע פּערזענליכע לעבענס־תּכליתים קליינליך, ענטקעגען דעם, וואָס עס טראָגט אין זיך פֿאַרבאָרגען דאָס יונגע האַרץ.

דאָס איז געווען דעמאָלט, אין יענער צייט, ווען זיין זעעלע האָט קיין רוהה נישט געקענט געפֿינען און האָט געדורשטען און געשמאַכט נאָך עפּעס, וואָס זאָל איהר בערוהיגונג און טרייסט ברענגען, וואָס אין דעם זאָל ער קענען זיין שמערץ פֿאַרטרינקען און אַליין פֿאַרגעסען זיך — הגם, אפשר וועט דאָס אויך איהם ברענגען בעפֿרידיגונג און דאָס וועט ווערען זיין אויסדערוועהלטער וועג. ער וואַרפֿט זיך דאַדורך מיט דעם גאַנצען ברען און פֿייער פֿון יונגער איבערגעגעבענהייט צו דער קונסט. ער וויל איהר דינער ווערען, ער וויל זיך אין איהרע וועגען פֿאַרטיפֿען און מיט איהר אָנטרונקען זיין דורשטיגע נשמה. אָבער קיין טאַלענט האָט דער יונגער פּרילוצקי נישט געהאַט. ער האָט נישט געהאַט די נייגונג פֿון נאָכגעצויגען ווערען נאָך אַ קלאַנג, וועלכער טראָגט זיך אַוועק אין רוים, ביז אין דער ווייטסטער פֿאַרלוירענהייט, אין דאָרטען בלייבט נאָר הענגען נישט מעהר, ווי די נשמה פֿון קלאַנג. ער האָט נישט געהאַט דעם כח, אַז פֿון עטליכע ווערטער, וואָס ער הערט וועגען וועמען דערצעהלען — זאָל זיך איהם באַלד פֿאָרשטעלען ענעמ׳ס געזיכט. ער האָט אויך נישט געהאַט די דיפֿערענצירונגס־פֿעהיגקייט

פֿאַר יעדען זאַך בעוואונדער, וואָס עס הערט זיך אַרויס פֿון איינעמ'ס ווערטער בשעת ער רעדט. נישט די איינגעשפּאַרטקייט מיט וועלכער מען פֿאָלגט נאָך טהאַטען, וועלכע ערקלערען אַ רייהע פּסיכאָלאָגישע אורזאַכען, ווי אַזוי זיי זענען ענטשטאַנען און במילא טראָגען זיי פֿאַר אייך פֿאָר אַ גאַנצע רייהע געשעהענישען, בילדער און איבערלעבונגען; דאָס זענען די געשעהענישען מיט וועלכע מען דאַרף אַליין רייך זיין, און במילא וויקלען זיי זיך פֿאַר אייך אויף. דער יונגער פּרילוצקי האָט דאָס אָבער נישט געהאַט, און זיין געדיכטעט ביכעל צו יענער צייט „פֿאַר'ן מזבח" האָט איהם ביי זיך אַליין, און זיין אייגענעם בעוואוסטזיין נישט געגעבען קיין אָנ'ערקענונג. איך וויל נישט שמועסען וועגען דעם, ווי אַנדערע, וועלכע זענען אָנגעפֿאַלען אויף איהם פֿאַרנוצענדיג אַ גאַנצען מבול מיט ווערמער און מיט זידלען בעוויזען, אַז עס איז נישט קיין פּאָעזיע. דורך זידלען אָבער ווערט אונז נישט קלאָר, וואָס עס הייסט יאָ און וואָס עס הייסט נישט פּאָעזיע. איך וועל נאָר נעמען איין קליינינקייט, און די שטימונגען, און וועלכער דער יונגער פּרילוצקי איז דעמאָלט געווען איינגעהילט, האָט זיך איהם אַלץ געפּלאָנטערט דער באַבבקאַ-לאַמאַ אין דער מיט, וועגען וועלכען איך האָב שוין דערמאָנט, און עס איז אַ פּסיכאָלאָגיש געזעץ, אַז צוזאַמען מיט אַלע איבערלעבונגען האָט ער זיך נישט געקענט בעפֿרייען פֿון יענעם מילעי, פֿון יענער לופֿט, און וועלכער די שטימונגען זענען בעשאַפֿען געוואָרען, און במילא — אויך פֿון באַבבקאַ-לאַמאַ, אָבער אָנשטאָט באַבסקאַ-לאַטאַ בענוצט ער דאָס וואָרט „ארץ-ישראל-ביימוואָל", און קוים האָט ער געקענט פֿאַרטוישען די פֿאַרב פֿון ערשטען וואָרט אויף דעם צווייטען, וועלכעס קלינגט ווי דאָס וואָרט ארץ-ישראל-באָקסער—איז שוין גענוג; דער יונגער פּרילוצקי האָט קיין טאַלאַנט נישט געהאַט.

אין אַ צייט אַרום ווען מיר האָבען זיך געטראָפֿען אויף אַ זומערוואוינונג, דאַכט זיך, אין ווילאַנאָוו, האָט ער מיר ליגענדיג אויף דעם גראָז, שוין געלעזען דעם מאַנוסקריפּט פֿון דעם זעלבען ביכעל. איך האָב איהם אויסגעהערט, און שווייגענדיג האָבען מיר זיך געזעגנט. איך האָב איהם נישט געוואָלט דעמאָלט מצער זיין, ערשטענס, ווייל איך האָב געוואוסט מיט וויפֿיעל פֿון זיינע איבערלעבונגען דאָס איז פֿערבינדען, און צווייטענס, ווייל איך האָב איהם דעמאָלט ליעב געהאַט פֿאַר זיין תמימות, פֿאַר זיין פֿרעגען זיך, אָדער חאָטש שטימערהייט אָבוואַרטען אויף אַ מיינונג פֿון וועמיזן, וואָס היינט, אַלס פּאָליטיש-רייפֿער מאַן, וואָלט ער עס שוין נישט געטהון; היינט, ווען ער ווייסט שוין, אַז מען וויל, קען מען זיך אַליין איינרעדען, אַז עס איז גוט, און אויך אַ זעקס אַרומיגע, וועלכע זענען מאַטעריעל *געצווינגען צו גלייבען*—און עס *ווערט גוט*; נישט נאָר דאָס, נאָר אפילו ווערק און דראַמען—אייגענע און די פּרוי'ס, אָבער איך האָב איהם דעמאָלט נישט געקענט מצער זיין, ווייל חאָטש ער האָט געגלויבט, אַז זיי זענען גוט, זענען אָבער געווען סימפּאַטיש זיינע ספיקות אַז טאָמער טויגען

זיי נייעס, בשעת היינט ביי דעם פֿולען בעוואוסטזיין, אַז זיי טויגען נישט, קלערט ער אָבער, אַז זיי קענען דאָך ווערען גוט.

איך האָב מיך דערנאָך נאָכאַמאָל מיט איהם בעגעגענט, אין זעלבען יאָהר, שוין ווינטער, אין זיין היים, אין דעמאָלט האָט ער מיר שוין געוויזען קאָרעקטען פון דעם ביכעל, איך האָב מיך ווידער מיט איהם געזעגענט שווייגענדיג, און דאָס ביכעל וואָס ער האָט אַרויסגעלאָזט האָט איהם קיין נחת נישט געבראַכט. און אָט דערמיט בין איך אפֿשר בעגאַנגען אַ שטיקעל פֿעהלער; אַז איך וואָלט איהם געוועזען איבערציינגט, וואָלט ער דאָס אפֿשר נישט אַרויסגעגעבען.

ער האָט קיין גליקליכען שטערן נישט געטראָפֿען פֿאַר זיך אויף דעם קינסטלער-וועג. דאַן איז זיין נשמה, וואָס האָט זיך געריכען נאָך עפּעס, געבליבען אַ דורשטיגע ווי פֿריהער, און ווידער האָט ער אַרומגעבלאָנדזעט, נישט קענענדיג געפֿינען די סטעטשקע צו זיך אַליין.

ער האָט אָנגעהויבען צונויפֿצונעהמען יונגע זאַכען פון אָנפֿאַנגער, אַרויסצוגעבען, — קען ער נישט אַליין, אפֿשר וועט איהם געלינגען האָטש אַנדערע צו געבען די מעגליכקייט, אַז זיי זאָלען נוצען ברענגען פֿאַר דעם דאָזיגען פֿעלד. אָבער אויך דאָ איז געוועזען אונפֿערמיידליך די פֿרוכטלאָזיגקייט. ווייל פּרץ האָט איהם זעהר נישט געליטען און כמעט, ווי אַרויסגעשטויסען פֿון דער קינסטלער-סביבה, וואָס דאָס האָט איהם אויך צוגענומען די מעגליכקייט צו בעקומען זאַכען פֿון אָנגעזעהענע שריפֿטשטעלער, און כ'לעבען, צו זאַכען פֿון אָנפֿענגער מוז מען האָבען אַ שאַרף אויג, וואָס דאָס האָט דער יונגער פּרילוצקי ווייזט-אויס אויך נישט געהאַט, איז דאַדורך געוועזען אונפֿערמיידליך די פֿאַלשע פּערספּעקטיוו. ער האָט אַרויסגעגעבען איין ביכעל און דאָס צווייטע, וועלכע האָבען קיין ערפֿאָלג נישט געהאַט— האָט ער געמוזט בלייבען שטעהן.

איך, וואָס בין געוועזען אַן'עדות ביי דעם וויגעל פֿון זיין אויפֿשטייגען, האָב געוואוסט, ווי געראָדפּ'ט דער יונגער פּרילוצקי האָט זיך דעמאָלט געפֿיהלט.

און אָהן אַ ברירה, ווייענדיג אָבגעצוימט פֿון אַלע וועגען, וואָס קענען זיין נשמה בעפֿרידיגען, איז ער אַוועק קיין פּעטערבורג ענדיגען זיין שטודיום.

איך ווייס נישט וויפֿיל עקעל צו אונזער גאַנצער קינסטלער-און נייסט-טרעגערישע סביבה פּרילוצקי האָט דעמאָלט אַוועקגעפֿיהרט אין זיין יונגען האַרץ,—אָבער, ווי אַ נשמה, וואָס ווערט קיינמאָל נישט ערמידעט, קיינמאָל נישט ענטטוישט אַרבייט ער ווייטער און ווייטער אויף דעם דאָזיגען פֿעלד, נאָר שוין נישט אין דער זעלבער צווייג, שוין נישט אַלס קינסטלער.

ער שיקט פֿון צייט צו צייט צו זיינע זשורנאַליסטישע אַרבייטען צו די פֿערשידענע טאָג-צייטונגען, וואָס זיין פֿאָטער רעדאַגירט צו יענער צייט, און האָטש, דעם אמת-זאָגענדיג, אַלס זשורנאַליסט צייכענט ער זיך אויך נישט אויס, ער האָט נישט דעם געהעריגען טעמפּאָ, וועלכער צווינגט דעם

לעזער נאָך איהם נאָכצוּלויפען, נאָר אַדרבה — אין זיינעם אַנ'אַרטיקעל איז אויסגעגאָסען אַ נאַטירליכע אַפּאַטיע, וועלכע מאַכט דעם לעזער אָבּנעשטאַנען, און לוים, ווי עס פֿאָדערט זיך צייט ביי דעם סאַמע געוועהנליכסטען טעמפּאָ אויף אַ דורכצולעזען אַנ'אַרטיקעל פֿון וועלכען עס איז זשורנאַליסט— שטעהט מען נאָך ביי זיינעם אַנ'אַרטיקעל גאַנץ ווייט פֿון סוף; ער האָט אויך נישט דעם בריה, די פּולווער-עקספּלאָזיע, וואָס אַ זשורנאַליסט איז עס נייטיג, אום אַרויסצושטויסען די געזעלשאַפֿט פֿון איהר גלייכגילטיגקייט צו זאַכען, געשעהענישען, — אָבער דאָך געהט שוין דער יונגער פּרילוצקי צייט דעמאָלט נישט אַראָב פון די שפּאַלטען אויף דעם בלאַט, וואָס זיין פֿאָטער רעדאַגירט, און כ'לעבען, דאָס העלפֿט איהם אַ סך, אַז ער זאָל ווערען פּאָפּולער.

טאָג איין און טאָג אויס, וויינינגסטענס צוויי מאָל אין דער וואָך בעמערקט מען און מען לעזט זיין נאָמען, דערנאָך ווען ער האָט שוין געענדיגט זיין שטודיום אַלס אַדוואָקאַט קומט ער צוריק קיין וואַרשא. ער איז שוין נישט יענץ פֿער'חלום'טע יונגעל, נאָר מיט אַ קלאָרען בעשלוס: זיין אַרבייט איז אויף דעם געזעלשאַפּטליכען געביט.

ער ווייסט שוין ערשט די אייגענשאַפֿט פֿון פּאָפּולאַריטעט, וואָס אָהן דעם קען אַ געזעלשאַפּטליכער טהוער נישט אויסקומען; און דאַדורך,—וואו אַ מיטינג, וואו אַ פֿאָרלעזונג, אָדער אָבענד — בעמערקט איהר אויף איהם פּרילוצקי'ן, מיט אַ שטאַרקען אָנטייל צווישען די פּרעלעגענטען.

די ציימונג דערוויל, וואָס דער פֿאַטער רעדאַגירט צו יעדע צייט, טהוט זיך דאָס איהריגע: ברענגט אויספֿיהרליך, ווארט ביי וואָרט דעם גאַנצען רעפֿעראַט פֿון ה' פּרילוצקי, פֿערשטעהט זיך—גאַנץ בעדאַכט, אָבגעוואויגען, אָבגעמאָסטען, און זיין פּאָפּולאַריטעט וואַקסט נאָך מעהר.

פֿון צייט צו צייט זעהט דער יונגער פּרילוצקי אַליין אויך צו וועקען די אויפמערקזאַמקייט אַרום זיך, שוין אויף זיין אייגענער האַנד, אויסער די ציימונג, ווי צום ביישפּיל: דער פֿייגענבוים-און פּרילוצקי-אינצידענט, דאָס לאָזט ווידער איבער אויף עטליכע טעג רייד אין די מיילער ביי די, וואָס זגאוינען דאָס ביי, און אַזויערנאָך וואַקסט ווידער דאָס אָנזעהן.

דורך דער פּאָפּולאַריטעט, וואָס ער בעקומט, הייבט מען שוין אין איהם אָן צו זעהן אַ קראַפֿט, און די אַלע, וואָס האָבען פֿריהער אַזוי פֿיינליך אבגעשטויסען פֿון זייער קרייז, הייבען זיך אָן מיט איהם מקרב צו זיין. ער קומט זיך שוין צוזאַמען מיט זיי, אָדער בעסער געזאָגט, זיי מיט איהם, און מען קלערט שוין אָב וועגען צוזאַמענדיגע אַרויסטרעטען, וואו דער יונגער פּרילוצקי מיט'ן גאַנצען פֿלייס פון זיין נשמה פערנעהמט, וואָס אַמאָל אַ גרעסער און בכבוד'יגער אָנזעהן, אַריבערשטייגענדיג זיינע פֿאָרגענגער, און לאָזענדיג ערשט זיי שוין פֿון הינטען, הינטער זיך. אָט נעהמט, צום ביישפּיל, דיזאָזיגע פערשידענע צייטען — — — נאָטיצען, וואָס ווי-

זען בולט דעם חאַראַקטער פֿון זיין שטייגען, אייגענטליך נאָר אָפּיציעליע, פּאַפּירענע, אָבער וויזען עס דאָך:

1) נאָטיץ: אין „זאַל האַרמאָניע״ קומט פאָר (די דאַטע) אַנ׳אָבענד, אויף וועלכען עס וועלען רעפערירען (דאָס טעמע) די ה״ה: צייטלין, נאָמבערג, בירנבוים און נ. פּרילוצקי.

2) —: אין „זאַל האַרמאָניע״ קומט פּאָר (דאַטע) אַנ׳אָבענד, אויף וועלכען עס וועלען רעפערירען (טעמע) די ה״ה: צייטלין, נאָמבערג, נ. פּרילוצקי און בירנבוים.

3) —: אין „זאַל האַרמאָניע״ קומט פאָר (דאַטע) אַנ׳אָבענד, אויף וועלכען עס וועלען רעפערירען (טעמע) די ה״ה: צייטלין, נ. פּרילוצקי, נאָמבערג און בירנבוים.

4) —: אין „זאַל האַרמאָניע״ קומט פּאָר (דאַטע) אַנ׳אָבענד, אויף וועלכען עס וועלען רעפערירען (טעמע) די ה״ה: נ. פּרילוצקי, צייטלין, נאָמבערג און בירנבוים.

דאַכט זיך דאָך אין פלוג, אַז דאָסזעלבע, דיזעלבע נעמען, אפילו אויך דער זאַל, אָבער דאָך נישט דאָס. קוקט אייך צו, ווי אַזוי עס האָט זיך ביסלעכווייז, פֿון מדריגה צו מדריגה געענדערט אין איבערריקען די נעמען פֿון די פרעלעגענטען, און אַזויערנאָך זענען שוין די פֿון פאָראויס — געבליבען הינטער איהם אין פערלויף פֿון אַ לענגערע צייט, וואָס דאָס זאָל בעדייטען, אַז זיי פֿערנעמען אַ פלאַץ אין געזעלשאַפטליכער אַרבייט, איצט שוין, נאָר פֿון צווייטער מדריגה.

אָבער ביי דער שטופּע פֿון פּאָפּולאַריטעט בלייבט ער נאָך אויך נישט שטעהן. ער האָט רייך התוגה, אָרדענט זיך איין מיט דעם גרעסטען קאָמפּאָרט — אין דאָ געשעהט אַזוינס, וואָס גיט איהם נאָך אַ שטוים העכער. די וואָס האָבען איהם פריהער אָבגעשטויסען און נעכטען איהם שוין אויפגענומען אַלס אַ גלייכען — שטעהען אָבער היינט פאַר איהם מיט גרויס רעספּעקט. אַ טייל אויס נאַטירליכער אונטערטעניגקייט פאַר׳ן רייכען, אַ טייל פֿון דעם שטאַנדפּונקט: שלח לחמך על פני מים כי ברוב ימים תמצאנו—... פאַרוואַרפֿען אַ ברעקעל פֿון פריינדשאַפט, אויף וועלכען מען זאָל קענען בויען ברייטע פּערספּעקטיווען שאַדט דאָך קיינמאָל נישט, און אַ טייל דערפאַר, ווייל ער איז דאָך טאַקי אַ מאַכט.

דעם יונגען פּרילוצקי׳ס הויז, ווערט ווי אַ מין בעראַטונגס-פונקט פאַר פאַרשידענע כלל-אָנגעלעגענהייטען. כלל-טהוער פֿון פערשידענע חברות, וואָס דאַרפען די שטיצע פֿון דער רעדאַקציע, הייסט דער פּאָטער זיי ווענדען זיך צום זוהן, ער זאָל דאָס ערליידיגען, דאָס הויז ווערט דער צענטר, דער מיטעלסטער נערוו פֿון דער גאַנצער געזעלשאַפט, און אגב ווערט אויך זיין וואוינונג רעקלאַמירט מיט רעקלאַמען, וואָס שטעהן אָב צו דריי חדשים דורכבאַנק אויף דעם בלאַט, אַ היין, וואָס פאַר פראָווינצער איז

אויך איינגעכּיהרט אַ בעזונדער קעסטעל אין רעדאַקציע: ווער עס דאַרף גרידיטע עצות.

ווער עס פאַרשטעהט, וואָס עס הייסט לאָזען אין פּוילען גאַנג די קראַפט פון אַ ציימונג, דער ווייסט וויפיל מיה עס קאָסט אָב איידער מען ערוועררבט אַזאַ פּאָפּולאַריטעט. און אַזויערגאָך זעהן מיר דעם יונגען פּרי-לוצקי'ן שוין אין פּוילען און אין זיבערן גלאַנץ.

איצטער וועלענדיג מהון עפּעס פאַר דער פאָלקס-זאַך, נעמען זיך אַרום איהם צונויף די מעהר אָנפערטרויטע פון דער געזעלשאַפט, ער גרינדעט די פאָלקס-פּאַרטיי געמיינזאַם מיט זיי די חברים זיינע, איבער וועלכע ער שטעלט זיך בּאַלד אויך אָן דער שפּיץ.

דאָס איז דער גאַנג פון שטייגען פון דעם יונגען פּרילוצקי, ביז אין היינטיגען טאָג; דאָס איז די אמת'ע היסטאָריע, אין וועלכער איך גלויב, דער לעזער וועט מיך נישט חושד זיין אין איבערטריבענהייט פון לויבגע-זאַנגען, אויב זיי וואָלטען נישט געווען פאַרדינט.

אָהן שום ספק פאַרדינט דער יונגער פּרילוצקי דעם גרעסטען צוטרוי פון אונזער פאָלק און אויך דאָס רעכט צו פּרעטענדירען אויף אַ גאָר גרוי-סען פאָלקס-אָנפיהרער.

דאָס קען מען אויך זעהן פון דעם צוטרוי וואָס עס שענקען איהם אינזערע בעסטע, וועלכע עס שטעהן נאָהנט צו איהם, אַ שטייגער, ווי גאָמבערג, א. ז. וו.

און אַצינד ווען מיר האָבען שוין די היסטאָריע פון דערדאָזיגער פּערזענליכקייט בעלויכטען, וועלען מיר נאָך וואַרפען אַ בליק אויף דעם כאַראַקטער און אַרט פון זיין געזעלשאַפטליכער טעטיגקייט.

אויף דער קאָנפערענץ פון דער פאָלקס-פּאַרטיי האָבען פיל געהאַט די געלעגענהייט אַרויסצוטראָגען די בעסטע איינדרוקען וועגען דעם יונגען גוּן ענערגישען טוער.

יעדער דאַט געקענט זעהן מיט וויפיל טעמפּעראַמענט, מסירות נפש און טאַלענט ער יונגער פּרילוצקי קען פערטיידיגען זיינס אַ זאַך, מיט וויפיל בעגייסטערונג פון אידעאַליזם ער קען קעמפּפען, מיט וויפיל אייגנע-שאַפטקייט--דערפיהרען זיין זאַך ביז די לעצטע קאָנסעקווענצען.

איך זעה איהם נאָך איצט, ווי ער שטעהט אויף דער בימה; זיין שוואַרצער, עכט סעמיטישער קאָפּ אויף אַ שלאַנקען האַלז, זיינע פייער-שפּי-לענדע שוואַרצע אויגען, און זעל כלם — זיין האַלטונג, זיינע מאַניערען. און איין מאָמענט זועל איך נישט פערגעסען; ווען עס האָט געהאַלטען ביי דעם סאַמע קריזיס: „פאָר-קאָנפערענץ, אָדער קאָנפערענץ”, וואָס אַז אויב עס וואָלט געבליבען דאָס ערשטע, וואָלט געהייסען, אַז דערווייל איז „דאָס בעסטונג” נאָך נישט גענומען, און גאָט ווייסט, אַז אויב עס וואָלט נאָך אַריין אין דער לאַנגער באַנק אַריין, צי וואָלט נישט בעפאַלען די געזעל-שאַפט אַנ'אַפּאַטיע, וואָס דאָס וואָלט שוין געווען אַ זיכערער טויט, — ווער

עס האָט דעמאָלט נישט געזעהן מיט וויפיל פייער דער יונגער פּרילוצקי האָט געקעמפּט. ער האָט דעמאָלט אויסגענוצט זיין גאַנצע אָראַטאָרישע קראַפט, מען קען זאָגען, אַז אַהיפּנאָז האָט פערהאַפּט דאָס גאַנצע פּובליקום, מען האָט בחוש געזעהן, נאָך איידער ער האָט דאָס לעצטע וואָרט געענדיגט, נאָך איידער עס איז געקומען צו וועלכע עס איז רעזולטאַטען, אַז דער גאַנצער עולם איז שוין אויף זיין זייט.

אמת איז, אַז איך איינער בין דעמאָלט געווען אין דער ראָלע פון אַזעלכען, וואָס אי עס פרעהט איהם, אי עס שטעכט איהם; געפרעהט האָב איך מיך אויף דער דאָזיגער קראַפט, נאָר געשטאָכען האָט מיך דורך איין מיטעל, וועלכעס ער האָט בענוצט: ער האָט אין דערמיט רעדע אַ שמעטער געטהון מיט אַ בויגען פּאַפּיר אין דער לופט, אויפהייבענדיג איהם הויך איבער׳ן קאָפּ, בשעת דעם גאַנצען עולם׳ס אויגען האָבען אַ בליין געטהון צו דעמדאָזיגען בויגען, אַזוי ווי גאָט ווייסט, וואָס אין איהם וואָלט זיך געפינען; אַזאַ שטייגער, ווי חאָטש אַ גרויסער, גאָר גרויבער בעשולדיגונגס-אַקט אויף די געגנער זיינע. אָבער וואָס דאָרטען זאָל נישט האָבען געווען — איז פאַר מיר אַזאַ שטייגער זשעסט, אַ שאַבלאָן, אַ זייפען-בלאָז, אַ רויט טיכעל פאַר אינדיטשקעס, כדי זיי זאָלען זיך אויפחאַפּען מיט אַ געהאַלדעריי — און, כ׳לעבען, אַזעלכע בילינגע מיטלען, אַז דער יונגער און געזעלשאַפטליך-אנגעזעהענער פּרילוצקי זאָל זיי בענוצען — האָט מיך געשטאָכען; מיך האָט געאַרט דער ערנסט פון דער זאַך, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער ערנסט איז שוין אַרויס מיט אַ פלעק — גור דאָך, מען זאָגט, אַז אין דער פּאָליטיק איז עס ערלויבט...

יאָ, עס איז טאַקי ערלויבט — אויף דער פּערזאָן אָבער האָט עס עפּעס עדות צו זאָגען. דעסגלייכען אַ צווייטמאָל האָב איך איהם געזעהן.

פונקט, ווי אין רעגענבויגען-פאַרבען, אָדער בעסער געזאָגט, פונקט, ווי בלישצען אין די טראָפּענס נאָך אַ רעגען, ווען די זון שיינט צריק אויף, אַזוי האָבען אויך זיינע אויגען געלויכטען, בשעת ער האָט גערעדט פון דער סצענע אַראָב, — אָבער נישט ווייניגער האָט אויך געבלישצעט זיין סיגנעט אויפ׳ן מיטעלסטען פינגער, וועלכען, ווי מיר האָט געשיינט, הייבט ער עקסטרא אויף יעדע ווילע אין דער לופט, טיילמאָל אָבשטעלענדיג איהם גלייך אַנטקעגען דעם עולם, אַז ער זאָל מיט אַזאַ אונשולדיג מיטעל אויך וועקען די אויפמערקזאַמקייט. עס קען זעהר זיין, אַז דאָס האָט ער אונגערן געטהון — אָבער מיך, טראַכטענדיג: אַ טאָמער נישט אונגערן — האָט עס מיך געשטאָכען. און אַלס אָפענער מענש און זיינער אַ פריינד וואָלט איך איהם געזאָגט, אַז דאָס זעהט נישט גוט אויס, אַז ער דאַרף עס נישט טהון. דאָס שטערט איהם אין זיין ערנסט און עס איז נישט שעהן ביי זיין גרויסער און פעראַנטוואָרטליכער שטעלונג.

דעסגלייכען איז אויך איינמאָל בעמערקט געוואָרען פון אַ גאַנצען זאַל מענשען, אין דער צייט, ווען נאָכבערג און נאָך פון דעם פאָלקס-קאָמיטעט

זענען געוועזן אויף דער ביהנע, ווי אזוי פרילוצקי איז אנגעקומען מיט'ן פארטפעל, ערשיינענדיג פלוצלונג, ווי א קייזער צווישען זיינע הויפלייט; מיט וועלכען שטאלץ און הויכען מאניער ער האט אויף נאמבערג'ן אראבגעקוקט, איבערגעבענדיג איהם דירעקטיווען, און ווי באלד ער איז פערשוואונדען צוריק, אריינשטעלענדיג אלע אין דער לאגע פון זיינע דינער, איבערהויפט נאמבערג'ן.

דאס וואס ער איז באלד אנטלאפען, איז ער דאך נישט קיין דאקטאר, קיין חולה האט דאך אויף איהם אין ערגעץ נישט געווארט, נאר מילא זאל זיין, אז ער האט געוואלט אנ'עפעקט ארויסרופען דערמיט, דאס הייסט, אז עס איז איהם נישט מעהר צו זעהן ווי פינף מינוט, און אפשר, ווער וויסט, ווייטער אריין צי עס וועט נישט אויך דערגעהן דידאזיגע טאקטיק צו דער מדרגה פון: „לא יראני אדם וחי"? נאר מילא, דאס קען מען נאך מוחל זיין, מיט זיך זעלבסט קען ער זיך בעגעהן ווי ער וויל, זיין כבוד, זיין שטאלץ, ער מעג איהם זיך אנטהון אויף וועלכער זייט ער וויל,—אבער נאמבערג'ן דארף ער אזוי נישט קוועהלען נישט צוקוועטשען אין געגענווארט פון הונדערטער מענשען. נאמבערג איז שוין אזוי אויך גענוג געפאלען מיט דעם אליין, וואס ער דארף זיך, און אפשר מוז ער, זיך מישען אין פאליטיק. אמת, אז נאמבערג האט פערקויפט זיינע שורות אין „מאמענט" און זיינע געדאנקען דער „מאמענטישער" ריכטונג—אבער פרילוצקי דארף נישט פערגעסען, אז ער איז איינער פון אונזערע שענסטע יודען, נאמבערג, און נישט מאכען איהם אין דער לאגע פון א שמש'ל, אדער א יונגעל, ווייל זיין כבוד פאר דער עפענטליכקייט איז איהר כבוד.

מיר מאכען עס עקסטרא אויפמערקזאם דעם יונגען פרילוצקי'ן, אז ביי זיין גאנצער גרויסקייט קען ער פון דעסטוועגען אמאל גערען, צי נישט גערען זינדיגען, ווייל אהן זינד איז בכלל שווער אויסצוקומען: „אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". — נור אפשר וועט איהם דאך מעגליך זיין אט אזעלכע זינד, ווי קליין אפילו זיי זאלען נישט זיין, אויסצומיידען, כדי זיין פערזענליכקייט זאל קענען פאר אונז בלייבען אינגאנצען א ריינע און אונבעפלעקטע.

און אט צוליב דעמזעלבען טעם, מוזען מיר דעם יונגען פרילוצקי'ן אויפמערקזאם מאכען אויף נאך איין זאך, ווייל אפשר וועט ער אין דער צוקונפט אויך קענען זי אויסמיידען, אויב עס וועט קומען נאכאמאל צו אזא שטייגער פאל. דעם יונגען פרילוצקי'ן וועט עס אודאי נישט פערדריסען, ווייל ער ווייסט דאך: ווער עס שטראפט מיך, דער ליבט מיך...

ווי אלעם איז שוין בעוואוסט, טאקי פון מיין בעשרייבען, און אויך וואס מען האט געהערט, האט דער יונגער פרילוצקי פון דער פריהסטער יוגענד אן געטהון אויך א סך אויף דעם געביט פון דער קונסט, ער האט זי געשטיצט ווי ווייט מעגליך עס איז און אז דערדאזיגער גוטער רצון צו קונסט, איז איהם פערבליבען ביז נאך אויפ'ן היינטיגען טאג; עד היום שטיצט ער זי.

מאַכט זיך אַ פֿאַל, אַז ה׳ גליצענשטיין, דער כמעט וועלט-בערימטער סקולפּטאָר און צו אונזער פֿרייד, איבערגעגעבענער יוד, קומט דעם ווינטער צו פֿאָהרען קיין וואַרשאַ. דער יונגער פּרילוצקי האָט זיך דערפֿון דערוואוסט און צוזאַמען מיט דער פֿרוי שטאַט ער ביי איהם אָב אַ וויזיט. פּרילוצקי קויפֿט ביי איהם אויך אָב אַ שטיינערן בילד „דער נביא״ מיט וועלכען די גאַנצע אייראָפּעאישע קריטיק האָט געקלונגען, ווען ער האָט עס דאס ערשטע מאָל בעוויזען.

גע׳מושוה׳ט האָט מען דאָס בילד 1000 רובל, (2110 מ.) זעהר ביליג, נישט קיין אונטערשייד צוליב וואָס גליצענשטיין האָט עס געטהון. אַנ׳איינענעם ביוסט האָט פּרילוצקי אויך בעשטעלט פֿאַר טויזענד מאַרק; דער מייסטער גליצענשטיין זאָל עס קומען מאַכען יעדען טאָג צו פּרילוצקין אין שטוב, אין מיטאָגס שטונדען, ווען פּרילוצקי האָט צייט צו פּאָזירען.

גליצענשטיין בעקומט אויף דעם טויזענד מאַרק און די רעשט בלייבט שטעהן, ווען די גאַנצע אַרבייט איז שוין געענדיגט און גליצענשטיין דאַרף אַרויספֿאָהרען אין אויסלאַנד און ער הייבט אָן צו מאָהנען דאָס איבעריגע געלד, נאָך העכער ווי צוויי דריטעל, בעקומט ער נאָך אַ לענגערן וואַרטען 300 רובל, דערוויַיל קומט אַרויס אַ קליינער סכסוך, צום בעדויערן, איינעם פֿון די דריי הונדערטערס האָט גליצענשטיין צריקגעברענגט, ווייל ער האָט נישט געטויגט און פּרילוצקי האָט איהם נישט געוואָלט אָנערקענען, דאַדורך וואָס גליצענשטיין איז שוין געווען מיט איהם ביי זיך אין דערהיים?...

גליצענשטיין האָט שוין נאָך דעם סיכסוך נישט געוואָלט געהן צו איהם, מעהר נישט געוואָלט מאָהנען, און דערפֿאַר קריגט ער צוגעשיקט אַהיים, צום בעדויערן, אַזאַ פֿערדריסליכען רעכנונג, וועלכער ליגט אַצינד, ביי דעם שרייבען דידאזיגע ציילען, אַלס דאקומענט ביי מיר אויפֿ׳ן טיש. און אט, וואס דער דאקומענט לויטעט:

„וואַרשאַ, דעם 19-טען פּאַזדזשערניק 1917 יאָהר״.

ר ע כ נ ו נ ג :

פֿאַר דעם „בעטלער״ (דעם נביא) איז געוועזען בעדונגען 1000 רובל —	2160 מאַרק
אַקאָנטאָ ערהאַלטען ה׳ גליצענשטיין — — — —	1000 מאַרק
„ „ „ זילבער. רוב.	300
22 מיטאָגען*) צו 5 מאַרק — — — —	16. „
11 קאָלאַציעס צו 4 מאַרק — — — —	44 „
פֿאַר 1 ברוך און אַ קאָנפערענץ מיט מאָסינקען — —	25 „
פֿאַר אַ ביטע צום קרייז-שעף אין קאַליש — —	10 „
פֿאַר אַ ביטע צום בורמישט סאַהמאַ — — —	10 „
פֿאַר אַ ביטע צום ג. ג. — — — —	10 „
צוזאַמען מיט די 300 רובל בעטרעפֿט —	1857 מאַרק
בלייבט איבער — — — —	303 מאַרק

אונטערגעשריבען: פּאַולאַ פּרילוצקי.

בעמערקונג: דעם דאָקומענט צוליב גרייזיגער שריפֿט בעטען מיר צו פֿערניכטען״... וו.ס...

*) ווייל די אַרבייט איז אויסגעקומען אין מיטאָגסשטונדען און מען האָט ה׳ גליצענשטיינען, זעלבסטפֿערשטענדליך, נישט געלאָזט געהן מיטאָגען.

דעמדאָזיגען רעכֿנונג קריגט גליצענשטיין צוגעשיקט מיט די רעשט געלד, און דעם ביוסט זיין איינגענעם צוגעוואָרפֿען.

נו, עס איז דאָך נישט שעהן, אַז די וואָס האָבען ערוואָרבען דעם נאָמען שטיצער פֿון קונסט און מעציאָנאַט, אַז זיי זאָלען האַנדלען פונקט ווי קליינע קינדער, וועלכֿע נאַרען אוים בייגעל מיט מילך איינער ביים אַנדערן, וואָס מען ברענגט זיי אין חדר אַריין. הגם מיר גלויבען, אַז דער יונגער פרילוצקי איז אין דעם נישט שולדיג, צוליב דעם רעכֿנונג מיט די מיטאָגען זעהט מען, אַז דאָ שטעקט אַ ווייבערישע האַנד—בפֿרט נאָך, אַז דאָס איז אַ רעכֿנונג וואָס שמעקט מיט דעם מאַסשטאַב פֿון קינדערישען שלח-מנות, אויב דו שיקסט מיר נישט צריק, נעהם איך אָב מיינעם. אמת, מיר ווייסען, אַז דאָ שטעקט נישט זיין האַנד, אָבער אַ חידוש, וואָס אין דער אטמאָספֿערע גאָר אין ווינער קען זיין פלאַץ פֿאַר נאַרישקייטען, דען מיר ווייסען דאָך, אַז די אַטמאָספֿערע ווערט שטענדיג געשאַפֿען לויט דעם העלד. און לויט דעם גרויסען ערנסט, וואָס איך זעה אין דעם יונגען פרילוצקין פֿון אייביג אָן, איז עס טאַקע נאָר אַ מיספֿערשטענדניש. דערצו נאָך אַלס אַ היסער, געטריי׳ער יוד, בלויז פֿון דעם שטאַנדפונקט, אַז גליצענשטיין, וועלכֿער איז ביים גרעסטען כבוד, וואָס די אומות-העולם האָבען איהם געגעבען— דאָך געבליבען צוגעבונדען צו אונז, צו אונזער קונסט, אַ געטריי קינד פֿון זיין פֿאָלק, נישט געדאָרפֿען איהם ברענגען צו יאוש, ענטוישונג, כ׳וועל שוין נישט זאָגען אין אונז, נור אין איהם אַליין, אין פרילוצקין. און ערשט—אָנצורופֿען זיין נביא — „בעטלער”, צו בעליידיגען דאָס שעפֿונג פֿון דעם מייסטער, ווייל אויף איהם איז מען ביין! איידער עס זאָל צו אַזאַ חלול פֿון דער קונסט קומען, וואָלט אונזער רעדאַקציע מיט פֿערגעניגען געווען בעצאָהלט די טויזענד רובל פֿאַר דעם „נביא” און נאָך היינט איז זי עס גרייט צו טהון, נאַטירליך, אויב עס זאָל קומען דערצו.

איך האָב עקסטראַ געברענגט אויך די קליינע פֿעהלערן, וואָס וואַרפֿען עטוואָס שאָטען אויפ׳ן פּאָן פֿון פרילוצקין, הגם ער איז אפשר נישט שולדיג, נור כדי ער זאָל זיי אין דער צוקונפֿט אויסמיידען, און מיט דעם איינציגען פֿריינדליכֿען צוועק, אַז ער זאָל עפּעס לערנען דערפֿון. אפֿשר איז מעגליך, אַז אַזאַ פערזענליכֿקייט, ווי ער איז, זאָלען מיר שטענדיג קענען זעהען אַלס מוסטער-האַפֿטע, אידעאַלע, וועלכֿע שפּיגעלט אָהן שום ספֿק אָב אין זיך אונזער אָרעם האַנדעל-פֿאָלק, נעבעך, און וועלכֿע זאָל אונז דינען אויך אַלס לייכֿט-טורם אין אונזער פֿינסטערער נאַכֿט.

בילדער און פּאָעמען.

י. מ. ווייסנבערג.

י. מ. ווייסענבערג.

אין טאָג פון געריכט.

(דראַמע-פּאָעמע. איינאַקטער.)

געווידמעט דער בעפרייאונג פון אונזער ליטעראַטור. *)

פּערזאָנען:

(אַ ריכטער.
אַ דאָקטאָר.
מענדעלזאָן.
אַ מיליציאַנט.
אַ פוהרמאַן
אַ קריסט.
שמואל.

הערשעלע.
אַ יודענע.
אַ יוד מיט אַ קויש.
איינער אָהן אַ נאָז.
די גערעכטיגקייט
פּובליקום.)

(אַ געריכטס-זאַל. באָרגען-שטונדע. הינטער די שטאַכעטלעך ביי דעם ריכטער-טיש און אויף די בענק פאַר'ן פּובליקום איז נאָך קיינער ניש-טאָ, אויסער שמואל און זיינס אַ יונגעל הערשעלע.)

הערשעלע: ווען מיר זענען דאָ געקומען.
ווי אַזוי זיך האָט דערנומען
פּונקט דער קריסט דאָ אויך אַהער?
איז אַנ'עדות מוז זיין ער?

שמואל: פעהלען שונאים-דען, מיין קינד?
גאָט זאָל געבען נור געזונד...

הערשעלע: איהם דעם קריסט דעם זעלבען
האָב איך, אויב געדענקסט, אין
באָד געזעהן;
וואו דער „נומעראָווע" האָט איהם
אויפגעקלערט, געג'ען פערשטעהן.
אַז בנימין, אַז דער קליינער
ברודער מיינער געהט אין קליידער
זייד און וואָל —

*) עס איז כדאי צו דערמאַנען, אַז מיט אַ יאָהר צוריק האָב איך דעמזעלבען איינאַקטער איבערגעבען צו אַ געוויסען רעדאַקטאָר, וועלכער האָט, ווי אַ בעל-בית'טע ביי אַ חלק פלייש, בעהייסען זיך אָבשניידען אַ שטיקעל פאַר 10 רובל. איי וואָס די זאַך איז פערבונדען מיט אַ געוויסער אידעע — דאָס איז איהם גישט אָנגעגאַנגען. איך דערמאַן עס איצט, פאַר דער בעפרייאונג פון דער אידישער ליטעראַטור.
דער אויטאָר.

אונ דאָס קינד דעם קריסט׳ס, וואָס איז דאַן
אויך געווען גראָד צוזאַמען —
נאַקעט, גאָל...

שמואל: איך ווייס, איך ווייס, אז אַלץ
איז זייער, מיין הויז, מיין היים.
מיין האָב אונ גוטס —
אויך די גלעזער פון
סאַרוועַנטקע די געשליפענע
אַ טויג.

הערשעלע: ווייסט וואָס נאָך דער
קריסט דערזעלבער
האָט געטהון?
צו דער מאַמען קומט ער
קויפען, רופט זיך אָן:
„פאַר דער שטעלע מוזט
טייער, טייער צאָהלען„?...
אונ די מאַמע זאָגט צו
איהם: „דו קענסט דיר מאָהלען"...
דען „געזאַלצען" טייער —
זאָגט ער — קאָסט די סחורה"...
„טויזענד מאַרק דאָס שטעלעכעל
איז נישט קיין מורא?..."

שמואל: נו, איז וואָס-זשע?

הערשעלע: אַ, איז וואָס-זשע? האָט זי
אויסגעזאָגט דעם סוד, דעם פרייז איהם,
געהט צום קאָנקורענט, צום
קריסט, ער באַלד דערצעהלען —
אונ מיר ליגען
טיף פיר אייַלען...

שמואל: האָב מנשה׳ן אָנגעזאָגט איך
אויף דער דעקלעראַציע היי-יאָהר
ונדערט רובל מעהרער שטעלען...
אונ אַציַנד שוין אויסצודינגען
מעג ער, אויב נור ער וועט וועלען...

(אַ יוד מיט אַ קייש אויף דעם קאָפ און אַ פּאָחיעסבקע אין דער האַנד קומט אַריין.)

שמואל: דו ביסט אויך דאָ?
אַך דו איינער!
׳גט — אַ וואָרט וועט

זיין צו שמועסען.
דען נאָך פּריה, נישט
דאָ נאָך קיינער...

יוּר: אָך און ווייה צו
מיינע ביינער!..
וואָס געדאַרפט
האָב איך קומען?..
האָט דער רוח מיך
אָנגענומען.
אָט דאָס קוישעל
אָן געוועלבעלס
מהיר צו שטעלען,
און איך זעה שוין,
אַז קיין צרות
וועט פון דעם מיר
איצט נישט פעהלען...

שמואל: אַך, אַך, אַך, אַך —
גוטע צייטען
האָט אין פוילען
זיך בעוויזען —
מיט איינמאָל איז
אויסגעוואָקסען
אין דעם לאַנד
אַזוי פיעל ריזען...

(איינער אָהן אַ נאָז קומט אַריין.)

וואָס איז דאָס?

אָהן אַ נאָז: וואָס זאָל זיין דען?
גאָר נישט — — —
אָהן אַ נאָז...

(עס קומט אַריין דער ריכטער, פּובליקום, אַלע פערנעהמען זייערע ערטער.)

ריכטער: וואָס-זשע הערט זיך, שמוליע מיינער —
זיצסט אַזוי אַליין דאָ איינער?

שמואל: יאָ, איך זיץ, עס פעהלט קיין בענק;
לעג דיך, שלאָף, חאָטש אין דער לייננ...
כ'האָב נור מורא, ס'וועט זיך בייטען...
אַנדערע גאָר קומען צייטען...
אָנגעפולט וועט זיין דער „סאָנד",
באלד די היהגער פון דעם „באַנד"

ווען מען שלעפּען איִן געריִכטען,
אויסער איין גאָט זאָל פערריִכטען...

ריִכטער: וואָס־זשע מיינסטו, שמואל דו מיינער —
טויג דיִר ניִשט דער „פוילען־קאָנט״?

שמואל: קאָן איִך שלעכטס דען ווינשען פוילען?
כ'האָב אַזוי לאַנג דאָ געוואוינט!...
נור, פערשטעהסטו, ווען דאָס קעלבעל
ליעגט איִן שטאַל אַ גאַנצען ווינטער
און צום מאי מען לאָזט אַרויס עס,
ווערט עס הייטער, ווערט עס מונטער...

ריִכטער: ניִשט קיין חדוש, ליעבער פריינד...

שמואל: אויך אַ ספּראַווע איִך האָב היינט...

ריִכטער: נו, איִן וואָס־זשע זאָל דיִר געהן?
איִך בּיִן גרייט צו דיִנסט דיִר שטעהן...

שמואל: נור דיִ ספּראַווע, וואָס איִך האָב,
איִז אַ ספּראַווע ניִשט געוועהנליִך
דאָס, הערר ריִכטער, דאַרף דיִר איִצטער,
דאַרף אַליין זיין זעלבסטפערשטענדליִך...
דען דו קענסט דאָך מיִך פון לאַנג שוין,
כ'בּיִן קיין גנב ניִשט, חליִלה —
און אויך קיין פּראָצעגטניִק בּיִן איִך,
קיין דיִסקאָנטעס מאַך אַפילו,
ניִשט קיין גנב, גאָט בּעהיט מיִך.
דאָס, הערר ריִכטער, מעגסטו וויִסען —
און קיין בייגעל־כאַפּער אויך ניִשט, —
נאָך איִן „פּאַוויאַק״ ניִשט געזעסען...
דען די בּאָרד בּיי מיִר איִז גראָה שוין,
און די הענד שוין אויך צו־אַלט...
נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר — דאַן
קום איִך איִן דעם קבר בּאַלד...
נור וואָס דען־זשע איִז מיין ספּראַווע?
איִך אַליין האָב אָנצוקלאָגען...
נו, הערר ריִכטער, ווערסטו הערען
אָט וואָס איִך האָב איִצט צו זאָגען...
נור איִך בּעט דיִך, אַז מיִט אַכטונג
זאָלסטו דיִך צו מיִר בּעציִהען —
דען ניִשטאָ שוין יענע פריצים, —
זאָלען זיי פאַר אונז זיִך מיִהען...

ריכטער: יענע פּריצים? וועלכע מיינסטו?

שמואל: די, וואָס פּלעגען משה'ן שמייכען.
ס'איז אַנ'אַלט-בעקאַנטע זאַך דאָך...
אַלע, אַלע, אַלע ווייסען...
ס'איז געווען אַמאָל אַ מעשה
מיט די אַלטע אַרענדאַרען,
וואָס די פּריצים פּלעגען הייסען
אין די קעלערן פאַרשפּאַרען.
אָט די מעשה האָט די באָבע —
מיר אין וויגעל נאָך דערצעהלט —
ווי דער פּריץ האָט דעם משה'ן
מאָשקען געביך, זעהר געקוועלט.

ריכטער: אַך, וואָס רעדסטו, אַך, ווי נאַריש!
האָט דער פּריץ שלעכטס געטהאָן?
אָפען איז דער הויף געוועזען,
מאָשקע נעהמט, וואָס ס'שמעקט איהם אָן.

שמואל: ניין, גענומען האָט דער פּריץ
אַלץ, וואָס איהם איז נור געפעלען...
נישט קיין מורא, נישט קיין מורא —
קאָנסט דיך נישט אַנטקעגען שטעלען..

ריכטער: האָט דער פּריץ גאָר בע'גנב'עט
איהם, דעם משה'קען, ווילסטו זאָגען?..
אַך, די רייד, ווי נאַריש, דיינע,
קאָן איך גאָר שוין נישט פאַרטראָגען.

שמואל: ווען גענומען ר'האָט זיין טאָכטער,
איז שוין איך גענוג געוועזען...
האָסטו דאָקומענטען אַלטע? —
קוק אַריין דאָרט, וועסטו לעזען...

ריכטער: קאָן די זון דען שולדיג זיין, די
בלום, אויב קעהרט צו איהר דעם בליק?
נעגענטייל, מיר דאַכט, זי ברייננט נור
פאַר דער בלום אין שטראַהל, אין גליק...

שמואל: אָבער מיר, מיר, יודען, טאָרען
צו מלכים גאָרנישט בליקען —
דען עס שאַדט אונז יענעם ליכט גאָר
נישט געוועהנט גאָר דאָרט צו קוקען.
און פיעל מאָל געטראָפען האָט, דער
פאָטער בלייבט אין קינדער-צער —

און דאָס פֿאָלק נאָך בלייבט פֿערראַטען,
און דאָס פֿאָלק נאָך בלייבט צום נאַר...

ריכטער: און פֿאַרוואָס־זשע משה׳קע, האָסטו —
אַז געווען דער צער איז גרויס —
ניִשט געזעגענט אָב דעם פריץ
און פֿון לאַנד ניִשט גלייך אַרויס?..

שמואל: ערשטענס: הייס איך גאָרניִשט משה׳קע
דו פֿאַרגעס ניִשט, איך הייס שמואל, —
מיין ניִשט, אַז פֿאַרצייטענס איז דיר —
האַלט עס דיר ניִשט פֿאַר קיין שפּיִעל...
צווייטענס:
ניִשט געוועזען איז דיין ווילען,
אַז מיר זאָלען צו דיר קומען...
דער, וואָס האָט אַהער געבראַכט אונז
דער וועט אויך אַרויס אונז נעהמען...

ריכטער: גלויבסטו, אַז עס וועט די צייט, וואָס
זאָגסטו, ויען נאָך, ווען נאָך קומען?

שמואל: דען אויב ניִשט — „די צונג זאָל ווערען
צוגעקלעפּט מיר צו דעם גומען,
און מיין רעכטע האַנד זאָל ווערען,
אויב ניִשט אמת, אָבגענומען..."

ריכטער: נו, פֿאַרוואָס־זשע, בעט איך, זאָג מיר,
וואָס־זשע שווייגט ער, קוקט אַלץ צו?
ניִשט בעליידיגען, חלילה,
אויף מיין פֿרעגען דיך זאָלסטו...

שמואל: אַך, דאָס האָט מען לאַנג געפֿרעגט שוין,
נאָך אין דוד׳ס אַלטע צייטען —
טפּשים, שוטים, נאָך מיט יאָהרען,
אויב׳עט היינט און גאַנץ פֿאַרצייטען...

ריכטער: וועלכען מיינסטו, וועלכען דוד, —
וואָס געשפּיעלט האָט אויף אַ פֿידעלע?
דער, וואָס האָט אַליין פֿערפֿאַסט, מען
זאָגט, אַ הערליך, שען נאָר ליעדעלע?..

שמואל: יאָ, דער דוד, וואָס געקיניגט
איבער ציון האָט מיט שטאָלץ —
און צובראָכען אַלע פֿיינד האָט,
זיי געלעגט, ווי סטערדעס האָלץ.

ריכטער: ..ז דאָס אמת, אַז די פּידלען
אויף דעם בבל'ס טייך נאָך הענגען —
פון אַזוי פיעל יאָהרען, יאָהרען,
וויפיעל צייט ס'איז שוין פערגאַנגען?...

שמואל: צי זיי הענגען איצטער אויך נאָך
אויף דעם טייך דאָרט, ווייס נישט קיינער, —
נור כ'בין זיכער — די השגחה
היט פון שקצים זיי און שטיינער...

ריכטער: מאָ, נו זאָג מיר ווער איהר שפּיעלען
נאָך אַמאָל אויף יענע סטרונעס?...

שמואל: דער קיין יוד וואָלט נישט געוועזען
וואָס האָט אין דעם קיין אמונות...

ריכטער: ביזט אַ וואוילער יוד גאָר, כ'לעבען...
ווי איך ליעב דיך, דו זאָלסט וויסען...
אי אַ קאָפּ דו האָסט אַ גוטען,
אי אַ וואָרט מען קאָן אויך שמועסען...
איצט נור לאָמיר דאָס אָבלעגען,
און אָבהאַקען פון דעם אַלעם —
דאַכט, אַ ספּראַוע האָסטו פאַר מיר,
רעד — איך הערען בין אַ בעלן...

שמואל: ס'איז געוועזען לאַנג, אַמאָל גאַנץ,
גאַנץ אַמאָל אין אַלטע צייטען,
ווען אַהער בין איך געקומען,
מיעד פון וועג, פון זעהר אַ וויטען...
נישט קיין טויער מען זאָל בעקרענצען
האָב פערלאַנגט איך, גאָט בעהיט...
אַ געלעגער נור צו קריגען,
וועל איך פרעהען מיך דערמיט...
און די פריצים פון פאַרצייטענס
פלעגען ליעבען בלאַזענס זעהן,
איז דער משה'קע אָהן אַ ברירה
יי אַ בלאַזען אויך געווען...
איהם געהייסען ליעדלעך זינגען,
האַלב אויף פויליש, האַלב אויף יודיש,
און האָט זעקסערס אויך בעקומען,
און געמאַכט בערוהט זיך שבת...
און אויך „ספּראַוואונקעס” דעם פריץ'ס
פּי'ענט ער שלעפען, פלעגט ער הויבען,
און דערפאַר וואָב צו פערדיענען.

און דער פריץ פלעגט איהם גלויבען ...
אויך מסירה׳לעך צוטראָגען —
איך קיין זאך נישט לייקנען וועל —
נור אין דעם דעם פריץ׳ס שולד איז
דאָס איז קלאָר, ווי ליכט איז העל.
און נישט איינמאָל האָט געטראָפען,
משה׳קען, אז מען האָט געשמיסען —
דאכט זיך, אז דאָס איז קיין נייעס —
אויך דו, ריכטער, מוזט עס וויסען ...
דאך געוועזען איז פערשידען:
יאָהרען זענען פיעל אריבער —
פוילען איז פערשקלאפט געוואָרען,
ס׳איז די רוט דעם לאנד אריבער.
ס׳גלוסט דעם פריץ מעהר קיין בעלער
און זיין יוד, צו לאָזען טאנצען ...
דען אריין עס איז דער שונא
און פערכאפט דאָס לאנד אינגאנצען.
דעמאָלט איז א צייט געקומען
זעהר א גרויסע צייט געקומען,
פוילען גאנץ איז אויפגעשטאנען,
צום געוועהר זיך גענומען.
איך געדענק עס, פונקט ווי היינט נאָך —
ווי מיין באָבע פלעגט דערצעהלען,
און פאר־פרייד די טרעהרען פלעגען
אין דעם אויג ביי מיר זיך שטעלען.
ס׳איז אמאָל א צייט געוועזען,
פוילען איז געוועזען דאן רייך,
איהרע פריצים, אך, א שפאס גאָר,
זיי קיין קעניג איז נישט גלייך.
און עס לויפען נור שטאפעטען,
קאָטשען — זילבער, גאָלד בעדעקט,
איבעראל מען האלט אָב „סיימען״.
עפעס האָט זיך דאן געוועקט ...
אין א צייט ארום, שוין שפעטער,
פיעל לעגיאָנען שוין מארשירען,
מיט געוועהרען, ביקסען, שווערדען,
אויסגעקליידט שוין אין מונדירען.
ווער א האנד נור האָט געהאט,
ברויט געגעסען האָט צו זאט.

דען די פריצים אויפגעפּעגט
האָבען אַלע „סקאַרבעס” גאָלד,
און אַבי דאָס לאַנד צו רעטען
נעהם, פערדינען פיעל וואָלסט געוואָלט.
ביי דעם ברייטען ווייכסעל-קאַנט,
ביי דעם לאַנגען ווייכסעל-ראַנד
אין דעם אַלטען פוילען-לאַנד,
מעשיר ווערט ווער ס'האָט אַ האַנד

דען עס האָט קיין זאַך געפעהלט דאַן,
פוילען האָט פון שאָף און רינדער,
מילך און האָניג, ווי דאָס וואַסער
פון דעם קוואַלען — פליסט געשווינדער.
האָ, האָ, האָ! אַ שפּאַס אַ לאַנד
איז געווען דער ווייכסעל-קאַנט
ביי דעם לאַנגען ווייכסעל-ראַנד —
אַלץ פערדינט, ווער ס'האָט אַ האַנד:
אי דער קאָוואַל, וואָס ער קאָוועט,
אי דער שניידער, וואָס ער נייהט,
און די פריצים — אין די גאַסען
האָבען זיי דאָס געלד געזייהט;

נור געוואָלט עס האָט נישט גאָט דאַי
אַז דאָס לאַנד זאָל אויך געווינען,
קיין תחבולות האָט געהאָלפען, —
און נור טייכען בלוט עס רינען...
אַלע נאַכט עס לעגען פריצים
הונדערט אָקסען יעדער איינער,
און לעגיאָנען עסען, טרינקען,
דאָך גאַנץ פריה, עס בלייבט נישט קיינער —
און די קעסלען — אַלע ליעגען
אויסגעדרעהט שוין און צוהאַקט;
ווי אַ פוקס, פונקט ביי דעם עסען
האָט דער שונא זיי געפּאַקט...
וועמענס היטעל, וועמענס שווערד עס
איז דאָ אויף דעם פּלאַץ געבליבען
ווער אָהן שטיוועל, אָהן מונדירען
האָט אין וואַלד זיך אומגעטריבען...
„גיליוועס” און „סעראַקאָמליע”
האָט געלויכטען יענע נאַכט, —
נור, אוי וועה, דער מאָרגען האָט זי

וויסטעניש זעהר פיעל געבראכט...
און דעם פריץ אויפגעהאנגען
אויף א בוים מען האט אין דרויסען:
„חאטש א גלעזעל טהיי אויסטרינקען..."
בעט דעם פיינד ער פאר זיין גוסס'ן...
אין „רוזשאנער" וועלדעל האט מען
אויך די קאסע דאן געטראפען,
פונקט קאזאקען פון דער זייט וואו
זענען דעמאלט אנגעלאפען...
א געפעכט האט אויסגעבראכען,
הייס צובערענט זיך האט די שלאכט,
און כל זמן איין אדער לעבט נאך,
האט דער שונא נישט קיין מאכט...
און דעם לעצטען לעגיאניסט ערשט
פון דער קאסע אויף די שפיזען
האט דער פיינד אראפגענומען —
און אזויערנאך זענען זיי ערשט
צו דער קאסע צוגעקומען.
זעה, אין וועלדעל אין „רוזשאנער"
שטעהען צלמ'לעך דארט געשטעלט:
נישט פערגעסען זאל דער ווערען,
ווער געפאלען איז, ווי א העלד.
אט אזוי דעם לאנד פערוויסטונג
האט דער שונא דאן געבראכט —
און פאר יודען האט זיך דעמאלט
צרות גרויסע באלד געמאכט.
באלד א חשד איז זיך צוגאנגען,
אז די יודען זענען שפיאנען,
חאטש פון זיי דאן בלוט פערגאסען
האבען טייל אין די לעגיאנען.
און דערווייל, ווארשא קאכט שוין,
פראגא איז ארומגענומען,
אלע הערצער שטארבען-אב — באלד,
באלד אט וועט דער שונא קומען...
ווען געפאלען די ערשטע קויל איז,
און דאס טויער זיך האט געבראכען,
האט מען מענשען אויף די גאסען
פיעל געשאכטען, אויסגעשטאכען.
פופצעהן טויזענד יודען זענען

אין דעמזעלבען טאָג געפֿאַלען,
און פֿערבלוטיגט איז געוואָרען
אַלע ברוננעמס, אַלע קוואַלען.
און אַ זיפֿץ זיך האָט געטראָגען
איבער פּוילענס לאַנד און ערד:
„גאָט, דערבאַרם דיך! — אָכצט דאָס פֿאָלק שטיל —
זעה, פֿערוויסט אונז האָט דאָס שווערד!"
און צוטיילט דעם פּריץ'ס ערד ווערט,
צו פּאַראָבקעס אָבגעגעבען...
זאָל דער פּריץ מעהר נישט „אויפֿשטעהן",
זאָל אין דחקות ער איצט לעבען.
און די בעסטע מענשען האָט מען
אין דער ווייט וואו, ווייט פֿערשיקט
צי צום לעבען, צי צום שטאַרבען,
קיינער האָט זיי אָנגעקוקט...
און צוזאַמען מיט דעם פּוילען
איז דער יוד פֿערקנעכט געוואָרען,
פֿון דעם טאָג אָן, פֿון דעם בייזען,
ווען געברענט עס האָט גאָט'ס צאָרן...
אָט אַזוי אַמאָל געוועזען
איז אין ברייטען ווייכסעל-קאַנט,
און פֿערוויסט איז דאַן געוואָרען
אָט דאָס שענע פּוילען-לאַנד.
נור האָט איינמאָל גאָט געשוואוירען,
אַז קיין זאַך זאָל אייביג דויערן,
אויכ'עט שטיינער מוליען אָב זיך.
און עס שיטען-איין זיך מויערן...
די „נאַהייקע" האָט געסווישטשעט
און עס האָט די לופֿט געפֿייפֿט,
און די אונטעטאַנערס הערצער
קאָרטשען זיך, דאָס לייב פֿערשטייפֿט...
דאָך איז גרוים נאָך אָבער פּוילען —
נאָך איז פּוילען נישט פֿערלוירען!..
פּוילען, אָט דאָס שענע לאַנד,
וועלכעס גרינט ביים ווייכסעל-ראַנד,
פּוילען לעבט נאָך איינמאָל אויף,
פּוילענס יאָך שוין נעהמט אַ סוף — — —
און איך בעט דיך איצטער, ריכטער,
אויסגעהערט מיך האָסט טשיקאַווע,

פסק׳ען מיר אַצינד מיין ספּראַווע...

ריכטער: איך פֿערשטעה נישט, וואָס-זשע ווילסטו,
אויפֿגעלעבט, אַז אויך האָט פּוילען —
ווילסטו אויך דיר וואָס אויס׳פּועל׳ן?..

שמואל: ניין, ווער זאָגט עס?... וואָס דען פּועל׳ן!
וועט מען מיר דען אויך וואָס געבען?..
אַך, איך וויל נור, אַז מען זאָל מיך
האָטשבי, האָטשבי לאָזען לעבען...

ריכטער: יאָ, אויף לעבען יעדער רעכט האָט,
קיינער קאָן נישט זאָגען — ניין...
אָט דעם פּסק וועל איך דיר געבען.
דאָס וועט אַנדערש גאָרנישט זיין...

שמואל: טאָ, נו וואָס, זעה, פֿאַר אַ טעם האָט —
אדרבה, וואָס איז דאָס?
איינעם שלעפּט מען מיט אַ קויש דאָ
און דעם צווייטען אהן אַ נאָז.

ריכטער: ווער איז דאָרט, דען, ווער איז דאָס?

שמואל: איינער משה׳קע, איינער חיים,
אָדער גרוינעם, יכּנהאָז...

ריכטער: אַך, אַ מעשה-פּלאה דאָס... (עס לויפֿט אריין אַ יודענע.)

יודענע: געה נור, געה נור,
שמואל אַ בראָך איז
שוין צו דיר!
וועסט שוין שטיינער,
שטיינער פֿרעסען —
וויה איז מיר, (אָטעמט שווער)
אויסגעדינגען
האָט די שטעלע
שוין דער קריסט,
און דו שטעהסט דיר,
אָט אָ דאָ נור,
און דו שמועסט...

שמואל: ריכטער, זעה —
ענטשולדיג מיר —
שפּעטער קום איך
צריק צו דיר...
קענסט אַ ווייב נישט
פּטור ווערען,
ליידיג וועט זי

צריך נישט קעהרען...

ריכטער: געה-זשע שמואל — אויף
ווידערזעהן.
וועסט דאך קומען
באלד צוגעהן?..

(שמואל פֿערנייגט זיך געהט אוועק מיט'ן חייב, נעהמען מיט הערשעלען.)

ריכטער: נו, ווער נאך איז?
האט נאך ווער וואס
אנצוקלאגען,
זאל ער קומען
דאס אנזאגען.

יוד: (פֿון קויש) אך און וויה צו
צו מיינע ביינער...
וואס געדארפֿען
האב איך קומען?..
האט דער רוח מיך
אנגענומען
אט דאס קוישעל
אן געוועלבעלם
מיהר צו שטעלען,
און א מיליציאנט
זאל קומען
דאס אין צערקעל
שלעפען וועלען...

ריכטער: נו, טא וואס-זשע?
ווידערשפעניג
ביסט געווען?..
האסט געשטעלט זיין
שטירן דער מאכט?

יוד: אך וואס רעדסטו,
ריכטער-לעבען,
וואלט אזוינס גאר
אויך אין חלום
מיר געדאכט?..

ריכטער: נו, טא וואס-זשע
איז געווען?

יוד: גאר נישט.
האב געמוזט איך
מיט איהם געהן.

אוּן האָב „זבאָבעס"
אוּן „קוּלאַקעס"
גוּט געקריגען,
אוּן אין קעלער
שעה'ן לאַנג מיט
מייז געליגען ...
ריכטער: אוי א „הוּנדספּאָט"
איז דאָס איינער.
יוּד: אַך, מיר טהוּן נאָ,
ווייה די ביינער ...
ריכטער: געה, דיך טשעפּען
וועט מעהר קיינער ...
געה, ביסט פריי. (יוּד אָב)
ווער זשע נאָך איז
דאָרט אַצינדער?
היי נוּר, היי! ..
אָהן אַנאָז: אָ, ווען כ'האָב נאָך
אַ צילינדער
צוּ מיין נאָז — ווי!
פּאַסען זיי ...
אוּן אַזוי איך
שעהם מיך נעהנטער
צוּ צוּגעהן.
קען איך פוּן דער
וויטענס שטעהן? ..
ריכטער: פאַר וואָס דען דאָס?
אָהן דער נאָז: דער „קוואַדראַטקע"
האָב פאַרדאָן איך
נישט געזאָגט,
האָט זיין שווערדעל
מיר דאָס פּנים
אָבגעקלאָגט ...
ריכטער: ביסטוּ גאָר, גאָ
אָהן אַ נאָז?
אָהן אַ נאָז: ווי דוּ הערסט
אַזוי איז דאָס ...
ריכטער: אָט אַ גרויסע
מערדעריי! —
געה אַ היים, אוּיך.

דו בִּיסט פֿריי ... (זֶהן דער נאָז אָב)
אָט אַ מערדעריי
אַ גרויסע ..
צו זיי מאַכֿען
דאָרט אַ בּוסה?
וואָס-זשע הייסט עס,
מענשען כאַפּען
אויף די גאַסען
און זיי „קנוטען",—
האָבען זיי דאָס
מעשען קנעפּעל
שוין פֿערגעסען –
יענעם בראָטען? ..
ע, נישט היימליך,
ליעבע ברידער —
צופֿיעל גרויס איז
דאָס געדרודער.
אָ, וואָס איז שוין
דאָרט אין פֿענסטער ...
צו דאָרט ע־אָגען
זיך געשפּענסטער
מיט „קולאַקעס"
איבּער קעפּ
און, ווי אַרבּעס
שיטען קלעפּ? ...
(עס לויפֿט אַריין אַ מיליציאַנט און אַ פֿוהרמאַן יאָגט איהם נאָך.)
וואָס דאָרט איז עס,
אונזער „היטער?" ...
מיליציאַנט: אַך, איך ווייס נישט
אַ נישט-גוטער ...
יאָגט מיך נאָך און
וויל מיך שלאָגען,
האָב איך דאָ מיך
אָבגעטראָגען ...
ריזלטער: פֿוהרמאַן, פֿוהרמאַן,
זאָג, וואָס ווילסטו?
דאָס געזעץ דו
האָסט געבּראָכען ...
אַך, בּיסט מאוס גאָר.

מאום פערקראָכען ...

פוהרמאַן: הער מיך אויס, וואָס
איך וויל זאָגען,
ריכטער ליעבער,
דיר אַצינד —
נישט בעשולדיג
מיך געשווינד,
נישט קיין קאַץ בין
איך, און ער — קיין
מויז, וואָס מיר זיך
יאָגען,
נור אַ מעשה,
אַך, געשעהן איז
מיט מיין פערדיל
מיט מיין וואָגען ...
סטרעלדזולעך צוויי דעם
פערדיל האָב איך
צוגעבונגרען —
איינם אַ בלאָהס און
איינם אַ גרינם, — ער
שטעלט מיך אָב:
נישט „נאציאָנאַל" ...
און אַ באַק־פייף
לאָזט אַראָב מיר,
אזש אין אויער מיר,
טהוט אַ קנאַל ...

ריכטער: (צום מיליציאַנט)
אַך דו קונדאַס,
קונדאַס איינער,
האָסטו שכל
מיט דיין שלאָגען?
און נאָך וועמען —
אונזער פוהרמאַן?
זעה איך זאָל דיר
מעהר נישט זאָגען ...

מיליציאַנט: נו, פערטראַכט זיך
ווי אַ גולם
האַט איך פאָהרען

עד אין מיטען,
און פערטשעפעט
א מכשפה,
וואס אויף בעזעם׳ס
איז געריטען...

ריזלער: נו, דאדורך האסט
דו געשלאגען
אונזער פוהרמאן
אונזער בראווען?
ע, דו קונדאס,
מעהר שוין זאלסטו
אם די שטיקלעך
מיר נישט פראווען.
ווער בעשיצען
וועט דאס לאנד,
אויב נישט „מאטשיק"
מיט זיין האנד,
ווען א נויט עס
וועט ווען קומען?
אוי דו קונדאס,
אוי די קונדאס —
זעה פערקריכען
זאלסט נישט וויית...

(טיליציאנט און דער פוהרמאן אב, שמואל קומט אן.)

ברוך הבא
ביסט שוין דא שמואל?
קוים שוין גייט...

שמואל: יא, איך האב מיך
לאנג פערטהון דארט.
נישט געקענט אליין
פארטיג ווערען...
אליין נור מעשיות,
אליין אזעלכע,
וואס דאס אויער טהוט
וויה פון הערען. — —
שטעל דיר פאר מיט
מיר געשעהן איז
איצטער דארט...

אַ מעשה נוֹרא;
מיר פֿערכאַפּט מיין
שטעל אַ קריסט האָט,
אַך, ווען כ׳האָב פֿאַר
גאָט קיין מוֹרא,
וואָלט איך איצט דאָרט
פּעטש געצעהלט,
ביז אין ווייסען
טאָג געטיילט...
האָסט געהערט מיין
פלוֹנית זאָגען,
אַז איך וועל שוין
עסען גראָז?

דיכטער: שטיינער...

שמואל: זאָל זיין שטיינער,
זאָל זיין ביינער...
נור געמיינט האָט
טאַקי דאָס!...
נור, נו, מילא,
וואָס קען טהון איך?
אויסגעדונגען —
איז פֿערפֿאַלען, —
נאַריש וועל איך
מיך נישט מאַכען,
וועל נישט געהן מיט
איהם זיך שטעלען...
און איך טראַכט מיר:
כאַפּט דער טייוועל
מיט דער שטעלע
איהם צוזאַמען —
כ׳וועל נישט געהן קיין
פֿייער מאַכען,
נאָפּט נאָך גיסען
צווישען פֿלאַמען...
וואָס-זשע טהון
זאָל אַ שטייגער
אַזאַ יודעל?
געהם דעם פּגר...
הייסט דאָס פּעקעל

סחורה מיינע,
פון דער שטעלע
צו אָהן טענה,
ווייל געוואָהנט מוז
זיין דער יוד, דאָס
פעקעל שטענדיג
חייטער טראָגען, —
שטעל נישט ווייט מין
מיט אַ קוישעל,
מילא זאָל איך
געהן מיך שלאָגען?..
און צו מיר זעלבסט
נעהם איך זאָגען:
שטעה דאָ, שמואל, דיר
מיט דיין קוישעל,
ועסטו האָבען
דאָ הצלחה...
האָסט א גרויסען
גאָט אין הימעל,
און וועסט לייזען
מיט א ברכה...
ערשט עס קומט דער
קריסט צולויפען
און נאָך איהם פיעל,
פונקט ווי מאָן,
און מען כאַפט מיך
מיט דעם קוישעל
און אַ זאַרג
צוועק געטהון...
„דאָ קיין פלאַץ איז
פאַר קיין יודען,
געה מאַך שבת
דיר בעזונדער"...
און געפלויגען
איז מיין סחורה
פונקט, ווי אויף דעם
בייזען וואונדער...
אוז אַצינדער
מיין פאַמיליע,

וואָס איך טראָג זיך
אויף די פּלייצעס,
צייט צום שכל
בין געקומען,
ווי אַנ'אָדלער
יינגע קינדער,
און, ווי גאָט אויך,
ווען זיין פאָלק האָט
פון מצרים
צוגענומען, —
וואָס-זשע טהוט מען
מיט איהר איצטער?
מיינסט עס איז גאָר
לייכט און גרינג —
אדרבה
גיב אַנ'עצה —
זיי-זשע דו
אַ וואוילער יונג?..
וואָס-זשע הייסט עס
גאָר בעזונדער —
און ווי קען זיך
דאָס געשיקען?
ווי אין כינע
הילט אַ וואַנט איהר?
קליינער שכל,
קורצע בליקען...
ליבער ריכטער —
מען בעשולדיגט,
אַז אַ „שיילאָק“
איז פאַרהאַנען?..
גלויבען גלויב מיר,
אַז מיין כעס איז
ווייט פון איהם'ס נישט
אָבגעשטאַנען...
האָסט אַ מעסער —
קען איך אויך ערשט
פונטען גאַנצע
פלייש פערלאַנגען, —
אַ קאַטאָוועס,

ווי די יאָהרען
איז מען מיר דאָ
איצט דערגאַנגען...
אַ מערכה,
ריכטער, הערסט
קיין דזשיסיקא
וואָס איך האָב,
יענע יודיש
צאַרטע טאָכטער,
וואָס איז שטילער
פון אַ טויב,
און איך האָב נור
בנים בלויז,
קען נאָך זיכער
זיין מיין הויז...
וואָרען ווייסען
ווייסען ווייס איך,
אַז עס איז קיין
זאַך נישט מיין —
אַלץ דעם קריסט'ס איז
אי מיין טאָכטער,
אי מיין ווייב אויך —
אַלץ איז זיין...
און אָט דאָ נאָר —
נאַ בעזונדער...
האָטשבי וואַרפען
זיך אין ווייכסעל
מיט דער פלונית,
מיט די קינדער...
וויל דער פּריץ
זעלבסט גאָר קויפען,
„ספּראַוואונקעלעך“
זעלבסט גאָר האַנדלען.
ראָזשענקים און
ניס און פייגען,
ראָזשענקים און
ניס און מאַנדלען?..
און אַזוי גאָר
אונז איינשלעפען:

ראָזשענקים און
ניס און פייגען —
ליו-ליו-ליו-ליו
ליו-ליו-ליו-ליו
איך וועל האַנדלען,
דו זאָלסט שוויגען!..

ריכטער: וואָס-זשע טהון דיר —
ביסט גערעכט.

שמואל: נעם אַ מעסער,
נעם און שעכט...
ווי אין כינע
ווילט אַ וואַנט איהר —
וואָס-זשע הייסט עס —
זיי בעזונדער?
און זיך וואַרפען
מיט דער פלונית
אין דער ווייכסעל —
מיט די קינדער?..

ריכטער: ביסט גערעכט.

שמואל: נעהם, און שעכט.

מענדעלזאָן: (איינער פון פובליקום)
האָב די עהרע
פאָרצושטעלען מיך,
ריכטער ליבער, —
מענדעלזאָן — דאָ
גיב איך דיר מיין
נאָמען איבער.

ריכטער: מענדעלזאָן? איז
עפעס, דאַכט זיך,
ווי בעקאַנט?
האָב געהערט איך
אָט דעם נאָמען,
וואו אין לאַנד?
אָדער פון די
ביכלעך, וואָס מען
נעמט אַמאָל, אַמאָל
אין האַנד?..
סיי ווי סיי, דו
ביסט בעקאַנט.

מענדעלזאָן: קען איך נישט דעם
יוד בעשיצען?
קען אַנ׳אַדוואָקאַט
דאָ נוצען?

דיכטער: ביטע, ביטע.

מענדעלזאָן:

און דאָס אַלץ מען
טהוט דעם שמואל׳ען?
ווער דער שמואל איז,
דיכטער, ווייסט?
הלואי זאָל
מגין זיין אויף
ביידען אונז זיין
זיידענס גייסט...
דאָס איז שמואל, דער־
זעלבער שמואל, וואָס
ער נאָך וועלכען
טאַקי הייסט,
וואָס אין פּראַגע
האָט געוואוינט ווען —
אויב דיר איז בעקאַנט
און ווייסט... —
דער וואָס האָט ביי
די קאָזאַקען
אָבגעצאָהלט פֿאַר
יעדען קאָפּ.
פֿאַר אַ קריסט
אַ האַלבען רובעל,
פֿאַר אַ יוד
אַ גאַנצען „רובל״,
לעבעדיגע
ווער עס שטעלט זיי
צו׳ן איהם אָב...
און דעם דאָזיגען
שמואל׳ען נעמט מען
איצטער זיין
פּרנסה צו —
פֿרעג איך דיך, דו

דיכטער ליעבער,
איז עס גלייך — טאָ
זאָג מיר דו?.. — — —
ווען אין פּראַגע
אין די גאַסען,
ווען געשפּריצט עס
האָט דאָס בלוט —
מיט מסירות־
נפש איינער
האָט געפֿונען
זיך אַ יוד —
איז געגאַנגען
צו די פֿיינד ער,
אום דאָס „ביסעל״
האָטש צו רעטען,
וויל מען איצטער
איהם צוטרעטען־
איהם, דאָס
איינִיקעל פֿון קדוש־
דיכטער־לעבען,
אַך אַ חידוש...

דיכטער:
ביזט גערעכט.

מענדעלזאָן
דאָך איז שלעכט...

(עס קומט אַריין די
גערעכטיגקיים אָהן אַ קאָפּ)

דיכטער:
האָסטו אויך דאָ
וואָס צו זאָגען?
ווער זשע ביסטו,
קען איך פֿרעגען? — — —

שווייגסטו ?...
קענסט נישט רעדען ?
האָסט קיין צינג ?
ענטפער פלינק...
שווייגסטו ווידער —
מאָ וואָס קומסטו
דאָ, וואָרום ?
ווילסט אַנ׳עדות
זיין און — שטום ?..
האָ, האָ, האָ האָ —
אַ שעהנער עדות...

ביסט אַ טויטער
און אַ גרוס ברענגסט
פון די זיידעס ?...
ענטפער גיך —
גלייך פערהאַפטען
לאָז איך דיך.
און אַ פּאַספּאָרט
אויך בעוויז —
און פון וועלכען
ביסטו קרייז ?

זי: איך בין די
גערעכטיגקייט, —
האָב די עהרע
אייך צו מעלדען
אייער הויך
ערלויכטענהייט.

דיכטער: די גערעכטיגקייט ?
אַך, דאָס מאַכט מיר
גרויסע פרייד.
האָב די עהרע
איך צו פרעגען,
נאָך וואָס קומסטו
איצט אַהער ?
און פאַר וואָס גאָר
אָהן אַ קאָפּ ? — צו
האָט נישט שולד דעם
פעלדשערס שער ?..
ניין, אַזוי בין
איך שוין לאַנג
זייט איך בין צו
מיין געדאַנק...
זייט די וועלט איז
אָבגעריסען
און אַנטלאָפען
פון דער זון איז
אין געפלאַצטען
פייער־ראַנג...
זייט די וועלט נור

הייבט אָן זיין,
איז דער קאָפּ שווין
לאַנג נישט מיין...
נישט קיין פעלדשער
מיט דער שער —
אַלע, אַלע,
צייט די וועלט שטעהט
ביז אַהער
בעמיהען זיך
אָבצושניידען — —
מילא, בלייב איך
אָהן אַ זיידען...
אויך מלכים
און קסרים,
וועלכע זיצען
אויף די טראָנען,
אויך די פּיהו'ר'ר
וועלכע לאָזען
וועהען פאָהנען...
אַלע, אַלע
זיך בעמיהען איהם
אָבצושניידען —
מילא בלייב איך
אָהן אַ זיידען...
נור אַצינד, ווי
קום איך, פרעגסטו,
דאָ אַהער?...
טייל מאָל בלאָנדזע
צום געריכט איך —
ד'האָב נישט מעהר...
און איך קום דאָ
אויך אַהער איצט —
דיר אַ וואָרט נור
איינם צו זאָגען,
אויב דו קענסט מיך
נור פערטראָגען?...

דיכטער: אַך, איך בעט, איך
בעט צו זאָגען...

זי: וויסען זאָלסטו,
אַז וואָס מענדעליזאָן
געזאָגט האָט
וועגען פראַגער
שמואל דעם אַלטען —
פֿאַר אַנ'אמת
מעגסטו האַלטען...
נישט קיין חנופה
קום איך מאַכען —
כ'קען נישט וויינען,
אינאיינעם לאַכען...
ווייסט איך האָב קיין
צוויי געשטאַלטען...
איינם געהאַט האָב
איך אַמאָל,
בין איך אויך'עם
לאַנג שוין גאָל...
נור מיט שמואל'ען,
וואָס אַליין איך
האָב געזעהן,
וואָס דערביי איך
בין געווען,
האָט אַ פֿעסעל
ער מיט געלד
פֿאַר משחיתים
אויף דער גאַס
אַרויסגעשטעלט...
דעמאָלט טאַקי
האָט אַ פיצעל
קאָפּ פֿון אַקסעל
מיר נעבליהט...
נור ס'איז לאַנג שוין,
לאַנג אַריבער...
און אַצינד בין
ווידער קווייט...
זעה נור איצטער
אויף מיין אַקסעל,
צו אויך איצטער
ווייזט זיך ניט?..

דיכטער: ניין, מען זעהט נישט נאָך...
זי: נור, איך האָף, אַז
אויב די ספּראַווע
מיט גערעכטקייט
ועסט ערקלערען —
וועט עס ווערען...
נאָר, דערוויל
אַ גוטען טאָג, איך
וויל נישט שטערען...——
זעה נור איצט, מען
זעהט נישט נאָך?..
דיכטער: גאָר נישט נאָך...
זי: אַ גוטען טאָג, מען
מוז שוין געהן (געהט
איינער פֿון פּובליקום.
דאָקטאָר און אויפֿזעהר
איבער פראָדוקטען).
דאָקטאָר: אַ גוטע וואָך... (צום דיכטער)
אָט אַ שוטה.

אָהן אַ קאָפּ און
דעות קומט זי׳
אויך׳עט זאָגען...
אין אַ ליילעך
וואָלט איך זי׳ דאָ
פֿון דער שטוב
אַרויסגעטראָגען...
ליבּער ריכטער,
הער מיך אויס,
איידער זאָגסט דיין
פּסק אַרויס:
צו אַנ׳נפלה,
וואָס פֿאַלט נור
קוים אַ צינד וואָס
אויף דער וועלט,
ווען מען וואָלט עס
באַלד אַ ביינקע
צו אַ זייטעל
צוגעשטעלט,
און דאָס בּלוט עס
נעמען ציהען
אָנשטאָט וואָס דאָס
קינד דאַרף זויגען,
וואָלט עס ווען נאָך
לייט געוואָרען,
אַז עס זאָל צו
וואָס נאָך טויגען?..
און ווי מיינסטו,
ליבּער ריכטער,
אויסצונאָגען
„אונזער קינד"
פֿון „אַ לופֿט-מענש",
פֿון „אַ ווינד",
האָט אַ ווערטה פֿאַר
אונז אַ צינד?..
זאָל ער געהן דער
שמואל פֿון דאַנען,
זאָל ער געהן זיך
װאו פֿערזאָרגען...

דען אַזוי אויך
ברעכֿט דער קאָפּ אונז
פֿאַר דעם היינט און
פֿאַר דעם מאָרגען ...
קוים, עס איז דאָס
קינד געבוירען,
קוים פֿון קינפּעט.
אויפֿגעשטאַנען ...
זאָל ער געהן דער
שמואל פֿון דאַנען —
געהט צו אַלדע
גוטע יאָהר ער,
גלייך מיט אַלע
ווייסע גענז ...
דאָ צו בלייבען —
נישט ערוואַרטען
קען איהם מעהר קיין
לאָרבער-קרענץ ...

(די געלעכטיגקייט שטיקט אַריין דעם קאָפּ דורכ'ן פֿענסטער).

זי: נו, עס וואַקסט שוין
מן הסתם? ...

דאָקטאָר: יאָ, אַ הויקער
מיט אַ קראַם ...
וואָס האָסטו זיך
אָנגעטשעפּעט —
גלאַט און סתם ...

(די געלעכטיגקייט אָב)

מענדעלזאָן: ליבער ריכֿטער,
זעה דעם ציניק:
האָסט געהערט דעם
דאָקטאָרס ריידען?...')
און דו קענסט שוין
מעהר נישט זאָגען?
חאָטש אַ רוח אין
טאַטענס זיידען! ...

דאָקטאָר: מיט דער מאַמען
נאָך צוזאַמען, —
מיט דער באָבען,
אויב ווילסט האָבען ...

שמואל: הייסט עס, בין איך
שוין בעגראָבען?..

(זיי נעמען אַריין דער קריסט, וואָס דער „נומעראַדע״ האָט איהם איינגעוויקעלט אין בעט)

דער קריסט: וואָס איז דאָ דען,
דאָ געשעהן?...

דאָקטאָר: (צום ריכטער מיט רחמנות אויפ'ן קריסט)

אָט דעמראָזיגען
אויסצונוטצען,
ביי דער אַרבייט
זאָל ער שוויצען
און דאָס ווייב פון
שמואל'ן וועט זיך
גאָר אין גאָלד, אי
זיירענס פוטצען?..

מענדעליאָן: נו, נו, נו, מיר
וועלען זעהן, ווי
וועסט דיין לאַנד אין
גאָלד פערוואַנדלען,
לאָמיר זעהן, צו
וועסטו האַנדלען
ראָזשענקעס אַליין
און מאַנדלען...

דאָקטאָר: גוט, נו גוט...

שמואל: איז בעגראָבען
שוין אַ יוד?..

ריכטער: — קינדער גלויבט, עס
טריפט מיין בלוט.

(אַ שווער שטילשווייגען. עס פאַלט לאַנגזאַם דער פאָרהאַנג)

וואַרשא, 1916.

א. צייטלין.

אהרן צייטלין.

אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ.

וְעֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב – וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ.

~~~~~~

ביינאַכט אין מיטען ווינטער,
ווען שטערען בעלייכטען נישט דעם הימעל,
ווען די לבנה בעוויזט זיך נישט, —
בין איך ביים שיין פון א לעמפעל,
ביים גאָלדענעם שיין,
שטיל געזעסען איבער אַנ׳אוראַלט בוך
און געלעזען אוראַלטע לעגענדען,
מעשיות פון גוטע פרינצען און בייזע רוחות,
וואָס האָבען זיי פערכשופ׳ט,
צויבער-לעגענדען פון אַלטע מכשפות,
און עהנליכע וואונדערבאַרע זאַכען;
ווי פלוצלונג האָב איך דערזעהן
שטעהן פאַר מיר אַנ׳אַלטען יוד,
מיט אַ שטעקען אין האַנד און אַ טלית אונטער׳ן אָרעם,
און דער אַלטער יוד — דאָס איז געווען אחשורוש,
דער א ײ ב י ג ע ר יוד,
און מיט אַ קול, וואָס געהט אַרויס פון קבר
און שמעקט מיט ערד און איהרע ווערים,
מיט אַ מאָדנעם קול, מיט אַ ציטערדיגען קול.
~~~~~~

האָט ער מיר דערצעהלט זיינע פיינען,
און מיט טרערען האָט געגאָסען זיין לינק אויג,
מיט פייער — זיין רעכטס,
און זיין ברוסט האָט ער צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד,
אַז זי זאָל איהם נישט אַרויסשפּרינגען
און האַלב־צאָרנדיג האָט ער געוויינט —
און געפרעגט מיך אַזויערנאָך:

„זאָג מיר, דו לעזער פון די טויטע ביכער
פון די טויטע ביכער און די שענע מעשׂיות,
צי ווייסטו, אַז זיי ליגען דיר וועגען מיר —
און דערצעהלען דיר שלעכטע, אויסגעטראַכטע זאַכען?—
ניט קוק, וואָס מיינע טרערען פאַלען אָהן אַנ׳אויפהער,
און אומזיסט, ווי אַ רעגען איבער האַרטע שטיינער;
נישט קוק, וואָס טויזענד קייטען, טויזענד שטריק,
און טויזענד גיהנמ׳ס האַלטען מיך געבונדען, —
פון מיינע גרויסע ליידען שפּראָצט מיין גליק!
צי ווייסטו, אַז מיך שטראָפט נישט גאָט פאַר מיינע זינד;
ער שטראָפט מיך דערפאַר, ווייל ער ליעבט מיך,
זיין אָרעם קינד —

דידאָזיגע ווערטער, וואָס ער רעדט צו מיר, — הערענדיג,
און גאַליג שמייכלענדיג,
האָב איך מיך אָנגערופען און געזאָגט אַזוי:

„זאָג, צי קענסטו דעם מכשף, וואָס האָט דיך פערצויבערט,
און די גרויסע קללה, וואָס ליעגט אויף דיר,
און צי ווייסט דו, אַז דו קענסט נישט לעבען
און שטאַרבען — קענסטו אויך נישט,
ווייל אדומ׳ס הינט בעפאַלען דיך שטענדיג —

אָבער גאָט היילט דיך אוים!?...
קענסטו מיר זאָגען, ווי אַזוי ווערט מען לויז
פֿון דער שרעקליכער נגע, וואָס ליעגט אויף דיר?
דען איז ערגיץ אַ שטראָף נאָך אַ ווילדע געשעהן, —
איז דיין שטראָף די ערגסטע!
דיין פּוס האָבען צוביסען טויזענד הינט,
און דיין רעכט אויג, און דיין לינק אויג זענען בלינד,
און דיין טלית האָט זיך געוואַלגערט אין רינשטאָק
נישט איינמאָל, נאָר טויזענדמאָל, —
און דיין קאָפּ איז געווען אונטער האַמער און האַק
נישט איינמאָל, נאָר טויזענדמאָל, —
אָבער פֿרעג ביי דיין שטראָפֿער, פֿאַרוואָס אַז דו שטאַרבסט
מוזסטו אויפֿלעבען ווידער,
פֿאַרוואָס איז דיין בלוט גערונען אויפ'ן טלית,
און פֿאַרוואָס האָט זיין צאָרן געטראָפֿען נור דיך?
פֿאַרוואָס לעבט יעדער איינמאָל און שטאַרבט נור
איינמאָל, —
און דו לעבסט אייביג און מוזסט שטאַרבען אייביג;
פֿאַרוואָס האָט יעדער קבר אַ מצבה —
און דיין קבר איז אייביג אָפֿען און האָט קיין
מצבה נישט?...

פֿאַרוואָס, אַז ווען גאָט'ס האַנד בעשטראָפֿט אַ פֿאָלק,
מוז עס צו דיר גלייך אויסלאָזען דעם צאָרן, —
זאָג מיר, דו אומגליקליכער, פֿאַרוואָס?
פֿאַרוואָס, אַז אַלע ברונעמס ווערען פֿול מיט בלוט,
אַנשטאָט דאָס ריינע וואַסער,
ווען אַלע פֿעלדער בוואַליען-זיך מיט בלוט,
אַנשטאָט מיט רייפֿע זאַנגען,
און נישט קיין פֿריהלינג-נעפּעל טראָגט זיך בלוי

פון זייער שוים און ווייטע הימלען,
נור גאַנצע מתנות פּריה=געטוויטע גייכטער,—
פאַרוואָס בעשולדיגט מען אין דעם נאָר דיך?...
טראָגסטו דען אויף די אַקסעל זייערע חטאים,
און זייער שטראָף—צי מוז זי זיין דיין טויט?
ועה, דורות, גאַנצע דורות, אַז זיי שלעפּען
פאַר באָרד און פאות דיך אין אָבגרונד,—
און דו,—דו שווייגסט הכנעה'דיג, הויבסט אויף
צו גאָט די אויגען צוויי—און שווייגסט!?

„די אויגען צוויי, די בלינדע אויגען דיינע,—
וואָס בליצען זיי נישט אויף, וואָס ברעכען זיי נישט אויס
אין טרערען אַזוינע, וועלכע זאָלען קענען
אַראָבשווענקען די וועלט, ווי פּאַרצייטענס דער מבול?
דו בלינדער זקן, קינדער שפּיעלען זיך מיט דיר,
זיי וואַרפען שטיינער אויף דיר
און מאַכען לעבער אין דיין אַלטען קאָפּ:
וואָס שווייגסט דו זיי, וואָס ענטפערסט דו נישט אָב?

„דורות=לאַנג וועסטו געפּייניגט און געמאַטערט,
און דיין הארץ געהט אויס, און דיין האַרץ ערוואַרטעט
דעם לעצטען גואל, דעם לעצטען נס,—
נאָר די בייזע הימלען זאָגען: פּערגעס!
נאָר עס לאַכט די ערד אונטען, דער הימעל אויבען,—
און פּערלירסט דיין גלויבען,
און ביי קנעכט און ביי הערשער וועסטו פּערשקלאַפּט—
און פּערלירסט דיין קראַפט.

„דו פּערלירסט דיין קראַפט און געהסט פּאָראויס,—
וואוהין דאָס זאָגט דיר דיין שטראָפער נישט אויס!

און געהענדיג האָסטו בעגעגענט פיעל טרייסטער,
באַרעמהערציגע מענשען מיט געשליפענע צינגער;
זיי האָבען דיך געטרייסט און האָבען דיר דערצעהלט
אַ מעשה פון משיח.

„נאָר ווען ער אפילו קומען און דיך רעטען —
קען דען אַ בלינדער זיין רעטער זעהן,
און בלאָזט אַ שופר בייטאָג און ביינאַכט —
ווי אַזוי וועסט דו הערען?...

„און וואָס דערצעהלט מען דיר, אַז ער איז דאָ?
ווען ער וואָלט געוועזען —
וואָלט זיין קרוין שוין לאַנג רויט־געוועזען פון דיין בלוט,
זיין פויסט וואָלט נישט גערוהט,
און צושמעטערט וואָלט ער, וואָס דיך צושמעטערט,
און צובראָכען דאָס, וואָס דיך צובריכט.
ווי וואָלט ער גערוהט ביי דעם גוסס־געשריי
פון אַ געשענדעטער בתולה,
און ביי דעם לעצטען „אוי־ווער!"
פון אַ בלוטענדען קדוש?...

וואונדערן האָסטו, נישט קיין וואונדער,
און פערוואונדערט זיי, וואָס עס קומט נישט קיין וואונדער!
די דאָס איז דער גרעסטער מופת,
וואָס נאָך איז משיח נישט געבאָרען!
דען פון דיינעם אַ קרעכץ
קען אַ משיח געבוירען־ווערען,
און איין טרער פון דיין בלוטיג אויג
איז גענוג, ער זאָל ווערען!

„פריהלינגען געוועזען — וואו זענען זיי?

וואונדער געשעהן — וואו געפינסטו זיי?
אמאָל, אמאָל
האָט משה, דער געטליבער מאַן, דיך געפיהרט;
דו ביזט געגאַנגען קיין כנען, דאָס לאַנד פון דיינע פאָטער'ס,
און בלויער פריהלינג איז געגאַנגען מיט דיר.
טרוקען איז געלעגען דער געשפאָלטענער ים —
און משה האָט פרעהליך געזונגען מיט דיר!

„און יעצט וואַנדערסטו ווידער אין אַים אַרויטען, —
דאָס איז דער ים פון דיין בלוט, —
און ווידער געהסטו, און ווידער שפאַלט מען:
מען שפאַלט דיר דעם קאָפּ. —
און פאַרוואָס — קען איך קיינמאָל נישט וויסען;
זאָג, אויב דו ווייסט עס!"

אָט די דאָזיגע ווערטער, וואָס איך רעד צו איהם, הערענדיג,
און ווי אַ זון דורך הערבסט־וואָלקען שמייכלענדיג,
האָט מיר געענטפערט אחשורוש, דער אייביגער יוד,
מיט אַ מאָדנעם קול, מיט אַ נייעם קול,
וואָס קלינגט מיט די קלאַנגען פון אַ ווייטען דור,
אַ דור וואָס דאַרף קומען, וואָס מוז קומען,
און צערטעלט דאָס אויער ווי אַ געזאַנג פון כרובים: —

„דו נאַריש קינד, פערבלענדט האָט דיך דאָס וואָרט,
וואָס שטעהט אין דיינע ביכער!
ציי ביזטו געשטאַנען ביי מיין וויג?
ציי האָסטו געזעהן, ווער עס וויגט מיך אין איהר?
און זעהסטו נישט דעם אָנפאַנג פון מיין לעבען —
ווי־אַזוי קענסטו דעם סוף וויסען?
און קענסטו נישט מיין געטליכען שטאַם —

ווי=אַזוי וואַגסטו רײַדען?
און קענסטו זי נישט, מײַן אוראַלטע ליעבע צו גאָט,
און די אוראַלטע ליעבע פֿון גאָט צו מיר —
ווי קענסטו בערײַדען זײַן שטראָף,
וואָס ער שטראָפֿט מיך אויס ליעבע!?

הויב אויף די אויגען, פֿרעג די טיעפֿע שאָטענס,
און האָרך וואָס די נאַכט זאָגט:
ליעגט דען נישט אין איהרע טיעפֿקייטען דער טאָג!
די זון, דער נייער מאָרגען?
הערסטו דען נישט און זעהסטו דען נישט,
ווי צווישען די שאָטענס מאָהלט זיך אַ געזיכט:
באַרמהערציגע, גרויסע, פּערלען=ריינע אויגען,
אויגען פֿון אַנ׳ערלעזער?
און די גאָלדענע קרוין אויפ׳ן געלאָקטען קאָפּ?
און די ליפּען ווי רויזען, געפֿילט מיט ליעבע?
זעהסטו דאָס אַלץ? און אויב דו זעהסט — צי פֿערשטעהסטו?

קענסטו דאָס געזיכט, וואָס שניידט=דורך די טיעפֿע שאָטענס,
ווי דימענט שניידט אַ גלאָז און ווי אַ בליץ — די וואָלקען?
דאָס קוקט דורך די שפּאַלטען דער אַריה=דבי=עילאָה.
קענסטו דעם דונער, וואָס וועקט די מתי=חברון? —
זײַן הייליגער ש ו פ ר איז דאָס!
דער לייב וואָס וועט אין גרויסען מדבר פֿון די פֿעלקער
מיך קומען באַלד ערלײַזען, —
בליקט שוין דורך די שפּאַלטען, גאַפּט שוין דורך
די ׳אָרענס.
נישט מײַן: די נאַכט האָט מיך אויף אייביג פֿערזיגעלט,
פֿערזיגעלט און פֿערשלאָסען;
מײַן — ל י ג נ ע ר זענען די, וואָס זאָגען דאָס,

אָדער פֿינסטער איז זייער אויג פֿון צו זעהן
און זייער הארץ פֿון צו פֿיהלען.
גלויב זיי נישט, מיין קינד, גלויב זיי נישט!
גלויב נישט דעם טויטען געשלעכט,
וואָס וועט שוין משיח׳ן נישט זעהן אויף אײביג!
דו אָבער לערן דיין אויער צו הערען
זיינע טריט פֿון דערווײַטענס,
און לערן דיינע אויגען צו זעהען זיין בילד־
און פֿאָרש נאָך די סימנים פֿון זיין באלדיגען קומען״..

1916.

ש. ראָזענבערג.

ש. ראָזענבערג.

עלי הכּהנ'ס טויט

היסטאָרישע פּאָעמע.

יוסטינע מינקים — מתנה

I.

געלעבט האָט אין שילה דער כהן הגדול,
אַ זקן; זיין נאָמען איז עלי געווען,
געטהון די עבודה בשלמות, פֿון האַרצען,
געוואָלט האָט די יודען אין גאָט'ס וועג נור זעהן.

האָט אָבער דער אַלטער קיין נחת געהאַט, אין
זיין לעבען געליטען נאָר צרות און לייד,
דען זיינע זיהן פּלעגען איהם חרפּות פֿערשאַפֿען —
זיי זענען פֿון גאָט שוין געוועזען גאַנץ ווייט.

עס האָט דאַן דער אַלטער ביי גאָט זיך געבעטען,
איהם נישט צו פֿערשטערען גאָט דינען אין פֿרייד —
און זאָל איהם די קינדער אומקעהרען צום גוטען
און זאָל נישט בעדעקען זיין עלטער מיט לייד.

עס האָט נישט געהאָלפֿען דאָס בעטען און קלאָגען
פֿון אַלטיטשקען עלי, און אויך'עט דער גזר
פֿאַר זיירע זינד איז גע'חתמ'עט געוואָרען —
זיי מוזען די שטראָף שוין אַבקומען דערפֿאַר:

II.

געוועזן איז עס דעמאָלט אַ שטילינקער אָבענד,
דער הימעל מיט טויזענדער שטערען בעזייהט,
עס האָט זיך געהערט נאָר פֿון ווייטענס אַ זשומען.
און פֿייערלעך האָבען געפֿינקעלט גאַנץ ווייט.

דאָס האָט עס געלויכטען אין מחנה ישראל,
מען איז דאָרט די היינטיגע נאַכט אויפֿגעווען;
דאָס האָט מען געגרייט זיך ביינאַכט צו די פּלשתים
געוואָרט אומגעדולדיג, וואָס דאָ וועט געשעהן.

און שטום זענען הימעל און ערד דאַן געלעגען,
און שטיל איז געווען אויף די הערליכע נאַכט,
עס האָבען געהערט זיך נאָר איינצעלנע שטימען:
דאָס האָבען די שומרים די מחנות בעוואַכט.

עס פֿינקלען די שטערען גאַנץ רוהיג אין הימעל,
זיי רוימען דער נאַכט איין פֿיעל סודות גאַנץ שטיל:
אַך, מאָרגען וועט ברענען דער הימעל און גליהען, —
די ערד וועט בעדעקט מיט פּגרים זיין פֿיעל.

און פֿינסטערער, פֿינסטערער ווערט אַלץ אין דרויסען,
די שטערען, די גרינע, זיי פֿינקלען אַלץ מעהר,
ביז טאָג ווערט, ס'ווערט בלאַסער אין מזרח־זייט דאָרטען,
אַ שימער אַ רוימער שוין ציטערט אַפֿער.

עס הויבען די שטערען אָן איינציגווייז שווינדען,
עס קומט שוין דער מאָרגען, ער איז שוין נישט ווייט,
ס'פֿערלעשען די פֿייערלעך באַלד זיך אין מחנה,
עס זעהט זיך דער שונא אין רייהען אַ קייט.

עס קריכט רויט די זון אַרוים העכער און העכער,
עס איז שוין פערשוואונדען אינגאַנצען די נאַכט,
עס זעהט זיך פון וויטענס דעם שונא זיך גרייטען,
אויך דאָ אין דער מחנה ווערט גרייט זיך געמאַכט.

עס שטעהען חילות, צוויי מחנות אַנטקעגען,
פון וויטענס קוקט איינער דעם צווייטען שוין אוים:
נו, זאָלען זיי קומען די שלאַכט אָנצוהויבען,
שוין ציטערן ליפּען מיט אַנגסטען אַרוים

III.

עס האָט גאָט די זון היינט פון שייד אויסגעצויגען,
זי ברענט — און דער טאָג איז געוועזען שטאַרק היים
פערמיעדעט פון היץ ליעגען אַלע דערשלאָגען,
דאָך ווער ווייסט געווינען? דאָס איין גאָט נור ווייס.

נאָר פּלוצלונג דערהערט זיך פון וויטענס געשרייע:
עס טראָגט זיך צום הימעל אַ ווייס־גרויער שטויב,
באַלד זעהט מען ווי ס'יאָגען דאָרט וועגען און מענשען,
זוי חיות, וואָס לאָזען זיך לויפען צום רויב.

עס הערט זיך בעפעהלען אין מחנה ישראל,
זיי בלייבען באַלד שטעהען זיי אַלע איין וואַנד,
און געהען מיט איין האַרץ דעם שונא אַנטקעגען,
די קעפּ אויפגעהויבען, מיט שווערדען אין האַנד.

עס מישען די מחנות זיך באַלד שוין צוזאַמען,
די שווערדען שוין פּאָכען און שניידען די לופט,
עס ווערט אַ געטומעל, עס שרייען די שרים
און יעדער זיין מחנה אין שלאַכט אַריין רופט

IV.

עס שאַלען די שופרות, עס בלאַנקען די שווערדען,
ס'איז שרעקליך און בלוטיג און קראַמפּהאַפּט די שלאַכט.
עס פּאַלען און לייגען זיך מענשען, ווי פּליעגען,
נור גאָט אָבגעטהון פֿון ישראל האָט די מאַכט.

ס'צופּלאַקערט די שלאַכט זיך נאָך שטאַרקער און הייסער:
אומזיסט דאָך פּערגיעסען גבורים דאָס בלוט,
עס טאָרגלען די קערפּערס זיך, צאַפּלען און וואַרפּען,
ס'האָט גאָט אויסגעצויגען זיין אייזערנע רוט...

— — — — — — — — — — — —

און פּלוצלונג אַ שרייען אין מחנה ישראל
ערהערט זיך — זיי האָבען פּערשפּיעלט שוין דעם קריעג,
עס האָבען די פלשתים די יודען צובראָכען,
שוין שאַלען די שופרות פֿון שונא דעם זיעג.

און דאָ ביי די יודען — געוויינען, יללות,
די קליידער צוריסען זיי האָבען אויף זיך,
זיי זענען אַצינדער געלאָפען פֿון שונא,
געיאָגט האָט פֿון הינטען די שווערד און גאָטס פלוך...

V.

די זון איז שוין וויט, וויט קיין מערב פערשוואונדען,
געזעגענט דעם טאָג האָט און געהט אין איהר לאַנד,
אַ רויטע ווי פּייער פּערזינקט זי אַלץ טיעפער,
און צינדט אָן דעם הימעל מיט העלישען בראַנד.

עס שווימען דאָרט פֿריי אום די וואָלקענס פֿערהויטעלט,
עס צייכֿנען זיך אינזולען און האַלב=אינזולען אויס,
און שטיקלעך בלויע הימעל צעווישען זיי זעהט זיך,
צושפּרייטענדיג ברייט זיך צו מזרח אַרויס.

עס קעהרען די סטאַדעס פֿון פֿעלד זיך אַהיים שוין,
די פּאַסטוכֿער פּייפֿען אויף פֿייפֿלעך זיך צו,
אַלץ קעהרט זיך, וואָס לעבט נאָר, צי חיות צי מענשען
נאָך הײַנטיגער הניך אין זיין היים, אין רוה.

נאָר דאָרט אויף אַ בערגעל נאָהנט צו דער שטאָדט שילה,
זיצט עלי פֿערטראַכֿט מיט אַ זוכֿענדען בליק,
ער קוקט זיך דאָרט ווייט איין, וואו ס׳שלענגעלט דער וועג זיך,
ער קוקט אַ שליח פֿון דער שלאַכֿט אויס שוין צוריק.

עס פֿיהלט זיך דער זקן היינט זעהר אומרוהיג,
ער האָט היינט גאָט׳ס אָרון אין שלאַכֿט=פֿעלד געשיקט,
ווער ווייס עס וואָס האָט דאָרט געקענט היינט געשעהן,
וואָס איז דאָס, מען זעהט נאָך קיין איינעם נישט צוריק?

די זון איז דאָך לאַנג שוין פֿערשוואונדען געוואָרען,
עס קומט דאָך באַלד אָן שוין די פֿינסטערע נאַכֿט, —
צי האָט דען די קריעג זיך נאָך דאָרט נישט געענדיגט?
צי וועט שוין קיין ענדע נישט נעהמען די שלאכֿט?

און אפשר גאָר יאָגען די יודען די פלשתים,
און ווייט אָבגעלאָפֿען שוין זענען פֿון לאַנד?...
אָט ערשט וועלען פֿורכֿטען די פֿיינד זיך און זעהען,
ווי שטאַרק און ווי מעכֿטיג פֿון גאָט איז די האַנד!...

ס׳האָט אָבער זיך עלי נאָך אַלץ ניִשט בערוּהיִגט,
עס האָט איִהם דאָס טראַכטען געדיִענט נאָר אַלס טרייסט:
צי וועל איך גאָט׳ס אָרוֹן נאָך איין מאָל חאָטש זעהן?
האָט עלי געטראַכט ביי זיך, — איין גאָט נור ווייסט.

און אָט איִן דער רגע האָט ער אויפגעציִטערט;
דעם קאָפּ האָט פערזונקען ער צוויִשען די קניִה,
ער האָט זיִך ביי גאָט נאָר געבעטען מיִט טרעהרען:
דעם אָרוֹן וויל זעהן איך און שטאַרבען מיִט רוּה!

די זיִהן מיינע ביִן איך בערייט צו פערליִערען...
און אַלץ וואָס געפיִנט זיך ביי מיִר איִן דעם הויז,
נאָר, גאָט, ניִשט פערשוועך היינט, חלילה, דאָס משכן,
און גיִב ניִשט דעם שונא די לוחות אַרוֹיס...

און ער איז פערזונקען נ׳אַ חלום אַ טיִעפען,
עס האָט זיך געדאַכט איִהם, — ער איז אויך איִן פעלד
ער זעהט, ווי מען שלאָגט זיך, עס גלאַנצען די שפּיזען
עס פאַלט אום איין מחנה, די צווייטע פערשטעלט...

נאָר פּלוצלונג דערהערט ער אַ יאָמערליִך שרייען
און ס׳ווערט שנעל דער חלום צוריִנען פאַר איִהם,
ער הייבט באַלד דעם קאָפּ אויף און פרעגט זיך פערוואונדערט:
וויִזוֹ איז דאָס דאָס שרייען, וואָס איז דאָרט געשעהן?

און דאָס איז פון גאָט אַ נבואה געוועזען,
עס קומט אויך צולויפען אַ שליח פון דעם וועג —
ער קאָן ניִשט אויסרעדען, עס ציִטערט דאָס קול איִהם,
ער פאַלט אום אָהן כח און ציִטערט פאַר שרעק.

ער חייבט־אָן צו רעדען — אַ ציטערדיג קול און
דערצעהלט איהם אינגאַנצען, וואָס דאָרט איז געשעהן:
עס האָבען די פלשתים די יודען צובראָכען,
דאָס פעלד איז פול טויטע, אַ שרעק איז צו זעהן.

עס זענען געפאַלען אויך חפני און פנחס,
די זיהן ביידע דיינע — (און דאָ בלייבט ער שטעהן...)
עס איז אויך דער אָרון געפאַנגען געוואָרען,
דערזאָגט ער געשווינד, און ברעכט־אויס אַ געוויין.

ס'האָט קוים דער שליח געענדיגט דערצעהלען,
האָט עלי, דער זקן, אַ ציטער געטהון,
געפאַלען צו דר'ערד מיט די לעצטע פאָר ווערטער:
עס האָט גאָט זיין הילף שוין פון אונז אָבגעטהון...

*   *
*

און שטיל קומט די נאַכט אויף דער ערד אָנצושוועבען,
און פינסטערער, פינסטערער פאַלט זי אַלץ צו,
עס וועקען אין הימעל זיך טויזענדער שטערען,
אַרום הערשט נאָר שטילקייט און הייליגע רוה...

עס שווייגען די פעלדער מיט צעהנדליגער טויזענד
הרוגים פערזייהעט. פון הימעל'ס־געצעלט
שטיל ווינקען די שטערען אַראָב אַזוי טרויעריג,
זיי ליגט דאָ צוקאָפּענס די טויטע געשטעלט...

אַ רויטע לבנה שטייגט־אויף פון דערווייטענס,
אַ פייער דאָרט, דאַכט זיך, צופלאַקערט זיך ברענט,
זי הויבט זיך אַלץ העכער און העכער, און בלאַסער
אַלץ ווערט איהר שען פנים, ווי זילבער און בלענדט;

בעלויכטען שוין ציהט זיך דאָס פעלד מיט די טויטע.
עס בלאָנדושעט שוין ערגיץ א חיה און שמעקט;
עס צאַפּלען נאָך עטליכע וואו אייניציגע קערפּער,
זיי וואַרפען זיך, ציקען — און ס'לעבען געעקט...

— — — — — — — — — — —

אין דאָרט ווייט פון שלאַכט־פעלד שטיל ליעגט
די שטאָדט שילא
פערהילט מיט א בלאַס־זילבער נעפּעל אַרום,
געשטאָרבען איז שילה, פערהילט אין אַ טרויער
זי קוקט פון דעם נעפּעל נ'דער וועלט אַריין שטום...

1917 I. XII. מאָטיטש

פּאַפּיערניקאָוו.

י. פּאַפּיערניקאָוו.

דאָס פעלד.

ווי איך ליעב מיין קליין געצעלטעל,
האָטש עס שטעהט זיך אָן א זייט, —
נאָר דערפאַר אָן פענסטערעל
ליגט א רייכע וועלט געשפּרייט.

— פעלדער־האָבער, גערשטען־קאָרן
געלבע ציהען זיך ווייט אַוועק,
אַז דעם אויג איז שווער צו כאַפּען
זייער אָנהויב — זייער עק;

ס'זעהט זיך נאָר א ים פון הויכע
שלאַנקע שטרוי, מיט קעפּלעך פיל,
געלבע שאָקלען זיך ביים קלענסטן
ווינטעל, מיט א מורמלען שטיל,

זאַט ווי וואָלטען דאָס מתפלל
זיין צום בלאָהען הימעל־הויך
— א גערעטעניש צו שיקען
און א רעגענדעל ווען אויך.

און פון אויבען שיקט דער הימעל
זיי אראב א ווארמען בליק
דורך די זון, און אויך א ווינטעל,
וואס בעוועגט זיי הין און צריק

זוינגענדיג זיי, ווי די גועלען
אין א ים פון לויטער גאלד,
וואו איך וואלט מיט לוסט געווארפען
זיך, און באדען זיך געוואלט.

נאר צום שטארקסטען ליעב איך אט די
פעלדער, ווען ס'האט דורכגעבריהט
זיי די זון שוין, ביז צום ווארצעל,
ווען עס קומט די צייט פון שניט!

ווען פארטאג ביים זונען־אויפגאנג
קומען זיך די פויערן אן
מיט די קאסעס אויף די שולטער
און מיט שטרוי־הוט אנגעטהון, —

כאר די זון זיך צו בעשיצען,
ס'זאל נישט ברענען ווי דעם קאץ
און דעם ארבייטס טאג, ווען שניידען
דארף מען פון דעם פעלד אראב.

און עס הויבט זיך אן א'נ'ארבייט
מיט געשמאק, עס געהט א גאנג!
ס'זעהט זיך נאר א הענד־בעוועגונג,
ס'הערט זיך נאר א בערפען קלאנג.

וואָס צוגיסט זיך דורך די פעלדער,
וואו מען זעהט קיין רינד, קיין שאָף,
אויסער הויכע שלאַנקע תבואה,
וועלכע ס'וועקט דער קלאַנג פון שלאָף.

און איך קוק מיר דורך מיין פענסטער
אויף ד' אַרבייט אין דעם פעלד,
און עס וואַקסט מיין פערגעניגען
און מיין זעלע דעמאָלט קוועלט.

אָט דאָס שעהנע לאַנדשאַפט דעמאָלט,
דאָס בעגליקט—דערפרעהט מיין האַרץ,
אויסגעמישט מיט אַ נאַיוועץ,
נעבעם קינדערישען שמערץ,

וואָס ס'פערשאַפען מיר די קאָסעס
וועלכע בליצען לינקס און רעכטס,
אונטער וועלכע ס'פאַלען גאַנצע
סנאָפעס, מיט אַ שטילען קרעכץ,

חי זיי וואָלטען זיך געבעטען
מען זאָל לאָזען זיי נאָך שטעהן,
—פון די זון נאָך צו געניסען
און די בלאָהע הימלען זעהן...

יעדער, יעדער שניט פון פויער
מיט דעם מעסער, הין און צריק,
שנייד זיך איין ביי מיר אין האַרצען
און ער רייסט דאָרט אויס א שטיק.

און אַ קרעכץ אויף אזא שטילען,
ווי בײ יעדע שטומע זאַנג,
ווען איך וויל מיך אויף איהר װאַרפען,
קושען פאַר רחמנות לאַנג!

עפּעס לאָזען ווי מיר איבער
מיט דעם קרעכץ אַ טיפען באַנג,
וועלכער נאָגט מיך גאַנצע טעג דאַן
ביז צום זונען אונטערגאַנג.

און עס הויבט זיך אָן אַ פרישע
ארבײט נאָך מיט מעהר היץ,
ס׳קומען אָן זיך דאַן די פרויען,
קליידלעך—דינע, בלוזקעס—סיץ.

און מיט ווייס־קאָליערטע טיכלעך
אומגענומען אויף די קעפּ,
וואו בײ פיעל פון ווי רייסט דורך זיך
דורך די טיכלעך לאַנגע צעפּ

פון נאָך יונגע, שעהנע מיידלעך,
וועלכע ס׳האָט שוין אָבגעבּרענט
זײ די זון, די שעהנע באַקען,
—אויך די גאָלע פיס און הענד.

ס׳וענען אַלע דאַן צוזאַמען
גרויסע—קליינע, שעהן און מיאוס,
וואו זײ נעמען זיך געשמאַק באַלד
צו דער אַרבײט צוקער־זיס

ס׳הויבט זיך אָן פון זיי אַ בייגען,
ביקען אויף די קני, ביז דר׳ערד,
וואו זיי ליגען לאַנגע רייהען
גאָלד׳נע זאַנגען, און עס ווערט

פלייסיג פון דער ערד געקליבען
דורך די פלינקע פרויען־הענד,
און זיי ליגען גאָר קיין אַבט נישט
אויף די זון, וואָס באַקט און ברענט,

נאָר מיט פרייד צונויפגעבונדען
ווערען בונטען פול ביי זיי,
און עס קומט אויך אַ געוועט—אויף
איין בונט, ווער, ס׳וועט בינדען צוויי!

און עס הערט זיך אַ געלעכטער,
וואָס צו־טראָגט זיך ווייט אָהן ענד,
און עס וואַקסען שנעל די „סטויגעס“
הינטער פלינקע פרויען־הענד.

ביז פערמאַטערטע, פערשוויצטע
ליגען זיי זיך אויס אויף דר׳ערד,
ווער עס קוקט זיך גלאַט אין הימעל,
ווער אויך איינגעדרימעלט ווערט

פון דעם פרישען שניט און ריח,
וועלכער טראָגט זיך פון דעם פעלד,
גיסענדיג זיך אויב׳עט דורך מיין
אָפען פענסטערעל, אין צעלט,

וועלכעס ווערט דאַן אָנגעשטעלט, ווי
מיט אַ שטילע רוהיגקייט
און די זון, זי זעצט אויף דר׳ערד זיך
נידעריג אויף מערב-וויט,

טיף דער האָריזאָנט אין מערב
רויטעלט איצט זיך, ווי אַ קינד
אויף די בעקלעך נאָך אַ מידקייט —
שלאָפען געהט די זון אַצינד

און זי שיקט אַראָב די פעלדער,
מיד, אַ האַלב-פערמאַכטען בליק,
און עס פיהרען מעגער, פרויען
מיט געזאַנג פון פעלד זיך צריק.

ס׳בלייבען נאָר די גרויסע הופענס,
סטויגעס האָבער, גערשטען שטעהן,
וואו אויף זיי׳רע קעפ דעם לעצטען
זונען-גלאַנץ נור קאָן מען זעהן.

ווייטער זעהען אוים די פעלדער
לער און שטיל, ווי נאָך אַ שלאַכט,
וואו דעם אומעט צו פערדעקען
לאָזט אַראָב זיך שטיל די נאַכט.

זי צושפרייט דאַן איהרע פליגלען
פון דעם הימעל, ביז אויף דר׳ערד,
וואו די פרעהליכקייט פון גאַנצען
טאָג אין זיי פערזונקען ווערט...

ביז פֿאַרטאָג שוין — עס דערטראָגט זיך
קוים דער ערשטער קרעה פֿון האָן,
העלכער רופֿט צוריק אין די פֿעלדער,
זאָגענדיג: „דער טאָג קומט אָן“.

און עס חזר'ט זיך דאַן איבער
ס'זעלבע, וואָס אין ערשטען טאָג;
ס'הויבט זיך אָן מיט שניידען, בינדען,
ביז מען פֿיהרט פֿון פֿעלד אַראָב;

ביז עס געהט די צייט אַריבער,
ס'ענדיגט זיך די אַרבייט באַלד,
און די זון, זי ווערט שוין מידער,
— גיסט די שטראַהלען איהרע קאַלט.

און די פֿעלדער, וואו עס קומט יעצט
נאָך די לעצטע אַרבייט פֿאָר;
ס'ווערט דער לעצטער שניט פֿון היי אויך
אָבגעפֿיהרט אין שייער גאָר,

בלייבען ליגען זיי אַצינדער,
עפּעס ווי פֿערוויסט און לער,
און ווען כ'קוק אַרוים צו זיי דאַן,
ווערט מיר אויף דעם הארצען שווער

פֿון מיין בענקשאַפֿט נאָך די זאַנגען,
נאָך דעם שאַרפֿען סערפּען־קלאַנג,
נאָך די אַרבייטס־מענער, פֿרויען
און נאָך זייער פֿעלד־געזאַנג.

וועלכעס איז פון לאַנג פֿערשטומט שוין
און איז מיט זיין צייט אַוועק.
ס׳פעלד געבליבען איז אויף ווייטער
שטעהן ווי אין אַ טיפֿען העק...

צ׳ווישען ליידיג־געלע פעלדער,
וואו דער הערבסט־ווינד בלאָנדזשעט אום
דאָרטען שטעהט מיין שטיבעל איצטער
ווי אַ פֿעריתומט קינד און שטום!

1919 יאָהר.

מ. י. לערמאנטאָוו.

חאַדזשי־אַבּרעק.

פריש: שלמה שיינבערג.

זעהר גרויס און רייך איז דער אַאול*)
דזשעמאַט: ער צאָהלט קיין טשינזש נישט קיינעם:
זיין וואַנד—דאָס איז דער האַנד־קינזשאַל,
און זיין מעטשעט—אין שלאַכט־פעלד איינעם.
פריי—זיינע זיהן און רייך אין זיג,
פערהאַרטעוועט אין פלאַם פון קריג
עס קלינגען זיירע טהאַטען גרויסע
אין גאַנץ קאַווקאַז און איבעראַל:
ס'האָט נאָך קיין רוסיש האַרץ נישט קיינמאָל
געמיטען זייער שאַרפע פייל...

פון הימעל ברענט אַ טאָג אַ הייסער,
און פון די פעלזען שטייגט אַ ווייסער
נעפעל אויף; אַן'אָדלער—קליין
זיך שהאַרצט און טוקט אין וואָלקען איין;
די טאָלען דרימלען שטיל זיך צו,
און אין אַאול הערשט טיפע רוה.
ס'איז פוסט אַרום. עס שלאָפען גראָזען,
און אונטער'ן באַרג, וואו ווינדשלעך בלאָזען,
וואו ס'שלאָגט אַ קוואַל פון פעלז אַב ווייט,
אַן'איממערקזאַם, שטיל רעדעל שטעהט.

---

*) א דאָרף אין קאַווקאַז.

פון וואָס פיהרט אונטערהאַנדלונגען דאָ
דער ראַט פון העלדען־יונגען לאַנג?
צי ווילען זיי אויפ׳ס ניי זיך לאָזען
ווייט אין די בערג אויף נייעם פאַנג?...
צי וואַרטען זיי נישט אָב די רוסען,
וואָס קעהרען אָפט בלוט־דורשטיג צריק?
ניין—בלויז פערדרוס נאָר און רחמנות
זיך לויכט אין יעדענס שטילען בליק.
בעדעקט מיט פרעמדע, אַלטע קליידער
זיצט אַ לעזגיגען *) קראַנק שוין ליידער,
דאָ אויף אַ שטיין צווישען זיי—
און קוקט מיט בלאַנקענדיגע אויגען
אַרום זיך טרויריג, איינגעבויגען,
און ס׳גיסט זיין וואָרט זיך פול מיט וויה..
עס הערען אַלע אויס דעם אַלטענס
ערצעהלונג שטיל; ער רעדט פערבענקט:
„דריי צאַרמע טעכטער און דריי זיהן האָט
אויף ד׳אַלטע יאָהר מיר גאָט געשענקט;
נאָר ס׳האָבען זיך צעבריזט די שטורמען,
דעם בוים די צווייגען אָבגעבראָכען,
און כ׳שטעה אַצינד פאַר אייך אַליין—
אַ הוילער שטאַם, אין טאָל אַ שטיין...
וויה, וויה, כ׳בין אַלט! און ווייס פון וויהען
איז שוין מיין קאָפ, ווי אָט די שנייען
דאָ אויפ׳ן העכסטען שפיץ פון באַרג,
דאָך פליסט מיין בלוט גענוג נאָך שטאַרק!...
אַהער, איהר רייטער פון דזשעמאַט!
וויזט אייער העלדישקייט אַצינד!
ווער קאָן פון אייך פירשט ביי־בולאַט?
ווער וועט מיר אומקעהרען מיין קינד?
געפאַנגען—זענען מיר פאַרפאַלען
די שוועסטער איהרע; טויט געפאַלען
ווייט זענען אין דער פרעמד צוויי ברידער,
נאָך זיי דער יונגסטער, שענסטער ווידער
איז שטיל געשטאָרבען פאַר מיין בליק,

*) לעזגינצעס—אַ קאַווקאַזער שבט.

בעלעכערט פון אַ בלאַנקען שטיק.
ער האָט געגאָסס'ט מיט אַ שמייכעל!
אַ פרוי האָט פון גן־עדן־היכל
געוויס געפּאַכט איהם פאַר זיין ענד
מיט רייכען בלום־קראַנץ אין די הענד...
און אָט בין איך אַוועק אין וויסטע
דאַן מיט מיין לעצטער טאָכטער שוין,
זי ווי אַ הייליגקייט געהיטען,
זי איז געווען מיין אַלץ, מיין קרוין!
ב'האָב מיטגענומען בלויז נאָר זי
מיט מיר, מיין טרייע ביקס דערצו,
און האָב מיך אין אַ הייל בעזעצט
פון ליבען היימאַט'ס־שטיבעל ווייט;
כ'האָב גיך צו נויט זיך צוגעוואוינט,
צו פרייהייט לאַנג שוין צוגעגרייט...
נאָר ס'האָט די שלעכטע שעה געשלאָגען—
און ווייט מיין פייגעלע פערטראָגען!...
עס איז אַ טויבע נאַכט געוועזען.
איך שלאָף... אין שטילקייט אָהן אַ שיעור
זיצט, פאָכענדיג מיט גרינעם צווייגעל,
מיין יונגער מלאך איבער מיר.
און פּלוצלונג, כ'כאַפּ מיך אויף: אַ טעפּטעדן...
אַ שטיל געשריי... אַ פערדס־פיס־דעפּטשען...
איך לויף און זעה: דאָרט אונטער'ן באַרג
זיך טראָגט אַ רייטער פלינק און שטאַרק,
די האַלטענדיג אין ד'אָרעמס, גיך,
איך האָב זיי נאָכגעשיקט מיין פלוך...
פאַרוואָס, אָ, האָט מיין יעגער זיי,
דער צווייטער, נישט דערייאָגט—מיין בליי!...
פון דעמאָלט אָן אויף באַרג און טאָלען,
ווי אַ צעדריקטע, בייזע שלאַנג
איך שלעפּ מיך, פאַר מיין שאַנד צו קראַנק,
און אַלט, אונז שוואַך שוין אָפּצוצאָהלען...
און ווייס קיין רוה נישט, אויסער פּלאָג
פון יענעם פייניגדיגען טאָג...
אָהער, איהר רייטער פון דזשעמאַט!
ווייזט אייער העלדישקייט אַצינד!

ווער קאָן פון אייך פירשט ביי־בולאַט?
ווער ווײַט צריק ברענגען מיר מיין קינד?"
„איך!" זאָגט אַ העלד מיט שוואַרצען בליק,
זיך כאַפּענדיג ביים בלאַנקען שטיק,
און אין פערוואונדערונג, ווי שטום,
צערוקט דאָס רעדעל זיך אַרום...

„איך קאָן דעם פירשט! האָב זיך בעשלאָסען!..."
צוויי נעכט איך וואַרט דאָ אונגעשטערט:
חאַדזשי, דער דרייסטער, האָט נאָך קיינמאָל
אומזיסט געזעצט זיך אויפ'ן פערד.
נאָר אויב כ'וועל צום טערמין נישט קומען,
מיין צוזאָג דאַן פערגעס, נישט פרעג!
און פאַר מיין זעעלע בעט דעם נביא,
זיך לאָזענדיג צוריק אין וועג."

דער הימעל גליהט אין מאָרגען־רויטקייט.
דאָרט פון די נעפּלען ביסלעכווייז,
דערהויבען הויך די גראַניט־ריזען
די שטאָלצע קעפּ, בעקרוינט מיט אייז.
אין הייל וועקט־אויף זיך פון די גראָזען
אַ וואָלקען, שטייגט־אויף אָנגעבלאָזען
ווי'אַ ראָזער זעגעל פון דער ערד.
מיט מאָרגען שמעקט. אין טאָל דאָרט ווייטער,
באַרג־אָב רייט אַ טשערקעסען־רייטער
פּאַמעליך אויף זיין ווילדען פערד.
ס'האָט נאָך די פוילע זון נישט, בליקענד,
פון טוי די בערגלעך אָבגעטריקענט.
אַ ווילדער ווין־גאָרטען געבויגען
בליהט פון די פעלזען הויך אַראָב,
און שיט ביי׳זאַמען פערד און רייטער
גאַנץ אָפט מיט זילבער־רעגען אָב.
די לייטשען פריי, פויל נאָכגעלאָזט,
זיך פאָכט ער מיט דעם בייטשעל גרינג
און זינגט זיך אָפט אַ לידעל אויף
פון אַלטע צייטען האַרציג יונג.
און ס'ווערט דאָס לידעל ערגעץ־ווייט

פון עכאַ אומעטיג בעגלייט.

ס׳איז דאָ אַנ׳אָרט—עס דרעהט זיך אָב דאָרט
דער וועג אַלץ קרומליכער אַרויף,
דאָרט וואו די שענע צייהן־גראַניטען
זיך שליסען אין אַ קרוין צונויף.
פון דאָרטען וועט ער שוין דערזעהן
פאַר זיך דעם רוהיגען אַאול,
דעם שטויב פון סטאַדעס אויפגעהויבען,
דאָס ערשטע אויפוואַכען פון טאָל;
און אויף אַ באַרג־אָב, אַ געדרעהטען,
ט׳זיך ביי־בולאַט׳ס־הויז באַלד אָנדייטען,
און ווי אַנ׳אָדלער האַלטען וואַך
זיין שאַרפער בליק וועט יענעם דאַך...
אין קיהלען שאָטען פאַר די שוועל
זיט אַ לעזגינקע—יונג און שען,
עס ציהט פאַר איהר אַ וועג, נאָר זי
קוקט אין דער ווייטקייט פול מיט פיין
זאָג, וועמען וואַרטסטו, מזרח־שטערען,
פול צערטליכקייט אַזוי פערטראַכט?
צי דאַרף אַ פריינד אַ ווייטער קומען?
צי גאָר אַ ברודער פון אַ שלאַכט?
ערמידעט פון די מיטאָג־שטראַלען,
איז גרייט דיין קעפּעלע צו פאַלען
אַראָב שוין אויף דער הויכער ברוסט;
די האַנד האָט זיך אַ גליטש געגעבען
לענג־אויס די קניה; אַ זיסע לוסט
האָט פריי געמאַכט פון קלייד־געוועבען
דיין אַקסעל; פייכט דיין קלאָרען בליק
בעפּערלט אַזוי מילד און גוט;
עס שפּילט אין דיינע באַקען העל
דער פלאַם פון הייסען דרום־בלוט;
עס גאַרען ליבעס־קושען דיינע
הייס־צויבערדיגע ליפּען פיינע;
פון אַ פערלאַנג אַרומגענומען
איצט גאַרסטו „וואָס״ אַרומצונעמען,
און מיט אַ לייכטען ציטער גלוסטען

פון קלייד בעפרייען זיך די בּרוסטען,
אָ, וואו ביסטו מיין האַרץ-געליבטער !..״
נאָר אָט דערטראָגט זיך שוין פון ווייט
אַ טאָפּטשען, ס׳הייבּט זיך אויף אַ שטויבען—
זי שעפּטשעט: „כ׳וואַרט, מיין פירשט, דיך גרייט !״
לייכט ברענגט די האָפנונג טרייסט און רוה,
לייכט נאַרט דאָס אויג אונז אָהן אַ צאָהל:
דער רייזענדער רייט נאָהנט שוין צו...
ווייה, ווייה! זי קוקט אומזיסט מיט מיה,
ר׳איז פרעמד, זי זעהט איהם ס׳ערשטע מאָל.
דאָס זוכט אַ וואַנדערער, פערשפּעטיגט
אין פעלד, אַ הויז גאַסטפריינדליך־ברייט;
עס פּאַרוועט זיך זיין פערד, דאָס מידע,
און ר׳איז דערפון שוין שפּרינגען גרייט...
נו, שפּרינג אַראָב־זשע, רייטער !.. וואָס ?...
דו שרעקסט ? — עס וואַרט דיך פון דעם בעכטען.
ער קוקט... אַ שטילער זיפץ זיך רייסט
פון מויל זיין שטרענג־צונויפגעפרעסטען,
ווי ס׳פּאַלט, פון יונגער צווייג געפליקט,
אַ בלאַט פון זומער־שטורם צעדריקט:

„וואָס זוימסטו, וועגסמאַן, פאַר די שוועל ?
אָ, שפּרינג פון פערד, נישט קלעהר אָהן ציל !
אַ צופאַל־גאַסט — ז׳אַ גאָטס־געשאַנק:
קומ׳ס און האָניג האָב איך פיל:
ביסט אָרעם, זעה איך — איך בין רייך:
בּעעהר־זשע ביי־בולאַט׳ס הויז גלייך !
און לאָז זיך צריק דו זאַט און גוט—
פערגעס אונז אין דיין תּפילה ניט !״

חאַדזשי־אַברעק:
בעשערמט, לעאילאַ, דיך אַללאַך !
דו האָסט מיט צערטליכקייט אַסך
דיין אונבעקאַנטען גאַסט בעשענקט;
פאַר דעם האָט ער אַ גרוס געברענגט
מיט זיך פון טרייען פאָטער דיר—

ער ליבט דיך אַלץ נאָך אָהן אַ שיעור !..

לעאילאַ.

פון פאָטער? ווי! פון פאָטער גריסטו...
געדענקט ער מיך נאָך אַלץ ביז היינט!
וואו וואוינט ער איצט?

חאַדזשי־אַברעק.

ער וואוינט, מיר שיינט,
וואו ר'האָט געוואוינט, נאָך אַלץ אין וויסטע.

לעאילאַ.

צי איז ער פרעהליך, ענטפער: וועבט
זיין לעבען גליקליך זיך?...

חאַדזשי־אַברעק.

ער לעבט!...
האָטש צייטענווייז פאַר קעלט און רעגען
איז אָבגעדעקט זיין קאָפּ, וואַ שטיין...
נאָר זי'ן?...

לעאילאַ.

איך—גליקליך בין!

חאַדזשי־אַברעק (שטיל).

ז'נאָך ערגער!

לעאילאַ.

וואָס זאָגסטו, האַ?

חאַדזשי־אַברעק.

אַך גאָרנישט, ניין!...

עס זיצט דער פרעמדער, פאַר איהם שטעהט
מיט וויין, און הירז דער טיש געגרייט
נאָך אונבעריהרט אַלץ ביז אַצינדערט.
אַ מאָדנער גאַסט. לעאילאַ'ן וואונדערט,
ווי ס'בלאַנזשען און בעוועגען זיך
די קנייטשען אויף זיין קרומען שטערען...

בעצייכֿענט האָט די האַנד פון שווערען
און צרות׳דיגען לעבען דיך!..
דאָך ווילענדיג איהם פרעהליך מאַכען,
לעאילאַ נעמט איהר פייקעל פלינק,
און פויקענדיג און זינגענדיג
איהם טאַנצט זי אַ לעזגינקע *) גרינג.
די אויגען, ווי די שטערען, גלאַנצען,
די ברוסטען ציטערען פון טאַנצען;
בעגייסטערט ווי אַ קינד און הייטער,
און לעבענס־לוסטיג דרעהט זי לאַנג
פאַר איהם זיך, ווי אַ זומער־פויגעל
אין ראָזען שיין פון זון־פאַרגאַנג.—
און פלוצלינג: אין די ווייסע הענד
שוין קלינגט דאָס פייקעל הויך אַרויף,
זי דרעהט עס איבער׳ן קאָפּ, זי הייבט
די שוואַרצע אויגען אויף איהם אויף...
די ליפּען שמייכלען שטומערהייט,
ווי ווילענדיג איהם ליבליך זאָגען:
„פערגעס מיין מידער גאַסט, דיין קלאָגען!
ס׳איז אַלץ אַ חלום: פרייד און לייד!“...

חאַדזשי־אַברעק.

גענוג, הער־אויף, לעאילאַ, טאַנצען!
פערגעס אַ וויל דיין פרייד־געזאַנג;
זאָג, האָט נאָך קיינמאָל דער געדאַנק
פון טויט דיך ניט בעהערשט אינגאַנצען,
און טיף צערודערט? ענטפער, זאָג!

לעאילאַ.

ניין! קאָן איך דען פון קבר דענקען?
כ׳האָב מיין גן־עדן דאָ אויף דר׳ערד.

חאַדזשי־אַברעק.

איין פראַגע נאָך: דו פלעגסט ניט בענקען
נאָך דיין געליבטען היימאַטס־קאַנט?

---

*) אַ לעזגינישער טאַנץ.

נאָך דאַגעסטאַנ׳ס *) טיף־קלאָרע הימלען?

ל ע א י ל אַ.

צו וואָס? עס איז מיר פרעהליכער
דאָ, וואו די בערג אין נעפּעל דרימלען.
ס׳איז איבעראַל די וועלט גאָט׳ס שען;
פון היימאַט ווייסט דאָס האַרץ נישט, ניין!
עס שרעקט זיך נישט פאַר גוואַלד: פון פלאָגען
יו׳אַ פויגעל וועט עס זיך פערטראָגען...
ס׳איז גליק פאַרהאַנען דאָרטען—ווייס!
נאָר, וואו מען ליבט און גלויבט אונז הייס!

חאַדזשי־אַברעק.

יאָ, ליבע!... אָבער ווייסט: בעשערט
אַ גליק אַ צווייטס איז אויף דער ערד
פאַר דעם, וואָס האָט שוין אַלץ בעגראָבען,
וואָס ער האָט ליב געקענט נאָר האָבען!...
דאָס גליק ז׳פאַר ליבע וואָהרער פיל,
עס וויל נאָר טרערען, בלוט... זיין ציל
ליגט אין פערברעכען; ס׳ברענגט נאָר דאַן
אַ טרייסט, אין יענעם אויגענבליק
דעם מענש, ווען ס׳שטאַרבט אַ צווייטעס גליק—
מיין פרייד און לייד איז נ׳דעם פאַרהאַן...
ס׳איז מיט אונז גאָר אונאָבגעשטעלט, **)
דאָ פייניגט עס, דאָ ברענגט עס רוה...
איך שווער: כ׳וואָלט אַ נקמה־שעה
נישט אויסגעטוישט אויף גאָר דער וועלט!...

ל ע א י ל אַ.

ביסט בלייך?

חאַדזשי־אַברעק:

הער־אויס, שוין לאַנג צוריק

*) געגענד אין קאַווקאַז
**) אונבעשטימט

האָב איך איין ברודער נאָך געהאַט:
בעשערט געוועזן — און ער געפאַלען
אי׳ פון אַ קויל דורך ביי־בולאַט.
געפאַל׳ן אָהן רוהם, נישט אין קיין שלאַכט,
וו׳אַ חיה בלינד אין וואַלד פעריאָגט.
נאָר האָט זיין ראַכע און זיין האַס
שוין שטאַרבענדיג מיר אָבגעזאָגט...
און כ׳האָב דעם מערדער אין דעם פאַל
געהאַט: און הויך שוין מיין קינזשאַל
געהויבען, דאָך בעטראַכט באַלד צריק:
זאָל מיר איין ראַכע־אויגענבליק
בעצאָהלען פאַר פיל יאָהר פון פיין,
פון צער, פון טרויער, לייד... אָ, ניין!...
ער ליבט געוויס דאָך עפּעס זעהר:
איך וועל זיין ליבעס־זאַך דערגעהן
און מיט מיין קלאַפּ דערשלאָגען שווער!...
ס׳איז ענדליך דאָך געשעהן. ס׳איז צייט!
די שעה דיך וואַרט, נאָך נעכטען גרייט.
זעה, ס׳לעשט זיך שוין דער מערב ווידער —
ס׳איז צייט! איך הער די שטים פון ברודער...
ווען כ׳האָב צום ערשטען מאָל פערבונדען
אַ שמוס היינט מיט דיין צאַרט געשטאַלט,
האָט זיך מיין זעעל פון בענקשאַפט באַלד,
ווי אַ גיהנום אָנגעצונדען.
נאָר דאָס געפיהל איז ווייט!.. גאָט ווייס!
אַללאַך! כ׳ערפיל מיין שבועה דרייסט!

אַ בלייכע, ווי דער שניי, האָט זי
אויף איהרע אָבגעשוואַכטע קניה
געוואָרפען זיך פאַר איהם פול ווייט.
געבעט, געוויין און קלאָגעריי
זיך האָבען פאַר איהם אויסגעגאָסען.
„אַך, דו ביסט שרעקליך מיט דיין בליק!
ניין, קוק אַזוי נישט! קעהר דיך אָב!
ווי קאַלטער סם אַהין און צריק
איך ריזעלט דורך דיין וואָרט... מיין גאָט!
צי מאַכסטו דיר פון מיר נאָר שפּאָט?

אַך, ענטפער! אומשולדיג געוויין
פאַר דיר דען קיין בעדייטונג האָט?
דערבאַרם דיך! זאָג מיר, ווי אין דייך
געבורטס־אָרט דאָרט מען בעט און וויינס?
צו־פריה איז מיר נאָך שטאַרבען היינט!..
אַך, שענק מיר, שענק מיין יוגענד־צייט!
האָסטו געוואוסט, וואָס הייסט דאָס פרייד?
האָסטו געבליהט ווען פראַכטפול, שען,
געליבט געוועז?—אָ, זיכער, ניין!"

חאַדזשי איז אַלץ פערוואָלקענט, שטום
געשטאַנען, נישט געקוקט זיך אום.

"איך זעה קיין מיטלייד אין דיין בליק,
קיין טרערען... אַך, ווי שרעקליך האַרט
דו ביסט!... אַך!.. גאָט!.. אָי! ווארט! אָי, וואַרט!
כאָטש נאָר איין שעה... איין אויגענבליק!"...

איינס, צוויי—האָט שנעל געבליצט די שווערד,
און ס׳קאָלערט *) זיך דער קאָפּ אויף דר׳ערד,
און מיט פערבלוטער האַנד דעם קאָפּ
דערהויבט ער, בויגענדיג זיך איין,
און ווישט די שאַרף פון שווערד אָב ריין
מיט דעם זיך־פלאָשענדיגען צאָפּ...
דערנאָך אין האָריג-שוואַרצען מאַנטעל,
איינהילענדיג דאָס טויט־געשטאַלט,
איז ער אַרויס און אויפ׳ן זאָטעל
אַרויף. זיין פערד געגומען באַלד
גאָר פלוצלונג פון אַ שרעק אַרום,
זיך שוימט און חראַפּעט אונטער איהם,
פון אַנגסט די גזשיווע אויפגעשטעלט;
עס בייסט די צוים, עס רוהט קיין ווייל,
עס הערט קיין לייטשען, קיין בעפעהל
און טראָגט זיך אין די בערג ווי אַ פייל...

דער מערב בלייכט. ס׳איז שפעט, שוין שפעט.

*) ס׳קויקעלט.

די פייכטע נאַכט איז שוין נישט ווייט.
פון די קאַווקאַזער שפיצען בערג,
ווי שלאַנגען קריכען אויסגעשפּרייט
די וואָלקען אימה׳דיג, אָהן מיהען
אין ענגע אָבגרונדען פערציהען
די שטעכעדיגע קוסטעס שפּעטער,
און וואַרפען פערעל אויף די בלעטער.
דאָם טייכעל גיסט זיך גראָה און מאָנטנע;
די שוים פון אונטער׳ן גראָז אַפער
שלאָגט, גלאַנצענדיג פון הייל דורך נעפעל,
ווי טויטע אויגען דאָ אַהער.
געשווינדער, רייזענדער, אַליין!
אין ברייטער בורקע דעק דיך איין,
די רעמעט-לייטשען נאָהנט פערציה,
פּאָך שטרענגער מיט דעם בייטשעל צו.
עס יאָגט פון אונטען נאָך קיין באַרג-גייסט,
קיין ווילדע חיה דיך נישט אָן,
נאָר אויב דו קאָנסט אַ תפילה זאָגען,
וואָלט נישט געשאַט דאָס איצט צו מדון...

„אָ שפּרינג, מיין פערד! פאַרוואָס נאָר קוקסטו
מיט שרעקעדיגען בליק פאַר זיך?
דאָס איז אַ שטיין, אַ קוואַל-געגלעטער...
דאָס שרעקט אַ שלאַנגען-שיפּ נאָר דיך...
אין שלאַכט האָב איך מיט גזשיווע דיינער
פון בלוט מיין שווערד געווישט אָב ריינער;
אין טויבער סטעפּ, אין שעה פון נויט,
האָסטו מיך אָפט בעשירמט פון טויט.
מיר וועלען רוהען אינדערהיים;
איך וועל מיט רוסיש זילבער געלד
נאָך מעהר דיין צוים בעהענגען שען,
און זיין וועסטו אין גרינעם פעלד...
שוין לאַנג האָסטו דיך אומגעביטען —
זאָג, ליבער פריינד, וואָס איז מיט דיר?
וואָס האָסט מיט שוים דו פריה בעדעקט זיך?
וואָס אָטעמסט שווער שוין אונטער מיר?
אָט ווייזט זיך באַלד דער מאָנד פון נעפעל,

פערזילבערט בוימער־שפּיצען בלייך;
דאָס פעלד, וואו ס׳שלאָפט נאָך שטום און פינסטער,
אונזער אַאול בעווייזט זיך גלייך.
אויפבלישטשען וועלען פונדערווייטענס
די פאַסטוך־פייערן אויף דער ערד,
און מיר דערהערען באַלד שוין נעהנטער
דאָס הירזשען פון די טאַבון־פערד;
זיי וועלען זיך צו דיר פערקלויבען..
נאָר כ׳וועל מיך בלויז נאָר אונטערהויבען,
און כראַפּענדיג פון טויטער שרעק,
צעטראָגען זיי זיך ווייט אַוועק;
זיי וועלען פיהלען פון דער ווייט,
צו וואָס מיר זענען צוגעברייט,
אַז קינדער ביידע: איך מיט דיר
פון בלינדען מזל זענען מיר!״..

די נאַכט הערשט אַלץ נאָך אונטער׳ן הימעל.
אַאול דזשעמאַט רוהט טיף אין דרימעל;
איין אַלטער שלאָפט נאָר נישט אַליין.
ווי אַ מצבה אויף אַ קבר
זיצט, נישט צו רירען מיט קיין אבר,
ביים וועג ער אויף אַ גרויען שטיין...
די אויגען זיינע ווייט געווענדט,
און טיפע בענגשאַפט אין זיי ברענט...

„ווער איז דער רייטער? זעהר געהיטען
רייט ער אַראָב פון קרומען באַרג;
זיין חבר מיט דער לאַנגער גזשיווע
אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ האָט שטאַרק.
אין בורקע איינגעוויקעלט וויכטיג,
דאָרט האַלט ער עפּעס זעהר פאָרזיכטיג,
און היט עס, ווי זיין אויגען־ליכט.״
און ס׳טראַכט דער אַלטער, איינגעבויגען:
„אַ גרויס געשאַנק פון מיינעטוועגען,
פון ליבער טאָכטער, אומגעריכט!״...

דער רייטער איז שוין נאָהנט, אַט האָט ער

זיין פערד געגעבען אַ פערהאַלט,
און מיט אַ האַנד אַ ציטערדיגער
צענעמט ער שטיל זיין בורקע באַלד;
און ס'פאַלט די בלוטיגע מתנה
גאַנץ שטיל פון פערד אין גראָז אַראָב.
אומגליקליכער! אָ, גאָט געראָכטער!
וואָס זעהט ער! זיין לעאילאַ'ס קאָפּ!
און אין משוגע'נער ענטציקונג,
האָט ער איהם צו די ליפּען צו
געדריקט, ווי געבענדיג זיך מיט
איהם איבערגע'ן זיין לעצטע דריקונג.
זיין לעבען גאַנץ, אין צער פערפלאָסען,
האָט ער אין איין קוש אויסגעגאָסען.
גענוג, אָ, האָבען פיין און מענשען
זיין האַרץ פערשאַפט נאָר וואונד נאָך וואונד!
און ווי אַ לאַנג-פערפוילטער פאָדעם
האָט עס צעריסען זיך אַצינד,
און זיין געקנייטשטען שטערען־קאַלט
בעדעקט אַ טויטע בלייכקייט באַלד.
זיין זעעלע האָט זיך אויפגעבונדען
אַזוי גאָר שנעל, אַז דער געדאַנק,
וואָס האָט בעגלייט איהם לעבענס־לאַנג,
האָט נישט בעוויזען צו פערשווינדען
אַזוי גאָר פלוצלונג אומגעריכט
מיט איהר צוזאַמען פון געזיכט.

פערזונקען אין אַ פינסטער שווייגען,
האָט האַדזשי איהם זיך נישט געוואונדערט.
אַ בליק אויף פערד און שווערד געגעבען,
און אין די בערג אַוועק אַצינדערט.

עס איז אַ יאָהר פאַרביי. עס האָבען
דאַן רייזענדער, פערשטויבטע שטאַרק,
צוויי קערפּער אין אַ טאָל געפונען,
און זיי בעהאַלטען אויפ'ן באַרג.
פערבלוטיגט זענען זיי געוועזען,
און ס'איז געווען אַראָבצולעזען

בּאָר האַס פון זייער שטערען. פעסט
אויף דר'ערד פערשטיינט, צונויפגעפרעסט
געלעגען זענען זיי, ווי פריינד,
און אפשר מערדער, אפשר פיינד..
עס האָט די רייזענדער געדאַכֿטען,
אַז ס'האָבּען זיך געבּיטען גיך
די פּנים'ער בּיי זיי; אַ פלוך
האָט פון די ליפּען זיי געלויכֿטען...
ס'איז רייך געוועזען זייער קליידונג;
בּאַשליק אויף היטלען—ניי אַלץ בּלענדט;
ס'איז איינער בּיי־בּולאַט געוועזען,
דעם צווייטען האָט מען נישט דערקענט.

פּאָליטישע איבערזיכט,
נעאָראָמאַנטיזם א. אַנ.

אהרן איינהאָרן.

אהרן איינהאָרן.

אונזער פּאָליטיש לעבען.

(איבערזיכט)

I

אונזער איצטיגע כלומר׳שטע בירגערליכע „גלייכבערעכטיגונג“ אין פּוילען איז געבוירען אַלס אַ קינד פון צופאַל. און, ווי אַ קינד פון צופאַל, איז זי פערוואָהרלאָזט און עלענד געבליבען ביז צום היינטיגען טאָג.

די יודישע לאַגע אין פּוילען איז ביז צום מאָמענט פון דער אָקופּאַציע געווען אַן׳אונערטרעגליך־טרויריגע. דער ים פון גיפט און גאַל, וועלכער האָט שוין גענוג געברויזט געגען אונז אין פּוילען בעת דער באָיקאָט־אַגיטאַציע און בעת׳ן ביילים־פּראָצעס, איז באַלד נאָכ׳ן מלחמה־אויסברוך אַזוי ווי אַרויס פון זיינע ברעגעס. דער אויפרוף פון ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש האָט פונאַנדערגעבונדען אַלע „פּאַטריאָטישע“ געפיהלען פון אונזערע שכנים און עס איז אַוועק אַ סדרה פון די אונגעהערטסטע בילבולים און גרויזאַמסטע אַכזריות׳ן. די יודישע בעפעלקערונג, געיאָגט און געפּלאָגט דורך דער רוסישער מיליטערישער מאַכט מיט פּלוצלינגע מאַסען־גרושים און אַלערליי אַנדערע עינויים, האָט נישט נאָר נישט געפונען קיין שטיצע און שוץ ביי דער שכנות׳דיגער בעפעלקערונג, נאָר, פערקעהרט, אומעדום האָט זי בעגעגענט יענעם סאַטירען־געלעכטער איבער׳ן פרעמדען בראָך, וואָס פערדאָפּעלט און פערצעהנפאַכט נאָך די יסורים. די דאָזיגע בעציהונג פון אַרום וועט אפשר זיין איינס פון די אינטערעסאַנטסטע קאַפּיטלעך אין אונזער מערטירער־געשיכטע פון די לעצטע עטליכע יאָר. צום גליק אָבער האָט זי לאַנג נישט געדויערט.

דער דייטשער אַריינמאַרש אין וואַרשאַ האָט געמוזט מאַכען אַ סוף צו דעם אַלעם. ער האָט עס אָבער געקאָנט מאַכען נאָר פאָרמעל. די העצע אין גרויסען מאָסשטאַב האָט אויפגעהערט, אָבער איהר פסיכאָלאָגישער באָדען איז געבליבען, און אויף דעם דאָזיגען באָדען האָבען אויך נאָך דער אָקופּאַציע, דערהויפּט אין דער ערשטער צייט, זיך אָבגעשפּילט גענוג זאַכען, וואָס האָבען געשטאָכען און בעליידיגט די יודישע בעפעלקערונג. די מיליציע האָט אָנגעהויבען איהר בירגערליכע טעטיגקייט מיט שמייסען יודען אין די צירקלען און שמייסען פאַר גאָרנישט. ביי די „לאַזיענקעס“ האָבען שילער און סתם זיך געלייט ווייטער, לויט דער אַלטער טראַדיציע, געאַרבייט מיט גומעס אויף די רוקענס פון יענע יודען, וועלכע האָבען געוואָלט שבת אַהין אַריינ־

קומען כאַפּען אַביסעל פרישע לופט. אין דעם בירגער־קאָמיטעט, וועלכער האָט
געהאַט צו דערפילען אַזעלכע וויכטיגע פונקציעס פאַר דע גאַנצער בעפעלקע־
רונג, האָבען יודען קיין פאָרשטעהער נישט געהאַט. אין דער בירגערליכער
מיליציע האָבען יודען נישט געהאַט קיין שום השפּעה, הגם די צאָהל פון
די פרייוויליגע יודישע מיליציאַנטען איז געווען זעהר אַ בעדייטענדע; מען
האָט אונז „מפצה געווען" בלויז מיט אַ פּאָר געהילפס־קאָמיסאַרען, וועלכע האָ־
בען, איבריגענס, אפילו אין זייערע צירקלען נישט געהאַט גענוג אויטאָריטעט
כדי צו איבעראַנדערשען די בעציהונג צו יודען. צווישען די פיל מאַגיסטראַט־
בעאַמטע איז עד היום כמעט קיין זכר פון יודען נישטאָ. די בעציהונג פון דער
פרעסע צו אונז האָט זיך נישט נאָר נישט פערבעסערט, נאָר, פערקעהרט, פיל
„אָנשטענדיגע" צייטונגען האָבען אָנגענומען אַן אַנטיסעמיטיש־העצערישע ריכטונג.
און אין אַן אַטמאָספערע פון אַזויפיל גיפט און האַס פון אַרום זענען מיר
אַרויסגעטרעטען צום ערשטען מאָל אויף דער אַרענע פון עפענטליך־פּאָליטישען
לעבען, בכדי צו קעמפען נישט נאָר פאַר אונזערע בירגערליכע רעכט, נאָר אויך
פאַר אונזערע רעכט אַלס יודען, אַלס אַ נאַציע, וואָס וויל אָבהיטען איהר איי־
גענאַרטיגקייט. אָט אין דעם דאָזיגען געצוואונגענעם דואַליזם ליעגט דער שליי־
סעל צו דער גאַנצער קאָניונקטור פון דעם יודישען פּאָליטיש־געזעלשאַפטליכען
לעבען אין פוילען, פון אַלע זיינע קאַפּריזען און וועהענישען.

דער טראַגיזם פון דער יודישער לאַגע אין פוילען בעשטעהט דערין,
וואָס אונזער פּאָליטיש בעוואוסטזיין האָט אין אַן אונגעהויערער פּראָפּאָרציע אַרי־
בערגעיאָגט אונזערע פּאָליטישע מעגליכקייטען. די נאַציאָנאַלע לעבענס־פּאָרמען
זענען פאַר אונז אינערליך געוואָרען אַ ברענענדע נויטווענדיגקייט, נאָך איידער
מיר האָבען דערגרייכט די עלעמענטאַרע לעבענס-בעדינגונגען פון פול־בערעכ־
טיגטע בירגער. דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין וואַקסט אין דער יודישער גאַס,
אָבער נישט אין אַ קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט געפינט עס דערווייל זיין
אויסדרוק, נאָר אין אַ קאַמף פאַר דעם, אַז מען זאָל יודען אַריינלאָזען אין די
שטאָטישע גערטנער. די דאָזיגע קרענקליכע ערשיינונג, די דאָזיגע בולט'ע
סתירה צווישען אונזערע שטרעבונגען און מעגליכקייטען, לעגט אַרויף איהר
שטעמפעל נישט נאָר אויף אונזער פּאַקטישע לאַגע אין לאַנד, נאָר אפילו
אויף אונזערע אינערליך אידישע פערהעלטעניסען. אַ בעוואוסטזיין וואָס האָט
נישט די מעגליכקייט פונאַנדערצושפּרייטען זיינע פליגלען און קאָן נישט גע־
פלעגט ווערען דורך וועלכע עס איז ממשות'דיגע מעשים אויף דעם געגעבע־
נעם געביט—אַזאַ בעוואוסטזיין מוז פערוואַנדעלט ווערען אין אַן אידעאָלאָגיע
וואָס שעפּט איהר יניקה נישט פון לעבען, נאָר פון אַבסטראַקטע איבערלע־
גונגען, אָנשויאונגען און טעאָריעס. און אַזוי איז עס ביי אונז. נישט געפי־
נענדיג קיין געהעריגען אויסדרוק אין אַ קאַמף כלפי־חוץ, אין וואָס ער האָט
אייגענטליך בעדאַרפט געפינען זיין אָנווענדונג, האָט אונזער נאַציאָנאַלער

דראַנג געמוזט זיך איינשרומפּען אין די ד׳ אמות פון אונזער וועלטעל. אָנשטאָט זיך אויך צו פערברייטערן האָט ער גענומען בלויז זיך „פּערטיפּען“, קלאַסיפיצירענדיג זיך אויף פערשידענע ריכטונגען. דער רעזולטאַט פון דעם אַלעם איז דער, וואָס אַז מען רעדט איצט וועגען אַ יודיש פּאָליטיש לעבען אַסאָציאירט זיך עס ביי אונז, נישט ווילענדיג, כמעט בלויז מיט אַ נ׳אינעריכען פּאַרטייען־קאַמף אין די ווענד פונ׳ם יודענטום: און וועגען דעם דאָזיגען אינערליכען קאַמף ווילען מיר דאָ רעדען.

II

וועלכע כוחות ווירקען איצט אינ׳ם יודישען פּאָליטיש־געזעלשאַפטליכען לעבען?

קודם־כל וואַרפט זיך אין די אויגען אַ כמעט אונערוואַרטעטער פאַקט: די אַסימילאַציע איז עפּעס ווי אָבהענדיג געוואָרען. זי איז אַזוי ווי אַריינגעטריבען געוואָרען אין אַ פינסטערן ווינקעל, פון וואַנען זי האָט שוין קיין מוט נישט אַרויסצוגעהן און ווייזען זיך אויף גאָטס וועלט. עס וואָלט געווען פריהצייטיג צו פייערן דעם זיג איבער איהר. זי איז נאָך גענוג שטאַרק, וואָרן פאַקטיש בעל־הבית׳עוועט זי נאָך אין אונזערע וויכטיגסטע אינסטיטוציעס און נישט ווייניג ענערגיע וועט נאָך מוזען אָנגעווענדט ווערען, איידער מען וועט פון איהרע הענד די ממשלה אַרויסרייסען. אָבער אידעאיש, אַלס געזעלשאַפטליכע שטרעמונג און אויפפאַסונג, איז זי שוין ענדגילטיג בעזיגט. זי גיט זיך, קענטיג, אַליין אָב אַ חשבון, אַז איהר ליד איז שוין אָבגעזונגען: אין דעם גאַנצען געטומעל, וואָס בעגלייט דאָס ענטשטעהן פון אונזער פּאָליטיש לעבען, איז די שטים פון דער אַסימילאַציע נישט צו הערען. אויף וויפיל זי לעבט און ווירקט נאָך יאָ, טהוט זי עס נאָר פון הינטער׳ן פלויט, אויף די ענגע בעראַטונגען אין די קאָמפאָרטאבלע סאַלאָנען פון די נאָטאַבלען און אייגערס. פאַר׳ן פאָלק האַגט זי שוין נישט זיך צו בעווייזען, אויף די שטורמישע מיטינגען פאַר די גמינע־וואַהלען זעהט מען אפילו איהר שאָטען נישט. און דאָס איז גאַנץ כאַראַקטעריסטיש. די פוילישע אַסימילאַציע האָט זיך פון אַלע אַנדערע יודישע אַסימילאַציעס אויסגעצייכענט נישט נאָר מיט איהר טיפער קנעכטשאַפט צו אַלץ, וואָס טראָגט אויף זיך דעם שטעמפּעל פון פריץ, נאָר גלייכצייטיג אויך מיט אַ געוויסען אינערליכען אידעאַליזם, וואָס האָט זי אין אַ געוויסער מאָס סימפּאַטיש געמאַכט. זי איז אַ קינד פון יענער ראָמאַנטישער עפּאָכע, ווען פוילען האָט דעם בעגריף פון איהר אייגענער פרייהייט פערבונדען מיט׳ן בעגריף פון אַ שענערער, בעסערער מענשהייט. די יודישע אַסימילאַציע אין פוילען האָט שוין געהאַט

איהרע אויפריכטיגע פרוימער און בעגייסטערטע העלדען. זי איז יעד
דענפאַלס נישט אַזויפיל געווען אַ פראָדוקט פון גשמיות׳דיגער פער-
אינטערעסירטקייט—וועניגסטענס פון אויבען־אויף קוקענדיג—ווי די יודישע
אַסימילאַציע אין אַנדערע לענדער, וואָרן דאָ איז זי דאָך געווען נישט קיין
מלוכה׳שע, נאָר אַן אויסשליסליך־געזעלשאַפטליכע, וועלכע ווערט בעוועגט מעהר
דורך סאָציאַלע פאַקטאָרען און אינערליכע איבערלעבונגען, איידער דורך דעם
ענג־פערשטאַנענעם אינטערעס פון דער שעה. ווען דער פוילישער אַסימילאַטאָר
פלעגט מיט פיעטעט רעדען וועגען די פוילישע אידעאַלען, פלעגט ער ביי
אונז דערוועקען אַסך מעהר צוטרוי איידער דער אַסימילאַטאָר פון ליטאַ,
וועלכער פלעגט רעדען וועגען דער רוסישער קולטור ווי וועגען זיין קולטור.
אויסערדעם האָט די פוילישע אַסימילאַציע שטענדיג געהאַט דעם בירגערליכען
מוט צו קעמפען פאַר איהר זאַך קלאָר און אָפען, זאָגענדיג אָהן צערעמאָניעס
וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, בעת אין רוסלאַנד פלעגט מען תּמיד זעהן זי
איינצוויקלען אין אַ מאַנטעל פון „דעמאָקראַטישע אידעאַלען״, „סאָציאַליזם״
א. אַז. וו. די דאָזיגע טראַדיציע וואָלט אייגענטליך בעדאַרפט זיך אַרויסווייזען
בעזונדערס בולט איצט, ווען די אַסימילאַציע אין פוילען האָט ביי פערלי-
רען ענדגילטיג איהרע פּאָזיציעס. זי וואָלט בעדאַרפט ענטוויקלען אַ פיבער-
האַפטע טעטיגקייט, נישט אָבלאָזען, קעמפען מיט די ציינער, אָבער אָנשטאָט
דעם שטעהט זי פאַר אונז עפּעס אַ דעזאָריענטירטע, פונקט ווי זי וואָלט זיך
רוהיג איבערגעגעבען אין די הענד פון איהר גורל. דער דאָזיגער פאַקט בע-
ווייזט קלאָר, אַז אין תּוך גענומען פערמאָגט נישט די אַסימילאַציע, אפילו די
„ריינע״, די „אויפריכטיגע״, קיין שום קאַמפּס־פעהיגקייט, אַז זי האָט זיך ביז
איצט געהאַלטען נאָר מיט׳ן כּח פון אונזער געצוואונגענער פּאַסיוויטעט, און
ווען דאָס יודישע עפענטליכע לעבען וואָלט שוין לאַנג געהאַט די מעגליכקייט
פון אַ פרייער ענטוויקלונג, וואָלט די אַסימילאַציע שוין לאַנג נישט געשפּילט
ביי אונז די ראָליע, וועלכע זי שפּילט נאָך. איהר טויט בעווייזט, אַז זי האָט
אין פלוג קיין לעבען נישט פערמאָגט, און מיט די ווערטער פון קאָנפוציוס
קאָן מען זיך ווענדען צו איהר: „דאָס לעבען האָסטו נישט פערשטאַנען, זאָג
וויסען ווילסטו ווי אַזוי צו שטאַרבען!״

III

דער דאָזיגער פּליוס, די אָבשוואַכונג פון דער אַסימילאַציע, איז אָבער
נישט פאַרבייגעגאַנגען פאַר אונז אָהן אַ בעדייטענדען מינוס: עס איז גלייכ-
צייטיג געבראָכען געוואָרען די איינהייט פון אונזער נאַציאָנאַלען פראָנט. איך
מיין נישט צו זאָגען, אַז דאָס צווייטע איז אַ דירעקטער רעזולטאַט פון׳ם ער-

ישטען. די שפּאַלטען אין אונזער נאַציאָנאַלען לאַגער האָבען זיך שוין אין אַ
היבשער מאָס געלאָזט זעהן פיל פריהער. אָבער מען מוז קאָנסטאַטירען אַ
פאַקט אַז די בולט׳סטע צעריסענהייט, די ראַדיקאַלסטע צעשפּליטערונג פון אונ־
זערע נאַציאָנאַלע כוחות, וועלכע מיר זעהען איצט, איז אויסגעפאַלען גראָד אין
איין צייט מיט דעם אינערליכען באַנקראָט פון דער אַסימילאַציע. דאָס איז
איבריגענס נישט מעהר ווי נאַטירליך. ווען דער אַלגעמיינער פיינד לויערט
שוין נישט אַזוי, פיהלט מען זיך צווישען אייגענע מענשען וועניגער געבונדען.
אין אַזאַ לאַגע איז די פילאַרטיגקייט אַ סימן פון קראַפט. אָבער צי ווערט אונ־
זער נאַציאָנאַלער געדאַנק און נאַציאָנאַלער ווילען באמת אַרויסגעהן אַ בעפע־
סטיגטער און געקרעפטיגטער פון דער דאָזיגער שפּאַלטונג?

ווען מען זאָל וועלען קורץ פאָרמולירען דעם אונטערשייד צווישען די צוויי
ריכטונגען, אויף וועלכע אונזער נאַציאָנאַלער לאַגער האָט זיך צעשפּאָלטען, דאַרף
מען איהם בעצייכענען אַלס אַ קאַמף צווישען נ אַ צ י אָ נ אַ ל י ז ם פון איין זייט און
פ אָ ל ק ס ט י מ ל י כ ק י י ט פון דער צווייטער. דער נ אַ צ י אָ נ אַ ל י ז ם—דער
געזונדער, דער מאָדערן־פערשטאַנענער—איז די בעוואוסטזיניגע, פלאַממעסיגע
שטרעבונג צו שאַפען פאַר׳ן פאָלק יענע וועגען פאַר זיין ווייטערדיגער ענט־
וויקלונג און שטייגונג, וועלכע פּאַסען פאַר איהם אַממעהרסטען אויפ׳ן גרונד
פון זיין געשיכטליכער פערגאַנגענהייט און זיינע אייגענאַרטיגע שאַפונגס־פע־
היגקייטען. אַלס אַזעלכער גענומען, איז דער נאַציאָנאַליזם דער אויסדרוק פון
אַנ׳אמת־פראָגרעסיווער וועלט־אָנשויאונג, און אויב ער זאָל זיך נאָר נישט אָב־
שטעלען אויף אַ פערגליווערטען פונקט, איגנאָרירענדיג די פאָדערונגען פון דער
לעבעדיגער ווירקליכקייט, אָדער אויב ער זאָל זיך נישט „פערגאַלאָפּירען” אין
שאָוויניסטישע אַוואַנטורעס, איז ער יענע איינציגע ערבות פאַר דער געזונדער
גייסטיגער און מאַטעריעלער ענטוויקלונג פון פאָלק, וועלכע דאַרף צלוייטיג
קולטיווירט ווערען. די פ אָ ל ק ס ט י מ ל י כ ק י י ט ווידער איז דער סכום פון
יענע אייגענאַרטיגע שטריכען און ערשיינונגען אין דעם אַלטעגליכען לעבען
און שאַפען פון פאָלק, וועלכע זענען כאַראַקטעריסטיש פאַר איהם אויפ׳ן גרונד
פון זיינע ספּעציפישע גייסטיגע נייגונגען און געשיכטליכע איבערלעבונגען.
אַלס אַזעלכע קאָן, אייגענטליך, די פאָלקסטימליכקייט נישט זיין קיין אָביעקט
פון ב ע וו א וו ס ט ז י נ י ג ע ר קולטיווירונג און ענטוויקלונג, וואָרן אויף וויפיל
דאָס פאָלק לעבט מיט זיינע אייגענאַרטיגע פאָרמען, פיהרט די פאָלקסטימליכ־
קייט ממילא איהר ווייטערדיגע עקזיסטענץ. נאָך וועניגער קאָן די פאָלקסטימ־
ליכקייט פערוואַנדעלט ווערען אין אַנ׳אידעאַל, וואָרן דאַן ווערען אינדירעקט
אידעאַליזירט יענע פערעלטערטע ערשיינונגען, אָפטמאָל זעהר נעגאַטיווע, וועל־
כע האָבען די געגעבענע פאָלקסטימליכע זאַך אַרויסגערופען צום לעבען. לויט
די אויבען־געגעבענע דעפיניציעס פון „נאַציאָנאַליזם” און „פאָלקסטימליכקייט”,
קומט אויס, אַז דער נאַציאָנאַליזם—יעדענפאַלס דער יודישער נאַציאָנאַליזם,

וועלכער איז אייגענטליך, ניכט מעהר און נישט ווייניגער ווי דער אידעאַל פון קיום־האומה, - דעקט מיט זיך גלייכצייטיג אויך דעם בעגריף פון דערהאַל־טען די פאָלקסטימליכקייט אויף וויפיל, פערשטעהט זיך, די פאָלקסטימליכקייט וועט זיך ענטוויקלען פאַראַלעל מיט די נייע נאַציאָנאַלע לעבענס־פאָרמען. וואָרן אָהן דעם אידעאַל פון קיום־האומה, אָדן דער שטרעבונג צו שענערע און געזונ־דערע לעבענס־פאָרמען פאַר׳ן פאָלק, בלייבט דער אידעאַל פון פאָלקסטימליכ־קייט אַ בלויזער קאַפריז אָהן יעדער בערעכטיגונג. פאָלקסטימליכקייט אַליין, אַלס זעלבסטציל, קאָן האָבען זעהר אַנ׳עלאַסטישע אָנווענדונג. עס קאָנען זי פערדיגען און אַרויסשטעלען אַלס אַ קאַמפּס־לאָזונג נישט נאָר קעמפער פאַר דער פאָלקס־פרייהייט, נאָר אויך די טרעגער פון די רעאַקציאָנערסטע פאָלי־טישע טעאָריעס, ווי מיר האָבען עס געזעהן אין פיל לענדער, וואו די רע־אַקציע האָט זיך תמיד געשטיצט אויף די כלומר׳שט איינגעוואָרצעלטע פאָלקס־נייגונגען. פון דער צווייטער זייט טאָר דער פּראָגרעסיווער נאַציאָנאַליזם, ווי פריהער געזאָגט, נישט איגנאָרירען די אַלטעגליכע אייגענאַרטיגקייט פון פאָלק, ער טאָר זיך נישט אויפהויבען הויך איבער דער לעבעדיגער ווירקליכקייט. ער מוז צופאַסען די אַרבייט פאַר׳ן קיום-האומה צו די געגענווערטיגע לעבענס־פאָרמען פון פאָלק, וואָרן אויב נישט, ווערט ער פערוואַנדעלט אין אַ בלויז מעטאַפיזישען בעגריף, אין אַ טויטע אַבסטראַקציע, וועלכע וועט ביים פאָלק קיין שום ממשות׳דיגע וואָרצלען נישט שלאָגען.

נאַציאָנאַליזם און פאָלקסטימליכקייט זענען אַלזאָ צוויי גלידער פון איין קערפער, זיי מוזען געהן האַנד ביי האַנד, איינס מוז דערגענצען דאָס צווייטע און נאָר ביי אונז, אין אונזער אידיש לעבען, וועלכעס איז אַזוי פול מיט סתירות און הפכים, האָט עס געקאָנט געמאָלט זיין, אַז צווישען די דאָזיגע ביידע בעגריפען זאָל אויסברעכען אַ קאָנפליקט, וועלכער דראָהט אונז מיט די שווערסטע פאָלגען. מיר רעדען וועגען דעם קאָנפליקט צווישען דעם ציוניזם און דעם פאָלקיזם.

IV

דער קאָנפליקט צווישען ציוניזם און פאָלקיזם, ווי שאַרף און פערבי־טערט ער זאָל נישט זיין, שטאַמט נישט, ווי געזאָגט, פון אָרגאַנישע פערשי־דענהייטען צווישען זיי ביידען. ער איז גיכער אַ פּראָדוקט פון אַ פאַלשער פאָ־ליטיק און פון אַ שלעכטער אויסטייטשונג פון די ביידע בעגריפען.

ווי גרויס עס זאָלען נישט זיין די פערדינסטען פון ציוניזם אויפ׳ן גע־ביט פון דער נאַציאָנאַליזירונג פון די מאַסען, מוז מען דאָך מודה זיין, אַז אין פוילען האָט ער פערלו׳רען אַ היבשען טייל פון זיין אמת׳ן אינערליכען

אינהאַלט און איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ פּאַראַד־בעוועגונג. די ציוני־
סטען האָבען נישט געוואוסט צו פערנעהמען אין פוילען באַלד אין אָנהויב דעם
געהעריגען אָרט אין זער בעוואַכונג פון די אידישע נאַציאָנאַלע אינטערעסען;
עס האָט זיי געפעהלט דערצו די נויטיגע איניציאַטיוו און דרייסטקייט, די
סיבה דערפון איז אפשר אַ מעהר טעכנישע, איידער וועזענטליכע. יאָהרענלאַנג
זענען די ציוניסטען, אין זייער גרעסטען טייל, געווען געשוואוירענע „לעגאַלי־
סטען", זיי האָבען סיסטעמאַטיש אויסגעמיטען כמעט יעדען קאַמפּס־לאָזונג אויפ'ן
אָרט און דעריבער האָט זיי די נייע לאַגע געטראָפען פסיכאָלאָגיש נישט צוגע־
גרייט. אויסערדעם זענען זיי דאָך ביי יודען די גרעסטע פּאַרטיי אין, אַלס
אַזעלכע, געפינענדיג זיך אין דער לאַגע פון אַ „פעראַנטוואָרטליכער אָפּאָזיציע",
האָבען זיי געוואויגען און געמאָסטען יעדען פּאָליטישען שריט פיל מעהר ווי
ס'איז נויטיג געווען. מיר מיינען דאָ נישט אויפצוהויבען געגען די ציוניסטען
די אַלטע טענה מכח די וואַהלען צום וואַרשאָווער שטאָט־ראַט און וואַרפען
זיי אין כנים אַריין די בעשולדיגונג אין „פערראַט" און אין „פערשאַכערן די
יודישע אינטערעסען". די דאָזיגע געפליגעלטע ווערטער זענען בלויז אַ פּראָ־
דוקט פון אַ צעהיצטער וואַהל־אַטמאָספערע און עס גלויבט זיך נישט, אַז עמי־
צער אַפילו פון די בעשולדיגער אַליין, זאָל זיי אָננעהמען ערנסט. קיין פער־
שטענדיגער מענש וועט נישט איינזעהן קיין פערראַט אין אַ פּאָליטישען פעה־
לער. נישט די מעשה שטאָט־ראַט־וואַהלען, דאַרף מען די ציוניסטען פאָרוואַר־
פען. זיי זענען דאָ געווען אַ קרבן פון דער ספּעציפישער יודישער לאַגע אין
פוילען. פיל מעהר האָבען זיי געזינדיגט אין שטאָט־ראַט גופא און בכלל
אויפ'ן געביט פון נאַציאָנאַל־פּאָליטישער אַרבייט, וואו זיי האָבען נישט צו
פערצייכענען פאַר זיך קיין איין אמת־דרייסטען און נוצליכען אויפטהו, אויב
מען זאָל אַלס אַזעלכען נישט רעכענען די קאָמישע אַקציע געגען אילכקי'ן
און נאָך ענהליכע זאַכען.

די ציוניסטען אין פוילען האָבען פערגעסען דעם אַלטען אמת, וועלכער
איז שוין אַזויפיל מאָל אויפגעקלערט געוואָרען אין דער ציוניסטישער וועלט,
אַז ס'איז אונמעגליך צו בויען אַ יודיש לאַנד, כל־זמן די פּאָזיציעס פונ'ם יו־
דישען נאַציאָנאַלען לעבען זענען נאָך נישט בעפעסטיגט; אַז דאָס יודישע
לאַנד קאָן זיין אַ פּראָדוקט בלויז פון אַ פעסט־אָרגאַניזירטען און שטאָלצען נאַ־
ציאָנאַלען ווילען, וועלכער קאָן ווי געהעריג קומען צום וואָרט נאָר ביי מעג־
ליכסט־גינסטיגערע נאַציאָנאַלע לעבענס־פאָרמען, יעדענפאַלס אָבער נישט פון
אַנ'אַפּאַטישער גלייכגילטיגקייט צו דער געגענוואַרט און אַ הכנעה'דיגער רע־
זיגנאַציע פאַר די אונגאָרמאַליטעטען פון אונזער לעבען. דער ברייט־פערשטאַ־
נענער ציוניזם, וועלכער דאַרף אַנ'איבערקעהרעניש מאַכען אינ'ם גאַנצען גאַנג
פון דער יודישער געשיכטע דער ערציהערישער ציוניזם וואָס דאַרף רעוואָ־
לוציאָניזירען דעם יודישען גייסט—דער איז סיסטעמאַטיש פערשטויסען געוואָ־

דען און דעם אויבען-אָן האָט מען אַוועקגעגעבען בלויז דעם שקל, דער מאַר-
קע, דעם ,הידד״, דעם „חזק־ואמץ״, בעפוצענדיג דאָס אַלץ מיט אַביסעל
בעל־הבית׳ישער „פּאָליטיק״ פון יוצא וועגען. און אַ כ־מן־דלות וואָלט עס
טאַקי געווען פאַר אונז און פאַר׳ן ציוניזם אויך, ווען אַזאַ ציוניזם וואָלט
ביכולת געווען מיטצוציהען מיט זיך די יודישע מאַסע. און מיר האָבען עס
טאַקי קלאָר געזעהן: דיזעלבע יודישע מאַסע, וועלכע האָט בלויז אין די גו-
בערניעס פון וואַרשעווער גענעראַל־גובערנעמענט געגעבען הונדערטער טוי-
זענדער אונטערשריפטען אונטער דער ארץ־ישראל־דעקלאַראַציע, ווייזט כלל
נישט אַרויס קיין איבריגע סימפּאַטיע די ציוניסטען יעדעס מאָל, ווען עס
האַנדעלט זיך וועגען אַ פּאָליטישער אַקציע. דאָס וואָלט איין מאָל פאַר אַלע מאָל
בעדאַרפט אָנלערנען די ציוניסטען איינס פון די ביידע: אָדער זיי זאָלען
אינגאַנצען אַוועקוואַרפען יעדע פּאָליטישע געגענוואַרטס־אַרבייט, זיך אָבגעבענ-
דיג בלויז מיט ציוניסטישער, אָדער זיי זאָלען ראַדיקאַל ענדערן זייער
בשרות׳דיגע בעציהונג צו די יודישע פּאָליטישע אויפגאַבען,

נישט בעסער איז עס אויך מיט דער קולטור־אַרבייט פון די ציוניסטען.
דאָס ציוניסטישע קוראַטאָריום האָט זיך אַרומגעמויערט מיט אַ כינעזישער וואַנד
פון העברעאיש „פאַר יעדען פרייז״, נישט וועלענדיג אָנקוקען אַפילו דעם שאָטען
פון „זשאַרגאָן״. אַ שטיק יודיש לעבען, דאָס זאַפטיגסטע און לעבעדיגסטע שטיק
ווערט מיט איין פעדער־שטריך בטל געמאַכט, פונקט ווי דאָס וואָלט קיינמאָל
במציאות נישט געווען. די עקסטע העברעאיסטען פון ציוניסטישען לאַגער ווי-
לען בשום אופן נישט פערשטעהן, אַז אַ גאַנץ גרויסער טייל פון דער ענט-
וויקלונגס-ליניע פונ׳ם יודישען נאַציאָנאַלען געדאַנק, בעזונדערס פאַר די לעצ-
טע פאָר צעהנדליג יאָר, געהערט כמעט אויסשליסליך דער יודישער שפּראַך.
זיי ווילען בשום אופן נישט פערשטעהן, אַז נאַציאָנאַליזירען די מאַסען, אָב-
שטויסענדיג מיט פעראַכטונג די שפּראַך פון די דאָזיגע מאַסען, איז אַנ׳אונזין,
צו וועלכען נאָר די בלינדע עקשנות קען שטויסען. מיט זייער עקשנות׳דיגען
איגנאָרירען די יודישע שפּראַך, ווי בכלל די פּאָזיטיווע זייטען פון דער יו-
דישער געגענוואַרט, שפּילען זיי אַ פּאָליטיק פון אַרויסגיסען דאָס וואַסער צו-
זאַמען מיט׳ן קינד, וואָרן צוזאַמען מיט׳ן גלות וואַרפען זיי אָב די גרויסע נאַ-
ציאָנאַלע ערהאַלטונגס־קראַפט, וועלכע דאָס יודישע לעבען האָט אונבעדינגט
פערמאָגט. מען האָט זיך געשאַפען אַ פעטיש פון העברעאיש אַלס לעהר-
שפּראַך און מען וויל דערפון אויף אַ האָר נישט אָבטרעטען, נישט קוקענדיג
אויף דער לאָגיק, אויף די פּעדאַגאָגישע פאָדערונגען, אויף די אינטערעסען
פונ׳ם קינד. נאָך מעהר: אפילו אַלס געגענשטאַנד וויל מען נישט אַריינלאָזען
די יודישע שפּראַך אין דער שול. עס קומט אויס, אַז דאָס יודישע קינד
דאַרף קענען אין אָריגינאַל מיצקעוויטש׳ן, סלאָוואַצקי׳ן, קראַסינסקי׳ן, אָבער באין
אופן נישט שלום־עליכם׳ן, מענדעלי׳ן, פּרצ׳ן, וועלכע טראָגען אין זיך דעם

דופק פון יודישען לעבען, די אונמיטעלבאַרע, לעבעדיגע יודישע פאָלקס־נשמה.

דער דאָזיגער מ׳שטיינס געזאָגט „קאָנסעקוועטער״ ציוניזם וועט, סוף־כל־סוף ברענגען דערצו, אַז דער קערן פון׳ם ציוניסטישען געדאַנק וועט אַרומשווע־בען אין דער יודישער וועלט, ווי אַ בלויזע „צוקונפטס־מוזיק״ אָהן אַ שום וואָרצעל און אָנהאַלט אין לעבען. פערלירען דערכּון וועט נישט נור דער ציוניזם אַליין, נאָר דער אידישער נאַציאָנאַלער געדאַנק בכלל, אין אויב עס זענען נאָך נויטיג דערצו בעווייזען, איז גענוג אָנצווייזען אויף די ענטוויק־לונגס־ליניע פון יודישען פּאָליטישען לעבען פאַר די לעצטע צוויי יאָהר, הויפּטזעכליך אויף די ענטשטעהונג און טעטיגקייט פון דער פאָלקס־פּאַרטיי.

V

ווען מען רעדט וועגען דער פאָלקס־פּאַרטיי, דאַרף מען קודם־כל שטרענג אונטערשיידען צווישען דער דאָזיגער פּאַרטיי אַלס אַזעלכער און יענער שטרע־מונג, וועלכע האָט זיך אַ נאָמען געגעבען „פאָלקיזם״. עס וועט זיך נישט גע־פינען, גלויב איך, קיין איינער אין דעם יודישען נאַציאָנאַלען לאַגער, וואָס זאָל האָבען אַרויסצושטעלען וועלכע עס איז ערנסטע אַרגומענטען געגען דער עקזיסטענץ פון אַ יודישער פּאָלקס־פּאַרטיי, וואָס זאָל שטעהן אויף דער וואַך פון די יודישע בירגליכע און נאַציאָנאַלע אינטערעסען און זאָל אַרויסטרעטען יעדעס מאָל אַלס די פאָרשטעהערין פון דעם נאַציאָנאַלען יודענטום. אַזאַ פּאַרטיי האָבען מיר נאָך אָבער פאַקטיש נישט. אויף וויפיל די פאָלקס־פּאַרטיי עקזיסטירט יאָ, געפינט זי זיך נאָך אַלץ אין דעם סטאַדיום פון „ווערען״. דערפאַר אָבער האָבען מיר פאַר זיך די שיטה, די טעאָרעטישע בעגרינדונג, די וועלט־אָנשויאונג, אַזוי אַז רעדען קאָן מען דערווייל נאָר וועגען איהר.

קיין ניי וואָרט האָט אונז דער פאָלקיזם נישט געבראַכט. דאָסזעלבע, וואָס די פאָלקיסטען זאָגען איצט, האָבען מיר שוין געהערט לאַנג צוריק פון׳ם „בונד״ אָבער דאָס נייע בעשטעהט דערין, וואָס דיזעלבע אידעאָלאָגיע, וועלכע האָט פריהער אָפּעריִרט מיט איין קלאַס, וויל איצט אָפּעריִרען מיט דער גאַנצער נאַציע, די קלאַסען־פראַזע איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נאַציאָנאַלע פראַזע, און דער פּועל־יוצא דערפון איז, אַז ביי׳ם שיין פון פאָל־קיסטישען ליכט ועהען מיר אַלץ, וואָס איהר ווילט: אַ קאַמף פאַר בירגערליכע און נאַציאָנאַלע רעכט, פאַר אַ נאַציאָנאַלע שולע, פאַר אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך; מיר זעהען אָבער נישט איינס, און דאָס איז דער עיקר: דעם יודישען נאַצ־יאָנאַלען געדאַנק.

דער אָרגאַנישער פעהלער פון פאָלקיזם, זיין בלוט־קראַנקהייט. בעשטעהט

דערין, וואָס ער בעטראַכט דאָס יודישע פאָלק נישט ווי אַ פאָלק, וואָס לעבט שוין טויזענדער יאָהרען, וואָס האָט הונדערטער און טויזענדער יאָהרען זיך אַרומגעטראָגען מיט געוויסע אידעאַלען און געליטען פאַר זיי, נאָר בלויז ווי אַ פאַקט פון דער געגענוואַרט. דאָס יודישע פאָלק לעבט אין גרויסע קיבוצים מיט זיינע אייגענאַרטיגע לעבענס־פאָרמען, דאַרף מען, הייסט עס, די דאָזיגע פאָרמען פערפעסטיגען, שאַפען פאַר זיי פרייהייטס־מעגליכקייטען און פאַרטיג: דער יודישער נאַציאָנאַלער אידעאַל איז דערגרייכט. יודען וועלען האָבען זייערע אייגענע שולען מיט יודיש אַלס לעהר־שפּראַך, יודישע טעאַטערען, אַ יודישע ליטעראַטור, יודישע שפּיטאָלען, יודישע הילפס־אינכטיטוציעס—און דאָס יודישע נאַציאָנאַלע געוויסען איז אויף אייביג געשטילט און בעפרידיגט. דאָס אַלץ איז אונבעדינגט מחייב צו ווייטערדיגע לאָגישע קאָנכעקווענצען: יודיש איז אונזער איינציגע נאַציאָנאַלע שפּראַך, קיין גלות איז נישטאָ, דער הויפּט־סימן פון אָנגעהעריגקייט צום יודישען פאָלק איז די יודישע שפּראַך און יענע טיילען פון יודישען פאָלק, וועלכע רעדען ניט קיין יודיש, ווערען אויטאָמאַטיש אויסגעשלאָסען פון דעם יודישען נאַציאָנאַלען קערפּער.

עס איז נישט קיין וויץ, ווען מען זאָגט, אַז פאַר די פאָלקיסטען, ווי פאַר אַלע עקסטרעמע יודישיסטען בכלל, הייבט זיך אָן די יודישע געשיכטע מיט צוואַנציג־דרייסיג יאָהר צוריק. דאָס איז דער לאָגישער פּועל־יוצא פון זייער גאַנצער שיטה, און יענע פאָלקיסטען, וועלכע לייקענען עס, זענען אָדער נישט אויפריכטיג, אָדער זיי גיבען זיך נישט אָב גענוג אַ חשבון פון זייער אייגענער אידעען־וועלט. מען מוז עס איין מאָל פאַר אַלע מאָל זאָגען קלאָר און אָפען: דער יודישיזם—דער לאָגישער אויסגעהאַלטענער יודישיזם—איז די רעוואָלוציאָנערסטע אידעע אין דער גאַנצער יודישער געשיכטע, ווייל ער מאַכט די ראַדיקאַלסטע איבערקעהרעניש אין דער גאַנצער אויפפאַסונג פון יודענטום. ער פרעדיגט נישט נאָר אַ נייע ווענדונג אין דער יודישער געשיכטע, נאָר פּשוט די שאַפונג פון אַ ניי פאָלק. דאָס איז איינע פון יענע אידעען, צו וועלכע עס איז אַבסאָלוט צוועקלאָז צוצוגעהן מיט'ן מאַסשטאַב פון אַ שיקול־הדעת און אַרגומענטען פאַר אָדער געגען. זי געפינט זיך אינגאַנצען אין דער ספערע פון'ם געפיהל, פון פערזענליכע סימפּאַטיעס און אַנטיפּאַטיעס. פאַר יענעם, וועלכער לעבט נאָר בלויז מיט ערשיינונגען, מעגען זיי זיין ווי מאָמענטאַל, איז דער יודישיזם ווי אָנגעמאָסטען. יענער אָבער, פאַר וועלכען עס עקזיסטירען אין דער וועלט אויסער מאָמענטאַלע ערשיינונגען אויך בעגריפען, וועלכער האָט כאָטש עטוואָס זין פאַר געשיכטע—דער וועט זיך קיינמאָל נישט אונטערשרייבען אונטער דער יודישיסטישער אויפפאַסונג. דער יודישער נאַציאָנאַליזם און דער „ריינער״ יודישיזם—דאָס זענען צוויי וועגען, וועלכע געהען זיך פונאַנדער, אום קיינמאָל זיך שוין מעהר נישט צונויפצוקומען. צוויי בעזונדערע וועגען פון צוויי בעזונדערע פיינדליכע פעלקער.

וואָלט דער פאָלקיזם נישט פּרעטענדירט אויף דער ראָליע פון אַ נאַציאָנאַלער בעוועגונג (זאָגאַר פון דער איינציגער יודישער נאַציאָנאַלער בעוועגונג), וואָלט נאָך געווען אַ האַלבע צרה. מיר וואָלטען איהם דאַן בעטראַכט ווי אַ פּאָליטישע פּאַרטיי מיט געוויסע פּאָליטישע אויפגאַבען פאַר דער געגענוואַרט, און אונזער בעציהונג צו איהם וואָלט געווען אָבהענגיג פון דעם, אויף וויפיל די אויפגאַבען ענטשפּרעכען אונזערע איטערעסען און אויף וויפיל ער קעמפט באמת פאַר די דאָזיגע אויפגאַבען. ער פּרעטענדירט אָבער פּאַקטיש יאָ אויף אַזאַ ראָליע. זיין קאַמף געגען ציוניזם איז דער קאַמף פון אַ קאָנקורענט, וועלכער וויל פערנעהמען זיין פּלאַץ און דאָ ווערט ער שעדליך. וואָרן טראָגענדיג שטענדיג אויף די ליפּען די נאַציאָנאַלע פראַזע, האָט דער פאָלקיזם פון דעסטוועגען נישט דעם מינימום, וואָס יעדע נאַציאָנאַלע בעוועגונג מוז האָבען: דעם אידעאַל און דעם פעסטען גלויבען אינ׳ם קיום־האומה. דער פאָלקיזם, פּונקט ווי דער בונדיזם, אינטערעסירט זיך נישט מיט די פּערספּעקטיווען פון דער ווייטער צוקונפט. פאַר איהם איז וויכטיג נאָר דער פאַקט וואָס דאָס יודישע פאָלק לעבט איצט; צי עס וועט ווייטער לעבען—דאָס געהט איהם נישט אָן. ער וויל נאָר שאַפען פאַר יודען די עווענטועלע מעגליכקייט פון אַ נאַציאָנאַל לעבען; צי די דאָזיגע מעגליכקייט וועט אָבער האָבען אַ קראַפט, נישט קוקענדיג אויף אַלע יורידישע פערפעסטיגונגען, בייצושטעהן געגען דער געזעלשאַפטליכער און קולטורעלער ווירקונג פון דער אַרומיגער מעהרהייט—דאָס ווייס ער נישט. יאָ איז יאָ, נישט־איז נישט. אַזאַ אויפפאַסונג וועט פאַר׳ן יודישען פאָלק קיין אידעאַל קיינמאָל נישט ווערען. ווען מיר פלעגען עס הערען פון אַ סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, וועלכע קומט אין נאָמען פון אָרטאָדאָקסאַלען מאַרקסיזם, איז עס געווען נישט מעהר ווי נאַטירליך. ווען אָבער מען קומט מיט אַזאַ טעאָריע אין נאָמען פון דעם אַקטיווען, קעמפענדען נאַציאָנאַליזם און דערביי פערמאָגט מען נאָך בעשולדיגונגען אין „אַסימילאַציע״ פאַר׳ן ציוניזם—דאַן פיהלען מיר אין דעם אַנ׳אונאויפריכטיגקייט, אַ פּאָליטישען שקר, וועלכער ווערט געלאָזט אין גאַנג, כדי צו מאַכען אַ קאַריערע אויף דער פּאָליטישער אונרייפקייט פון דער ברייטער מאַסע. מיר צווייפלען אָבער, צי וועט דער דאָזיגער שקר ווען עס איז ביכולת זיין צו בעהערשען די יודישע מאַסען.

די פאָלקס־פּאַרטיי האָט אַ צוקונפט אויף דער יודישער גאַס, אָבער נאָר דאַן, ווען זי וועט זיך אָבזאָגען פון דעם „פאָלקיסטישען״ ביי־געשמאַק, ד. ה. פון דעם עקסטרעמען יודישיזם און פון דער פערהערליכונג פונ׳ם גלות און ווען זי וועט אויפהערען צו בעקעמפען דעם ציוניזם. דאַן וועט זי ווערען די פּאַרטיי פון אַלע נאַציאָנאַל־פיהלענדע יודען, וואָס ווילען פערטיידיגען זייערע בירגערליכע און נאַציאָנאַלע רעכט. ביז דאַן אָבער וועט זי בלייבען דאָס, וואָס זי איז איצט—אַ קרייזעל פון געצעהלטע פאָלקיסטען.

VI

אונזערע פּראָלעטאַרישע פּאַרטייען איז בעשערט געווען אַרויסצוגעהן פון זיי פערבאָרגענע קעלערס אויף דער ווייטער וועלט נישט אַזוי פיל מיט פּאָליטישע מעשים, ווי מיט פשוט׳ער, וואָכעדיגער הילפס־פּסטיגקייט. באַלד ווי דער רוסישער דרוק איז אַוועק, האָבען אונזערע אַרבייטער פּאַרטייען קודם־כל גענומען גרינדען אַרבייטער־קיכען, ביליגע קאָאָפּעראַטיווען, קינדער־היימען—אינסטיטוציעס, וועלכע זענען ביי דער איצטיגער שווערער צייט אַ גרויסע שטיצע פאַר׳ן אַרבייטער. אויסערדעם האָט יעדע פּאַרטיי געגרינדערט אַ רייהע קולטורעלע אינסטיטוציעס: שולען, אָווענד־קורסען, ביבליאָטעקען, וועלכע ווערען געפיהרט, פערשטעהט זיך, אין דעם גייסט פון דער ענטשפּרעכענדער פּאַרטיי.

זייער פּאָליטישע פיזיאָנאָמיע האָט זיך וועניג וואָס געביטען. דער „בונד" פיהרט ווייטער זיין „שטרענג־אָרטאָדאָקסאַלע" ליניע, הגם אין דער פּאַרטיי גופא הערען זיך פון צייט צו צייט שטימען—און פון די אָנגעזעהענסטע—פאַר אַ געוויסען קאָנטאַקט מיט דער בירגערליכער דעמאָקראַטיע אויפ׳ן געביט פון קולטורעלער אַרבייט. די דאָזיגע שטימען זענען אָבער אַ קליינע מינדערהייט, און ווען, למשל, עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען בעטייליגען זיך אין דער קולטור-קאָנפערענץ און שפּעטער אינ׳ם שול־און פּאָלקסבילדונג־פעראיין, האָבען די „רייניע" גובר געווען און דער „בונד" האָט זיך געהאַלטען אָן אַ זייט. וועגען דעם פּאָליטישען איינפלוס פון „בונד" אויף די מאַסען איז אייגענטליך שווער צו זאָגען עפּעס בעשטימטעס. פון איין זייט איז ער ביי אונז די גרעסטע אַרבייטער־פּאַרטיי; פון דער צווייטער זייט אָבער האָט ער ביי די וואַהלען צו די שטאָט־ראַטען אין די גרעסערע יודישע צענטרען אין פּוילען, ווי לאָדז, טשענסטאָכאָוו א. א. פערנומען דעם צווייטען פּלאַץ לגבי אַנדערע יודישע אַרבייטער-פּאַרטייען. וועגען וואַרשאַ קאָן מען גאָרנישט וויסען, ווייל דאָ איז ער צו די שטאָט־ראַט־וואַהלען געגאַנגען נישט אונטער דער אייגענער פירמע, נאָר צוזאַמען מיט די לינקע פּ. פּ. ס. און דאָס אויך האָט דער „סאָציאַליסטישער בלאָק" דורכגעפיהרט בלויז איין קאַנדידאַט—דעם פּ. פּ. ס. ה׳ ציששעווסקי. דעם פּאַקטישען איינפלוס פון „בונד" אויף דער יודישער מאַסע אין וואַרשאַ וועלען מיר זעהן ביי די קומענדיגע גמינע־וואַהלען. צו די דאָזיגע וואַהלען געהט דער „בונד", בעוואָפּענט מיט זיין אַלטען פּראָגראַם: בלויז קולטורעלע פונקציעס פאַר דער קהילה. דערין ווייזט זיך אַרויס אַנ׳איבריג מאָל דער איינגעגעסענער פּאַרטיי-קאָנסערוואַטיזם פון „בונד", וועלכער וויל זיך נישט רעכענען מיט קיין זאַך, אַבי געטריי צו בלייבען זיינע אַלטע פּרינציפּען, מעגען זיי זיין ווי פערעלטערט. אַזאַ עקשנות פערדינט אפשר די גרעסטע אַכטונג; צי זי וועט אָבער פיהרען דעם „בונד" צו אַנ׳ערפּאָלג איז נאָך אַ גרויסע פראַגע.

די צווייטע כּראָלעטאַריש פּאַרטיי לויט דער גרייס, די „פּועלי ציון“, געפינט זיך נאָך אַלץ אין דער לאַגע פון יענעם, וועלכען די „גיבעלינען“ רופען „גוועלף“ און די „גוועלפען“ — „גיבעלין“. פאַר'ן „בונד“ זענען די „פּועלי־ציוניסטען דיזעלבע „אימפּעריאַליסטען“ און „אַנעקסיאָניסטען“, נאָר מיט אַ סאָציאַליסטישער פראַזעאָלאָגיע; פאַר די ציוניסטען ווידער זענען זיי דיזעלבע בונדיסטען, נאָר מיט אַ ציוניסטישער פראַזעאָלאָגיע. ווי עס איז אָבער צו זעהן, רעכענען זיך די „פּועלי־ציון“ אַסך מעהר מיט'ן חשד מצד די בונדיסטען, וואָרן דער ציוניזם איז ביי זיי באמת דערפיהרט געוואָרען צו דער מדרגה פון אַ בלויזער פראַזע, וועלכע אַנגאַזשירט צו קיין שום טעטיגקייט נישט, אויסער צו טעאָרעטישע „בעגרינדונגען“ און דיסקוסיעס. פון דעם פּאַלעסטינאַ־אַרבייטער־פאָנד, וועלכער דאַרף זיין, לויט די „פּועלי־ציון“ דער ווינקעל־שטיין פון דעם צוקונפטיגען יודישען טעריטאָריאַלען בנין, הערט מען אין וואַרשא, ווי אין פּוילען בכלל, זעהר ווייניג, ווער שמועסט שוין פון אַ וועלכער עס איז אַנדערער ציוניסטישער אַרבייט. אויב מיט זייער אַלגעמיינער סאָציאַליסטישער און רעוואָלוציאָנערער פיזיאָנאָמיע מאַכען די „פּועלי־ציון“ דעם איינדרוק שיער נישט פון דער ריהרעוודיגסטער פּראָלעטאַרישער אָרגאַניזאַציע אין וואַרשא, קאָן מען אָבער גאָרנישט פערצייכענען וועגען זייער טעטיגקייט אויף יענעם געביט, וועלכער איז אייגענטליך זייער גאַנצע עקזיסטענץ־בערעכטיגונג — אויפ'ן געביט פון ציוניזם.

אַ מערקווירדיגע טראַנספאָרמאַציע האָט דורכגעמאַכט פאַר דער לעצטער צייט די דריטע פּראָלעטאַרישע גרופּע, די ס. ס. מיר געדענקען נאָך אַלע דעם האָפנונגסלאָזען קוק פון דער דאָזיגער פּאַרטיי אויף דער יודישער ווירקליכקייט אין גלות. נישט נאָר אין סאָציאַל־עקאָנאָמישער הינזיכט נאָר אפילו אין קולטורעלער, האָבען די ס. ס. פאָראויסגעזעהן פאַר'ן יודישען אַרבייטער אַ פּערספּעקטיוו פון בלויזען אונטערגאַנג. דערמיט האָט זיך ערקלערט זייער סקעפּטישע בעציהונג צום געדאַנק וועגען אַ קולטורעלער אויטאָנאָמיע, בפרט נאָך וועגען אַ סיים. און גאָר פּלוצלונג איז פאָרגעקומען מיט זיי די ראַדיקאַלסטע איבערקעהרעניש: זיי זענען געוואָרען שיער נישט די גרעסטע אָפּטימיסטען בנוגע צום גלות. וועגען טעריטאָריאַליזם, דעם א׳ און ת׳ פון זייער פריהערדיגער טעאָריע, האָבען זיי שוין אַזוי גוט ווי פערגעסען; ער איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נעבעלדיגע פאָרמולע: „רעגולירונג פון דער עמיגראַציע“ און אָנשטאָט איהם איז אויפ'ן ערשטען פּלאַן אַרויסגעשטעלט געוואָרען די דערגרייכונג פון אַ יודישער נאַציאָנאַל־פּערסאָנאַלער אויטאָנאָמיע. און מערקווירדיג: די דאָזיגע פּאַרטיי, וועלכע האָט אַמאָל אַזוי פיל כּוחות אַוועקגעלעגט אויף טעאָרעטישע בעגרינדונגען, ווייזט איצט נישט אַרויס קיין איבריגען פלייס אין דער בעגרינדונג פון איהר נייער אָריענטאַציע. יעדענפאַלס איז קלאָר, אַז מיט דער דאָזיגער נייער אָריענטאַציע וועט שוין דער ס. ס־ישער פּאַרטיי

נישט בעשערט זיין צו שפּילען אויף דער יודישער אַרבייטער־גאַס דיזעלבע ראָליע, וואָס זי האָט געשפּילט דאַן, ווען אין איהר גאַנצער שטעלונג צום יודישען פּראָבלעם האָט זיך געפּיהלט אַנ׳אייגענאַרטיגקייט און אַ גאַנצקייט.

דער קאַמף צווישען אונזערע פּאַרטייען ענטוויקעלט זיך וואָס אַמאָל אַלץ שטאַרקער און שאַרפער. די יודישע געזעלשאַפט ווערט מיט יעדען טאָג אַלץ מעהר צעטיילט לויט די פערשידענע אידעען־שטרעמונגען. אָבער עס וואָלט געווען אַ טעות צו זעהן אין דעם דאָזיגען קאַמף אַ רעזולטאַט פון אַ שטרענגער קלאַסען־דיפערענציירונג. דער האַראַקטעריסטישסטער שטריך פון אונזער פּאַרטייען־קאַמף בעשטעהט דערין, וואָס ער איז הויפּטזעכליך אַ קולטור־קאַמף. כמעט דער איינציגער אָביעקט, פאַר וועלכען אַלע פּאַרטייען בעקעמפּפען זיך אַזוי העפטיג, איז די יודישע שול, און האַנדלען האַנדעלט זיך דאָ הויפּטזעכליך וועגען דער שפּראַכען־פראַגע. אַזאַ קאַמף, וואו עס געהען אַריין אין קאָן פּערזענליכע געפיהלען אפשר פיל מעהר ווי קלאַסען-אינטערעסען, מוז זיין פערביסען און פערביטערט, און דעריבער ווערט דער תהום צווישען די פּאַרטייען, דערהויפּט צווישען די הויפּט־שטרעמונגען, אַלץ טיפער און טיפער.

דער קאַמף הייבט זיך נאָך ערשט אָן אייגענטליך. אָבער עס איז נישט שווער פאָראויסצוזעהן, אַז ענדיגען וועט ער זיך אָהן זיגער און אָהן בעזיגער. די גאַנצע טענדענץ פון דעם קאַמף צווישען די צוויי הויפּט־שטרעבונגען — צווישען דעם נאַציאָנאַליזם פון איין זייט און דער פאָלקסטימליכקייט פון דער צווייטער — איז אַזאַ, אַז וואָס ווייטער זיי בעקעמפען זיך, אַלץ מעהר דערווייטערן זיי זיך איינער פונ׳ם צווייטען. עס ווערען ביסלעכווייז אויסגעאַרבייט צוויי ראַדיקאַל־פערשידענע אויפפאַסונגען פון דער יודישער געשיכטע, פון דער יודישער צוקונפט, וואָס יעדערע פון זיי וועט סוף־כל־סוף אַוועקגעהן מיט איהר אייגענעם וועג, נישט האָבענדיג אַפילו קיין געמיינזאַמען קאַמפּפס־פּלאַץ. עס ווילט זיך נישט גלויבען אין דעם; עס ווילט זיך האָפען, אַז עפּעס וועט אין דער צוקונפט קומען אַזוינס, וואָס וועט דעם טיפען תהום פערשיטען, אָבער די אונברחמנות׳דיגע ווירקליכקייט ווייזט אונז דערווייל אַ טרויריג בילד — אַ בילד, ווי אַזוי פון איין פאָלק, וואָס האָט טויזענדער יאָהרען געלעבט גייסטיג צוזאַמענגעשלאָסען, נישט קוקענדיג אויף די גרעסטע ליידען און אויף די פיזישע ווייטקייט צווישען זיינע פערשידענע טיילען — ווי פון אַזאַ פאָלק ענטשטעהען צוויי פעלקער.

מאַקס עריק

מאקס עריק.

דער נעאראמאנטיזם.

(פֿון א גרעסערן שטודיום).

I

דער נעאראמאנטיזם איז א סינטעזע פֿון צוויי אידעען. פֿון דעם ראמאנטיזם און זיין געגענזעצליכע אידעע—דעם רעאליזם. אין דעם שטודיום וועלען מיר פֿאָרשען דעם גאנג פֿון דער ענטוויקלונג פֿון די אידעען, וועלכע האָט געמוזט נויטווענדיג זיך סינטעזירען אין דעם נעאָראָמאַנטיזם.

דער ראָמאנטיזם פֿון סוף 18 און אנהויב 19-טען יאָהרהונדערט איז ענטשטאַנען אַלס אַ רעוואָלוציע געגען דעם פסעוודא-קלאסיציזם, געגען דער רעאַקציאָנערער אימיטאַציע פֿון דער גריכישער און לאַטייניש ער ליטעראַטור, געגען די קייטען, וועלכע מען האָט ארויפֿגעלעגט אויף דעם דיכטער דורך משונה'דיגע און נישט-נויטיגע כללים. אזוי, צ. ב., איז דער דראמאטורג געווען בעגרענעצט אין זיין שאפֿען דורך דעם „דריי-איינגקייט-געזעץ": ער האָט געמוזט אבהיטען די אייניגקייט פֿון צייט (די גאַנצע האנדלונג מוז זיך אָבשפּילען אין 24 שעה), די אייניגקייט פֿון אָרט (אַלע כצענעס האָבען געמוזט פֿאָרקומען אין דעם זעלבען אָרט), און די אייניגקייט פֿון האַנדלונג (די אַקציע האָט נישט געטאָרט בערירען עטליכע טעמעס). די גאַנצע דיכטונג האָט געמוזט טראָגען א שאבלאָן-מעסיגען חאַראַקטער; פֿון קונסט,—ד. ה. א ווערק פֿון פֿרייען אויספֿלוס פֿון דער בעגייסטערונג און שאַפֿענסווילען פֿון דעם שרייבער, די פּאָעזיע, האָט דער פסעוודא-קלאסיציזם פֿערוואנדעלט אין א מלאכה, אַ רעזולטאַט פֿון טעכניק. די דיכטונג איז געווען צוגעפּאַסט צו דעם גייסטיגען צענטרום פֿון יענער צייט, צו די הויפֿען פֿון די אבסאלוטע מלכים מיט דער מחנה הויף-ליבלינגע; זי האָט אַלזאָ געטראָגען אַ פֿאַלשען, צערעמאניעלען און קינסטליכען חאַראַקטער; זי האָט נאָר אָבגעשפּיגעלט בלויז דאָס לעבען פֿון די העכערער-קלאסען, אָבגעריסען פֿון דעם רעאלען לעבען פֿון די לייידענדע פֿאָלקסמאַסען.

צוזאַמען מיט דער גרויסער פֿראַנצויזישער רעוואָלוציע בעווייזט זיך דער ראָמאַנטיזם, און דאָס איז נישט קיין צופֿאַל: מיט דעם קאָפּ פֿון לואי דעם XVI פֿאַלט דאָס סיסטעם פֿון אַבסאָלוטער מאנארכיע,—אלזאָ אויך זיין דינערין, די קלאַסישע פּאָעזיע. און אויב די פֿראנצויזישע רעוואָלוציע איז געווען אַן עקאנאמישע און פּאָליטישע איבערקערעניש, אַ טרובאַדור פֿון נייע, פֿערשכורענדע לאָזונגען פֿון פֿרייהייט, ברידערליכקייט און גלייכהייט—איז דער ראָמאַנטיזם געווען דער טרעגער פֿון די זעלבע לאָזונגען אין דער ליטעראטור. דער ראמאנטיזם טרעט ארויס אַלס קעמפֿער געגען דעם אַלטען שימעל פֿון דעם קלאַסיציזם. זיין

גאנץ פּראָגראם איז בעשטאַנען אין דער נעגאַציע, אין קאמף געגען דעם "Micien regine„ אין דער קונסט—דעם קלאַסיציזם. "נידער מיט דעם שאַב-לאָן, נידער מיט די כללים, וואָס בעגרענעצען דעם דיכטער."—אט דאָס זענען די ערשטע, דורכאויס נעגאַטיווע לאָזונגען פֿון דעם קעמפֿענדען ראמאַנטיזם.

עס איז אַ דורכאויס פֿערשטענדליכע ערשיינונג, אז יעדע נייע בעוועגונג איז לכתחילה נעגאַטיוו; זי בעוויזט די צופֿעליגקייט פֿון די שוין עקזיסטירענדע פֿאָרמען, כדי צו בערעכטיגען איהר אייגענע, נייע עקזיסטענץ. ערשט ווען די בעוועגונג האט שוין א "סטראַטעגישען פּלאַן," אזוי צו זאָגען, ד. ה. אַ באַוויסטער אַ טיפֿערע טעטיגקייט, ווערען בעשאַפֿען די פּאזיטיווע גרונדלאגען פֿון דער בעוועגונג, עס ווערט פֿארמולירט, פֿאר וואָס קעמפֿט די אידעע? וואס איז איהר טייער און הייליג?

II

די פּאָזיטיווע לאָזונגען פון דעם ראמאַנטיזם דרינגען-זיך אַרויס נויטווענדיג פֿון זיינע נעגאַציעס, קאמף מיט שאַבלאָן—אלזא "פֿרייהייט פֿון שאַפֿען"! אלזא; "קונסט איז אַ ציל פֿאר זיך, אונאַבהענגיג פֿון אנדערע צילען." קאמף מיט דער נישט-נאַטירליכער, קינסטליכער אטמאספֿערע פֿון פסעוודא-קלאַסיציזם—אלזא: "טי-פֿער אין לעבען! צוריק צום נאַטירליכען, אָריגינעלען אוצר פֿון פֿאָלקסשאַפֿען"!—און די ראמאַנטיקער שטודירען די פֿאָלקספּאָעזיע און ווערען ענציקט פֿון איהר רייכקייט און הויפּטזעכליך פֿון איהרע פֿרייע, נישט בעגרענצטע פֿאָרמען; די פֿאָלקספּאָעזיע טראָגט אריין אַ נייעס עלעמענט אין דעם ראמאַנטיזם—די פֿאַנ-טאַסטיק; עס ווערען מאַסענווייז געשריבען באַלאַדען, ראמאַנסען, מעשיות וועגען שדים, מכשפֿות א. א. וו.

דריי לאָזונגען זענען אלזא געווען אין אָנהויב אַרויסגעשטעלט דורך דעם ראמאַנטיזם: פֿרייהייט פֿון שאַפֿען, קונסט איז אַ ציל פֿאר זיך, טיפֿער אין די רייכע קוואַלען פֿון פֿאָלקסשאַפֿען! די דאָזיגע לאָזונגען וואַרפֿען זיך באַלד אין די אויגען, און דער שאַבלאָן-קריטיקער בעטראַכט נאר בלויז דאָס אלס די איינציגע עלע-מענטען פֿון דעם ראמאַנטיזם. דאַן וואָלט אבער דער ראמאַנטיזם געווען נאָר אַ נייע מעטאָדע פֿון שרייבען, אבער נישט אַ נייע דיכטערישע עוואָנגעליע, א רע-וואָלוציע, וואָס פֿליסט אַרויס פֿון די אינעווייניגסטע פּראָצעסען פֿון שאַפֿען; עס וואָלט געווען העכסטענס בלויז אַ זאַמלונג פֿון נייע פֿאָרמען פֿון שאַפֿען. ווייל די אויבענדערמאַנטע דריי לאָזונגען מאַכען נאָר ריין דעם וועג פֿאַר פּאָעזיע, זיי שאַפֿען נאָר געזונטע בעדינגונגען פֿאר דעם דיכטערישען שאַפֿען—זיי גיבען אָבער נישט אַן ענטפֿער אויף די הויפּט פּראָבלעמען פֿון מענשליכען דיכטערישען גייסט: די בעציהונג פֿון קונסט צום מענשען—פֿון מענשען צו דער אייביגקייט... די דערמאַנטע לאָזונגען ווי "פֿרייהייט פֿון שאַפֿען," "קונסט איז א ציעל פֿאר זיך"—זענען אלזא נור שיינבאר פּאזיטיוו, אין אמת'ן אבער זענען זיי די ענטוויקלונג

פון די ערשטע, נעגאטיווע יסודות פון ראמאנטישער וועלטאנשויאונג. ערשט ווען דער קאמף איז שוין באלד פערענדיגט, ווען אין גאנץ איירָאפא הויבען אן טריאומפירען די נייע גייסטער, קריסטאליזירט זיך די אייגענטליכע, פאזיטיווע ראמאנטישע וועלט-אנשויאונג; פון קאנקרעטע קאמפ-לאָזונגען גערט מען איבער צום בויען און שמידען פון אן'אבסטראקטער טעאָריע פון ווערטען.

III.

קונסט און מענש... א פערשאָלטען פראָבלעם: איז קונסט ענג צוזאמענגעבונדען מיט דעם מענשליכען לעבען, אדער קונסט איז אן'אוראציאנעלע גרייס, וועלכע שעפט איהר ווערט פון קוואלען, וועלכע זענען פון יענער זייט פון דעם מענשליכען?

דער ראָמאנטיזם ענטפערט דערויף מיט א נייער וועלט-אנשויאונג, וועלכע בילדעט זיין אייגענטליכען פאָזיטיווען ווערט לויט דער דאָזיגער וועלט-אנשויאונג, פערברייטערען זיך אונגעהויער די גרענעצען פון דעם בעגריף „ראָמאנטיזם". ראָמאנטיזם הערט אויף צו זיין א ליטעראַרישע בעוועגונג פון סוף XVIII יאהרהונדערט; ראָמאנטיזם ווערט אנ'אייביגע שטרעמונג אויף אלע געביטען פון מענשליכען שאפען און דענקען.

וואָס איז לויט דער טעאָריע דער ראָמאנטיזם? עס איז דאָס אייביגע בענקען פון דעם מענשען צו דעם אייביגען, געטליכען, אונענדליכען; עס איז דאס שטרעבען איבערצוגעהן צו דער וועלט פון הויכע, קריסטאל-ריינע אידעען; עס איז דאס אייביג אונצופרידענע, דאס רעוואלוציאנערע, וואס שטופט דעם מענש צו נייע פאָרמען פון שאפען, צו דעם בונט געגען דעם עקזיסטירענדען...

ווען פיהלט איהר בילט דאס ראָמאנטישע? ווען דער פריהלונג קומט און א מעכטיגע קראפט ציהט אייך אין פעלד, אין דאס אונענדליכע אין דער צייט פון אייער יוגענד, ווען איהר ווילט אליין ציטשמעטערן און די וועלט אויף נייע יסודות איבערבויען... ווען עס קומען די צייטען פון גרויסע איבערקערענישען, ווען שטערדט ברענען און דאס איינפאכע לעבען ווערט פלוצלינג ארויסגעריסען פון שלאף... ווען עס רוישט און פליסט דאס מאסען-לעבען פון פאלק, וואס איז אויפגעוואכט צו פרייהייט... דאן בליהט די פורפור-בלום פון ראמאנטיק...

ראמאנטיקער וועלען אלזא זיין אלע די, וואס בענקען צו דעם הימלישען פייער פון נייע שעהנע פארמען פון שאפען; עס וועלען דאס אויך זיין די ערפינדער, וואס חלומען פון „פערפעטואום מאבילע", פון א נס אין דער טעכניק... עס איז דער שטרענגער געלערנטער, וואס פערבינדט זיינע מאטעמאטישע אויסרעכנונגען מיט דער גאונישער אינטואיציע, עס זענען עס אלע קעמפער פאר א בעסערע, ליכטיגערע צוקונפט פון דער מענשהייט.

דער ראמאנטיזם האט אלזא געלערנט, אז דאס אוראציאנעלע איז דער טרייב-רומען פון דעם לעבען; קונסט—דאס איז די אבשפיגלונג פון דעם אונענד-

ליכען, אייבינען; דאס איז די פערמיטלערין צווישען מענשליכעס און איבער־מענשליכעס.

אלזא איז קונסט הערא־איש־איהר אויפגאבע איז שילדערען מעכטיגע פערזענליכקייטען וועלכע פערקערפערען שמארקע, ריינע אידעאלען, וועלכע זענען דורך זייער וועזען די טרעגער פון דעם אינערליכען, אייביגען דראנג צו א פריי, אריגינעל לעבען. אין דעם זין איז דער ראמאנטיזם א אינדיווידואליסטישע, בעסער געזאגט, אנ׳אריסטאקראטיש־אינדיווידואליסטישע שטרעמונג.

די צווייטע פאזיטיווע אייגענשאפט פון דעם ראמאנטיזם איז אלזא דער אריסטאקראטישער אינדיווידואליזם. עס איז וויכטיג, גענויער ארומרעדען דעם בעגריף.

IV

דער אינדיווידואליזם פראקלאמירט דאס רעכט פון יעדען מענשען אויף פרייע ענטוויקלונג פון זיין „איך"; ער קעמפט אלזא געגען דער אונטערדריקונג פון דעם מענשליכען גייסט, געגען דעם שקלאפענטום, סיי דעם עקאנאמישען, סיי דעם גייסטיגען. ער פאדערט א ראציאנעלע ערציהונג, וועלכע זאל נישט אונטערדרוקען די נייגונגען און נאטירליכע פעהיגקייטען פון קינד, נאר וועלכע זאל זיך צופאסען צו זיין פסיחיק; די אויפגאבע פון ערציהונג דארף אלזא בעשטעהן נאר אין לייכטער מאכען דעם ענטוויקלונגס־גאנג פון דעם קינדערישען גייסט; נישט אנווארפען דעם קינד מיט געוואלד נייע פארמען, נאר פפלעגען די געפיהלען און שטרעמונגען, וועלכע זענען פערהאנען אין דער קינדערישער נשמה.

דער ציל פון אינדיווידואליזם איז אלזא די אריגינעלע, פרייע, טיפע און ברייטע פערזענליכקייט; אריגינעל—ד. ה. א פערזענליכקייט, וואס דענקט אייגענארטיג, וואס זוכט אלע ערשיינונגען פון דער אויסערער וועלט צופערבונדען מיט איהר „איך"; פריי פון עקאנאמישער און מאראלישער אונטערדריקונג; טיף אין זוכען דעם תמצית פון יעדערע ערשיינונג, און פערטיפען זיך אין די אינווענינסטע, פערבארגענע קוואלען פון יעדע שטרעמונג; אונענדליך ברייט—ד. ה. א פערזענליכקייט מיט א אינטערעס פאר דער גאנצער רייכער וועלט פון מענשליכען לעבען, שאפען און קאמף.

די ראמאנטיקער זענען געוועזען „אריסטאקראטישע אינדיווידואליסטען". אריסטאקראטיש זעלבספערשטענדליך אין גייסטיגען זין. זיי האבען געשילדערט מעכטיגע, פאלקאם אינדיווידועלע פערזענליכקייטען, פריי פון שאבלאן, וועלכע קעמפען מיט דער גאנצער וועלט, מיט דער געזעלשאפט, וועלכע איז א שטעהענדיגע, פערגליווערטע מאסע, אהן לעבען, אהן בעוועגונג; דער העלד פון די ראמאנטיקער איז איינזאם; זיין קראפט שעפט ער פון זיך אליין, פון זיין מעכטיגען ווילען, פון זיין שטרעבען צו מאכט. אין דער ריינסטער פארם ערשיינט דער „אריסטאקראטישער אינדיווידואליזם" ביי בייראן, דעם גרעסטען פאעט פון

IXX יאהרהונדערט. זיינע העלדען זענען טיטאַנען; אַטַנזאַם, פּראָלאָזען, הילען זיי זיך איין אין דעם מאַנטעל פֿון פֿעראַכטונג צו דער מאסע, צום המון, און קעמפֿען ערביטערט פֿאַר זייער „איך“ — ביז צום ביטערען טויט. די איינציגע פּאזיטיווע ווערטען פֿון דעם ראמאנטיזם זענען אלזא: דאס שטרעבען צום אונענדליכען, אייביגען. אָט די ווערטען מאַכען פֿון ראמאנטיזם אַ אייביגע שטרעמונג, ווייל אייביג וועט דער מענש שטרעבען איבער די גרענעצען פֿון זיין לעבען, אייביג וועט ער, ווי פּראמעטעאוס, זיין דער גנב פֿון הימלישען פֿייער.

V

אויב דאס אוראציאנעלע איז די שטארקע זייט פֿון ראמאַנטיזם, איז עס אבער אויך גלייכצייטיג זיין שוואכער פּונקט. ווייל דער ראמאנטיזם איז שטרעבונג צו אידעאלע צילען,—אזעלכע אבער ליגען אין שטח פֿון דער קינפֿטיגער ענטוויקלונג, האבען אלזא ווינציג צו טון מיט דעם רעאלען לעבען פֿון די פֿאָלקסמאסען. די לאָזונג פֿון ראמאנטיזם „קונסט איז א ציל פֿאַר זיך“ ברענגט מיט זיך די געפֿאהר, אז די קונסט וועט זיין פֿרעמד דעם קאַמף פֿון די מענשליכע מאַסען; זי וועט דאן האבען אַ קנאפּ שייכות צום לעבען און זיינע ברענענדע פֿראגען; זי וועט אפשר זיין שעהן, ווי מראמאר, אבער גלייכצייטיג וועט זי אויך ירש'ענען זיין קעלט און זיין טויטע רוהיגקייט. דאָס אבשטעלען אין אַ זייט דאָס רעאלע לעבען פֿון די ליידענדע האָט געמוזט נויטווענדיג פֿיהרען צו אַ רעאקציע—צו דעם רעאליזם, צו דער ליטעראַרישער לעהרע, וועלכע האָט זיך ענג פֿערבונדען מיט דעם היינט, מיט די אלטעגליכע אינטערעסען פֿון דער ליידענדער און קעמפֿענדער מענשהייט. אויב דער ראמאנטיזם איז דער שיר־השירים פֿון די יום־טוב מענשען, פֿון די מוטיגע גבורים, וואָס שפּאַטען אב פֿון דער גאַנצער וועלט—איז דער רעאליזם דאָס ליד פֿון דעם איינפֿאַכען, פּשוטען בירגער, דאָס ליד פֿון דעם „קליין מענשעלע.“

די קונסט טאָר נישט בלייבען וייט פֿון דעם אלגעמיין־מענשליכען לעבען, אָט דאס איז די לאָזונג פֿון דעם רעאליזם. טיפֿער אין לעבען! פֿערבינדען זיך מיט דעם רוישענדען לעבען פֿון די מאסען. גענוי אָבשפּיגלען די אינטערעסען פֿון די קליינע מענשעלעך וועלכע בילדען דעם רוב מנין פֿון דער געזעלשאַפֿט—אָט דאס זענען די אויפֿגאבען פֿון קונסט, לויט דער רעאליסטישער אויפפאסונג; די אויפֿפאסונג איז, ווי מיר זעהען, ריין אוטוליטאריסטיש; קונסט מוז דינען און ברענגען נוצען דער מענשהייט. די רעאליסטען האָבען מיט אלערליי פּרטים געשילדערט דאָס לעבען פֿון איינפאכע, גרויע מענשען; דער בילערמארק ווערט פֿערפלייצט פֿון נאטוראַליסטישע ווערק, וועלכע פֿאָטאָגראַפֿירען גענוי דאָס לעבען פֿון דעם אנעמישען, שוואַכענקען בירגער, אפֿטמאל הערט זיך אין דער ליטעראַטור דער מארק־טאָן פֿון דער בירגערליכער מאָראל, אפטמאל קומט דער רעאַליזם צו פֿיליסטערטום, ווייל דער רעאליזם, אַלס אַ פֿערהערליכונג פֿון דעם

רעאַלען לעבען. און כמילא, פון דעם אריסטאָקראַטישען, גרויסען פּיליסטערשען קרייז, איז געוועזען צו שוואַך ארויסצוטרעטען מיט דער גאַנצער ענערגיע און פערביסענקייט בעגען די שטעהענדע בלאַטע פון דער היינטיגער מענשליכער געזעלשאַפט. דאַצו האָבען דעם רעאַליזם געפעהלט די נויטיגע פּערספּעקטיווען פון דער וועלט פון אידעאַלע ציעלען. שילדערענדיג דעם אלטעגליכען קאַמף פון דעם מענשען, האָט דער רעאַליסט פערגעסען, אז דאָס איז נאָר אַ רינג פון דער ענטוויקלונג, אַז דאָס אלטעגליכע לעבען שאַפט שוין פון זיך די יסודות פון קינפטיגען לעבען. צו איינזייטיג איז אָבער געוועזען דער רעאַליזם, ער זאָל דערזעהען אט די נייע צוקינפטיגע יסודות. סיי דער ראָמאַנטיזם, סיי דער רעאַליזם זענען געוועזען צו שוואַך ארומצונעמען דאס גאנצע לעבען, פערבונדען אָרגאַניש די אידעעלע וועלט מיט דער פּראָזאישען לעבען; זייער ענטוויקלונג האט אַלזא געמוזט פיהרען צו אַ סינטעזע, צו דעם נעאָראָמאַנטיזם.

VI.

די נעגאַטיווע לאָזונג פון דעם נעאָראָמאַנטיזם, וועלכע ווארפט זיך באַלד אין די אויגען, איז—קאַמף אויף טויט און אויף לעבען מיט דעם פיליסטערטום. וואָס איז אַזוינס פיליסטערטום? עס איז דער געגענזאַץ פון אינדיווידואליזם; אויב אינדיווידואליזם בעדייט קאמף פאַר אַ אָריגינעלע, ברייטע און טיפע פערזענליכקייט—איז פיליסטערטום—פּאַסיוויטעט, שאַבלאָן, ענגע און אויבערפלעכליכע וועלטאַנשויאונג. ביידע בעגריפען שליסען זיך געגענזייטיג אויס. מיט אַן אונגעוויינליכער פייערשאַפט צום פיליסטערטום טרעט ארויס אין קאַמף דער נעאָראָמאַנטיזם; אויף זיין פאָהן שרייבט ער אויף די פּאָזיטיווע לאָזונג פון דעם „דעמאָקראַטישען אינדיווידואליזם.״ דער בעגריף „אינדיווידואליזם״ בלייבט דאָ דערזעלבער, וואָס פריהער; מעהר נישט די טרעגער פון דעם בעגריף זענען אַנדערע; ביי די ראָמאַנטיקער זענען עס אויסגעוועהלטע יחידים, „העלדען.״ דער נעאָראָמאַנטיקער זעהט דאָס אינדיווידועלע ביי יעדען מענשען, מעהר נישט—פערהילט, פערבאָרגען דורך די פיליסטערשע לעבענסבעדינגונגען. און די נעאָראָמאַנטיקער ווערען די אַנאַליטיקער פון דער מענשליכער נשמה: זיי דרינגען אריין אין די חדרי־חדרים פון דעם מענשליכען לײדענדען האַרץ און עפענען פאַר אונז מיט דער הילף פון דער רעאַליסטישער מעטאָדע די קלענסטע בעוועגונג, די קלענסטע חוואַליע אין ים פון די מענשליכע ליידען. אין די איינפאַכסטע טיפען געפינט דער נעאָראָמאַנטיקער דאָס טיפע שטרעבען צום אונענדליכען, צום אייביגען; אומעטום זעהט ער אַ ים פון ליידען, סיי ביי דער גראַפין סיי ביי דעם פויער אָדער „באָסיאַק״. די נעאָראָמאַנטיקער ווערען די דיכטער פון הויכען הומאַניזם, פון דער שיינקייט און דער מענשליכער נשמה, וועלכע ענטפּלעקט זיך צו אונז אין די ליידען פון פאָלק, פון יחיד, און דעם פּאַטאַלען קרייז פון מענשליכע עולות און טרערען.

דאָס איז נישט די פילאַנטראָפּישע הומאַניטעט פון דער בורזשואַזיע, עס

איז דאָס דורכגעזייקטע מיט טרערען געפֿיהל פֿון סאָלידאַריטעט מיט דעם ליי־דענדען יחיד און פֿאָלק, עס איז דאָס פּראָטעסט־געשריי געגען די אונטערדריקונג און אויסנוצונג.

דער נעאָראָמאַנטיזם ענטהאַלט אַלזאָ אין זיך די הויפּטאייגענשאַפֿט פֿון דעם רעאַליזם—די ליבע צום רעאַלען לעבען פֿון די פֿאָלקסמאַסען, און דעם יסוד פֿון ראָמאַנטיזם—דעם אינדיווידואַליזם, די שנאה צום פֿיליסטערטום, און דאָס בענקען צום שענעם, צום אייביגען. זיינע עלעמענטען זענען אָרגאַניש מיט זיך צוזאַמענגעבונדען; מיר האָבּען אַלזאָ צוטון מיט אַ האַרמאָנישער, סינטעטישער, אײַנהײטליכער פֿערבינדונג; אין צענטרום פֿון דער סינטעזע שטעהט דער מענש—דער ליידענדער און קעמפֿענדער מענש, און זיין נשמה—די אייביג שעהנע, אייביג בענקענדע מענשליכע נשמה.

VII.

דער נעאָראָמאַנטיזם זעהט אויך נישט אין קיין סתירה אין די אנשויאונגען פֿון די ערשטע צוויי שולען אויף קונסט און איהרע אויפֿגאַבען: „קונסט איז אַ ציל פֿאַר זיך"—אַזוי זאָגען די ראָמאַנטיקער. „קונסט טאָר נישט זיין אָבגעריסען פֿון לעבען"—ענטפֿערען די רעאַליסטען. דער נעאָראָמאַנטיקער דענקט אַנדערש: אמת, קונסט איז דאָס אייביג ברענענדע, פֿון קיין שום זאַך נישט אָבהענגיגע פֿייער אין דער נשמה פֿון קינסטלער—אָבער דער קינסטלער איז דאָך אַ מענש, און דער גרעסטער שבח פֿון אַ מענשען איז, ווען ער קען זאָגען: „homo sum, et nihil me humanum alienum esse huto" „אַ מענש בין איך, און אַלעם מענשליכעם טאָר מיר נישט פֿרעמד זיין". די פֿאָרמולע פֿון נעאָראָמאַנטיזם לויטעט: קונסט איז אַ ציל פֿאַר זיך אַבער דער שעפֿער פֿון קונסט איז אַ קינסטלער, אַ מענש, אלזאָ דער אויסדרוק פֿון דער לעבעדיגער סביבה, וועלכע האָט דעם קינסטלער ארויסגעגעבען. ממילא מוזען אלע שעפֿונגען פֿון קינסטלער אָבשפּיגלען דאָס בענקען און זוכען פֿון דעם ליידענדען מענשען. נישטאָ קיין געגענזאַץ צווישען לעבען און אונענדליכקייט, עס פֿערבינדט זיי אין נשמה אין קראַפֿט פֿון דער ציל איהרער איז דאָס אייביגע, דאָס אונענדליכע.

אויפֿשרייבענדיג אויף זיין פֿאָהן דעם קאַמף פֿאַר דעם פֿרייען מענשען, האָט דער נעאָראָמאַנטיזם בעטאָנט, אז דעם קאַמף פערשטעהט ער אלזייטיג; אז ער וועט קעמפֿען געגען יעדער אַרט אונטערדריקונג: סיי נאַציאָנאַלע, סיי די סאָציאַלע, אָדער אינדיווידועלע אונטערדריקונג.

לויט די ספּעציפֿישע בעדינגונגען פֿון יעדען פֿאָלק האָבען זיינע נעאָראָמאַנטיקער מעהר בּולט אונטערגעשטראָכען די, אָדער יענע לאָזונג, אָדער פֿאָרשטעלונג, אַזוי האָבען די פּוילישע דיכטער זיך הויפּזעכליך בעשאַפֿט מיט דער נאַציאָנאַלער אונטערדריקונג (זשעראָמסקי, סטרוג, דאַניליאָווסקי); די רוסען—דעם סאָציאַלען און אינדיווידועלען מאָמענט (גאָרקי); און די אינדוסטריעלענדער ער־

שײנען די ארבײטער-דיכֿטער מיט דעם פֿלאַמענדען פּראָטעסט געגען די אויסזױ-
גער און עקספּלואטאַציע פֿון די פֿאָלקס-מאַסען (דעהמעל, װערכֿארען, מאָריס ראזענ-
פֿעלד). בײ אַלע אָבער פֿעלקער דאָמינירט די שׂנאה צום פֿיליסטערטום, דעם
קאַמף פֿאַר דעם אינדיװידועל-פֿרײען מענשען, זשעראָמסקי, צ. ב., װאָס שאַפֿט
אַ רײך פּאַטריאָטיש װערק, פֿערפֿאַסט גלײכצײטיג אַזאַ מײסטערװערק װי „די
הײמלאָזע מענשען״—דעם שאַרפֿסטען פּראָטעסט געגען די פּױלישע בורזשואַזיע
און סאָץ. אונטערדריקונג; אַזאַ װערק, װי „די געשיכטע פֿון זינד״, ריכטיגער,
די געשיכטע פֿון די לײדען פֿון אַ מענשליכער נשמה.

מיר זעהען אַלזאָ, אַז אין דער לאָזונג: „קאַמף פֿאַר דעם פֿרײען מענשען״
װערען פֿערבונדען אַ רײהע מאָמענטען, װי דאָס נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און אינ-
דיװידועלע, װעלכע װירקען אױף זיך געגענזײטיג און פֿלעכטען זיך שטאַרק צונױף.
די אױפֿגאַבע פֿון דעם קריטיקער איז אָבטײלען די מאָמענטען און זײ אַנאַליזירען.
די ארבײט פֿון פֿערגלײכען און אַנאַליזירען האָט אָבער נאָר דאַן אַ פֿעסטען פֿונ-
דאַמענט און אַ היסטאָרישע פּערספּעקטיװ, װען דער ליטעראַטור-קריטיקער האָט
זיך צוערשט אױסגעבױט די פֿאָרשטעלונג פֿון אַ בעװעגונג אין איהר אידעאַלער
ענטװיקלונג און אין איהר אַבסטראַקטעסטער פֿאָרם. דאָס פֿאָרליגענדע שטודיום
איז אַ פֿערזוך אױסצובױען אַזאַ אַבסטראַקטען באַזיס, װאָס זאָל דינען דער קאָנ-
קרעטער אַנאַליזע פֿון דעם שאַפֿען פֿון די נעאָראָמאַנטיקער.

ד"ר י. ב. צפּוֹר.

ד״ר י. ב. צפור

ביי אנדערע און ביי אונז.

בעמערקונגען דער יודישער ליטע-ראטור-געשיכטע.

I.

פרעגט מען זיך, וואָס-פאַר-אַ סבות עס האָבען די יודישע ליטעראַטור אויף דער וועלט געבראַכט, און פרובט מען די דאָזיגע סבות צו פערגלייכען מיט יענע, וואָס האָבען פראָדוצירט די גלענצענדסטע אייראָפעאישע ליטעראַ-טורען, בלייבט מען פשוט ערשטוינט בעמערקענדיג, אַז ביי אונז איז אַלץ געגאַנגען, ווי מען זאָגט, מיט׳ן קאָפּ אַראָב און מיט די פיס אַרויף. אונזער ליטעראַטור ערשיינט אונז דאַן אין דער געשטאַלט פון עפּיס אַ „מיסגעבורט״, וואָס איז אויף דער וועלט געקומען, ווי אַן אומגעבעטענער גאַסט, אָדער ווי אַ „פּרוכס פון זינד״...

אַלע, אָדער וועניגסטען יענע, וואָס האָבען זיך פערגינען צו וואַרפען אַ בליק אויסער דעם געטהא, און זיך אָבצוגעבען אַ קלאָרען דין-וחשבון, ווי אַזוי פרעמדע ליטעראַטורען האָבען זיך ענטוויקעלט, ווייסען גאַנץ גוט, אַז געווען איז אַמאָל אַ צייט, ווען די שענסטע און בויגזאַמסטע אייראָפעאישע שפּראַכען, וואָס קיצלען אַזוי אַנגענעהם דאָס אויער פון אונזערע דעקאָלטיר-טע, לאַנגפעדערדיגע „סאַלאָן-דאַמען״, זענען געווען נישט-מעהר און נישט-וועניגער, ווי איינפאַכע „זשאַרגאָנען״. ד. ה. אונקולטיווירטע שפּראַכען אויף וועלכע נור די הונדערט־טויזענד-קעפּיגע מאַסע פלעגט רעדען, און וואָס יע-דער אינטעליגענט האָט געהאַלטען פאַר אַ הייליגען חוב צו פעראַכטען מיט׳ן גאַנצען פייער פון זיין „אינטעליגענטער-נשמה״... קולטור און לעבען זענען בעווען צוויי זאַכען, וואָס האָבען זיך וועניג-וואָס אָנגעהערט. אין לעבען איז מען זיך טאַקי געווען איטאַליענער, ענגלענדער, פראַנצויזען, דייטשען — אין דער קולטור—גריכען און רוימער. געדאַווענט האָט מען אין דער קאַטאָלי-שער קירך; געזונגען און פערגעטערט האָט מען אָבער דאַן: אַ יופּיטער, אַ מאַרס, אַ ווענוס א. ד. ג.

שפּעטער, ווען דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין איז אַביסעל שטאַרקער געוואָרען איז דערמיט אויך דער נאַציאָנאַלער שטאָלץ געוואַקסען. די זעלבע אינטעליגענץ, וואָס האָט ערשט ניט-לאַנג אַזוי ליעב געהאַט זיך צו גרימירען אַלס גריכען און אַלס רוימער, אומצובייטען איהרע נעמען אויף גריכישע און

רוימישע, און זיך צו באַריהמען, ווי מיט דער גרעסטער העלדענטאַט, דאַר-
מיט, וואָס זי פערשמעהט נישט איהר אייגענע מוטער-שפּראַך, אָט די זעל-
בע אינטעליגענץ האָט זיך אַרומגעזעהן, אַז אום צו זיין אַנ׳אמת׳ע זעלבסט-
שטענדיגע נאַציאָן מוז מען האָבען אַנ׳אייגענע שפּראַך און אַז אָהן אַנ׳איי-
גענער שפּראַך, איז אַ נאַציע, מעג זי זיין פיזיש ווי שטאַרק, דאָך נישט מעהר,
חי אַ גייסטיגער שקלאַף. זי האָט אַלזאָ פערשטאַנען, ווי וויכטיג עס איז גע-
ווען אַרונטערצוקריכען פון דעם „פּאַרנאַס״, זיך אַרונטערצולאָזען צו דעם
„פּלעבס״ צו דער טויזענד-קעפּיגער מאַסע און ביי איהר זיך אָנצוהויבען
לערנען רעדען, ווי לעבעדיגע מענשען רעדען...

מיט דער זאָרגפעלטיגקייט פון אַ מוטער האָט די אינטעליגענץ פון יע-
דען לאַנד אָנגעהויבען צוזאַמענצוקלייבען, וואו נור אַ גרעזעלע, וואו נור אַ
בלימעלע, וואָס האָט אויפ׳ן פערוואָהרלאָזטען פּאָלקס-פעלד געוואַקסען, און
מיט ציטערדיגע הענד עס איבערגעפּלאַנצט און בעאַרבייט — די גריכישע און
רוימישע קולטורען אַליין האָט זי אָנגעהויבען איבערצושמעלצען, צוזאַמענצו-
מישען מיט נאַציאָנאַלע עלעמענטען און פון דעם דאָזיגען געמיש צו בילדען
אַ גאַנץ אייגענאַרטיגע נאַציאָנאַלע קולטור. אַנשטאַט, וואָס פריהער האָט, אין
יעדען לאַנד, די אינטעליגענץ געשטרעבט זיך אַליין, וואָס-גיכער צו פער-
גריכישען און צו פעררוימישען, האָט זי יעצט געשטרעבט צו ערווערבען אַנ׳-
אייגענעם אַרט דענקען און האַנדלען, די הויפּט-לאָזונג איז געווען: „אַלץ,
וואָס פרעמד איז צו פערהיימישען...״

וואָס פאַר אַ סבות האָבען געטריבען אונזער יודישע אינטעליגענץ, די
משכילים פון די זעכציגער יאָהרען, זיך אומצוקעהרען צו דער פּאָלקס-שפּראַך,
צום „זשאַרגאָן״?—די פייערדיגע שנאה, די געוואַלדיגע פעראַכטונג, וואָס זי
האָט צום „זשאַרגאָן״ געפיהלט.

וואָס איז אונזער אינטעליגענץ פון יענער צייט אויסען-געווען מיט
דעם אַראָבלאָזען זיך צו דער פּאָלקס-שפּראַך? ניט ח״ו זיך צו בילדען אַנ׳-
אייגענע ליטעראַטור, אָדער זיך צו שאַפען אַ נאַציאָנאַל-גייסטיגע זעלבסטשטענ-
דיגקייט: ניין, נישט דאָס איז איהר כוונה געווען, זי האָט געמאַכט פון דער
פּאָלקס-שפּראַך אַנ׳אינסטרומענט, אום די זעלביגע פּאָלקס-שפּראַך אַליין צו
פערטיליגען. זיך לאָזענדיג פערפיהרען דורך פוסטע האָפנונגען, האָט זי גע-
מיינט, אַז פערקויפענדיג איהר נשמה פאַר אַ טאָפּ לינזען, וועט זיך איהר
איינגעבען די פענסטער פון אַביסעל לויזער פיס איהרע צו מאַכען; זי האָט
נישט געקעמפט פאַר גייסטיגער פרייהייט, נור פאַר פיזישער בעקוועמליכקייט,
דער חלום פון אַנ׳אַלטען משכיל איז געווען: זיך אויפצוכאַפּען אין אַ שענעם
פריהמאָרגען און צו טרעפען די גאַנצע רוסיש-יודישע בעפעלקערונג מיט
„פּראַוואָזשיטעלסטוואָס״ אין די הענד און נישט פערשטעהענדיג קיין וואָרט
יודיש...

די סבות, וואָס האָבען אַלזאָ געפיהרט די משכילים צו דער פּאָלקס
שפּראַך זיינען געווען פונקט דעם היפך פון די, וואָס האָבען געפיהרט די
אינטעליגענץ פון די אַנדערע פעלקער זיך אומצוקעהרען צו זייערע פּאָלקס

שפראַכען. אַנדערע זענען דערצו געטריבען געוואָרען דורך דעם פערלאַנג צו גייסטיגער זעלבסשטענדיגקייט; אונזערע—דורך דעם פערלאַנג צו פיזישער בעקוועמליכקייט. אַנדערע האָבען געהאַט די לאָזונג: אַלץ, וואָס פרעמד איז צו פערהיימישען, צו נאַציאָנאַליזירען; אונזערע משכילים ווידער, האָבען געשטרעבט: אַלץ, וואָס אייגען איז צו פערפרעמדען, צו אַסימילירען.

שטעלט זיך די פראַגע: אויף וואָס-פאַר-אַ קונסט-ווערק האָט מען זיך געקאָנט, ביי אַזעלכע בעדינגונגען, אין דער יודישער שפראַך דערוואַרטען? זעהט מען טאַקי, אַז אַלע שריפטען פון יענער צייט האָבען די פעסטען ריח פון פראָקלאַמאַציעס און פאַמפלעטען, און האָט זיך שוין יאָ געפונען עמיץ, וואָס האָט געקאָנט אַן׳ערנסט וואָרט זאָגען, האָט ער עס געשריבען אויף העברעאיש און נישט אויף „זשאַרגאָן”...

און מיינט נישט, אַז אויב די משכילים האָבען געליעבט מעהר די העברעאישע שפראַך, ווי די יודישע, איז עס דערפאַר, וואָס זיי זענען מיט אונזער אַלטער קולטור שטאַרק געווען. אַזאַ בעהויפּטונג וואָלט געווען אַ זעהר נאַאיווע. ווייל אין אמת׳ן האָט קיינער נישט אַזוי פערביסען געקעמפט געגען עצם יודענטום, ווי דער אַלטער משכיל. אויב די משכילים האָבען כלומר׳שט אַזוי הייס געליעבט די העברעאישע שפראַך און די ביבעל איז דאָס געווען צוליעב גאָר זייטיגע טעמים.

די ביבעל איז פאַר פיעל פרעמדע פעלקער הייליג געווען, און אַזוי ווי דער משכיל האָט תמיד געשטרעבט נאָכצואַהמען די אַנדערע, האָט ער כלומר׳שט אויך ליעב געהאַט די ביבעל.

די העברעאישע שפראַך, ווידער, האָט ער ליעבער געהאַט, ווי די יודישע, נור דערפאַר, וואָס זי האָט געהאַט דאָס מזל בעטראַכט צו ווערען פון די אַנדערע פעלקער פאַר אַ שפראַך און נישט פאַר אַ „זשאַרגאָן.” — וואָלטען די פרעמדע געווען, דורך אַ צופאַל, געהאַסט די ביבעל און געשפעט פון דער העברעאישער שפראַך, וואָלטען אונזערע משכילים זיכער נישט געווען זייער שטאַרק געקוואָלען פון זייערע מליצה׳לעך...

II

די אייראָפּעאישע אינטעליגענץ, נעהמענדיג יעדע איהר פאָלקס-שפראַך, צום אויסדריקען איהר גייסטיגע טעטיגקייט, האָט זיך פונדעסטוועגען צו דער מאַסע נור אויף אַזוי פיעל צוגעבויגען, אויף וויפיעל די לעצטע האָט פערמאָגט אין זיך אמת שענעס. צום גראָבען און צום פערוואָהרלאָזטען, וואָס האָט זיך אין דער מאַסע געפונען, האָט זי זיך אויף אַ האָר נישט צוגעבויגען. אַן׳אייזערנע וואַנד איז תמיד געשטאַנען צווישען דער ליטעראַטור און דעם פאָלק. יאָהר-הונדערטע זענען אַריבער איידער די דאָזיגע וואַנד איז צעשמעטערט געוואָרען און געלאָזט אַריינדרינגען צו דער מאַסע אייניגע שטראַהלען פון די גייסטיגע אוצרות, וואָס די אינטעליגענץ האָט מיט אַזוי פיעל זאָרגפעלטיגקייט אָנגעזאַמעלט.

אין זיעבעצענטען יאָהרהונדערט, ווען פראַנקרייך האָט פערבלענדעט גאַנץ אייראָפּא מיט איהר ליטעראַטור און קונסט, זענען די גרעסטע טייל פראַנצויזען געווען אַנאַלפאַבעטען. און קיינעם איז גאָר דעמאָלט אויפ'ן זינען נישט געקומען, אַז מען דאַרף עפּיס טהון, אום די געדיכטע מאַסען אַביסעל גייסטיג אויפצוהויבען, אויסצובילדען און צו פעראיידעלען...

צי פאַר דעם פאָלק איז דאָס געווען אַ טובה, צי אַ רעה, האָב איך נישט אַלס צוועק דאָ צו דיסקוטירען; איין זאַך אָבער קאָן איך דרייסט פערזיכערן: פאַר דער ליטעראַטור און פאַר דער קונסט איז דאָס געווען אַ זעהר גרויסע טובה. און די טעמים דערפון זענען גאַנץ איינפאַכע און גאַנץ פערשטענדליכע:

ערשטענס איז דער לעזער-קרייז געווען פערזעהן מיט אַ געוויסען גראַד בילדונג, און דער שריפטשטעלער האָט, אַ דאַנק דעם, געהאַט פרייע פליגעל, און זיך געקאָנט אויפהויבען אויף וויפיעל נור מעגליך.

צווייטענס איז דער לעזער-קרייז געווען אַ בעגרענעצטער און דער שריפטשטעלער האָט זיך פון זיין פעדער קיין פרנסה נישט געקאָנט מאַכען.

ביי אַ זעלכע בעדינגונגען האָט, זעלבסטפערשטענדליך, קיין פראָסטיטוציע אין דער קונסט נישט געקאָנט מעגליך זיין. איהר נוצען נישט זייענדיג קיין מאַטעריעלער, איז זי געוואָרען אַ זאַך לשמה. און דאָס, וואָס האָט בעוואויגען דעם קינסטלער צו שאַפען, איז געווען די ריינע ליעבע צו דער שענקייט און העכסטענס די האָפנונג אויף אַ גייסטיגען לוין.

שפּעטער, ווען פערשידענע סבות האָבען צעבראָכען אַלע מחיצות צווישען דער אינטעליגענץ און דאָס פאָלק, האָט זיך די ליטעראַטור אפשר פערגרעסערט, די צאָהל פון איהרע פאָרשטעהער פערמעהרט; דער עסטעטישער געשמאַק האָט אָבער נויטווענדיג געמוזט פאַלען. די צאָהל פון די פאָלקסלעזער, זייענדיג פערהעלטניסמעסיג פיעל גרעסער, ווי די פון דער אינטעליגענץ, האָט געבראַכט דערצו, אַז די ליטעראַטור זאָל ווערען אַ דאַנקבאַר פרנסה-אַרטיקעל. און באַלד האָבען זיך טאַקי געפינען טיכטיגע געשעפטמאַכער, וועלכע האָבען זיך וועניג-וואָס מיט דער אמת'ער שענקייט גערעכענט, און געגרינדעט גאַנץ גרויסע ליטעראַטור-פאַבריקען, וועלכע האָבען פערפלייצט די ערד מיט זייערע טויזענדטייליגע, שפּאַנענדע שונד-ראָמאַנען.

אַ גרויס גליק האָבען אָבער די אייראָפּעאישע ליטעראַטורען דאָך געהאַט, וואָס זיי האָבען זיך הונדערטער יאָהרען לאַנג געוועבט אין אַ בעגרענעצטען צענטער: זיי האָבען זיך אַזוי אַרום געשאַפען אַן אינטעליגענטען לעזערקרייז, און זיך פאָרגעבדייט אַ פעסטען באָדען. ווען די שונד-ליטעראַטור האָט זיך בעוויזען, האָט געקאָנט זיין דאַן נור אַ פראַגע וועגען אַ מלחמה צווישען דער אמת'ער קונסט און דער פאַלשער, צווישען שעפּפונג און „שרייבעכץ”. אָבער, אַז די ערשטע זאָל דורך דער צווייטער דערשטיקט ווערען, איז געווען אונמעגליך, די וואָרצלען פון דער אמת'ער שענקייט זענען שוין געזעסען צו טיעף אין אַ גרויסען טייל נשמות, אַז מען זאָל זיי קענען אויסוואָרצלען...

בעטראַכט מען יעצט זיין וואָסער אָרדנונג די יודישע ליטעראַטור האָט זיך ענטוויקעלט, בעמערקט מען באַלד, אַז אויך אין דער הינדכט, איז מיט איהר פאָרגעקומען פונקט דער היפך, ווי מיט אַלע אַנדערע ליטעראַטורען.

די אייראָפּעאישע ליטעראַטורען האָבען זיך אויסגעאַרבייט אין אַ בעגרענעצטען אינטעליגענטען קרייז און ערשט נאָך הונדערטער יאָהרען, אָנגעהויבען זיך ביסלעכווייז צו פערשפרייטען צווישען די געדיכטע פאָלקס-מאַסען; די יודישע ליטעראַטור איז באַלד פונ'ם ערשטען מאָמענט אָן געשריבען געוואָרען פאַר דעם פאָלק און אין „דער שפּראַך פון דער דיענסטמויד". זעלבסטפערשטענדליך, אַז נישט איהר אינהאַלט האָט געקאָנט האָבען אַ ווערטה און נישט איהר פאָרם.

דער פועל יוצא, וואָס איז אַרויסגעקומען פון אַזאַ מין ליטעראַטור-מאַכעריי איז געווען אַ זעהר טרויריגער. און נאָך עד-היום פיהלען מיר אין אונזער פאָלקס-נשמה זיינע מיאוס'ע ווירקונגען.

אונזער אינטיליגענץ האָט זיך ניט גערעכענט דערמיט, אַז אויפוועקענדיג ביי דעם פאָלק די נייגיריגקייט, אַז אַרויסרופענדיג ביי איהם אַ נויטיגקייט צו לייענען, און לאָזענדיג דידאָזיגע נויטיגקייט אונבעפרידיגט, מאַכט די פון איהם אַ שפּיעלצייג פאַר געשעפטמאַכער און שאַרלאַטאַנעס. אויך אין יודיש האָבען זיך, אַ דאַנק דעם, געגרינדעט ליטעראַטור-פאַבריקען, וועלכע האָבען מיט זייערע שונד-ראָמאַנען פער'סמ'ט דעם געשמאַק פון דעם פאָלק און נאָך עד-היום איז שווער דעם דאָזיגען געשמאַק זיינעם אויסצואיידעלען. אומזיסט האָט אַ שלום-עליכם, אַ פרץ און אַ פרישמאַן אַזוי פערביסען געקעמפט געגען דער דאָזיגער שלעכטער ווירקונג: דער שונד-ראָמאַן האָט געזיעגט און זיעגט נאָך עד-היום, בשעת דאָס אמת'ע קונסט-ווערק ליעגט פערשטויבט אויף די פאָליצעס פון דעם בוכהענדלער.

III.

די פריהערדיגע צוויי גרונדפעהלערען, וואָס מיר האָבען אָנגעוויזען, האָבען נויטווענדיג געמוזט פאַר דער ניי-געבוירענער יודישער ליטעראַטור פערצוימען אַלע וועגען פון פראָגרעס. דאָס אידעאַל פון די משכילים איז ניט געווען און האָט ניט געקאָנט זיין דאָס אידעאַל פונ'ם גאַנצען יודישען פאָלק. די גלענצענדע צוקונפט, וואָס מ'האָט איהם צוגעזאָגט, האָט איהם ניט אויסגעזעהען ווערט צו זיין די קרבנות, וואָס מ'האָט ביי איהם געפאָדערט. אַ קאַמף פון מעהרערע טויזענדער יאָהרען, אַ גרויסע מיט בלוט געשריבענע געשיכטע, געגענווערטיגע פערפאָלגונגען האָבען דעם פאָלק גאַנץ קלאָר געוויזען, ווי אַזוי עס דאַרף זיך בעציהען צו טובות, וואָס דאַרפען איהם קאָסטען זיין לעבען און זיין עקזיסטענץ. זיך אָבזאָגען פון זיינע אַלטע חלומות, וועלכע האָבען איהם אַלע זיינע גלות-ליידען זיס געמאַכט; זיך אָבזאָגען פון דער גליקזעליגער צוקונפט, אויף וועלכער ער האָט איין רגע נישט אויפגעהערט צו האָפען און צו וואַרטען מיט דער גרעסטער בענקשאַפט זון מיט

דעם טיעפסטען גלויבען, האָט ער נישט געקענט, צוליעב—אַ פּראַוואָזשיטעל־סטוואָ!... דאָס האָט דעם איינפאַכען אָבער געזונדען פאָלקס־אינסטינקט רעוואָל־טירט און מיט פעראַכטונג האָט ער געקוקט אויף אַלע זיינע טובה־טוער...

אין גאַנצען אָהן אַ ווירקונג איז אָבער די השכלה־פּראָפּאַגאַנדע נישט פערבליבען, אויב זי האָט דעם פאָלק איהר ביליגען אידעאַל נישט געקאָנט אָנהענגען, האָט זי אָבער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז זיינע אַלטע וואונדען צע־רודערט: איהם מאָלענדיג דעם „יעצט" מיט די מיאוס'טע פאַרבען, האָט זי זיינע אַלטע בענקענישען צו אַ נייעם לעבען אָנגעצונדען, און אַזוי־אַרום ניט־ווילענדיג געשניטען אין דער פאָלקס־נשמה אַ וועג צו דעם אַלט־נייעם אידעאַל וואָס וועט אויף אַ קורצער צייט וועניגסטענס ווערען דער פערבינדונגס־פאָדים, צווישען דער אינטעליגענץ און דעם פאָלק.

די ערשטע בריק צווישען דער אינטעליגענץ האָט אָהן ווידערשפּרוך די חבת־ציון געוואָרפען. אונטער איהר השפּעה האָט זיך צום ערשטען מאָל אַנ'־אמת'ער פּונקט פון אידעאַל אין דער ליטעראַטור בעוויזען. דערדאָזיגער פּונק איז אָבער געבליבען נישט מעהר, ווי אַ פּונק.

וואָלט דעמאָלט דאָס יודישע פאָלק נור איין שפּראַך פערמאָגט, וואָלט דידאָזיגע עפּאָכע געקאָנט זיין איינע פון די גלענצענדסטע עפּאָכען, וואָס אַ ליטעראַטור קאָן זיך נאָר ווינשען. מיר האָבען אָבער צוויי שפּראַכען געהאַט: די העברעאישע און די יודישע. די ערשטע—זיך געפינענדיג דאָ אויף איהר אמת'ען באָדען, דערפאַר, וואָס דאָס אידעאַל און די שפּראַך זענען געווען אַזוי ענג פערבונדען,—האָט נאַטירליך געמאַכט ריעזען־פאָרשריט. דאָס פאָלק ווידער, בעגעגענענדיג אינ'ם אידעאַל פון דער אינטעליגענץ אויך זיין אייגענעם אי־דעאַל, האָט זיך מיט דער שפּראַך־פראַגע וועניג־וואָס אינטערעסירט. די אינ־טעליגענץ פון איהר זייט האָט, אונטער דעם פייער פון דעם ציוניזם, ניט וועניגער געהאַסט דעם „זשאַרגאָן", ווי די משכילים. און אָט־אַזוי איז די יודי־שע ליטעראַטור ווידער־אַמאָל געבליבען אָהן ערנסטע פאָרשטעהער, און די יודישע שפּראַך איז געוואָרען נישט מעהר, ווי אַ פּראָפּאַגאַנדע־מיטעל, אַנ'אינ־סטרומענט פאַר איהר אייגענער צעשטערונג.

כדי די יודישע שפּראַך זאָל זיך ענטוויקלען און זיך אויפהויבען צו דער וויכטיגקייט פון אַ קולטור־שפּראַך זענען נויטיג געווען צוויי הויפּט־בעדינגונגען: ערשטענס, אַז זי זאָל זיך ערווערבען אַ ריין יודישע אינטעלי־גענץ; צווייטענס, אַז די דאָזיגע אינטעליגענץ, אויסאַרבייטענדיג די יודישע שפּראַך, זאָל קעמפען מיט דער גאַנצער ענערגיע געגען אַלע סבות, וועלכע קאָנען שטערען איהר ענטוויקלונג. די דאָזיגע צוויי בעדינגונגען זענען, ענד־ליך, דורך אַ צופאַל געקומען,

דער גרויסער שטורם־ווינד, וואָס האָט איבער דער גאַנצער רוסישער בעפעלקערונג געבלאָזען, האָט אויך די יודישע יוגענד דורכגענומען. פון די צאָהלרייכע פּאַרטייען, וואָס די רעוואָלוציע האָט אין דעם יודישען לאַגער גאָכאַנאַנד געבילדעט און צעשטערט, זענען אַרויס אַזעלכע, וואָס האָבען גע־

מוזיגען גאַנץ הויך די פּאָהן פון יוד׳ש און גערעדט מיט שטאָלץ אין דער
יודישער שפּראַך.

קיינמאָל האָט אין די גאַסען פון די גרויסע אייראָפּעאישע צענטערס
דאָס יודיש אַזוי הויך נישט אָבגעקלונגען, ווי-אַט אין יענער צייט, און קיינ-
מאָל האָט די העברעאישע שפּראַך אַזעלכע פערביסענע געגנער נישט פער-
מאָגט, ווי-אַט אין דער יודישער יוגענד. אַ גרויסער טייל פון דער שטודי-
רענדער יוגענד, די מאַסאָווע רעדנער פון אַלע צדדים, די דרשות, די עפענט-
ליכע דיסקוסיעס, דאָס פייער, וואָס יעדער בעזונדער האָט אין זיינע ווער-
טער אַריינגעלעגט, און די מיה, וואָס ער האָט זיך געגעבען זיין געגנער
מנצח צו זיין,—דאָס אַלץ האָט דאָס פּאָלקס-אויער אויסגעשליפען און ביי
איהם בעשאַפען אַ נויטיגקייט צו הערען שעהן רעדען. די טויזענדער בראָשו-
רען, וואָס האָבען צירקולירט פון האַנד-צו-האַנד, אויף ציגאַרעטען-פּאַפּיר,
זענען, אַ דאַנק דעם, וואָס זיי זענען שטרענג פערבאָטען געווען, געלייענט
געוואָרען מיט אַ בעזונדערע התמדה, און האָבען אַלץ מעהר און מעהר געררייצט
די נייגיריגקייט פון די גרויסע מאַסען און זי צוגעוועהנט צו לייענען. אָט
דאָ האָבען, ענדליך, אויך די יודישע שפּראַך און די יודישע ליטעראַטור גע-
פונען זייער גינסטיגען באָדען, און הייסע שטראָמען בלוט האָבען אָנגעהויבען
צו פליסען אין זייערע איינגעצויגענע אָדערען: יודיש איז געוואָרען אַ שפּראַך,
דאָס יודישע וואָרט—אַ הייליגקייט. עס האָט זיך געבילדעט אַ קליינע יודישע
אינטיליגענץ, און דער פערשטעקטער, פערנאַכלעסיגטער יודישער דיכטער האָט
אָנגעהויבען פערנעהמען זיין בכבוד׳יגען פּלאַץ.

IV

פּרובט מען זיך ווידער אָבצושטעלען אין דער יודישער ליטעראַטור
אויף דער פראַגע וועגען אידעען און פאָרמען, ערשיינט פאַר אונזערע אוי-
גען אַ קוריאָז, וועלכער בעגעגענט זיך פיליכט נישט אין דער געשיכטע פון
דער גאַנצער וועלט-ליטעראַטור:

ביי קיין שום קולטור-פאָלק אויף דער וועלט זענען די ליטעראַרישע
פאָרמען נישט קיין צופעליגע זאַך. יעדע עפּאָכע אין דער געשיכטע ברענגט
זיך איהרע פאָרמען. און די דאָזיגע פאָרמען דיפערענצירען זיך פון די על-
טערע, אָפטמאָל אַזוי שטאַרק, אַז עס ענטשטעהט דאָס, וואָס מען רופט: „לי-
טעראַרישע שולען״. למשל דער קלאַסיציזם, די ראָמאַנטיק, דער רעאַליזם,
דער דעקאַדענטיזם, א. אַנד. זענען נישט קיין לעדיגע, אויסגעטראַכטע ווער-
טער. יעדעס פון די אַלע ווערטער בעצייכענט אַ גאַנץ געזונדערן בעגריף, אַן
אַלגעמיין-ליטעראַרישע פאָרם, וועלכע שיידט זיך אונטער פון אַלע אַנדערע
דורך גאַנץ פעסטע ליניעס.

פּרובט מען זיך אָבגעבען רעכנונג, ווי אַזוי די אַלע פאָרמען, אָדער
שולען זענען ענטשטאַנען אין די אייראָפּעאישע גרויסע ליטעראַטורען, און
פּערטיעפט מען זיך אַביסעל מעהר אין דער אידעע-וועלט פון די פעלקער

צו ווערלגע די ליטעראַטורען געהערען זעהט מען, אַז יעדע נייע שול אין דער ליטעראַטור און אין דער קונסט, וואָס הויבט-אָן צו הערשען, איז דער נויטיגער רעזולטאט פון דעם נצחון פון איין וועלט-אַנשויאונג איבער אַ צווייטער. איידער אין דער ליטעראַטור-געשיכטע פון אַ פאָלק בעוויזט זיך א נייע שול, מוז פריהער פאָרקומען אין דער אידעען-וועלט פון דעם דאָזיגען פאָלק אַ קאַמף צווישען איין וועלט-אַנשויאונג און אַ צווייטער; צווישען דער אַלטער און דער נייער. און פאַלט די אַלטע וועלט-אַנשויאונג, אָדער קומט-פאָר דאָס, וואָס מען רופט, אַ אידעען-רעוואָלוציע, מוזען נויטווענדיג די אַלטע פאָרמען, וואָס האָבען די אַלטע אידעען פערקערפערט, פון דער ביהנע אַרונטער און נייע פאָרמען מוזען ענטשטעהען. כדי די נייע אידעען, די נייע וועלט-אַנשויאונג צו פערקערפערען.

ווען דער קלאַסיציזם איז געפאַלען אין דעם קאַמף מיט דער ראָמאַנטיק, איז דאָס נישט געווען דערפאַר, וואָס די ראָמאַנטישע פאָרמען זענען געווען שטאַרקער, און שענער ווי די קלאַסישע, נור גאַנץ איינפאַך דערפאַר, וואָס די וועלט-אַנשויאונג, וואָס די ראָמאַנטיק האָט אין זיך פערקערפערט, איז געווען שטאַרקער פון דער קלאַסישער: דאָס איז געווען דער נצחון פון דעם אונענדליכען אויף דעם בעגרענצטען, פון דעם אַלוועלטליכען און אַלמענשליכען איבער דעם אָרטיגען און איבער דעם אינדיווידועלען. פון דעם אַלמעכטיגען איינציגען גאָט איבער דעם לאָקאַלען גריכיש-רוימישען גען, אין איינעם וואָרט: פון דעם אָפטימיזם איבער דעם פעסימיזם.

דער נצחון פון דעם רעאַליזם איבער דער ראָמאַנטיק, איז ווידער געווען דער נויטיגער רעזולטאַט פון דעם, וואָס די סענסואַליסטישע וועלט-אַנשויאונג האָט מנצח געווען די ספירטואַליסטישע, דאָס שטאָף האָט אָבגעלייקענט דעם גייסט, דער קערפער—די נשמה, די לאָגיק האָט צעשטערט די פאַנטאַזיע. גאָט איז געוואָרען אַ לעדיג וואָרט, די וועלט—אַ גרויסע מעכאַנישע מאַשין, דער דיכטער—אַ אינזשעניער, אַנ׳אַרכיטעקט. א. ד. ג. ווי האָט געקאָנט אויסזעהען די וואונדערשענע לעגענדע פון דער ביבעל, אַז די שטיינער קריעגען זיך, ווייל יעדער וויל, אַז דער קאָפּ פונ׳ם צדיק זאָל אויף איהם רוהען; אָדער די מעשה מיט דעם לייטער, וואָס יעקב׳ן האָט געחלומ׳ט, אין די אויגען פון אַ הייסען אָנהענגער פון לאָקס טעאָריע—אָדער פון אַ פראַנצויזישען ענציקלאָפעדיסט?

ווי מיר זעהען, איז, אַלזאָ, יעדע ליטעראַרישע שול אין די אייראָפּעאישע גרויסע ליטעראַטורען שטענדיג געווען דער רעזולטאַט פון אַ מלחמה צווישען אַנ׳אַלטער וועלט-אַנשויאונג און אַ נייער.

פרעגט זיך יעצט, ווי אַזוי זענען אין אונזער יודישער ליטעראַטור די פאָרמען ענטשטאַנען? צי זענען זיי ביי אונז אויך געווען דער רעזולטאַט פון דעם נצחון פון איין וועלט-אַנשויאונג איבער אַ צווייטער? אַנ׳איראָנישער שמייכעל בעוויזט זיך אויף די ליפען, ווען מען פרובט זיך פערטיעפען אין דער דאָזיגער פראַגע. עפּיס דאַכט זיך אַייך אויס, אַז איהר זענט איבערגעטראָגען בעוואָרען אין אַ רעאַליסטישען מוזיי. וואו איהר פיהלט זיך אַרומגערינגעלט

כון אַ גאַנצער מחנה פערשיעדענפאַרביגע חיות; די איינגען בלישצען, די האָר גלאַנצען, אַלץ, דאַכט זיך, לעבט,—און געהט איהר צו אַביסעל נעהנטער און פּרובט אַ ריהר טון מיט דער האַנד, דאַן קנאַקט אָס שטרוי אונטער אייערע פינגער... קליינבירגערליכע מוסר-זאָגעריי, כּארסיילכע קליינליכקייט, אָרטיגע שטימונגען, אָדער פשוט אידעענלאָזע בלאָנדזשעניש, אָט דאָס זענען די נשמות, וואָס טאַנצען אין די שלעכט-פערדויעטע פאָרמען, וואָס מיר האָבען גענומען אין די איירָאפּעאישע ליטעראַטורען. אַ קרעכץ, וואָס זאָל מאַכען צי-טערן די גאַנצע מענשליכע נשמה, ווי דער פון אַ האַמלעט, אָדער פון אַ פויסט, אַ געדאַנק, וואָס זאָל פלאַנצען פערצווייפלונג אָדער האָפנונג אין אַ מענשען-מות, אונאָבהענגיג פון צייט און פון אָרט,—דאָס וועט איהר אומזיסט זוכען אין דער יודישער ליטעראַטור.

און מערקווירדיג: די פאָרמען, וואָס מיר האָבען גענומען ביי די פרעמ-דע זענען די קורצעסטע, די איינפאַכסטע און די אונבעדייטענדסטע: די סקי-צע, די נאָוועלע, די קורצע ערצעהלונג, דאָס ליעדעל. מען וואָלט זאָגען, אַז דער יוד, וואָס האָט מיט זיין זיפץ דעם אלוועלטליכען וועה אַרומגענומען, האָט פלוצלונג בעקומען אַ האַרץ-פעהלער און קאָן שוין מעהר דעם אָטעם נישט ציהען...

V

צוויי מאָמענטען וואָלט מען, פונדעסטוועגען, געקאָנט פערצייכענען אין דער געשיכטע פונ׳ם רוסיש- און פויליש-יודישען געטהאָ-לעבען, און וועלכע כּפורען פון אַ נייער וועלט-אַנשויאונג האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעווייזען: דאָס זענען, ערשטענס, די עפּאָכע, ווען דער חסידיזם איז ענטשטאַנען און אָנגעהויבען אַריינצודרינגען—כמעט אין אַלע יודישע נשמות; צווייטענס, די עפּאָכע פון דער פריהערדיגער רוסישער רעוואָלוציע.

דער חסידיזם, וועלכער וואָלט ווירקליך געקאָנט ווערען די נשמה פון אַ גרויסער אייגענאַרטיג-יודישער ליטעראַטור, האָט געהאַט דאָס אומגליק צו שרעקען דאָס יודישע פאָלק גראָד אין אַזאַ צייט, ווען מען האָט וועגען קיין ליטעראַטור אין יודיש אפילו נישט געחלום׳ט. און ווען די משכילים האָבען שוין יאָ אָנגעהויבען צו שאַפען די יודישע ליטעראַטור, האָבען זיי פונ׳ם ערשטען מאָמענט-אָן אויסגעקליבען דעם חסידיזם אַלס ציעל-פונקט פאַר זייערע פיילען; און ווי קאָמיש האָט דער דאָזיגער קאַמף בעדאַרפט זיין. דער משכיל האָט געגלויבט, אַז ער מאַכט דעם חסיד לעכערליך און האָט נישט בעמערקט, אַז דער לעכערליכסטער פוןביידע איז גראָד ער אַליין, דאָ האָט דאָך אין אמת׳ען אַריין געקעמפּט די „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ" מיט דער שכינה אין גלות; די בלעכענע מליצות פונ׳ם משכיל מיט׳ן עקסטאַז פון אַ נשמה, וואָס פערטרענקט זיך אינ׳ם צער און אין דער ליעבע פון דער גאַנצער מענשהייט און פון דער גאַנצער וועלט.

ווי ביַנסטיג וואָלט דער די עפּאָכע פון דער רעוואָלוציע איז פאַר דער

ענטוויקלונג פון דער יודישער ליטעראַטור געווען מיט די שפורען פון אַ נייער וועלט-אַנשויאונג, וואָס זי האָט אין די מוחות פון דער יודישער יוגענד אַריינגעבראַכט, האָט זי דאָך דער יודישער ליטעראַטור קיין פעסטען כאַראַקטער נישט געקאָנט געבען. אין דער צייט ווען אַלץ האָט געקאָכט און געבריזט אַרום-און-אַרום, האָט מען זיך אויסשליסליך מיט דער ליטעראַטור צו ווייניג בעשעפטיגט. די פאָרם דאָט דאַן געשפּיעלט אַ צו קליינע ראָליע; דער עיקר איז געווען די אידעע. און דידאָזיגע אידעע אויסצודריקען איז גענוג געווען אַ גאַנץ קליינע צאָהל פאָרמען, און, נאַטירליך, אַזעלכע, וואָס זענען נישט צו שטאַרק פערוויקעלט און פאָדערן ווייניג צייט. איבעריגענס, האָבען די פּאָליטישע בעדינגונגען, אין וועלכע די ליטעראַטור איז דאַן געלייענט געוואָרען, געפאָדערט, אַז דאָס ווערק זאָל זיין, וואָס קורצער און וואָס לייכטער...

דאָס אידעאַל האָט זיך פּראָזאַאיש אויסגעדריקט אין אַ בראָשור און אין אַנ'אַרטיקעל, געזונגען האָט ער זיך אין אַ סקיצע, אין אַ נאָוועלע און אין אַ ליעדעל. אַזעלכע מינים ווערק האָבען אויך נישט געפאָדערט פונ'ם שריפטשטעלער קיין צו-גרויסע שטודיען, און קיין געוואַלדיגע קענטניסען. ווער ס'האָט געהאַט אַ האַנד און אַ פּוס האָט געשריבען און קיין ערנסטע קריטיק איז, ביי אַזעלכע בעדינגונגען, נאָך נישט מעגליך געווען.

שפּעטער, ווען דער שטורם האָט זיך בערוהיגט, ווען דאָס פייער פון די אויגען האָט זיך אַביסעלע אָבגעקיהלט, ווען די הערצער האָבען אויפגעהערט אַזוי האַסטיג צו קלאַפּען, ווען די מוסקלען האָבען זיך נאָכגעלאָזט און די פויסטען צוריק געעפענט, ערשט דעמאָלט איז מעגליך געוואָרען זיך אָבצוגעבען אַ קלאָרען דין-וחשבון פון דעם, וואָס די יודישע ליטעראַטור האָט געוואונען. געוואונען האָט זי, בלי-ספק, זעהר אַ סך: אָבער נישט גענוג פונדעסטוועגען, אַז זי זאָל פעהיג זיין צו שפּייזען אונאָבהענגיג די נשמה פון אַ פאָלק.

אַזוי לאַנג, ווי דער אידעאַל האָט געברענט, איז יעדעס וואָרט פון אַ שריפטשטעלער געווען אַ תורה און געהאַט די ווירקונג, וואָס בוימאייל אויפ'ן פייער. מיט דער דערשטיקונג פון דער רעוואָלוציע האָט אָבער די יודישע מאַסע דעם צוטרוי צו דעם געשריעבענעם וואָרט פערלוירען. די שוידערליכע בלוט-בעדער, וואָס האָבען כמעט דעם גאַנצען יודישען תחום פערטונקען און דוקא אין אַ צייט, ווען מ'האָט אמת געגלויבט, אַז אַלע מענשען זענען ברידער, האָבען יעדען ענטוישט. די געבלימעלטע פראַזען פון די שען-רעדנער אין די הומאַניטאַרע פּראָגראַמען פון די טעאָרעטיקער—די נייע רביים—האָבען ביים פאָלק נישט מעהר, ווי אַ ביטערען איראָנישען שמייכעל אַרויסגעריסען...

די אידעען, וואָס האָבען בעלעבט די מוחות פון די לעצטע יודישע שריפטשטעלער זענען געווען—פרעמדע, נישט זעהר צוגעפּאַסט צו דער יודישער פאָלקס-פּסיכיק, און ווען דידאָזיגע אידעען זענען געפאַלען, האָבען אונזערע שריפטשטעלער אַליין, דעמאָלט, דעם וועג פערלוירען און געוואָרען אמת'ע תועים בדרך ההיים. דאָס קאָנוואולסיווע צאַפּלען פון אַ פרץ-נשמה, די בענקעניש און די זוכעניש פון אַ צייטלין, דער סקעפּטיציזם און די צעבראָכענקייט

פון אַ נאָמבערג, קאָנען דיענען צאַלס אילוסטראַציע פאַר דערדאָזיגער בעהויפּטונג,

VI

פערלירענדיג דעם צוטרוי צו איהרע לעהרער איז די יודישע מאַסע געבליבען הפקר. און דאַ הויבט זיך אָן די טרויעריגע ראָליע פון אונזער טאָג-פּרעסע:

פונקט ווי אין דער השׂכלה צייט, ווען די משׂכּילים האָבען די פאָלקס-נשמה צעבראָכען, אַרויסרופענדיג אין איהר טויזענדער נויטיגקייטען און בעדערפענישען, וועלכע זיי האָבען געלאָזט אונבעפריעדיגט, האָבען זיך געפונען צווישען די פערלעגער געוויסענלאָזע געשעפט-מאַכער, וועלכע האָבען, צוליעב אייגענע אינטערעסען, געשפּייזט דאָס פאָלק מיט שונד, און דעם יודישען עסטעטישען געשמאַק פערפעסטעט; אָט-אַזוי האָבען זיך, באַלד נאָך דער רעוואָלוציע, געפונען נייע העלדען, צווישען די ציטונגס-אַרויסגעבער, וועלכע האָבען מיט זעהר גרויס ערפאָלג די זעלבע ראָל געשפּיעלט.

דאָס פאָלק איז געווען טרויעריג, נידערגעשלאָגען, האָט מען עס אָנגעהויבען פרעהליך צו מאַכען, עס צו קיצלען מיט פוילע וויצען מיט וואַסערדיגע פעליעטאָנען, מיט שונד-ראָמאַנען א. ד. גל. כדי ביי איהם אַ געלעכטער אַרויסצורופען און געבען איהם אַ גוט ביינדעל אָבצולעקען...

דער ציטונגס-אַרויסגעבער, זייענדיג סוף-כּל-סוף אַ פּשוט׳ער שפּעקולאַנט, האָט זיך אויסגעאַרבייט זיין אייגענעם קאָמערציאַל-ליטעראַרישען קריטעריום, ד. ה. זיין ליטעראַרישע מאָס: דער ווערט פונ׳ם ציטונגס-מאַטעריאַל איז געשאַצט געוואָרען לויט דער צאָהל עקזעמפּלאַרען, וואָס די רעדאַקציע האָט דורכ׳ן טאָג פערקויפט; זענען פערקויפט געוואַרען מעהר עקזעמפּלאַרען איז דער מאַטעריאַל געווען אויסגעצייכענט... זענען אָבער פערקויפט געוואָרען װעניגער עקזעמפּלאַרען, האָבען זיך אין דער צייטונג געמעגט געפונען די שעהנסטע ליטעראַרישע זאַכען, האָבען זיי, לויט׳ן שטאַנד-פּונקט פונ׳ם ציטונגס-אַרויסגעבער, געטויגט אויף הונדערט-טויזענד כּפּרות...

ווי עס פערשטעהט זיך, האָט דער דאָזיגער צושטאַנד זיך אויך געמוזט אָבשפּיגלען אויפ׳ן שריפטשטעלער, און דער לעצטער האָט געמוזט, פריהער אָדער שפּעטער, ווערען אַנ׳אינסטרומענט אין די הענד פון דעם ציטונגס-אַרויסגעבער.

וואָס פאַר אַ ממשות האָט געקאָנט האָבען דער פּראָטעסט פונ׳ם אמת׳ען קינסטלער, ווען, ערשטענס, האָט ער נישט געהאַט די מעגליכקייט זיך מיט דער עפענטליכקייט צוזאַמענצורעדען, ווייל דער ציטוגגס-אַרויסגעבער האָט אַלץ, וואָס האָט איהם געשיינט צו זיין געגען זיינע אינטערעסען נישט דורכגעלאָזט; צווייטענס, האָט דאָס ערנסטע וואָרט, ווי מיר האָבען שוין פריהער געזאָגט, ביי דער מאַסע אַ קליינעם ווערט געהאַט. און אַלע ערנסטע וואָכען-אָדער מאָנאַט-שריפטען, וואָס זענען דעמאָלט ערשיענען, האָבען געהאַט דאָס

מזל פון אַ שמעטערלינג, וועלכער לעבט נישט מעהר, ווי אַ טאָג...

נאָך מעהר, כדי זיך גערעכט צו מאַכען פאַר דער עפענטליכקייט אין פאַל פון אַנ׳אונערוואַרטעטען אַרויסטריט פון אַ פערוועהטאָגטען קינסטלער, זענען די אַרויסגעבער געפאַלען אויף אַ גאַנץ געשיקטער המצאה: זיי האָבען פאַר געהעריגע סומען איינגעלאַדען אַלס מיטאַרבייטער איינינע פון די אַנגע-זעהענסטע און פאָפולערסטע יודישע שריפטשטעלער, וועלכע האָבען געדאַרפט געבען משבת לשבת (מעהר האָט דאָס געקאָנט שטערען דעם ערפאָלג פון דער צייטונג...) אַנ׳אונבעדייטענד פעליטאָנדל, און אונטער זייערע שירעמס האָ-בען זיך פראַנק-און-פריי אַ גאַנצע וואָך געקאָנט שפאַצירען די „פערשלייער-טע דאַמען״ און די „בלוטיגע פרויען״... און אַזוי זענען איינינע פון אונזערע גרעסטע שריפטשטעלער, צום בעדויערען, דורך זייער אונפאָרזיכטיגקייט, אין דער דאָזיגער נעץ נכשל געוואָרען און האָבען נישט-ווילענדיג, מסתמא, מיט זייער פעדער מיטגעהאָלפען פערפיהרען דעם יודישען עסטעטישען געשמאַק און אַ זומפ אַריין, צוזאַמען אויך מיט דער גאַנצער יודישער ליטעראַטור.

דר. י. ב. צפּור.

קריטיק און קריטיקער.

אום צו פערשטעהן גענוי, וואָס פאַר אַ ראָליע קריטיק שפּילט אין דער ענטוויקלונג פון אַ ליטעראַטור, איז נישט גענוג צו בעטראַכטען די דאָזיגע ליטעראַטור אין איהר געגענוואַרט, דאָס הייסט אין דעם מאָמענט, ווען די קריטיק איז שוין מיט איהר צוזאַמען, נור עס איז דורכאויס נויטיג צו מאַכען אַ קלאָרען בעגריף פון דעם, ווי אַ ליטעראַטור זעהט אויס איידער זי קומט אָן צו דער גענוג הויכער מדרגה פון ענטוויקלונג, אין וועלכער קריטיק הייבט-אָן פאַר איהר צו ווערען אַ מעגליכקייט און אין דערזעלבער צייט אַ נויטיגקייט.

נישט תמיד איז קריטיק מעגליך, און נישט תמיד איז קריטיק נויטיג. קריטיק איז נישט תמיד מעגליך דערפאַר, וואָס דער קריטיקער איז קודם-כל אַ טיכטיגער לעזער, און ווען ער זאָל נישט האָבען וואָס צו לייענען, וואָלט ער, זעלבסטפערשטענדליך, נישט געהאַט וואָס צו קריטיזירען. — זי איז ווידער נישט תמיד נויטיג דערפאַר, וואָס נישט קומענדיג אין דער פּאַסענדער צייט קאָן זי ברענגען פיל מעהר שאַדען ווי נוצען.

ביי איהר ענטשטעהונג איז די ליטעראַרישע קונסט ביי יעטוועדער פאָלק דאָס רוב נור אַ קאַפּריז, אַ מאָדע-זאַך. אַ רעאַלע נויטיגקייט הייבט זי ערשט אָן צו ווערען שפּעטער, ווען דאָס פאָלק לעבט זיך מיט איהר מעהר אָדער ווייניגער איין, און זי הייבט אָן צו ווערען דער שפּיגעל פון זיינע זעעלישע איבערלעבונגען. כל-זמן אָבער די ליטעראַרישע קונסט איז נאָך נישט קיין פאָלקס-נויטיגקייט, איז אויך דער קינסטלער פון יענער צייט פאַר דעם פאָלק פרעמד, און קאָן בשום אופן מיט זיך נישט פאָרשטעלען די אמת'ע פאָלקס-נשמה מיט אַלע איהרע איינגענאַרטען. אַלערהעכסטענס איז ער דאַן דער אויסדרוק פון אַ בעגרענצטען, פּריווילעגירטען קרייז: דער קלערוס, דער הויף, דער אַדעל א. ד. ג.

פון אַנ'אַנדער זייט שטעהען די קינסטלער פון יענער צייט תמיד אונטער דעם איינפלוס פון מעהר אָדער ווייניגער פרעמדע קולטורען, און בעמיהען זיך דעם דאָזיגען איינפלוס צו פערשפּרייטען איבער זייער איינענ פאָלק-

וועלענדיג אָבער ביי זיך אקלימאטיזירען פרעמדע אידעען, שלעפּען זיי אויך מיט די פרעמדע פאָרמען; און אָט די פרעמדע פאָרמען, מעהר אָדער ווע־ניגער קינסטלעריש נאָכגעאַהמט, בילדען דעם גאַנצען קערן פון יעדער נייגע־בוירענער ליטעראטור.

אין אַזאַ צייט איז נאָך אַ ליטעראַטור אָהן קריטיקער. און וואָלטען אַזעלכע יאָ געוועזען, וואָלט זייער לאַגע געוועזען אַ זעהר שווערע; די מדרגה פונ׳ם קינסטלער אין אַזאַ צייט איז נאָך אַ זעהר נידריגע. זיינע שאַפונגען, זייענדיג לויט זייער אינהאַלט און זייער פאָרם פרעמדע, און דאָס פרעמדע ווערענדיג פאַר איהם אין געוויסערמאַסען אַנ׳אידעאַל, דערשטיקט ער אין זיך אומבעוואוסטזיניג אַזוי חייט דאָס פּערזענליכער, דאָס אינדיווידועלע און דאָס אייגענאַרטיגע, אַז עס בלייבט אין איהם כמעט נישט וואָס צו פלעגען און וואָס צו בעקעמפען. זאָל ווידער דער קריטיקער דעם פרעמדען איינפלוס בעקעמפען אין אַ מאָמענט, ווען די אייגענע אוצרות צו עקספּלואַטירען האָט נאָך נישט ווער, ריזיקירט ער פשוט צו דערשטיקען די ליטעראַטור באַלד ביי איהר געבורט.

ערשט שפּעטער. ווען מיט דער ענטוויקלונג פון זיינע קינסטלערישע איינענשאַפטען ענטוויקעלט אין זיך דער קינסטלער אויך דעם חוש פאַר דער נאַטורליכער שענקייט, ווען אָנשטאָט צו זוכען מענש, אָרט און אומשטאַנד אין די ביכער, זוכט ער זיי אין זיך אַליין, אין דעם אָרט וואו ער וואוינט און צווישען די לעבעדיגע מענשען פון זיין אומגעבונג, ערשט דעמאָלט הייבט זיך אָן צו בעווייזען אין דער יונגער ליטעראַטור דער ערשטער צייכען פון זעלבסט־שטענדיגקייט און פון נאַציאָנאַלער אייגענאַרט, און דאָ הייבט זיך אויך אָן די ראָליע פון דער קריטיק און פון דעם קריטיקער.

די ערשיינונג פון אַ קריטיקער אין אַ ליטעראַטור איז תמיד דער סימפּטאָם, דער צייכען פון אַ מין ליטעראַרישען קריזיס, וועלכער דערמאָהנט דעם איבערגאַנגס־פּעריאָד פון דער קינדהייט צו דער יוגענד, פון אונבעוואוסטזיניגער טעטיג־קייט צו בעוואוסטזיניגע און פעראַנטוואָרטליכע האַנדלונגען. די ערשיינונג פון דעם קריטיקער איז דער כאַראַקטעריסטישער צייכען, וועלכער ווייזט־אָן, אַז געקומען איז דער מאָמענט, אין וועלכען דער גורל פון אַ ליטעראַטור דאַרף בעשטימט ווערען דורך די נייע ריכטונגען, וואָס זי דאַרף אָננעהמען, און וועלכע דאַרפען איהר געבען מיט דער צייט איהר אינדיווידועלען כאַראַקטער, איהר „ליטעראַרישען איך״—אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקען.

ווי מיר זעהען, איז די קריטיק פיל וועניגער די מוטער פון דער לי־טעראַטור ווי איהרע אַ טאָכטער: אַ טאָכטער אָבער, וואָס קאָן האָבען אויף איהר מוטער די גליקליכסטע אָדער די אומגליקליכסטע ווירקונגען.

אין וואָס בעשטעהט די ראָליע פון דער קריטיק?

מיר האָבען שוין געזאָגט, אַז דער קריטיקער איז פאַר אַלעמען אַ טיכ־

-טיגער לעזער, און דאס זעלבסטפערשטענדליך, אונטערשיידט איהם וועניג פון אלע אנדערע לעזער. דערפאר איז אבער פארהאן אנ'אנדער פונקט, וואו דער לעזער און דער קריטיקער געהען זיך וויים פונאנדער. דער איינפאכער לעזער פיהלט, וואס ער לייענט; דער קריטיקער האט די מתנה צו פיהלען און צו פערשטעהן אין דערזעלבער צייט. דער איינפאכער לעזער לייענט דורך א בוך, דערהאלט דעם געווינשטען איינדרוק און לעגט עס דערנאך אוועק; דער קריטיקער לייענט דורך א בוך, דערהאלט אויך דעם געווינשטען איינדרוק, נאר איידער ער לעגט עס אוועק, שטעלט ער זיך נאך א פראגע: „פארוואס האט דאס בוך אויף מיר געמאכט דעם און דעם איינדרוק?"—

דער קינסטלער אליין קאן אפטמאל בלייבען אונבעוואוסטזיניג. וועגען דער מעטאדע, מיט וועלכער ער בענוצט זיך, דעם צווייטען זיינע עמפפינדונ-גען איבערצוגעבען; ער קוקט, פיהלט, שאפט, און אלע בעוואונדערען. פאר וואס אבער האט ער געהאנדעלט אויף דער ארט גיכער, ווי אויף יענער? פארוואס האט גראד די געשעהעניש מעהר צוגעצויגען זיין אויפמערקזאמקייט, ווי אנ'אנדערע? פארוואס האט ער זיך בענוצט גיכער מיט דער פארם ווי מיט אנ'אנדערע; מיט דעם אויסדרוק, דעם קלאנג און די פארבען? ער מעג דאס אפילו נישט וויסען: דאס וועט איהם אלס קינסטלער אויף א האר קלענער נישט מאכען. דאס וויל אבער נישט זאגען, אז די אלע פראגען האבען נישט קיין ענטפער; און אויב דער קינסטלער אליין קען אונז די דאזיגע סודות נישט איבערגעבען דורך געוועהנליכע, נישט-קינסטלערישע מיטלען, וועט אונז דער קריטיקער אויסטייטשען, געבען אנ'ענטפער אויף א געוועהנליכער נישט-קינסטלערישער שפראך.

יעדע ליטערארישע שאפונג ענטהאלט אין זיך א גאנצע קונסט-טעאריע, און די דאזיגע קונסט-טעאריע קאן אין אלע צייטען, מיט דער הילף פון א געשפאנטער אויפמערקזאמקייט און פון א שטרענגער צעגלידערונג, פעסטגע-שטעלט ווערען. אדאנק די אלע בעדינגונגען זענען מיר אימשטאנד נישט נאר צו פערשטעהן דעם סוד פון א קינסטלער, נאר אויך זיך צו מאכען א בעגריף פון דעם, וואס ס'איז פארהאן אין זיין ווערק ריין סוביעקטיוועס. מיר קאנען וויסען, מיט וואס ער איז עהנליך צו יעדען איינעם און מיט וואס ער אונטערשיידט זיך פון יעדען איינעם; מיט וואס ער שטעהט העכער פון אנ'אנדער קינסטלער, און מיט וואס אנ'אנדער קינסטלער שטעהט העכער פון איהם; וואס פאר א סיבות עס האבען אויף איהם געווירקט, און וואס פאר א ווירקונגען עס האבען איהם א שטויס געגעבען צו דער און דער שאפונג.

ענטדעקען אין דער שוים פון דער נאטור נייע קוועלען פון שענקייט; שאפען נייע פארמען, די דאזיגע שענקייט צו פערקערפערן, צו פערייביגען און זי איבערצוגעבען צו די אנדערע מענשען! בערייכערען די מענשליכע

נשמה מיט נייע בעגריפען און מיט נייע געפיהלען — אט דאס איז די אויפגאבע פונ׳ם קינסטלער.

פעסטשטעלען דורך טיפע שטודיען און דורך גאנץ שטרענגע צעגליעדערונגען די אלגעמיינע געזעצען, נאך וועלכע יעדעס קונסט־ווערק איז געבויט; געבען צו פערשטעהן דעם לעזער דאס, וואס ער לייענט; העלפען דעם קינסטלער זיך אליין פערשטעהן, איהם אנווייזען אפטמאל דעם אמת׳ען נאטירליכען וועג, איף וועלכען ער דארף געהן, אום צו דערגרייכען צו זיין העכסטער מדרגה פאלקאמענהייט — אט דאס איז די הויפט־אויפגאבע פון דעם קריטיקער.

ווי מיר זעהען, איז דער קריטיקער דער פילאזאף פון דער קונסט, פונקט ווי דער פילאזאף איז דער קריטיקער פון דער שעפפונג.

ווען דאס אליין וואלט אפילו געווען זיין איינציגע ראליע, וואלטען מיר איהם שוין דערפאר אליין געדארפט געבוג דאנק שולדיג זיין; דער קריטיקער האט אבער נאך א גאנצע רייהע אנדערע מיסיעס צו דערפילען, וועלכע שיינען מיר נישט וועניגער וויכטיג, ווי די פריהערדיגע.

אויב פון איין זייט איז ער דער, וואס פערשטעהט אמבעסטען דעם קינסטלער, איז ער פון אנ׳אדער זייט דער, וואס האט א דירעקטע ווירקונג אויף דער מאסע. ער קען אמבעסטען איהר גייסטיגען ניוואָ, און פערשטעהט ווי אזוי צו ווארפען א בריק צווישען איהר און דעם קינסטלער. ער איז דער אמת׳ער פאלקס־לעהרער, דער מפרש און דער אנזאגער פונ׳ם קינסטלער; דער קול־מבשר, און דער אפאסטאל פון דער קונסט. דער קריטיקער וועקט ביי דער מאסע דעם עסטעטישען געשמאק, מאכט איהר נשמה איידעלער, פיינער, עמפפינדליכער. און בעשאפט ביי איהר א שטימונג פאר קונסט, א דורשט פאר שענקייט. דער קינסטלער אליין איז בטבע א צריקגעהאלטענער און בנוגע דירעקט ווירקען אויף א פאלק — זעהר שווער אויף צוזאמענצומישען זיך מיט דער פסיכאלאגיע פון אלגעמיין. ער איז דער שטראם וואס געהט זיך זיין בעזונדערען אייגענארטיגען וועג און וואלט זיך נישט געפינען דער קריטיקער, אדער אנ׳אנדער גליקליכער צופאל, וואס זאל איהם ארויספיהרען אויף דער עפענטליכקייט, וואלט ער און זיין שאפען געבליבען פאר די גרויסע פאלקס־טיילען אנ׳אייביגער סוד. נישט נאר איינער פון אט די טאלענטפולע האט אראבגענידערט אין קבר אריין מיט דעם פיינליכען געפיהל פון זיינע צייט־גענאסען נישט פערשטאנען צו זיין; נישט נאר איין גרויסער קינסטלער איז אויפגעשטאנען תחיית המתים און אנגעהויבען צו ווירקען ערשט צעהנדליגער און אפטמאל הונדערטער יאהרען נאך זיין טויט, אראנק דעם וואס עס האט זיך געפונען דער אמת׳ער קריטיקער, וואס האט איהם דערקענט און פערשטאנען איהם אבצושאצען.

זיין מען בעטראכט א קונסט־ווערק בנוגע צו דעם אינהאלט, צו רער

...ם און צו דער בעדייטונג, וואס דאס קאן האבען פאר דער ענטוויקלונג פון ׳ עם עסטעטישען געפיהל, קאן מען דערפון אוועקטראגען איינעם פון די ביידע איינדריקען:—אדער, אז דאס עפענט אונז גאנץ נייע האריזאנטען הן בנוגע דעם אינהאלט, הן בנוגע דער פארם: און לויט דער בעדייטונג, טראגט עס אויף זיך א כאראקטער פון אויסדעהנונג און בעפרייאונג, וועלכער איז בערופען צו געבען דעם עסטעטישען לעבען א נייע ווענדונג:—אדער אז דאס דאזיגע קונסט-ווערק טראגט אויף זיך דעם שטעמפעל פון דעם געוועהנליכען צייט-געשמאק, און אז ביי א לעצטער צעגלידערונג, בלויז א מעהר אדער ווייניגער אייגענארטיגען ווארייאנט פון אינהאלטען און פארמען, וואס זענען שוין לאנג אין קורס.—אין ערשטען פאל האבען מיר דא צו טהון מיט דעם פראדוקט פון א „געניע", פון א רייכגייסטיגער און ערפינדערישער פערזענליכקייט; אין צווייטען פאל—מיט דעם פראדוקט פון א מעהר אדער ווייניגער ווערטפולען „טאלענט". אויסערדעם, וואס דעם געניע און דער טאלענט אונטערשיידען זיך שוין ממשות׳דיג לויט דעם כאראקטער פון זייערע ווערק, אונטערשיידען זיי זיך נאך מעהר לויט זייער איינפלוס און לויט זייער ווירקונג אויף די ארומיגע קרייזען. וועהרענד די ווירקונג פון דעם טאלענט, ווי בעגאבט ער זאל נישט זיין, איז בלויז אנ׳ערציהערישע, איז די ווירקונג פון דעם געניע שעפפעריש און ערציהעריש אין דערזעלבער צייט.

שעפפעריש איז זי דערמיט, וואס האפענדיג ענטדעקט נייע קוואלען פון שענקייט און נישט זייענדיג אליין אימשטאנד זיי אינגאנצען אויסצושעפען, בעאיינפלוסט דער געניע אויך אנדערע קינסטלער, וועלכע געהען סיי בעוואוסטזיניג, סיי אונבעוואוסטזיניג אין זיין ריכטונג, און בערייכערען די ליטעראטור מיט קונסט-ווערק פון א נייעם מין. פון אנ׳אנדער זייט ווירקט אויך דער געניע ערציהעריש אויף א גאנץ פאלק, אראנק דעם, וואס ער איז אין געוויסערמאסען די פערקערפערונג, דער לעבעדיגער אויסדרוק פון דער געזעלשאפט, אין וועלכער ער געפינט זיך. דיזעלבע אורזאכען, וואס ווירקען אויף יעדען מיטגליד בעזונדער פון א געזעלשאפט, ווירקען אויך אויף דעם געניע, אין דער צייט אבער וואס ביי אנ׳אנדערען ווערען די דאזיגע ווירקונגען באלד אבגעווישט און פערגעסען, זאמלען זיי זיך ביי איהם צונויף, אראנק דעם הויכען גראד בעוואוסטזיניגקייט און עמפפינדליכקייט, וואס ער פערמאגט, און בילדען אין איהם א מין סינטעז, וועלכער איז דער אויסדרוק נישט נור פון א פרט, נור פון א גאנצען כלל. יעדער איינער דערקענט אין דעם געניע א טייל פון זיך אליין; יעדער איינער איז ערשטוינט צו געפינען אינ׳ם ווערק פון דעם געניע דער אויסדרוק פון זיינע אייגענע ליידען און פריידען, דעם אויסדרוק פון זיינע אייגענע שרעקען און האפנונגען, פון זיינע אונדייטליכע פערלאנגען, פון זיינע אונבעשטימטע שטרעבונגען —

מיט איין וואָרט: זיין גאַנץ לעבען, סיי אין דער פערגאַנגענהייט, סיי אין דער געגענוואַרט, סיי אין דער פאַנטאַסטישער צוקונפט.

דער המון, וועלכער איז תמיד געוואוינט צו נעמען אַ שאָטען פאַר אַ ווירקליכקייט, מאַכט זעלבסטפערשטענדליך צווישען דעם געניע און דעם טאַלענט קיין שום אונטערשייד נישט. בעמערקענדיג אין דעם ערשטען און אין דעם צווייטען עהנליכע שטריכען, פרעגט ער זיך נישט, ווער ביי וועמען עס האָט גענומען: ער מישט זיי ביידע אויס, פאַרבייט איינס מיט דעם אַנדערען און האָט צו ביידע דעמזעלבען צוטרוי.

דער קריטיקער העלפט מעהר אָדער וועניגער דעם דאָזיגען אונטערשייד פעסטצושטעלען און ווייזט אָן ביי וועמען עס איז ווילכטיגער צו לערנען.

ווען אַ ניי־געבוירענע ליטעראַטור ערווערבט איהרע ערשטע צייכענס פון זעלבשטענדיגקייט און הייבט־אָן צו האָבען איהר ערציהערישע ווירקונג צווישען דער מאַסע, בילדעט זיך אין׳ם מוח פון׳ם קינסטלער אַ גאַנצער כאָאָס. די ערציהונגס־בעדערפעניסען זענען זעהר גרויס, און דער קינסטלער מיינט, אַז ער איז זיי אימשטאַנד אַלע־צו בעפרידיגען. עס ענטשטעהט אַלזאָ דאַן אַ זעהר קאָמישע לאַגע פון ראָליען־פערוועקסלונג: דער דראַמאַטיקער שרייבט געשיכטע, דער היסטאָריקער שרייבט לירישע געדיכטען; דער ליריקער בעשעפטיגט זיך מיט פובליציסטישע אָבהאַנדלונגען, אָדער גאָר מיט פאָפולערע וויסענשאַפטליכע לעקציעס איבער אַסטראָנאָמיע... די מאַסע הערט אַלץ אויס, אַ מאָדנער פלאָנטער שאַפט זיך ביי איהר אין קאָפּ, און זי מיינט, אַז אַלץ איז קונסט. דער קריטיקער פירט אַריין אין דער ליטעראַטור אַ געוויסע אָרדנונג. ער שטעלט אַריין דעם קינסטלער אין זיין נאַטירליכען רעהמעל און ראַט איהם פריהער מיט גוטען און דערנאָך מיט בייזען, זיך דערביי צו האַלטען...

די סימפּאַטיע און די אַכטונג, וואָס דאָס פאָלק ווייזט דעם קינסטלער אַדאַנק דעם, וואָס דער קריטיקער וועקט פאַר איהם שטענדיג די אויפמערקזאַמקייט, רופען אַרויס אין דער יוגענד דעם איידעלען פערלאַנג צו שאַפען אויף דעם קינסטלערישען געביט. די אמת פון גאָט־בעגאַבטע יונגע נאָך נישט ענטוויקעלטע טאַלענטען געפינען אין׳ם קריטיקער אַן איבערגעגעבענעם וועגווייזער און אַ גליקליכען אונטערשפּאַר. ער פלעגט זיי ווי אַ געניטער גערטנער פלעגט די שענסטע בלומען אין זיין גאָרטען.—עס געפינען זיך אָבער יונגעלייט, וועלכע זיך מתקנא זייענדיג אין׳ם קינסטלערס ערפאָלג, לייגען איבער אַ פּאָר ביכלעך, כאַפּען פּאַפּיר מיט טינט און—שרייבען... מען קאָן זיך לייכט פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קינסט־ווערק עס קענען פון אַזאַ שרייבען אַרויסקומען. וואָלטען זיי דאָס כאָטש קיינעם נישט געוויזען, וואָלט די צרה אַ האַלבע געווען. פיל פון אָט די אונטאַלענטפולע טאַלענטען בעקומען אָבער אַמאָל די מעגליכקייט זייער שרייבעכץ אָבצודרוקען;

און דאָס צו פערשפרייטען צווישען דער מאַסע, די לעצטע, וואָס האָט נאָך אַביסעל שוועריגקייט גענוי אונטערצושיידען פון קונסט ביז „קונץ“ לייענט אויך דאָס ווערק מיט דעמזעלבען ערנסט, וואָס זי לייענט אַנ׳אַנדערס, און פערדאַרבט זיך אַזויערנאָך דעם געשמאַק און מאַכט זיך אונפעהיג שפעטער צו פיהלען די אמת׳ע קונסט.

גאָט צו דאַנקען, וואָס עס איז פאַרהאַן אַ קריטיקער, וועלכער ניט זיך אַלע מיהען אויסצוהיילען די דאָזיגע „גראַפאָמאַנען“ פון זייער משוגעת און אויב עס געלינגט איהם נישט, שטעלט ער זיי לאָטש אין דער אונבעג־ליכקייט צו שאַדען אי דער ליטעראַטור, אי דעם לעזער, אי דעם אמת׳ן טאַלענט.

ביבליאגראפישע נאטיצען.

ב. צ.

קינדער-לידער און קינדער-געדיכטען.

(פון ש. י. לאנדינסקי. פערלאג „קינדערהיים" ווארשא, 1918)

איב דער וועג צום מענשען-הארץ איז נישט קיין לייכטער, איז דער וועג צים קינדער-הארץ דער משופע'דיגסטער און דער גליטשיגסטער אויף וועלכען א דיכטער איז ווען אמאל געטראטען. און נישט נור איינער האט זיך שוין אויף איהם אויסגעגליטשט און זעהר מיאוס געפאלען... דאס איז דערפאר, ווייל אום צו רעדען צום קינדער-הארץ זענען נישט גענוג די געוועהנליכע דיכטערישע איינגענשאפטען, א דאנק וועלכע, עס ווערען געשאפען די בעריהמטעסטע קונסט-ווערק פאר דערוואקסענע; צו דעם אלעם איז נויטיג נאך עפיס: די אייגענשאפט צו ווערען א קינד, א קינד מיט קינדישע אויגען און מיט א קינדיש הארץ.

דער, וואס איז נישט אימשטאנד צו זעהען די וועלט אזוי ווי דאס קינד זעהט זי; דער, וואס איז אונפעהיג צו פיהלען די גאנצע טראגעדיע פון א קינ-דערישער נשמה ביי דעם חורבן פון א זאמד-שטיבעלע אדער ביים צעבראכען ווערען פון א ליאלקע, מעג ער זיין דער גרעסטער דיכטער אין דער וועלט, וועט פאר איהם דאס קינדער-הארץ בלייבען א סוד, א סוד מיט טויזענד שלעסער

דאס ערשטע און דאס לייכטעסטע מיטעל צו רעדען צו דעם קינדער-הארץ איז דאס קינדער-ליד, און נאך אלע אונגליקליכע פראבעס, וואס זענען אין אונזער יונגער יודישער ליטעראטור, אויף דעמדאזיגען געביט געמאכט גע-ווארען, האט אויך ה' ש. י. לאנדינסקי געהאט דעם מוט זיך אויף דעמדאזיגען שווערען וועג איינצושטעלען. און מודה זיין מוז מען, אז ארויס איז ער פון דעם נסיון—דער בשלום'דיגסטער...

דאס בוך קינדער-לידער און קינדער-געדיכטען, וואס דער ה' ש. י. לאנ-דינסקי גיט אונז, זאגט עדות, אז דער יונגער דיכטער פערמאגט א זעהר צארט-פיהלענדע נשמה; א הארץ, וואס איז פעהיג בעאיינדרוקט צו ווערען פון אלץ, וואס האט נור א שייכות צו קינד און קינדערישקייט. עס ווייזט אונז אויך, אז דער מחבר האט א געוואלטיגע ליבע און א אונגעהויערען אינטערעס פאר דעם

אונשולדיגען קליינעם מין. די לידער: „חוה׳לע", מיידעלע און קעבעלע", „דאס יונגעלע און דאס פייגעלע", „א שנייעלע", „די גרויסע וועש" און איבערהויפט דאס „זאמד-שטיבעלע" זענען אזוי הארציג און אזוי קינדיש תמימות׳דיג אנגעשריבען, אז עס רייסט זיך נישטווילענדיג ארויס א שמייכעל אויף די ליפען, ווען מען דערמאהנט זיך, אז זיי שטאמען אוים דער פעדער פון א דערוואקסענער פערזאן.

מיך אינטערעסירט גאנץ ווייניג צי די סיוזשעטען פון ה׳ ש. י. לאנדינסקים לידער זענען אלע אייגענע אדער געבארגטע ביי אנדערע שפראכען. אין א קינדער-ליד שפילט דער סיוזשעט נישט אזא געוואלטיגע ראליע, און פערלאנגט אויך נישט קיין בעזונדערע פאנטאזיע-רייכקייט. דער לייכטעסטער און איינפאכסטער געגענשטאנד קאן דינען אלס מאטיוו פאר א קינדער-ליד. דאס וואס מיך אינטערעסירט אין דעמדאזיגען בוך איז די פעהיגקייט, וואס דער מחבר פערמאגט, סיי אין זיינע אייגענע לידער, סיי אין די פעריודישטע, זיך צו צופאסען צו דער פסיכיק פונ׳ם יודישען קינד. און דאס גראד פערמאגט ער אויף א גאנץ געניגענדען גראד. בעטראכט מען דאס ליד: „בעלי-מלאכות", למשל, וואס מען בעגעגענט כמעט אין אלע ליטעראטורען, האט עס דער מחבר אזוי מגיר געווען, אז עס ווילט זיך קוים גלויבען, אז דאס איז נישט אריגינאל-יודיש. און דאס זעלבע איז אויך צו בעמערקען אין א גרויסער צאהל פון זיינע אנדערע געבארגטע מאטיווען.

פון דעסטוועגען צייכענט ער זיך דאך פיל מעהר אוים אין די ריין נאציאנאל-יודישע מאטיווען; ווי, למשל, „ערב שבת", „ערב פסח", „חנוכה" א. אנד. די לעצטע צוויי זענען זעהר, זעהר געלונגען, איבערהויפט דאס צווייטע, דער „ערב פסח" קאן בעטראכט ווערען אלס א קליין מייסטער-ווערק אין דעם זשאנר.

א גרויסער שאד איז נור, וואס צו אלע גוטע אייגענשאפט, וואס ה׳ ש. י. לאנדינסקי פערמאגט, פעהלט איהם איין זאך: אביסעל מעהר פעדאגאגישע ערפאהרונג. און דערדאזיגער מאנגעל לאזט זיך ליידער פיהלען אין א גרויסער צאהל פון זיינע לידער. אויב נישט אין דער אינערליכקייט איז עס אין דער פארם.

נישט פעדאגאגיש אויסגעהאלטען איז, למשל, דער מיש-מאש פון דעם ליטווישען און פוילישען דיאלעקט אן וועלכען מען שלאגט זיך אן אין איניגע פון זיינע קינדער-לידער. נישט פעדאגאגיש אויסגעהאלטען איז אויך דאס בעגוצען זיך מיט די אזוי-גערופענע „פאעטישע פרייהייטען" און שפראכליכע אונפינקטליכקייטען, ווי למשל, „שטונד" אנשטאט—שטונדע; „חעהען" אנשטאט—וועהטון א. אנ. א געוואלדיגע דיסאנאנס, אין פעדאגאגישען זין, ברענגט אריין אין דעם ביכעל אריין דער „פאהנען-מארש", סיי דורך זיין צו שרייענדע טענדענץ:

„קינדער! הויבט צו זינגען אן
„אונז׳רע שעהנע לידער!

— — — — — — — — — — — — — — —

„אונטער אונזער רויטער פאהן
„זענען אלע ברידער—א. צ. וו.

סיי. דורך דעם, וואָס עס געפינט זיך גראַד איבער אַ „שמחת־תורה־מאַרש״ וועלכער איז פיל נאַאיווער און פיל קינסטלערישער אָנגעשריבען אַלס דער ערשטער.

דאָס זענען אָבער אַלײן אַזעלכע פעהלערען, וואָס קאָנען ביי אַ צווייטער אויסגאַבע גאַנץ לייכט פאַרבעסערט ווערען, אין ריהרען אויף אַ האָר נישט אָן דעם טאַלענט פון דעם דיכטער און, וואָס דאַרפען אונז נישט שטערען צו בעגריסען גאַנץ וואַרים דעם ה׳ ש. י. לאַנדינסקי׳ס קינדער־לידער אַלס די בעסטע, וואָס מיר פערמאָגען אין אונזער ליטעראַטור.

ביבליאָגראַפישע נאָטיצען.

מאַקס עריק.

הוגאָ צוקערמאַן.

(געבוירען זין עגער, בעהמען, 1881. געפאַלען אין שלאַכטפעלד
דעם 23 דעצעמבער 1914 יאָהר).

די וועלט-מלחמה האָט געבראַכט מיט זיך אַ גרויסע דערנענטערונג צווישען דעם מערב און מזרח-יודענטום. די צוויי, פאַר דער מלחמה כמעט פרעמדע וועלטען, האָבען אָנגעהויבען זיך געגענזייטיג בעאיינפלוסען! אין דייטשלאַנד איז ענטשטאַנען אַ גרויס אינטערעס צו דעם לעבען און שאַפען פון מזרח-יודענטום, גלייכצייטיג זענען ביי אונז פּאָפּולער געוואָרען די לאָזונגען פון בובערס שולע. „דער יודע" און „די נייע יודישע מאָנאַטסקריפטע" זענען געוואָרען היימישע, אייגענע צייטשריפטען. די בעציהונגען זענען געוואָרען וואַרעמער און נאַטירליכער, אַן'אינטערעסאַנטער פּראָצעס איז דאָ פאָרגעקומען: ביידע צדדים האָבען זיך „ענטדעקט": דער מערב-יוד האָט פּלוצלונג געפונען ביי דעם „אָסט-יודען," וואָס איז ביז יעצט ביי איהם געוועזען אַן'אָביעקט פון פעראַכטונג, העכסטענס פון מיטלייד און פילאַנטראָפּיע, אַ רייכען קוואַל פון אָריגינעלע בעגריפען, אַ נייע וועלט פון נאַציאָנאַלער דיכטונג און שאַפען! דער מזרח-יוד ווידער, האָט ביי דעם „אייראָפּאער," וואָס האָט שוין געזאָלט זיין איגגאַנצען אסימילירט, געפונען אַ טיף בענקען צו אַן'אייגנאַרטיג נאַציאָנאַל לעבען, אַ הייסען אינטערעס פאַר די פּראָבלעמען פון דער יודישער ווירקליכקייט און יודישען גייסט.

פאַר מיר ליגט אַ בוך—אַ דאָקומענט פון דער פאָלקסזוכעריי פון דעם האַלב-אַסימילירטען מערב-יוד. דאָס איז אַ בוך פון ריינסטער ליבע צום פאָלק; אַ שפּיגעל פון איינער פון די שענסטע לירישע נשמות, וואָס מיר פערמאָגען; ווייל אָבוואָהל הוגאָ צוקערמאַן איז געפאַלען אין וויסטען פעלד—זיין נשמה, די קינדיש-ריינע, צערטליכע נשמה איז ביי אונז געבליבען. מיר לעזען צוקערמאַנס לידער, און עס דאַכט זיך, אַז דאָס וויינט שטיל אַ קינד, וואָס האָט זיך פערבלאָנדזשעט טיף אין דער פרעמד. און פאַמעליך בעגרייפט מען די שטילע טראַגיק פון אַ מענש מיט אַן'איידעל, פיהלענד האַרץ, וואָס איז אומגליקליך געוועזען, ווייל אויך זיין פאָלק איז נישט גליקליך;

פון דעם מענש, וועלכער איז, ווי פיל אַנדערע איידעלע גייסטער, מיט בע-גייסטערונג אין קריג געגאַנגען, ווייל, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט, „ער האָט געוואָלט פאַר קישיניעוו נקמה נעמען,“ און נאָך אַ פּאָר חדשים זיין יונג לעבען געמוזט אָבגעבען...

הוגאָ צוקערמאַן איז געוועזען אַ ציוניסט, מיט דער לאָגיק פון מערב-יודען, ביי וועלכען דאָס נאַציאָנאַלע איז אידענטיש מיט דעם ציוניזם. צו-קערמאַנס דיכטונג איז רייך אין נאַציאָנאַלע מאָטיווען. הויפּטזעכליך דרוקט זיך דאָס נאַציאָנאַלע ביי איהם אויס אין אַ לייכטען, דעליקאַטען טרויער-טאָן, וואָס בעהערשט אַלע זיינע לידער, אַפּילו די עראָטישע, אַפּילו די קאַמפּלי-דער. נעהמט, צום ביישפּיל, זיין „רייטערליד,“ וואָס האָט איהם פערשאַפט די גרעסטע פּאָפּולאַריטעט אין עסטרייך: וואָס פאַר אַ קאָנטראַסט צו די טויזענדטער הורא-פּאַטריאָטישע שאַבלאָן-לידער, וואָס האָבען פערפליישט אייראָפּאַ אין די ערשטע טעג פון קריג; איהר פיהלט דאָ דעם אונענדליכען טרויער פון סאָלדאַט, וואָס געהט אין די וויסטע פעלדער פון קריג, אָבגעריסען פון דער היים, פערמשפט צום טויט...

זיינע מלחמה-לידער ווערען געזונגען אין גאַנץ עסטרייך, פאַר אונז אָבער האָבען אַ גרעסערע בעדייטונג זיינע יודישע מאָטיווען, וועלכע בעווייזען, ווי נאָהנט צוקערמאַן איז געשטאַנען צום קוואַל פון נאַציאָנאַלען שאַפען. זיין פּסאַלם מיט דעם מאָטיוו, „זיי אויף ציון! זעה אונזער נויט! זיי אויף ציון“ דערמאָנט אונז די נביאים-שפּראַך, זיין „געטאָ-לידעל“ מיט זיין קינדיש-נאַאיווער שפּראַך און ריטמוס ריהרט אונז ביז טרעהרען. אין צוקערמאַנס נאַציאָנאַלע לידער שטעהט אויף פאַר אונז אין זיין גאַנצער גרויס דער ליידענדער מערב-יוד, וואָס בויגט זיך אונטער דעם יאָך פון די געטאָ-קייטען. אין די לידער הערט זיך אָפּט פערצווייפלונג,—בעוונדערס, ווען דער דיכטער פערגלייכט דעם היינטיגען יוד מיט דעם פון די נביאים-צייטען. „מצפה,“ „עשתרות פון דן,“ „סדר אין געטאָ.“ דאָס זענען לידער פול ביטערן, יאָמער, קלאָג און יאוש איבער דעם שיקזאַל פון פאָלק. ווי טיף צוקערמאַן איז געווען צוזאַמענגעבונדען מיט דער יודישער דיכטונג, בעווייזען זיינע איבערזעצונגען. אין דעם אַרויסגעגעבענעם באַנד געפינען מיר אַ פּראַכטפולע איבערזעצונג פון „חד-גדיא,“ אַ פרייע איבעראַרבייטונג פון „שיר-השירים.“ ליידער ווערט ביי צוקערמאַן פערלאָרען דער אייגענאַרטיגער ריטמוס פון שיר-השירים; פרץ אין זיין איבערזעצונג האָט דעם ריטמוס שטאַרק אָבגעהיטען, דערפאַר איז צוקערמאַנס „שיר-השירים“ שוואַכער, דאָך, נעהמענדיג אין בעטראַכט, ווי שווער עס איז בכלל „שיר-השירים“ איבערצוזעצען,—איז עס אַ גלענצענד ווערק. אויסגעצייכענט איבערגעזעצט איז שניאורס לידעל—„קאַרשען.

די עראָטישע לידער זענען געהאַלטען אין אַ הויכען טאָן, אין זיי ענט-

פלעקט זיך די קרישטאַל-ריינע נשמה פון הוגאָ צוקערמאַן.

וואָס מעהר מען לעזט דאָס בוך, אַלץ טרויריגער ווערט אויפ׳ן האַרץ, אַז דער דאָזיגער שענער, פרייער גייסט איז געשטאָרבען... אַז די אַכזריות׳דיגע קריג, וואָס איז אויסגעבראָכען כלל נישט, כדי צו נעהמען נקמה פאַר קישיניעוו, האָט פון אונז צוקערמאַנ׳ן אַוועקגערויבט... עס וואָלט געווען געווינשען: צוקערמאַנס ווערק זאָלען, ווי אַמשנעלסטען אין יודיש איבערגעזעצט ווערען; זאָלען זיי ווערען דאָס האַנדבוך פון דער בענקענדער; יודישער יוגענד...

אינהאלט:

ערציילונגען.

1. י. מ. ווייסענבערג . . . א הייסער שבת־טאָג . . 5—20
2. יהודה דן . . . די איבערקערונג . . 23—47
3. ה. ל. זשיטניצקי . . דער נצחון . . . 49—67
4. י. פּ. גרינבערג . . צווישן שוועסטער . . 69—84
5. „ . . קינדער־ליבע . . 85—96
6. י. פערלע . . . א לעגענדע . . . 97—109
7. פּ. בימקאָ . . . די באגעגענונג . . 111—117
8. ש. גילבערט . . . לייבעלע . . . 118—123

לידער און פּראָזע.

1. ח. פּלאַקס . . . א קוש . . . 128—130
2. „ . . . ווי בלומען . . . 131—132
3. „ . . . זיי געלויבט . . . 133—134
4. „ . . . מיין גליק . . . 135—136
5. „ . . . צו דער וואָס איז אוועק . . 137—138
6. „ . . . „זשעמבעס“ . . . 139—140
7. „ . . . א חתן . . . 141—143
8. י. פּ. גרינבערג . . דיינע טרוימען . . 144—148

.9	ה.	און דו ביסט געקומען	149—150

געזאנגע.

.1	ש. לאַנדינסקי	שמיאל הנביאס געזאנגען	151—158

לידער און געדיכטן.

.1	ש. שיינבערג	נאכט.	159—164
.2	„	פליט א טשאטע פייגעלעך	165—166
.3	ש. האַראָנטשיק	פרילינג	167
.4	„	***	168
.5	„	הערבסט-נאכט	169
.6	„	פארנאכט	170
.7	„	***	171
.8	„	***	172—173
.9	מירעל ערדבערג	צו דער זון	174—175
.10	„	אין דיין שטוב, געליבטע	1[illegible]
.11	ראָזאַ יאַקובאָוויטש	דאס געזעגענען	177
.12	מרים אולאַנאָווער	א פרילינגס-טאנץ	178
.13	ש. טשענסטאָכאָווסקאַ	די הבדלה	181
.14	„	ביים פערהער	182
.15	„	געה איך מיר אין גערטענדיל	183
.16	„	די קליינע	184
.17	„	דאס ביכעל	185
.18	ב. פרידמאַן	ביינאכט	187—189
.16	„	ווען מיר האבען זיך געזעגענט	190—191
.20	י. גאָלדבערג	***	192
.21	דוד גרינפאַרב	לידער I	193
	„	„ II	194
	„	„ III	195

איבער קונסט, בוך, קריטיק און ליטער. פערזאנען.

1.	י. מ. ווייסענבערג	קונסט און סוביעקטיוויטעט	197—214
2.	דר״ י. ב. צפור	א טויט געשוויגען בוך	215—226
3.	ש. לאַנדינסקי	די קונכט צו זיין א קונסט קריטיקער	227—232
4.	י. מ. ווייסענבערג	צו וואָס?	233—247

בילדער און פאעמען.

1.	י. מ. ווייסענבערג	אין טאָג פון געריכט	249—280
2.	אַ. צייטלין	אחשורש	281—290
3.	ש. ראָזענבערג	עלי הכהן׳ס טויט	291—300
4.	פּאַפּיערניקאָוו	דאָס בילד	301—310
5.	מ. י. לערמאָנטאָוו	חאַדזשי אַברעק	311—325

פאליטישער איבערבליק, נעאראמאנטיזם א. אנ.

1.	אַהרן איינהאָרן	אונזער פּאָליטיש לעבן	327—344
2.	מאַקס עריק	דער נעאָראָמאַנטיזם	345—354
3.	ד״ר י. ב. צפור	ביי אנדערע און ביי אונז	355—368
4.	„	קריטיק און קריטיקער	369—375

ביבליאגראפיע.

1.		ביבליאָגראַפישע נאָטיצען	376—378
2.	מ. עריק	הגגא צוקערמאַן	379—381

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

De 29 1954

MAY 1 0 1984

2941 זאמעל-בוך
[illegible]
זאמעל בוך
זאמעל בוך
2941